

Kayıtların Tarihçesi

[illegible]

a	Wm. Leighton, Esq.	10 10	Mr. R. 10-w
a	John Walter, Esq.	10 10	Mrs. I. wort
a	J. P. Cockrell, Esq.	10-10	Mr. A. wort
a	Reverend, Seyt. Hodson	3 3	The yo men
a	Steph. Winthrop, Esq.	3	Mr. E. wort
a	Mr. John Burgess	2	Mr. J. wort

**kayıtdışı
tarihimiz**

YAVUZ BAHADIROĞLU

kayıtdışı tarihimiz

YAVUZ BAHADIROĞLU

Yayın Yönetmeni: Ekrem Altıntepe

Editör: Mehmet Nebioğlu

Sayfa Düzeni: Ahmet Ay

Kapak: Gökhan Koç

ISBN: 978-975-269-792-8

Yayıncı Sertifika No: 12403

Matbaa Sertifika No: 32789

Baskı Tarihi: Ocak 2016

Baskı Cilt: İstanbul 2023 Basın Yayın

Matbaacılık

San. Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Davutpaşa Cad.

No:123/1 Zeytinburnu/İstanbul

Sanayi Cad., Bilge Sk., No: 2 Yenibosna

34196 Bahçelievler / İstanbul

Tel: (0212) 551 32 25

Faks: (0212) 551 26 59

www.nesilyayinlari.com

nesil@nesilyayinlari.com

Nesil olmasaydı birçoğular hep eksik kalırdı...

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Nesil Basın Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.**'ye aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayımlanamaz.

**kayıtdışı
tarihimiz** YAVUZ BAHADIROĞLU

YAVUZ BAHADIROĞLU

"Özgeçmiş" nedir sahi? Nerede doğacağımıza, hangi millete mensup olacağımıza ben karar vermedim. Kendi irademle olmayan şeylerle niçin övünmeli, neden bahsetmeliyim? Yazarın nerede doğduğu, kaç çocuk ya da torun sahibi olduğu kimi ilgilendirir? Yazar, topluma katkısıyla değerlendirilmelidir. Zaten benim kuşağın özgeçmişi filan da yoktur. Hatta doğru düzgün geçmişimiz bile yoktur. İdeolojik şiirlerle, ders kitaplarına tıksınan yalanlarla, bizim kuşağın çocukluğunu çaldılar.

Kana kana oynayamadık: Çünkü oyuncağımız yoktu. Bırakınız oyuncağı, doğru düzgün kamımızı doyurmaya yetecek ekmeğimiz bile yoktu. Arna bol bol "cumhuriyet-hürriyet" kafiyesi şiirlerimiz vardı. Her bayram, lastik ayakkabılarımı çamurlara vurarakтан çığlık çığığa bağınırdım: "En büyük cumhuriyet/Bize verdi hürriyet..." Cumhuriyetin tek başına hürriyet demek olmadığını, hürriyet demek olması için insan hakları ve demokrasi ile içinin doldurulması gerektiğini sonra öğrendim. Öğrendiğimde de aldattığımı, âdeta benliğimin ruhumdan koparıldığını, paramparça edildiğimi fark ettim.

Yıllar boyu sorularımı kendime sakladım. Kimselere açamadım. Açamazdım, çünkü bazı soruları düşünmek kadar sormak da yasaktı. Sorularınız gırtlığınıza dızılır, soluksuz kalırdınız. Yıllar boyu soluksuz kaldım. Soluksuzluk aslında yeni bir soluktur: Ben nefesim daraldıkça düşünüyör, hayatla ölüm arasındaki ince çizgide varlık arıyordum. Kalıplar işte o çizgide kırıldı. Kitapların o çizgide doğdu. O çizgide kitaplaşmaya başladığımı hissettim. Kısacası hayat, hayal ile o çizgide iç içe girdi.

Dizi dizi merakın ardından sonsuz arayışım başlar: Bu bir bakıma insanın kendini arayış serüvenidir. O gün bugündür, beni incitme fırsatını başkalarına vermemek için kendi duygularımı incitiyorum. Başkalarını hırpalamamak için kendi ruhumu hırpalıyorum. Bu yüzden yaşadığım yıllardan daha yaşlı biriyim: Hem yaşlı, hem yalnız. "Dünya" denilen şu ormanda, kitapların benim sığınaklarımdır. Onlarla yalnızlıktan kurtulurum. Kendimi hâlâ satırlarda çözmeye çalışır, geçmişimin en görkemli hikâyelerini sayfalarda ararım. Bir bakıma her kitabım, kayıp özgeçmişimi yazar.

Kısacası, kitaplarımla ben, ortak bir hikâyenin parçalarıyız. Özellikle tarih üzerine yaptığım çalışmalar, yayınladığım kitaplar, verdiğim konferanslar 20 Kasım 2004'te bana "Tarihi Sevdiren Adam" unvanını kazandırdı. Bu, hayatım boyunca aldığım en güzel ödüldür. Zaman içinde roman, hikâye, çocuk kitabı, araştırma, oyun, senaryo ve fıkrlar eserler olmak üzere, yüzlerce çalışmaya imza attım çok şükür. Ulusal bir radyoda "Hayatın Yorumu" başlıklı güncel yorumlarımla, televizyon programlarımla, günlük bir gazetede köşe yazarlığımla gazeteciliğimi sürdürüyörüm. Ayrıca, Millî Eğitim Bakanlığı ile bazı tarihi projelere danışmanlık yapıyörüm. Bir ömür böyle geçiyor...

e-mail: yavuzbahadiroglu@moralfm.com

YAYINLANMIŞ ESERLERİ

TARİHİ ROMANLARI

- Malazgirt'te Bir Cuma Sabahı
- Çakabey
- Selâhaddin Eyyûbî
- Buhara Yanıyor
- Elveda Buhara
- Merhaba Söğüt
- Cengâver
- Turgut Alp
- Sunguroğlu/10 Cilt
- Binatlı
- Topal Kasırga
- Sanırsız Saltanat
- Mavi Yıldız
- Cem Sultan/1-2
- Endülü's'e Veda
- Şehzade Selim
- Şirpençe
- Mısır'a Doğru
- 4. Murat/1-2
- Ağalar Saltanatı

YAKIN TARİH ROMANLARI

- Dağlı
- Barla'da Diriliş
- Zindanda Şahlanış
- Kirazlımescit Sokağı
- Avukat Bekir Berk
- Sel
- Köprübaşı
- Kırım Kan Ağılıyor

GÜNCEL ROMANLARI

- Yolbaşı
- Boşlukta Yürümek
- Keşmekeş
- Yürek Seferi

FİKRİ ESERLERİ

- Hayatı Aşkla Yaşamak
- Ejim Çocukum ve Ben

- Yaşam Bir Avuç Gül
Bir Tutam Diken
- Gülü Arayan Adam
- Hayata Dilekçe
- Biz Osmanlıyız
- Osmanlı'da Şehzade Katli
- İnançın Zaferi Çanakkale
- Kemalist Yalanlar

BİYOGRAFLER

- Canım Peygamberim
- Fatih Sultan Mehmed
- Yavuz Sultan Selim
- Kanuni Sultan Süleyman
- Bediüzzaman Said Nursî
- Osman Gazi
- Orhan Gazi
- I. Murad
- II. Murad
- Yıldırım Bayezid
- Çelbi Mehmed

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ YERİNE.....	13
BENİM DİLİMDEN YAVUZ BAHADIROĞLU	19

Birinci Bölüm

OSMANLI'DA ADALET	31
Hukuk Önünde Herkes Eşit	31
Mahkemeden Kovulan Padişah.....	32
Mahkeme Karşısında Fatih Sultan Mehmed.....	33
Kanunî'nin Yetkisizliği	34
Osmanlı Adaleti Hakkında Yabancılar Ne Diyor?..	36
Fatih'in Meşhur "Amannâme"si	38
Önce Hukuk ve Adalet.....	40
Fatih'in Kudüs'le İlgili Fermanı.....	44
Sultan II. Abdülhamid'in Fermanı	46
Avrupa'nın Hoşgörüsüzlüğü.....	47
Endülüs Müslümanları	48
Endülüs'te Yahudilere Zulüm	50

İkinci Bölüm

OSMANLI'DA AHLÂK VE YAŞAM	51
Osmanlılar Nasıl İnsanlardı?	51
İnsan Merkezli Eğitim	55
İnsanlığın Yüksek Mertebesi: Ahde Vefa	57
Fedakâr Osmanlı İnsanı	57
Osmanlı İnsanın Eğlence Kültürü	60
Osmanlılar Nasıl Giyinirdi?	63
Osmanlı Müslümanlarının Azınlıklarla Münasebetleri Nasıldı?	65
Osmanlı'da Grev Hakkı Var mıydı?.....	67
Osmanlı'nın Özgün Bir Aile Modeli Var mıydı?	69
Osmanlı Özleniyor mu?	72

Üçüncü Bölüm

VAKIF AHLÂKI	75
"Vakıf Ahlâkı" Nedir?	75
Devasa Vakıf: Devlet	76
Osmanlı'da İlk Vakıf.....	77
Hayırda Yarış ve Vakıf Çeşitleri	77
Vakıf Kuran Türk Kadınları	78
Kadın Sultan Vakıfları	79
"Bir Limon Bir Altına Alınal!"	82

Dördüncü Bölüm

OSMANLI'DA MAHALLE ANLAYIŞI.....	83
Osmanlı Mahallesi Nasıldı?	83
İnsan-Mekân İlişkisi.....	84
Mahallenin Yönetimi	85
Avarız Vakfı.....	86
Osmanlı Evinde Gönül İnsanı	87
Kapı Tokmakları.....	88
Sözün Özü	90

*Beşinci Bölüm***PADİŞAHLARIN PEYGAMBER SEVGİSİ**

VE HAC	93
Sultan II. Murad'ın Vasiyeti	93
Sultan II. Bayezid ve Sünnet Ahlâkı.....	94
Sultan Abdülaziz'in Peygamber Sevgisi.....	96
Sultan II. Abdülhamid'in Hac Hasreti	96
Osmanlı'da "Nakibü'l-Eşraflık" Kurumu	98
Padişahlar Neden Haccetmezdi?	99

Altıncı Bölüm

SARAY VE HAREM.....	103
İslam'ın Ruhuna Uygun Bir Saray.....	103
Çok Evlilik	105
Harem Hayatı	106
Haremde Kaç Cariye Vardı?	106

Yedinci Bölüm

PADİŞAHLAR VE İÇKİ.....	109
Padişahlar İçki İçer miydi?	109
Sekbanbaşı'nın Önerisi.....	110
Elçiliklerde Durum	111
Rüşvet ve Suiistimaller.....	112
Padişah ve İçki.....	112
Fatih'e İftira Atmak	114
Ya Sultan II. Abdülhamid?	115

Sekizinci Bölüm

ŞEHZADELERİN KATLİ	119
Neden Bazı Şehzadeler Katledildi?	119
Fatih Kanunnamesi Öncesinde	
Şehzade İsyanları	120
Yavuz Padişah ve Korkud Bey.....	121

IV. Murad ve "Ağalar Saltanatı"	123
Kanunî ve Oğulları	123
Bağy (Hurûc ale's-Sultan) Suçu	124
Hiz. Musa ile Hiz. Hızır Örneği	125
Hiz. Ömer'in Nasr bin Hacca'ı Öldürmesi Örneği	126

Dokuzuncu Bölüm

İSYAN VE DARBELER	129
Osmanlı'da Cuntacılık ve Askerî Darbe Geleneği Var mı?	129
Genç Osman	131
Sultan IV. Murad	133
Çaldıran Yolunda Bir "Cunta" Hareketi ve Askerî Darbe Teşebbüsü	136
Diğer Cuntalar	138
Tanzimat ve Islahat Dönemi Cuntacılığı	139

Onuncu Bölüm

SULTAN ABDÜLAZİZ	141
Sultan Abdülaziz Gerçekten İntihar mı Etti?	141
Değişimcilerin Düşmanı Çok Olur	141
Avrupa Seyahati	143
Mekteb-i Harbiyye Ayaklanıyor	144
Can Derdi	144
Cinayet Günü: 4 Haziran 1876	145
Öldükten Sonra Doktor Çağrılıyor	147

On Birinci Bölüm

SULTAN II. ABDÜLHAMİD	149
Sultan II. Abdülhamid Nasıl Bir Padişahı?	149
"Kızıl Sultan" mı, "Cennetmekân" mı?	150
Ermeni ve Yahudilerin İstekleri	151

I. Meşrutiyet.....	153
22 Sene Sonra.....	154
Padişahın Anayasa Komisyonu.....	156
31 Mart Olayı ve II. Meşrutiyet.....	156

On İkinci Bölüm

OSMANLI BÜYÜKELÇİLERİ	159
Paris Sosyetesinin İftar ve Teravîh Merakı.....	159
III. Selim Dönemi Paris’inde Türk Modası.....	162
Dış Temsilciliği Olmayan Bir Devlet.....	162
Seyyid Ali Efendi	163
Kavuk Takan Parisli Kadınlar	164

On Üçüncü Bölüm

İSTİKLAL SAVAŞI VE DEVRİMLER.....	167
19 Mayıs 1919’da Gerçekten Ne Oldu?	167
İstiklal Savaşı’nı Kim Başlattı?	174
Lozan Zafer midir, Hezimet mi?	175
Lozan Konferansı’nda Musul	
Unutuldu mu?	179
Takvim ve Ay Devrimimizin	
Bir Hikâyesi Var mı?.....	182
Alfabe Değişikliğiyle Amaçlanan Neydi?	184
Tekke ve Zaviyeler Neden Kapatıldı?	188

On Dördüncü Bölüm

SALTANAT VE HİLAFETİN KALDIRILMASI	193
Saltanat Nasıl Kaldırıldı?	193
Sultan Vahideddin Hain miydi?	196
Son Halife Kimdir?	201
Hilafetin Kaldırılmasına	
Tepki Gösterilmedi mi?	204

On Beşinci Bölüm

CUMHURİYETİN İLK DÖNEMLERİ.....	209
Geçmişe Yönelik Karalama Gayretleri.....	209
Serbest Fırka Nasıl Kuruldu, Nasıl Kapatıldı?	211
Menemen Olayı'nın Aslı Nedir?	216
Demokrat Parti Nasıl Kuruldu?	221
Yassıada Kararları.....	226

On Altıncı Bölüm

ESKİ CHP TÜRKİYE'Sİ.....	231
İsmet Paşa'lı CHP Dönemi	231
Devlet Radyolarında Kur'an Yoktu.....	234
"Dinî Musiki Korosu" Demek Yasaktı.....	236
Ezan Gerçekten de Yasaklanmış mıydı?	236

On Yedinci Bölüm

YAKIN TARİHİMİZDE DİN.....	241
Dine Bakış	241
Hangi Ramazan'a Aittir?	242
Devletin Dine Bakışı	243
Şiirler ve Hezeyanlar	247
Medeni Bilgiler	249

On Sekizinci Bölüm

YAKIN TARİHİMİZDEN ÜÇ PORTRE.....	251
1. ÇERKES EDHEM.....	251
Ankara Ekibi-Anadolu Ekibi.....	251
Atatürk'ün Özel Konuğu	253
Kahramandı Ama İyi Bir Diplomat Değildi.....	253
Birinci İnönü Zaferi.....	256
Mustafa Kemal'in Çerkes Reşid Bey'e Telgrafı.....	256
Ali Fuat Paşa'nın Yerine İsmet Bey	258

Edhem Bey Yanına Bir Şey Almadı.....	260
Çerkes Reşid Bey'in Atatürk'e Mektubu	261
2. MEHMED ÂKİF	263
Mehmed Âkif Nasıl Bir İnsandı?	263
Mehmed Âkif Demek Salt	
Şiir Demek Değildir	266
Âkif Ailesinin Başına Gelenler	268
İstiklal Marşı Nasıl Yazıldı?	270
3. BEDİÜZZAMAN	272
Niçin Bediüzzaman?.....	272
Üç Madde İle Bediüzzaman	274
Üç Devirde Bir Adam: Bediüzzaman.....	274
Bediüzzaman'ın Dünyası.....	276
Ayastefanos Antlaşması.....	277
Yenileşme ile Statüko Arasında	
Şaşkınlaşan Osmanlı Aydını	278
"Medresetü'z-Zehra" Projesi.....	279
Risale-i Nur Yeni Bir Donanımdır	279
Fikir, İman, Aksiyon ve İlim Adamı	280
Bediüzzaman'ın Naaşı	282
BU KİTABIN ÖZÜ VE ÖZETİ.....	285

ÖNSÖZ YERİNE...

KLASİK TARİFE göre, “yer ve zaman bildirerek geçmiş olayları anlatan bir bilim dalı”dır, tarih. Gerçekte elbet bu tarife sığmaz. Tarih çok daha derin, çok daha geniş, çok daha kapsamlıdır. Mesela, büyük devlet adamlarımızdan Cevdet Paşa, tarihi, pusulaya benzetir. Tarih bilmeyen devlet adamının, pusula okuyamayan bir kaptan kadar tehlikeli olduğunu söyler: “İkisinde de karaya oturmak tehlikesi vardır!”

J. J. Rousseau, tarihi “Okuyana kendi gözünün görme derecesine göre yol gösteren bir kılavuz” şeklinde tarif ederken Ömer Hayyam “Tarih kâinatın vicdanıdır” der...

Voltaire ise, “Tarih kralların, generallerin çiftliği değil, milletlerin tarlasıdır. Her millet geçmişte bu tarlaya ne ekmişse, gelecekte onu biçer” demek suretiyle farkında olmadan bir Türkiye gerçeğine parmak basar. Açıkçası tarih, tariflere kolay sığmıyor. Her şeyin bir başlangıcı ve sonu olduğuna göre, tarih her şeyle ilgili... Mimari, sosyoloji, tıp, edebiyat, resim, müzik...

İhtilâller, inkılâplar, savaşlar, barışlar, hatta günümüzü derinden etkileyen siyasî, sosyal, ekonomik olaylar tarihe sıkı sıkıya bağlıdır. Bu itibarla kişi hangi mesleği seçerse seçsin, tarihle bağımlı koparamaz. Bu yüzdendir ki, Thucydides, tarihin “devam-

lı bir başlangıç” olduğunu söylemiştir.

Biz, millet olarak şanslıyız. Çünkü pek çok millete nasip olmamış zenginlikte bir tarihin mirasçılarınız. Üstelik Batı tarihindeki Neron, Sezar, Mussolini ve Hitler gibi tarihin yüzünü kızartacak zalimler de bizim tarihimizde mevcut değildir. Yine de tarihimiz, dünya tarihinin bir parçasıdır. Bu kadar komplike olmasına rağmen, tarihle ilgi bağımızı memnuniyet verici bulmak zordur. Hem tarih bilgimiz kaba taslaktır, hem de okulda yapılan yanlış telkinler ve karalamalar sebebiyle kafalarımız bu konuda oldukça karışiktır.

Bu karışıklığı gidermenin tek yolu ise tarihin arka planına bakmaktır. Yanlışyla, doğrusuyla tarihimize yüzleşmektir. Bu yüzleşme bize hayat boyu ihtiyaç duyacağımız donanımlar kazandıracak, her konuda “kriter” sahibi olmamızı sağlayacaktır. Bunun için olayların ötesine geçip insanla buluşmaya muhtacı. Bu kitap böyle bir ihtiyacın ürünüdür.

Tarihimizde büyük ve anlamlı zaferlerin yanı sıra sevgi vardır, şefkat vardır, hamiyet vardır, yardımlaşma vardır, ahlâk vardır, dürüstlük vardır; aynı zamanda hatalar, yanlışlar, günahlar, yıkımlar da vardır... Tarih yalnızca bir başarı öyküsü değil, onunla birlikte ninelerimizin ve dedelerimizin kimi zaman hazin, kimi zaman muhteşem hayatlarıdır.

Bu bakımdan tarih tam bir “ibret levhası”dır! Ne yazık ki, bu “ibret levhası”nı günümüz insanına aktarmakta yetersiz kaldık. Tarihi mirasımızı hovardaca harcadık. Daha da kötüsü, güncel siyasî kavgalarımıza bulaştırdık. Bir başka deyişle ideolojik ve siyasî kavgalarımızı tarih üzerinden yaptık. Bu da tarihi kendi işlevinden koparıp, karmaşaya çevirdi. Bunun en büyük zararını yine biz çektiğimiz. Kimi zaman tarihe, kimi zaman da tarih üzerinden birbirimize düşman olduk! Kargaşa ortasında bazı çok kıymetli tarihî belgelerimiz kayboldu...

1402 yılına kadar toplanan Osmanlı devletine ait belgeler, Timur tarafından Bursa ile birlikte zaten yakılmıştı... Bir kısmı da Yıldız Sarayı ile birlikte yağmalanıp yok edildi... 1931 yılının

4 Haziran'ında 200 balya tarihî belge, okkası üç kuruştan, hurda kâğıt olarak Bulgaristan'a satıldı. Bulgarlar bizim "hurda kâğıt" saydığımız belgeleri değerlendirip, *Bulgar Tarihinin Türkçe Kaynakları* genel adı altında ciltler dolusu yayımlandılar.

Değerli belgelerin bir kısmı ise vagonlara yüklenerek kâğıt fabrikalarında hamura dönüştürüldü. Mevcutların büyük kısmı ya doğru düzgün tasnif edilmeyi bekliyor, ya da araştırmacılar-dan saklanıyor... Yakın tarihe ilişkin kimi belgeler hâlâ devletin çelik kasalarında saklı...

Düşününüz ki, ne Kâzım Karabekir'in hatıralarının tümünü okuma şansına sahibiz, ne de Lâife Hanım'ın günlüklerini... İstiklâl Mahkemelerinin ve Lozan kararlarının zabıtları bile bütün olarak açıklanmış değil... Yakın tarih kozmik labirent gibi... Sır küpüne düşmüş gibiyiz...

İşte bu kitap, yer yer sır küpünün kapağını aralıyor... Sizlerin yıllarla biriken sorularınızın ışığında kendi gerçeğimizi arıyoruz. Gerçeğimizle yüz yüze gelmek istiyoruz. Hatırlayalım ki, daha birkaç yüzyıl öncesine kadar, yaklaşık yirmi iki milyon kilometrekarelik bir coğrafya üzerinde kurumlaşmış, üç kıtaya hükmeden bir devletimiz vardı: Osmanlı, Orta Avrupa'dan bütün Akdeniz kıyılarına ve Asya içlerine kadar uzanan bir imparatorluk kurmuştu. Üstelik Osmanlı insanı, insanlığın yaradılış hikmetine uygun bir inancın, o inançla bütünlenmiş bir idealin, yüce bir misyonun, ihtişamlı bir medeniyetin takipçisiydi. Dâvâ, Fatih Sultan Mehmed'in de belirttiği gibi, "Kuru cihangirlik dâvâsı değil", sonsuzluğa uzanan bir medeniyet dâvâsı idi.

Bu amaca kilitlenen Osmanlı, önce devlet oldu. İmparatorluk burcuna yükseldi, tarihinin derinliklerine kök salıp bereketli bir ömür yaşadı. Biz onların bugünkü mirasçıları olarak zaferlerini takdirle andık; ancak o zaferleri tarihin içine inşa eden "Osmanlı insanı"nı ihmal ettik.

Parıltılı zaferlerle sanki gözlerimiz kamaşmış, zaferin arka planını unutmuştuk. Oysa "zafer" dediğimiz başarı öykülerinin arka planında Osmanlı insanının hedefini belirlemiş olarak yetiş-

tirilmesinin, yüreğini ve emeğini hedefine kilitlemesinin, büyük bir “amaç” etrafında bütünleşmesinin, bu amaç doğrultusunda gece-gündüz çalışmasının, neye inanırsa inansın “insan” olarak insanı önemsemesinin ve her türlü inançtan, siyasetten, kıyafetten insana saygı-hoşgörü göstermesinin yattığı gerçeğini görmedik, yahut göremedik. Bu gerçeği görmemek yahut görememek demek, Osmanlı varlığının asıl amacını ıskalamak demektir.

Amaç ıskalandığında tarih anlamını yitirir... “İbret tablosu” kimliğinden uzaklaşır...

Geleceği etkileme gücünü kaybeder... Sonuç; tarihin “masallar yığını”na dönüşmesi ve tüm ilginçliğiyle çekiciliğinin yok olmasıdır.

Yeni kuşaklar artık onu “sınıf geçme aracı” olarak görmeye başlar ve hatta bu yüzden ondan nefret ederler. Bu kitap, aynı zamanda bu tür yanlış anlayışları da bertaraf etmek için düşünüldü. Bunun için olayların arka planına girmek gerekiyordu. Olayların arka planına girmek ve tüm ayrıntısıyla ele alıp işlemek...

Savaşlardan ve zaferlerden çok medeniyet âbidelerine eğilmek, Osmanlı’nın sosyal ve bilimsel altyapısıyla bu altyapıyı oluşturan inanç, ahlâk, infak (yardımlaşma), irfan (hars-kültür) sistemini irdelemek... Geçmişte Osmanlı insanının hayatını istikametlendirip varlığını başarı öyküsüne dönüştüren fazilet, basiret (ileri görüşlülük), feraset (sezgi gücü), infak, (paylaşım), sevgi, saygı, hoşgörü gibi kavramların hayata geçmesine bugün tüm insanlığın ihtiyacı var...

Bu kitapta bu ihtiyaç doğrultusunda işlenen konular, ulusal bir boyutla birlikte, evrensel özellikler de ihtiva ediyor. Bu kitabı benzerlerinden ayıran en önemli özellik ise bir daha yaşanması mümkün olmayan hikâyeler üstüne ahkâm kesmek yerine, sorular ışığında, yaşanabilir örnekleri tarihten alıp güncellemek, yeni kuşaklara; tarihten, kendilerini hayat karşısında daha cesur, daha kararlı, özgüvenli ve donanımlı hissettirecek malzemeyi bu ölçü içinde sunmaktır. Bu kitabın özgün dinamiklerinden biri de

budur. Bu kitabı hazırlayan bendeniz ise, tarih üzerine yıllar süren özgün çalışmalarım, yayımlanmış yüz civarında eserim, yurt içinde, yurt dışında sayısız konferanslarım ve 20 Kasım 2004’de Birlik Vakfı tarafından verilmesi uygun bulunan “Tarihi Sevdiren Adam” unvanımla bir kez daha huzurlarınızdayım.

Merhabalar efendim!

Yavuz Bahadıroğlu
Mayıs 2010, İSTANBUL

BENİM DİLİMDEN YAVUZ BAHADİROĞLU

YAVUZ BAHADİROĞLU 1945 yılı başında, Rize'nin Pazar ilçesinin sahil şeridine sere serpe uzanmış Hisarlı köyünde dünyaya geldi. Ona önce "Recai", bir rüyadan sonra da "Niyazi" ismini verdiler.

Yörenin en saygın kişilerinden biri olan babası denizciydi. Gemisiyle seferlere çıkar, aylar sonra eve dönerdi. Eve döndüğünde de, Bahadıroğlu'nun ifadesiyle "devlet" muamelesi görürdü. Babası çok konuşmayan, çok gülmeyen, ama hayır yapmayı ve muhtaçlara yardım etmeyi görev sayan bir yapıdaydı.

Türkiye ezansız, Kur'ansız bir labirentten geçiyordu. Minarelerde "Allahü Ekber" ezanı yerine "Tanrı Uludur" çığlıkları atılıyor, kendisine "elif bâ" öğreten Oflu Hoca, minare niyetine kullanılan, köy camiinin avlusundaki kiraz ağacına çıkıp önce "Tanrı Uludur"lu çığlıklar atıyor, arkasından "Ezan-ı Muhammedî"yi fısıldıyordu. Duyulması halinde başına geleceklerden haberdardı; süründürüleceğini biliyordu... Ve yazarımız ürkmeler, korkmalar, meydan okumalar karmaşasında büyüyordu. Ona göre bu devir, "cebr-i mutlak", "fakr-ı mutlak", "zulm-ü mutlak" devriydi.

Zaman içinde Ankara'da iktidar değişecek, CHP'nin yerini Demokrat Parti alacak, "Millî Şef İnönü"nün makamına Celal

Bayar oturacak, Adnan Menderes Başbakan olacaktı; ne var ki, Rize'nin Pazar'ında iktidar bir türlü değişmeyecek, bürokrasi yıllar boyu demokratikleşmeyecekti... Ve kaçınılmaz olarak yazarımız, 1950 öncesiyle birlikte, sonrasına sarkan despotik alışkanlıkları da yaşayacaktı.

Niyazi'nin İlkokul Günleri

Niyazi Birinci, 1951'de ilkokula başladı. Başöğretmen Hikmet Bey yazarımızı etkileyen isimlerin başında geliyor. Aynı zamanda küçükük dünyasında esen meltemleri de fırtınaya dönüştüren adamdır Hikmet Bey. Aşırı laik yaklaşımı, dindarları "iç düşman" tanımlamasının içine çekmesi, "irtica-mürteci" çeşitlemeleri küçük Niyazi'nin kafasında uç sorulara dönüştü zaman zaman...

Evde öğrendikleriyle okulda öğretilenler arasına kıstı, çelişki-den çelişkiye koştı, kafası karıştı... Fakat bu karmaşada sorgulamayı öğrendi. "Neden" demeyi, "Niçin" demeyi, "Nasıl" diye sormayı öğrendi. Bu da onu zaman içinde analitik çözümlemele-re taşıdı.

Edebiyata Olan İlgisi

Yağmurlu bir günde, Türkçe dersinde, küçük Niyazi Türkçe kitabından bir parçayı kekelemeden okuyunca, Başöğretmen "Aferin" dedi ve sınıfa dönüp şöyle konuştu. "Çocuklar, bulduğunuz her yazılı kâğıdı okuyun; her boş kâğıdı ise yazarak doldurun."

Küçük Niyazi, öğretmeninin bu sözünden çok etkilendi ve bu sözü uygulamaya başladı. Bulduğu her boş kâğıda bir şeyler karaladı. Her yazılı metni okumaya çalıştı. Etrafa saçılmış gazete parçaları, kitap sayfaları, atılmış formalar...

Bulduklarını okumak yüzünden eve geç kalıp azarlandığı çok oldu. Ama değdi... Bir akşam üzeri okuldan eve dönerken atılmış yarım formada Victor Hugo ile tanıştı. Yarım forma, Hugo'nun meşhur eseri "Sefiller"e aitti. Böylece Niyazi, Türk edebiyatından önce Batı edebiyatıyla tanışmış oluyordu.

Osmanlıca İle Tanışması

Bir gün masaya kapanmış ders çalışırken, elinde kalın bir kitapla babası odaya girdi. Girer girmez de bir soru sordu:

“Mehmed Âkîfî seviyor musun?

“Elbette” diye cevap verdi Niyazi; “Çok seviyorum.”

“Peki, İstiklal Marşı’nı biliyor musun?”

“Tabii” dedi yire Niyazi, “Sular seller gibi, hem de on kıtayı birden. Okuyayım mı?”

Babası ani bir hareketle elindeki kitabı masaya koydu ve:

“Mehmed Âkîf’in el yazısından oku” dedi.

Niyazi, *Safahat*’ın ilk nüshalarından biriyle karşı karşıya idi. Mehmed Âkîf’in el yazısından İstiklal Marşı’nı okuyamamanın ve babasını mutlu edememenin hüznüne bulanmıştı. Babasına mahzun mahzun bakarak:

“Bu yazıyı okuyamam ki...” dedi.

“Eyvahlar olsun!” dedi babası, “Mehmed Âkîf mezarında çok üzölmüştür.”

Kitabı masada unutarak, aslında mahsustan bırakarak odaya çıktı.

Ve Niyazi, henüz 13-14 yaşını sürerken, Osmanlıca öğrenmeye karar verdi.

Safahat’ı kapığı gibi Remzi Amca’ya götürdü. O bu işlerden anlıyordu. On beş gün içinde öğretmesini isteyince Remzi Amca şaşırdı:

“Neden on beş?” diye sordu.

Çünkü babası on beş gün sonra gemisiyle sefere çıkacaktı. Kim bilir bir daha ne zaman eve dönerdi... Kendini ona ispatlamak, Mehmed Âkîf’i çok sevdiğini göstermek istiyordu.

On beş günde yazıyı söktü, Osmanlıca’yı hecelemeye başladı.

Ve babası kapıdan çıkmak üzereyken, elinde *Safahat*’la önüne dikildi: “Artık Mehmed Âkîf’in el yazısından İstiklal Marşı’nı okuyabiliyorum.”

Babası böyle bir sürat beklemiyordu galiba; şaşırmıştı. Birkaç yer okuttuktan sonra Niyazi’nin, İstiklal Marşı’nın tüm kıtalarını

okumasını istedi ve sonuna kadar hazırola dinledi. Bitince yüzüne baktı oğlunun: “Aferin” dedi, “Âkif artık seni çok seviyor.”

Eşiği geçti. Döndü. Tekrar oğlunun yüzüne baktı. Dudaklarında haşın Karadeniz erkeğinin nadir gülümsemelerinden biri vardı. Gözleri Niyazi’nin göz bebeklerindeydi:

“Baban da seni çok seviyor, oğlum” diye ekledi.

Niyazi’nin babasından hayat boyu duyduğu tek sevgi sözcüğü budur. Tüm hayatını bu cümlelerin üstüne inşa etmiştir. Sefer dönüşü babası birkaç kalın cildi daha masasına koyacak ve babasının bu sefer dönüşünde, Niyazi, *Tarih-i Naima* ile tanışacaktır. Böylece Osmanlı sevdası da başlamıştır.

Bilgi insan ruhunu tetiklermiş. Tanıştığı yeni alfabe, Niyazi’nin ruhunu tetiklemişti: Yazmayı da öğrenmek istiyordu. Bediüzzaman Said Nursi Hazretlerinin küçük bir risalesini kopya etti ve bir köylüsüyle Isparta’da yaşayan Üstad’a gönderdi.

Bediüzzaman’dan kalemine dua aldı:

“Ya Erhamürrahimin... Bu nüshayı yazan Niyazi’nin kalemini kılıçlaştı, Cennetü’l-Firdevs’te saadet-i ebediyeye mahzar eyle... Amin!”

Gelecekte kalemi kılıçlaştıkça çiçek açacak ve yüreklere girecekti. Ama “gizli cemiyet teşkil ettikleri” ihbarıyla evleri basılacak, yazdıkları ele geçirilecek ve bu yüzden henüz 14 yaşını süren Niyazi bir anlık da olsa kelepçeyle tanışacaktı... Ardından 65’lik halasıyla birlikte savcının karşısına çıkarılacak, “Devletin temel nizamlarını dinî esas ve akidelere uydurmak maksadıyla propaganda yapmak”la suçlanacaktı. Belki de talih onu pişiriyor, geleceğe hazırlıyordu.

Duvar Gazetesiyle Başlayan Gazetecilik Serüveni

Ortaokulda müdürün isteğiyle bir duvar gazetesi çıkarmaya başladı. En çok istediği şey, yazar olmaktı. Teklif cazip gelmişti. Artık hikâyelerini, şiirlerini okulun duvar gazetesinde yayımlayabilecekti. Fakat ilk sayısının ömrü sadece yarım saat oldu: Müdür Bey Niyazi’nin tarih kitabına ilişkin eleştirisini kabulle-

nememiş, gazeteyi alelacele duvardan indirmiş, Niyazi'yi de aratmaya başlamıştı.

Bu Niyazi'nin yazdığı ilk gazetenin toplatılması, hatta kapatılması, yazdığı yazıdan dolayı idare tarafından ilk aranmasıydı... Sonraki hayatında aynı olguları arka arkaya yaşayacaktı.

Ürkek ürkek Müdür Bey'e gitti. Müdür babacan biriydi; öğüt vermekle yetindi:

"Be oğlum, önce okulların bitsin, bir makama gel, bir baltaya sap ol, ondan sonra yazacağını yaz; bu yaşta devletin ders kitabını tenkit etmek sana mı kaldı?"

Buna benzer, "şimdi sus" anlamına gelen cümleleri de hayat boyu duyacak, Türkiye'nin hızla demokratikleşmesi gereğine inanıp buna kitaplarıyla ve konferanslarıyla katkıda bulunmaya çalışacaktı.

Metruk Köy Evinden "Sanatevi"ne

Aynı yıllarda sportif ve kültürel faaliyetlerden hoşlanan arkadaşlarıyla birlikte küçük bir grup oluşturdular.

Köydeki metruk bir evi temizleyerek "sanat evi" gibi kullandılar. Yazları köyde bir araya gelip yağlıboya ve sulu boya resimler yaptılar. Yazdılar, okudular ve tartıştılar. Dama ve satranç, su oyunları ve yüzme turnuvaları tertiplediler. Niyazi, "Fakirspor" adıyla 1967'de bir spor kulübü de kurdu. Dönemin Fenerbahçe yöneticilerinden forma istedi ve istediğini elde etti.

İlk Yazı Denemeleri

İlk kalem denemelerine ortaokulda başladı. Lisede iken İstanbul gazetelerine haberler geçmeye başlamıştı bile. Ve köy evinin bir odasında, rahmetli Bekir Berk'in hediyesi olan kocaman bir daktilo ile ilk roman denemesini kaleme aldı. Bu bir halk efsanesiydi. Bitirdiğinde bir İstanbul yayınevine gönderdi, ancak cevap bile alamadı.

Bilenmişti... Onlara gösterecekti...

Bu arada ders kitabı olarak okutulan kitaplardaki çelişkileri

fark etmiş, analize bile başlamıştı. Ortada bir yanlışlık olduğunu düşünüyordu. Hiçbir millet kendi ecdadına hor bakmazken, bu necip milletten neden böyle bir şey isteniyordu ki? Bir taraftan da Amerikan çizgi romanları beyinleri ele geçirmeye başlamıştı... “Bizim kahramanlarımız nerede, niçin yazılmıyor?” diye sorguladı.

Kısa süre içinde bağırarak olmayacağını keşfetti. Harekete geçmek gerekiyordu. Geçmişimize hakaret edenlere, tarihî roman adı altında yeniçeri ile bir odalığın aşkını işleyenlere, saraya girince haremde başka yerleri görmeyenlere, kör topal hayallerini çalakalem kağıda dökenlere gerçeği anlatacaktı.

Ona göre tarih geleceğin kökleri idi; kökleri yolunan bir millet ayakta duramazdı. Farklı işlerde çalıştığı halde yazmaktan hiç kopmuyordu. Bu durum özellikle annesini tedirgin ediyordu. Çevresindekiler çok okumaktan kafayı üşütenlerden söz ediyorlardı sürekli.

O da “Bilmemek zaten üşütük olmaktır” diyor, geçiştiriyordu.

Yazı Yüzünden Gelen Sürgün

Artık yazdıkları İstanbul’da yayımlanan *Yeni İstiklal*, *İttihad* ve *Yeni Asya* gibi gazetelerde yayımlanıyordu. Çay işletmelerinin bazı yanlışlıklarına dikkat çeken *Yeşil Altın* başlıklı bir yazı dizisini *Yeni Asya* gazetesinde yayımlatınca başına bir dert daha aldı. Eleştirdiği kurum, çalıştığı fabrikanın bağlı olduğu Tekel İdaresi’ydi; yani devletti. Yazı dizisi, fabrikayı yönetenlerin hoşuna gitmemiştir.

Ayrılmaya zorladılar. O sıralarda *Yeni Asya* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Mustafa Polat vefat etmiş, gazetede ciddi bir boşluk dolmuştu. *Yeni Asya* gazetesi, Niyazi’yi İstanbul’a çağırdı. Ancak babası onu bırakmak istemiyordu. *Yeni Asya* gazetesi yöneticilerinden M. Emin Birinci ile Ali Demirel, köye gidip Yusuf Amca’yı ikna etmeye çalıştılar. Böylece baba iznini alan Niyazi, İstanbul’da gazeteciliğe başlıyordu.

1971’in Haziran ayında baba ocağını, ailesini ve çocuklarını

bırakıp İstanbul yolunu tuttu. Gazetede “muhabir” olarak çalışmaya başladı. Ama onunla yetinmiyor, balıkçılarla, kumcularla, çöpçülerle görüşüyor, fotoğraflarını çekip, röportajlar yapıyordu. Yaptığı birbirinden ilginç röportajlar, Babıali’nin ilgisini çekmişti.

Birinci yavaş yavaş tanınmaya başlamıştı. Geç saatlerde eve geliyor, kitap okuyor, araştırıyor, yazıyor, sadece 3-4 saat uyuyor, buna rağmen hızlı çalışıyordu.

“Köşe Yazarı”

Bir gün, yazı işlerindeki arkadaşlarının ilginç taraflarını hicveden bir yazı yazdı. Amacı arkadaşlarını sadece güldürmekti. Fakat bu hicviye arkadaşlarının o kadar hoşlarına gitti ki, alıp hemen gazetenin imtiyaz sahibine iletiler.

Ve Niyazi’nin önünde yeni bir alan açılmış oldu: O artık kısa politik dokundurmalar yazacaktı. Ama gazetenin pek çok yerinde ismi geçtiği için bu işi bir müstear isimle yapmalıydı: “Şeref Baysal” ismi böyle doğdu... Arkasından “Faruk Fırat”, “Veysel Akpınar”, “Bahadır Alp” gibi müstear isimler geldi.

Bir yıl süreyle hummalı bir şekilde çalıştı. Bu koşturmaca arasında eşine ve çocuklarına vakit ayıramayacağını bildiği için onları İstanbul’a aldırمامıştı. Ancak bir yıl sonra eşini ve çocuklarını İstanbul’a getirdi. Fatih’te tuttuğu küçük zemin dairenin tüm eşyası bir minibüs yüküydü: Üç somya, üç kilim ve birkaç yatak. Ama ailesine kavuşma heyecanı dünyayı toz pembe görmesine yetiyordu.

Sunguroğlu ve Yavuz Bahadıroğlu’nun Doğuşu

Bir gün gazetenin idare müdürü Ali Demirel odasına girdi. Anadolu’dan yeni dönmüştü. Anadolu insanının tarihi ve pehlivan hikâyelerine çok meraklı olduğunu anlattıktan sonra;

“Sen pehlivan hikâyeleri yazamaz mısın?” diye sordu. Oysa Niyazi’nin kafasında tarihi romanlaştırmak vardı. Tarihî mekânları keşfe çıktı. İlk durak Söğüt’tü. Kafasındaki romanı olgunlaştırmak istiyordu.

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu toprakları gezdi. Devleti oluşturan fedakarlığın mezarlarında dualar etti. Bol bol da not aldı. Ve ilk romanı *Sunguroğlu* böyle doğdu. Romanda Osman Gazi döneminden bir kesit veriliyordu.

Sunguroğlu doğmuştu ve yayımlanmadan okuyanlar tarafından çok beğenilmişti. Sıra romanın gazetede tefrika edilmesindeydi. Fakat bir problem vardı: Muhabirlikten köşe yazarlığına kadar hemen her alanda kalem oynatan Niyazi Birinci'nin yeni bir isim daha bulması gerekiyordu. Ve bu isim, tarihi romana uygun bir isim olmalıydı. Gazetenin hukuk müşaviri Avukat Bekir Berk, bir isim teklif etti: "Yavuz Serdaroğlu".

Niyazi Birinci, Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'i çok sevdiği için Yavuz adını beğenmişti. Ama Serdaroğlu soyadına içi ısınmadı. "Serdaroğlu" değil "Bahadıroğlu" olsun dedi ve Yavuz Bahadıroğlu ismi doğar doğmaz *Sunguroğlu* gazetede tefrika edilmeye başlandı. Daha sonra kitap olarak piyasaya çıkan *Sunguroğlu* âdeta kapışıldı ve ardı ardına baskılar yaptı.

Yavuz Bahadıroğlu, bir anda Niyazi Birinci'yi geçmişti. Artık kendi rakibi kendisiydi ve kendi kendisiyle canhıraş bir yarışa tutuşmuştu: Bakalım Niyazi Birinci mi Yavuz Bahadıroğlu'nu, Yavuz Bahadıroğlu mu Niyazi Birinci'yi geçecekti?

"Yaramaz Piti'yi Yayımla, Bütün Çocuklar Okusun"

Bir gün okuma yazmayı daha yeni öğrenen kızı Aynur'un okuyabileceği bir kitap aramaya başladı. Fakat çocuklar için yayımlanan kitaplar ya dışarıdan adapte edilmişti ya da melankolik içerikliydi.

Çocuklarının hem ruhuna, hem maneviyatına uygun hikâyeleri Babıali'de onca aramasına rağmen bulamadı. Çocuklarına zaman zaman masallar-hikâyeler uydurup anlatıyordu.

Anlattığı hikâyeleri oturup yazdı. *Yaramaz Piti* adını verdiği hikâyeyi yazdıktan sonra, ciltlettirdi. Akşama Aynur'a vermek için ceketinin dış cebine koydu. Ancak akşam bir sohbete katılması gerekiyordu. Sohbette yanında oturan matbaacı dostu Ga-

lip Gigin, Birinci'nin cebindeki kitabı gizlice çekti ve bir solukta okudu. Sonra ne olduğunu sordu. Birinci, kızı için yazdığını anlatınca, dostu kızdı:

“Bütün çocuklar senin kızın ya da oğlun Niyazi Bey” dedi. “Bu kitabı tekeline alma. Yayımlamazsan vebal altına girersin.”

Bu tür kitaplara o tarihte gerçekten çok ihtiyaç vardı. Yayınevi yetkilileri Niyazi Birinci'den kitabı istediler ve böylece *Yaramaz Piti*, Niyazi Birinci imzasıyla yayımlanan ilk kitabı oldu.

Niyazi Birinci'den Peş peşe Çocuk Hikâyeleri

Niyazi Birinci'nin çocuk hikâyeleri, çocuklara yönelik olması-na rağmen, herkes tarafından okunacak özelliklere sahipti. Pırl pırl bir dünya vardı hikâyelerde; üslubu çok samimi ve sıcaktı. Üstelik bu sıcak ve samimi üslup doğruluğu, dürüstlüğü öneriyordu.

Yaramaz Piti, *Aynur'un Annesi*, *Elmas Nine*, *Balıkçının Oğlu*, *Papağan Nuri*, *Varvara*, *Gak Gak*, *Zirzop*, *Karıncalar Savaşı*, *Ars-lan Yürekli Memiş*, *Satılık Çocuk*, *Tekir ile Joli*, *Tuhaf Çocuk*, *Altın Yataklar*, *Uzay Çocuğu*; Niyazi Birinci'nin birbirini takip eden çocuk kitapları oldu.

Çok yönlüydü ve her alanda yazıyor, çalışıyordu. “Şeref Baysal” adıyla hiciv yüklü günlük köşe yazarken, yine “Veysel Akpınar” adıyla günlük siyasi ve sosyal yazılar kaleme alıyordu.

Günde iki köşe yazısı yazan bir yazardı Niyazi Birinci. Kendi adıyla hikâyeler, masallar, çocuk hikâyeleri yazıyordu. Dört ayrı kişi gibi çalışıyordu: Niyazi Birinci, Şeref Baysal, Veysel Akpınar ve Yavuz Bahadıroğlu... Bunlara zamanla “Bahadır Alp” ve “Selçuk Kuleli” isimleri de eklendi.

Gazetenin bütün boşluklarını tek başına doldururcasına çalışıyordu. Öyle ki, *Pehlivan* tefrikası yazarı ayrılınca, yarıda kalan tefrikayı devam ettirip tamamladı. Böylece *Pehlivan* tefrikası da yazmış oldu.

***Buhara Yanıyor* Romanıyla Gelen Başarı**

Niyazi Birinci, Harzemşahlar Devleti ile ilgili bir roman yazmak istiyordu. Bir dönemin en ihtişamlı devleti olan Harzemşahlar Devleti'nin yıkılıőını ele alacaktı. Çünkü büyük devletlerin nasıl yıkıldığını merak etmişti. Bu konuda araştırma yaparken eline eski yazı bir kaç forma geçti. Osmanlıca yazılmış bu küçük eser, dolu dolu bir eser değildi. Ama ötesini araştırarak doldurdu. Böylece Yavuz Bahadıroğlu imzasıyla *Buhara Yanıyor* ve *Elveda Buhara* isimli, birbirinin devamı iki roman daha doğdu.

Buhara Yanıyor adını verdiği bu roman, gazetede tefrika halindeyken görülmedik bir ilgiyle karşılanmış, bu ilgi, gazetenin tirajına da yansımıştı. Kitaplaştığında ise daha yoğun bir ilgiye mazhar oldu. Okuyucular kadar, eleştirmenlerden ve başka yazarlardan da övgü aldı Bahadıroğlu. Roman hakkında takdir dolu yazılar ardı ardına yayımlandı. *Buhara Yanıyor* romanı, araştırmalara, tezlere konu oldu.

Yavuz Bahadıroğlu adı artık biliniyordu. Okuyucu Yavuz Bahadıroğlu'nun romanlarını talep ediyor ve hep yeni bir eserini bekliyordu. Niyazi Birinci bu yüzden Yavuz Bahadıroğlu adıyla yayımlanacak romanlar tasarlıyordu. Kitapları arka arkaya yayımlandı; her biri baskı üstüne baskı yaptı.

1977 yılında *Yolbaşı* adını taşıyan ilk güncel romanını yazdı ve yayımladı. *Sel* ve *Köprübaşı* ile çocukluğunda yaşadığı baskıları ele aldı. *Boşlukta Yürümek* ve *Keşmekeş*'te ise sosyal-politik hadiseler yansıtıldı.

Yazar ve Yorumcu

Türkiye'nin en popüler yazarlarından biri olmuştu Yavuz Bahadıroğlu. Tüyap Kitap Fuarı'ndaki imza programlarının her biri olaya dönüşüyordu. İmza günlerine binlerce kitapsever geliyor, konferansları izdihama dönüşüyordu.

Tüyap Kitap Fuarı'nın ilk iki yılında, "Yılın En Popüler Yazarı" seçildi. Aynı yıllarda konferans ve seminer için gittiği Diyarba-

kır'da izdihamdan caddeler tıkanı.

Bir ara Nesil Şirketler Grubu'nun Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı üstlenip sekiz buçuk sene yöneticilik yaptı. Kendisi "Hayatının ziyan yılları" dese de, idarecilik alanında da güzel işler yaptı.

"Ziyan" diyordu,; çünkü ilk kez yazı hayatından kopmuştu. Kendi deyimiyle "Ne yazarlık, ne de idarecilik ortak kabul etmiyor"du, "Ya yirmi dört saat yazar olursunuz, ya da idareci."

Bu süreçte *Moral FM* radyosunun kuruluşunda görev aldı. Ve kuruluş tarihi olan 1993 Ocak'ından itibaren *Moral FM*'de günlük yorumlar yapmaya başladı. Her sabah herkese, tüm Türkiye'ye: "Merhaba dostlar" diye seslendi. Sesinin sicağıyla yüz binlere ulaştı. Dostları onu hiçbir zaman yalnız bırakmadılar. İnsanlığa ve sevgiye olan duyarlılığı genç ihtiyar herkesi etkiledi.

Yavuz Bahadıroğlu bugün yüz civarında kitaba imza atmış bir yazar... Aynı zamanda *Moral FM* radyosunda hafta içi her gün yayımlanan "Hayatın Yorumu" programında "gönül dostları"na sesleniyor. Günlük yayımlanan ulusal bir gazetede her gün yazıyor ve haftada bir gün de ulusal bir kanalda yayımlanan "Tarihçe" isimli tarih programında dostlarıyla buluşuyor.

Bunların yanı sıra Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlar Daire Başkanlığı Yayın Danışmanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı "Gelibolu Yarımadası Tarihi Millî Parkı Çanakkale Savaşları Sunum Merkezi Mimari Proje ve Temaşa Sistemleri Fikir Projesi"nde "Üst Jüri Üyesi" görevini sürdürüyor.

Kendini bildiğinden beri inanç, sevgi, hoşgörü ve insanlık adına yazan, konuşan ve anlatan yazar son nefesine kadar bu görevi ifa edebilme azim ve gayretine sahiptir.

Birinci Bölüm

OSMANLI'DA ADALET

Hukuk Önünde Herkes Eşit

BİR GÜN Osman Bey'in huzuruna bir adam çıktı. Devrin en iyi iş gören pazarlarından Karacahisar Pazarı'nın vergi gelirlerini büyük para karşılığında kendisine satmasını teklif etti. Osman Bey şaşırılmıştı:

"Bu ne demektir?" diye sordu.

"Pazara mal getiren ahaliden bir miktar akçe alınır. Bu tahsilâtı ben yapayım; size de peşin para vereyim" cevabını alınca, yerinden fırladı.

"Ahalinin pazara getirdiği mal senin midir ki, ondan ücret alasın? Bu nasıl tekliftir?"

"Ama Beyim, beyliğin akçeye ihtiyacı var."

Adama kapıyı gösterdi: "Zulümle abad olan akıbet berbat olur. Benim beyliğimin böyle uygunsuz gelirlere ihtiyacı yok!"

Herhalde Osman Bey'in modern İktisat ilminden haberi olmazdı. Ancak devletlerin halka fazla vergi yükü yüklemekle değil, daha az vergi sayesinde zenginleşeceğini, ileri görüşlülüğü ve ferâseti sayesinde biliyordu. Bir miktar vergi almak mecburiyetinde kaldığı zaman bile, şimdiki gibi pazara mal getiren her-

kesten bunu almak yoluna gitmemiş; vergi için pazara getirilen malın satılmasını şart koşmuştu. Malını satan da bunu seve seve ödüyor, bu yüzden Karacahisar Pazarı her ırktan, her dinden tüccarla dolup taşıyordu.

İşte bu sırada, Karacahisar Pazarı'nda, Germiyan Beyliği'nden bir Müslüman tüccarla, bir Hristiyan alıcı arasında ihtilâf çıktı. Devlet müesseseleri henüz oluşmadığı için konu Osman Gazi'ye yansıdı. Osman Gazi tarafları dinledikten sonra, Hristiyanın lehine karar verdi. Bunu garip karşılayanlara, "Hristiyan olmanın her konuda haksız olma anlamına gelmediğini" söyledi ve Hz. Ömer'in, "Adalet mülkün temelidir" sözünü hatırlattı.

Mahkemeden Kovulan Padişah

Osmanzade Taib'in *Hadikatü's-Selâtin* isimli eserinde anlatılan, Yıldırım Bayezid dönemine ilişkin ilginç bir hikâye var.

1300'lü yıllar... Osmanlı tahtında genç padişah Yıldırım Bayezid oturuyor... Molla Fenari o günlerde tekml Osmanlı Devleti'nin "Müftü'l-Enam"ı, yani Yüksek Mahkeme Başkanı. Bir davada Padişahın mahkemeye gelip şahitlik etmesi gerekiyor.

Padişah geliyor. Şahitlik edeceğini söylüyor. Fakat Molla Fenari, şu gerekçeyle Yıldırım Bayezid'in şahitliğini reddediyor:

"Terk-i cemaat eylediğün şuyû' bulmağülen, şahadetün caiz değildir."

Osmanlı Türkçesini, Cumhuriyet Türkçesine çevirelim:

"Namazlarını cemaatle kılmadığın söylendiğinden (belki hiç kılmıyorsun ihtimaline binaen, aksini ispatlayana kadar) şahitliğini kabul etmiyorum."

Buna karşılık Padişahın tavrı, okul kitaplarımızda ya da yukarıda adını andığım kitapta iddia edildiği gibi, "Urun kellesini" tarzında değil; çünkü o da adalete inanıyor. Eksikliği gidermek için de hemen tedbir alıyor:

"Hünkâr, saray-ı hümayunları pişgâhında bir camii şerif bina idüb evkaat-ı hamsede cemaate müdavemet buyurdular."

Yani Padişah, sarayının bahçesinde bir cami yaptırmış (bu-

günkü Yıldırım Bayezid Camii) ve beş vakit namazını bu camide cemaatle kılmaya başlıyor.

Mahkeme Karşısında Fatih Sultan Mehmed

Aynı çizgide yürüyen padişahların aynı ölçüyü yönetim tarzı yaptıklarına tarih şahittir. Biz yalnızca birkaç örneği hatırlatmakla yetineceğiz.

Rivayet olunur ki, Fatih Sultan Mehmed, adını taşıyan caminin inşaatında kullanılacak mermer sütunları kestiren Rum mimarlarından İpsilanti Efendi'ye kızıp elini kestiriyor. Bunun üzerine İpsilanti Efendi, ilk İstanbul Kadısı Sarı Hızır Çelebi'ye başvuruyor. Haksızlığa uğradığını belirtip, hakkının Padişah'tan alınmasını istiyor.

**Fatih'in eli kesilmekten son anda kurtuluyor
ama tazminat ödemeye mahkûm oluyor.
Ayrıca Rum mimara bir de ev veriyor.**

Kadı, Padişahı mahkemeye çağırıyor. Padişah girdiğinde İpsilanti Efendi dâvâcı makamında ayakta durmaktadır. Padişah "maznun" minderine bağdaş kurmak üzereyken, Kadı Efendi'nin kükremesine irkiliyor:

"Begüm, hasmınla mürafaai şer' olunacaksın, (Beyim, davacı ile hukuk önünde yüzleşeceksin) ayağa kalk!"

Padişah ayağa kalkıyor. Kendisini savunması istenince, öfkesine mağlup olduğunu ve bu yüzden hata ettiğini belirtiyor. Kadı Efendi "Kısasa kısas" hükmü veriyor: Hüküm gereğince Padişahın da eli kesilecektir. Dinleyenler dehşetten ve hayretten donakalıyorlar. Padişah boyun bükmüş, hükme rıza göstermiştir. Durum o kadar alışılmışın dışındadır ki, İpsilanti Efendi'nin eli, ayağı titremeye başlıyor. Aklı başına gelir gibi olunca da kendisini Padişahın ayaklarına atıyor.

"Davamdan vazgeçtim. İslâm adaletinin büyüklüğü karşısında

küçüldüm. Böyle bir cihangirin elini kestirip kıyamete kadar lânetlenmeyi göze alamam.”

Fatih'in eli kesilmekten kurtuluyor. Ama tazminat ödemeye mahkûm oluyor. Kestirdiği elin diyetini şahsî gelirinden ödüyor. Ayrıca Rum mimara bir de ev veriyor. Mahkeme sona erip herkes çıktıktan sonra, Padişah, Kadiya dönüyor:

“Bak a Hızır Çelebi” diyor, “Bu padişaktır deyu iltimas eyleseydin de şer’i şerife mugayır hüküm verseydin, şu kılıçla başını uçururdum.”

Kadı Hızır Çelebi minderini kaldırıyor, minderin altında duran demir topuzu Padişaha gösteriyor:

“Siz de padişahlığınıza mağruren hükmü tanımasaydınız, bilahi bu topuzla başınızı ezerdim.” (Bu olay “Evliya Çelebi Seyahatnâmesi”nin Millet Kütüphanesindeki Ali Emiri koleksiyonunda bulunan yazma nüshanın birinci cildinin 36. sayfasında detaylı biçimde, ayrıca Abdurrahman Adil’in “Hâdisat-ı Hukukiyye” isimli eserinin 1923’te yayımlanan 12. cüzünün 185-186. sayfalarında mevcuttur).

Kanuni’nin Yetkisizliği

Osmanlı (ve tabii ki İslâm) hukukunda, vakıf malların kira bedelleri, her sene yeniden ayarlanırdı (ecr-i misil). Teklif edilen kirayı dükkân sahibi kabul etmezse dükkânı boşaltırdı. Bahsedeceğimiz olay da işte bu mesele üzerine yaşandı...

Ayasofya Vakıfları’na ait dükkânların kira bedelleri vakıf tarafından bir miktar yükseltilmişti. Kiracılar itiraz edip mütevelliler kanalıyla, Kanuni Sultan Süleyman’a müracaat ediyorlar ve “vakfın son derece zengin olduğunu, dükkânların mevcut gelirinin giderlere fazlasıyla yettiğini, kira bedellerinin arttırılmasına gerek bulunmadığını, kendileri de Müslüman ve muhtaç oldukları için, vakfın bir miktar parasının üzerlerine geçmesinde dinen mahzur olamayacağını” öne sürüyorlar.

Kanuni, merhameti öfkesine galip bir padişahı. İnsanların mağdur olmasına da hiç dayanamazdı. Müteveli heyeti dinledik-

ten sonra, kira bedellerinin bu senelik yükseltilmemesi için ellere bir ferman veriyor.

Mütevelli heyet, Padişah fermanını güle oynaya Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'ye götürüyorlar. Zira padişahlar, her fermanı önce şeyhülislâma göndermek ve "olur" almak zorundadırlar. Bu uygulama, "hukukun üstünlüğü"nü padişahın üstüne çıkarıyor. Ve devleti bir "hukuk devleti" haline getiriyor.

Kanuni, merhametli öfkesine galip bir padişahtı.

Ebussuud Efendi, fermanı okur okumaz itiraz ediyor:

"Bunu tasdik ve tamim etmezem. Padişah fermanıyla kira tespiti yapılamaz. Zira Padişahın emriyle nâ-meşrû' (yanlış) olan şey meşrû' (doğru) olmaz; haram olan nesne, ferman ile helâl olmak yoktur. Bu hususlarda emr-i şer'-i şerif (dinin emri) budur. Şer'i hükümlere vâkıf iken onları ketmetmek, Kur'an'daki bir âyetin tehdidinde maruz kalmaktır."

Durum Padişaha arz edildiğinde, koca Kanuni boynunu büküyor: "Şeyh'in sözü haktır!" diyerek fermanı geri çekiyor.

Osmanlı Devleti'ni, kendi çağının önderi ve örneği yapan şey,

işte bu kılı kırk yaran hukuk anlayışıdır. Hukuka önce padişahların uyma zorunluluğu vardır.

Osmanlı Adaleti Hakkında Yabancılar Ne Diyor?

Bu örneklerden yola çıkan Fransız tarihçi Ch. Seignobos kendi toplumuyla Osmanlı toplumunu mukayese ediyor ve şu hükme varıyor:

“Batı’nın eşitliği nisbidir. Aslında her alana müthiş bir eşitsizlik hâkimdir. Ülkemi (Fransa) ele alacak olursak, evvela “asiller” ve rahipler” sınıfını görürüz. Onların alt katında üç sınıf daha var: Burjuva (Bourgeoisie), vilen (villain), ve serf (sarf: esir ya da köle)...

**“Batı’nın eşitliği nisbidir. Aslında her alana
müthiş bir eşitsizlik hâkimdir.”**

“Asillerle rahipler, eski dönem boyunca tüm haklardan ve nimetlerden yararlandılar. Yeni döneme gelince... Demokrasi yine bu zümrelere çalıştı. Çünkü mekanizmaya hakimdiler, geçişi diledikleri gibi ayarlayıp, mekanizmayı istedikleri gibi işlettiler.”

Böylece asiller ve rahipler sınıfı hem yönetime hakim oluyorlar, hem de ekonomiye; bazı istisnalar hariç tutulursa, alt tabakaların başarı şansları hiç olmuyor.

Hatta bazı sınıfların hayvanlar kadar bile hakları yoktur. Alt sınıflar her türlü angaryaya koşmak, hayatın tüm mihnetlerine katlanmak zorundadır. Halk “mal” muamelesi görüyor. O kadar ki, arazi ile birlikte “kelle hesabı” köylüler de satılıyor, satın alınıyor. Köylü, derebeylerine ait topraklarda bedava çalışmak zorundadır. Kaçmak istediğinde dövülüyor, işkenceye tabi tutuluyor, aç bırakılıyor, hatta öldürülüyorlar.

“Köylüler, köylerinin sahibi olan derebeyinin her arzusuna, hiçbir savunma hakkı olmaksızın boyun eğmek zorundaydılar”

diye devam ediyor Ch. Seignobos; “Çünkü isterse derebeyi onları yargılayabilirdi ve hüküm kesindi. Köylülerin ise başvurabilecekleri bir merci yoktu.” (*Le Moyen Âge*, Paris 1907).

“Savaş güncel işlerdendi. Prensler, asilzadeler, şövalyeler durmaksızın birbirlerine savaş ilân ederler, savaş sebebiyle köylülerin ekinlerini mahvederler, hayvanlarına ve kalan ürünlerine el koyup kalelerine çekilirlerdi.” (Aynı eser, s. 236).

“Derebeyinin kendi malikânesindeki köylüler üzerinde ne gibi hakları varsa, şehirliler üzerinde de aynı hakları vardı. Bu haklar içinde halkın gözlerini oydurmak, burunlarını kestirmek, elleriyle ayaklarını kestirip o vaziyette kalabalığa teşhir etmek gibi kanlı uygulamalar olağan sayılırdı.”

Fransız Enstitüsü üyesi Funck-Brentano ise köylülerin “namuslarına sahip çıkma” haklarının bile olmadığını yazıyor:

“Halkın derebeylerine karşı aile namuslarını koruma hakları bile yoktu. Çünkü gelinle damat, gerdeğe girmeden önce davetlileriyle birlikte derebeyinin şatosuna gitmek ve gelini derebeyine sunmak zorundaydılar. Derebeyi isterse gelinle sabahlayabilir ve hiç kimse bunun hesabını soramazdı. (La société au Moyen Âge, Paris 1937, s.51).

Aynı dönemde, hatta daha öncesinde Osmanlılarda “adalet ve eşitlik ilkesi” tüm hayata hâkimdir. Louis Gardet’in deyişiyle, “Bütün mü’minler kanun nazarında eşittir, çünkü kardeşirler”. Bunun kolayca sağlanmasının sebebini inanç sisteminde aramak lâzım: İnancın gereği olarak Osmanlılarda “imtiyaz: ayrıcalık” yoktur. Tabiatıyla “asiller sınıfı”ndan, ya da Hıristiyanlıktaki gibi “ruhban sınıfı”ndan söz edilemez. Hatta padişahların büyük çoğunluğu, “asiller sınıfı” oluşmasın, halka tepeden bakacak akrabaları olmasın diye yabancı kadın almışlardır.

Avrupa tarihinde gördüğümüz insanlık dışı uygulamalara Selçuklu-Osmanlı terkinde asla rastlanmaz. “Adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesi” hayata öylesine derinden hâkimdir ki, sıradan insanlar kimi padişahları mahkemeye verip yargılatmış, hatta mahkûm ettirmişlerdir. Bunu yapabilmek bugünün demokra-

tik anlayışı içinde bile zordur.

Bu anlayışın temelinde, kuşkusuz, İslam'ın "kul hakkını yememe" kuralı yatar. Allah'ın kul hakkını bağışlamayacağı inancı, yöneticileri şefkatli, hamiyetli, yönetilenleri emniyetli yapmıştır. Böyle bir ortamda diktatörlüğün herhangi bir versiyonunun yerşermesi neredeyse imkânsızdır. Zaman zaman diktatoryal yansımaları olan bazı uygulamalar ise, bugünün anlayışıyla değil, dönemin zarureleriyle birlikte düşünülmelidir. Yoksa Osmanlı Devleti adaleti ertelemeyi dahi adaletsizlik sayan bir hukuk mantığına sahiptir.

Fatih'in Meşhur "Amannâme"si

Fetihten hemen sonra Fatih'in Bizans ve Ceneviz halkına hitaben yayımladığı "Amannâme"ye, "çağdaş insan hakları", "çağdaş demokrasi" ve "çağdaş hoşgörü" çerçevesinde bakalım:

"Biz ki, emir-i âzam Sultan-ı muazzam Murad Han oğlu pâdişah-ı muazzam ve emir-i âzam Sultan Muhammed Han'ız! Yerleri ve gökleri yaratan Allah adına, büyük Peygamberimiz Muhammed Mustafa Aleyhimüsselâm adına, yüce kitabımız Kur'an-ı Azimüşşan adına, Allah'ın yüz yirmi dört bin peygamberi adına, büyük babamız, babamız ve oğullarımız adına, kuşandığımız kılıç adına yemin ederiz ki, şehrin katolik papazları tarafından, bizim Bab-ı Hûmâyûmuza mümessil olarak gönderilen rahiplerle Senyor Baraban Balios, Senyör Markiz Drifango ve tercüman Nikola Pelazoni'nin dileği üzerine Galata halkının, bize tabî olan sair halklar gibi, âdet ve ibadetlerini serbestçe yapmalarına izin veriyoruz.

"Ahalinin barınakları, dükkân, bağ, değirmen, gemi, ticaret-hane vesair mallarına dokunulmayacaktır. Ailelerine eskisi gibi sahip olacaklar, istedikleri gibi idare edeceklerdir.

"Ticaret mallarını mülkümüzün her tarafında satmaya izinlidirler. Karada ve denizde serbestçe seyahat edebilecekleri gibi, gümrük ve angaryadan da muaf tutulacaklardır. Bu kanun ve ka-ideler bugünden başlayıp ebediyen hükümran olacaktır. Biz on-

ları, kendimizi korur gibi koruyup gözeteceğiz. Kiliselerinde diledikleri gibi ayin düzenleyebilecekler, papazlara ve arhontlara kötü söz söylenmeyecektir.”

Fatih'ın "Amanname"si çağdaş dünyaya derslerle dolu...

Günümüzden yüzyıllar önce, Fatih Sultan Mehmed Han'ın, fethettiği beldenin yerli ahalisine (ki onlar Fatih gibi inanmıyor, Fatih gibi konuşmuyor, Fatih gibi giyinmiyor, Fatih gibi yaşamıyorlardı, üstelik birkaç gün öncesine kadar aynı insanlarla kılıç kılca gelmişti) verdiği temel hak ve hürriyetleri beş ana madde de özetlemek mümkündür:

İnanç hürriyeti, ibadet hürriyeti, kıyafet hürriyeti, seyahat hürriyeti, ticaret hürriyeti...

Bu çağda bile yukarıdaki özgürlüklerin bazılarını (Mesela kıyafet hürriyetine) hâlâ hasret yaşamamız, ne acı bir kaderdir!

Önce Hukuk ve Adalet

Avrupalı diplomat Comte de Marsigli, padişahların hukukla bağlı olduklarını ispatlayan bir olaydan söz ediyor:

“Avcı Mehmed” olarak da bilinen Sultan IV. Mehmed’in taht yıllarıdır... Ava fazla meraklı olduğundan devlet işleriyle ilgilenmemesi, sınır kalelerden feryadlar yükselmesine sebep olur. Osmanlı’nın kılıcından boynunu uzak hisseden Macaristan imparatoru Leopold sınır kaleleri bir bir vurmaya, Osmanlı köy ve şehirlerini yağmalamaya başlıyor.

Bunun vahim sonuçlarını Padişaha anlatmakta zorlukları bulunan Sadrazam, ulema ile istişare ettikten sonra savaş kararı alıyor. Ve Padişaha bunu “karar” olarak tebliğ ediyor:

“Hünkârim, tez vakitte Macaristan’a seferimiz vardır, dualarınızı eksik etmeyez.”

Savaş kararı ciddi iştir ve o güne kadar padişahlar tarafından alınmıştır. Sultan Mehmed öfkeyle bunu hatırlatınca, şu cevabı alıyor: “Hadisatın vehametini arzedecek merci bulamazuz!”

Padişah öfkelenmekle birlikte Sadrazamına hak vermekten de kendini alamıyor. Sadrazam haklıdır; zira Padişahın günleri Davutpaşa’daki av köşkünde geçmektedir. Ama bu zaafını Sadrazamına belli etmek istemiyor. Kükrek gibi soruyor:

“Şimdi bu kararı tasdik etmemi beklemektesin öyle mi?”

“Beli, tasdik buyurasuz Hünkârum.”

“Evvelemerde Şeyhülislâm hazretlerine arz edile, fetva alın...”

Sadrazam işin böyle gelişeceğini çoktan düşünmüş, Şeyhülislâmdan gerekli izni çoktan almıştır...

Fetvayı uzatıyor: “Ol mesele hallolmuştur, sıra Hünkârımın rızasına gelmiştir.”

Kararın hukukluk kazanması Padişahın onayına bağlıdır. Ancak Padişah “şu sıralar” böyle bir savaşı uygun bulmamaktadır.

“Bir vakit talik edelim (erteleyelim).”

“Hadisatın buna tahammülü yoktur. Serhad şehirlerimizden feryad ü figanlar gelir, Müslüman ırzı ve namusu pâymal olur-

ken, bekleyemezük. Beklemek azim vebal olur. Mühürleyünüz Hünkârım!”

Padişah direnmeyi tekrar deniyor. Zira hem Macaristan’la gi-rişilecek bir savaşın iyi sonuçlar vermeyeceğine inanıyor, hem de “av günleri”nden uzaklaşmayı kabullenemiyor.

“Daha münasipçe bir vakitte olsaydı mühürlerdim, velâkin şimdiki zaman cenge elverişli bir zaman degüldür, yaza kalsun.”

Sadrazam temenna ederek huzurdan ayrılıyor. Doğruca Şeyhülislâm’a gidiyor. Durumu açık açık anlatıyor. Ve Şeyhülislam, İslam-Türk düşmanı Comte de Marsigli’nin 1732’de La Haye’de yayımladığı hatıratında belirttiği üzere, yeni bir fetva çıkarıyor. Bugünkü dille ve özetle diyor ki:

“Bu durumda Padişahın savaş ilânını erteleme yetkisi yoktur. Tasdike mecburdur, vesselâm!” Padişah savaş ilânını çarnaçar onaylıyor.

**“Teb’asının hayatına, namus ve haysiyetine,
malıyla mülküne hâkim sayılan Padişahın
iradesi Kur’an hükümlerinden, şeriat ulema-
sının kararlarından veyahut Şeyhülislâmın
fetvalarından üstün değildir.”**

Fransız gezgini ve yazarı A. L. Castellan diyor ki:

“Teb’asının hayatına, namus ve haysiyetine, malıyla mülküne hâkim sayılan Padişahın iradesi Kur’an hükümlerinden, şeriat ulemasının kararlarından veyahut Şeyhülislâmın fetvalarından üstün değildir.” (*Moeurs, Usages, Costumes, des Othomans et Ab-régé de leur Historie* 1812, c.3, s. 14-15).

Bu ifadeler Osmanlı adaletinin yabancılar tarafından da tesci-lidir. Marsigli, padişahların “mutlak” olmadıklarına dair pek çok örnek verdikten sonra, yukarıda adı geçen kitabının 31. sayfası-na şu hüküm cümlesini yerleştiriyor:

“Buraya kadar verdiğim örneklerden de anlaşılacağı gibi, Osmanlı Devleti bir aristokrasi değil, bir demokrasidir.”

İngiliz yazar Th. Thornton'un hatıratında M. Porter şunları söylüyor: "Kur'an hükümleri zulüm ve istibdada karşı çok kuvvetli bir engeldir. Savaş ya da barışla, Osmanlı hâkimiyetine giren Hristiyan milletlerin malları ve mülkleri güven altına girer. Padişah, Hristiyan ahalinin haklarının da muhafızlığını yapmak zorundadır. Bu durumda keyfi bir istibdat manzarası görmeye imkân yoktur. Osmanlılarda insan en değerli varlıktır. Çünkü Kur'an böyle diyor. Bu durumda insana baskı ve şiddet uygulanabilir mi?"

Thornton, hatıratının 28-29. sayfalarında ise enteresan bir olaydan bahsediyor:

"Sultan I. Mahmud (gerçi yanlışlıkla III. Osman diye yazmıştır, ama verdiği tarihte Osmanlı tahtında I. Mahmud oturmaktadı) hastalığı sebebiyle bir cuma günü camiye gidemediği için halk galeyana gelmiş, taşkınlık yapmış; bundan dolayı Padişahın hastalığı artmış, buna rağmen ertesi cuma Ayasofya'ya namaza giderek halkı memnun etmeye çalışmıştır."

Yani halk denetim görevini yapıyor.

A. Ubicini' yi dinleyelim:

"Osmanlı Devleti şeklen mutlak bir saltanat olmakla beraber, esasına bakıldığı zaman her şeyden önce müesseseleriyle saltanatın tabi olduğu şartlardan ve ondan sonra da dünyanın hiçbir yerinde misli görülmemiş derecede hükümet yetkililerini tadil ve hatta sınırlandıran örf ve âdetlerinden dolayı yumuşak bir idaredir." (*La Turquie Actuelle*, 1855 Paris, s.12)...

Toparlarsak;

- Osmanlı bir "Töre Devleti" kurmuştur. Başta Padişahlar olmak üzere, kanun-u kadim, özetle "töre", herkesi bağlar. Hiç kimsenin kudret ve kuvveti "mutlak" değildir. Özellikle padişahlar denetim altında olup kanunlarla törelere uymak zorundadırlar.

- Padişahlar savaş ve barış ilanı hakkından bile mahrumdur. Bunun için ulemanın onayını almak zorundadırlar (Sultan IV. Mehmed, Macaristan savaşını erteleyememiştir).

- İsrafa ve sefahate meyleden padişahlar, ulema fetvasıyla halledilir (Tahttan indirilir). Avrupa'daki gibi istibdat ve mutlakiyet yoktur, insanlık vardır.

- Osmanlı Devleti, insan, hayvan ve bitkiye yönelik hizmetler üreten büyük bir hayır kurumuna dönüşmüştür. Padişahlar bu büyük hayır kurumunun garsonlarıdır.

- Yükselme devrinde padişahların şeyhülislâmları görevden alma yetkileri yoktur, ama şeyhülislâmlar padişahları azletme yetkisine sahiptirler.

- Osmanlı Devlet sistemi, pek çok yabancı düşünürün tetkik ve tescilinden geçtiği üzere "mutlakiyet" değil, insanı merkez alan ve insana değer veren, bugünkü anlayışa yatkın demokratik bir yapıdır.

- İnsanı merkez alan anlayışın kaynağı Kur'an'dır ve Kur'an hükümleri zulüm ve istibdat meyline karşı en büyük engeldir. Bu yüzden padişahlar ve yöneticiler zulmü bir yöntem olarak benimsememişler, bu yoldaki bazı münferit hareketleri ise şiddetle cezalandırmışlardır.

- Her padişah, tahta çıkar çıkmaz Kur'an'a ve töreye bağlı kalacağına yemin eder.

- Halkın iradesi padişahın nüfuz ve kudretinden üstündür. Bu yüzden padişahlar zaman zaman kıyafet değiştirip halkın içine karışmakta, talep ve değerlendirmeleri birinci elden almaya özen göstermektedirler.

- Sultan I. Mahmud Devri Reisü'l-Küttablarından (Dışişleri Bakanı diyebiliriz) Emirzâde Hacı Mustafa Efendi'nin, Fransız Sefiri Marquis Villeneuve'e söyledikleri meşhurdur: "Aslına bakarsanız, Osmanlı Devleti, adı henüz konmamış bir cumhuriyettir."

- Osmanlılarda en nüfuzlu insan padişah değil, şeyhülislâmdır. Şeyhülislâmın herhangi bir kararına padişahın itiraz etmesi söz konusu bile değildir. Padişahların isteğini reddeden pek çok şeyhülislâm vardır.

- Osmanlı Devleti'nde, bugünkü anlamda olmasa bile, yakın

anlamda “kuvvetler ayrılığı prensibi” mevcuttur. Padişah, idari işlerde hükümete karışamaz, tahakküm edemez. Yalnızca tavsiyelerde bulunabilir.

- Avrupa’da hiçbir insan hakkı yokken, Osmanlı’da padişahların ve diğer yöneticilerin, insan haklarına riayetleri diplomatik belgelerden anlaşılmaktadır. (Bu da zaten inanç temellidir. Çünkü insan haklarına riayetsizlik kul hakkını gözetmeme anlamına gelir)

- Kendi yaptırdığı camiin dışında hiçbir padişahın adı hiçbir binaya, şehre, esere verilmemiştir. Bu gelenek cumhuriyetten sonra oluşmuştur.

- Halk, padişahı açıktan açığa tenkit etmek, devlet ve hükümet adamlarını alaya almak hakkına sahiptir. Vaizler vaazlarında, halk hatipleri meydanlarda tenkit hakkını kullanırken zabıta müdahale etmez. Özgürce konuşurlar. Bunun sayılamayacak kadar örneği vardır.

- Padişahlar yalnız Müslüman milletin değil, yönetimi altında bulunan gayrimüslim milletlerin de hakkını hukukunu muhafazaya mecburdur.

- Osmanlı Devleti’nde Müslüman olmayan insanların dinlerini özgürce yaşama hakları mevcuttur. Kimse onlara baskı yapamaz, kimse kem gözle bakamaz (Fatih’in “Amannâme”si), kimse onları aşağılayamaz ve asla kınayamaz.

Fatih’in Kudüs’le İlgili Fermanı

Orijinali, Kudüs Rum Patrikhanesinde ve bir sureti de Osmanlı Arşivi’nde bulunan Fatih Sultan Mehmed’in Rum Patriği Atnasyos’a verdiği “Amannâme” şöyledir:

“Mucebince amel oluna; her kim hatt-ı hümayun-ı sa’adet-makrunu fesh ederse, Allah’ın la’netine uğrasun.

“Allah’ın izni ve Hz. Peygamber’in manevi yardımı ile İstanbul’u feth edince, dünyanın değişik bölgelerinden şahlar ve kralar, fethi tebrik için elçiler gönderdiler. Bu arada Kudüs’te bulunan Rum Patriği Atnasyos da, kendi rızasıyla kapıma gelip, daha

önce Hz. Peygamber'in mübarek eliyle imzalı emrini; Hz. Ömer'in Kûfî hattıyla yazılmış fermanını ve eski padişahların verdikleri fermanları ibraz ederek, Kudüs-i Şerif'de bulunan içeride ve dışarıdaki Kamame Kilisesi başta olmak üzere bütün namazgâhların ve ziyaretgâhların aynen kendi tasarruflarında kalmasını rica eyledi.

Padışah fermanlarından bir örnek

“Buyurdum ki: Eskiden ihsan olunduğu üzre, içeride yer alan Kamame Kilisesi ile bütün namazgâhları ve ziyaretgâhları; Gürci Manastırı olan Mar Ya’kub; Kudüs dışında yer alan manastırlar ve kiliseler; Hz. İsa’nın doğduğu yer olan Beytüllahim’deki Büyük Kilise; mağara ve Kilisede yer alan üç kapı tasarruflarında ola.

“Hıristiyanların Kudüs’teki bütün patrik, papaz ve yamakları, bac, harac ve diğer örfî ve ve şer’î vergilerden mu’âf olalar.

“Bütün bu haklar ve hürriyetler, Hz. Peygamber, Hz. Ömer ve

eski padişahlar tarafında ihsan olunduğu gibi, benim fermanım ile de verilmiştir. Tasarrufumda ve hükmüm altında bulunan bütün valiler ve adamlarım buna riayet edeler. Kimseyi rahatsız eylemeyeler.

“Eğer bundan sonra halifelerden, vezirlerden, âlimlerden veya Ümmet-i Muhammed’in diğer fertlerinden kim ki, Hz. Peygamber’in mübarek eliyle imzalı olan emrine, Hz. Ömer’in Kûfî hattı ile olan fermanına, diğer padişahların fermanlarına ve benim fermanıma, para veya hatır gönül diyerek muhalefet ederse, Allah’ın ve Peygamberinin hışmına uğrasın.

“Şöyle bileler, alâmet-i şerife i`timâd ve inkıyâd kılalar.”

15 Şevval 862/1458 İstanbul.

Sultan II. Abdülhamid’in Fermanı

Sultan II. Abdülhamid Han, “Maddi sıkıntı içinde olduğunu Patrik efendiden öğrendiğimiz Ermeni Katolik Patrikhanesi’ne gerekli yardım yapılsın” şeklinde bir emir veriyor... Yine Sultan II. Abdülhamid, Darülaceze’de Katolikler için kilise inşa edilmesini emrediyor:

“Darülaceze binası içinde Katolik cemaatine mahsus bir kilise bulunmadığı bildirildi. Bunun üzerine kilisenin kurulması için gerekli izin ve emir verildi.”

Ardından Darülaceze’de bulunan Museviler için bir sinagog yapmaya sıra geliyor. Yapılan sinagog hahamlar tarafından Tevrat okunarak açılıyor. Sinagoga bir haham, bir hademe ve bir aşçı tayin ediliyor. Musevilerin özel günleri ve yiyecekleri hususunda da gerekli titizlik gösteriliyor. Aynı Padişah, Kudüs’te Habeşlilerin kendilerine kilise yapmalarına izin veriyor. Habeşliler memnuniyetlerini şu mealde bir mektupla belirtiyorlar:

“Padişahımızın Kudüs-i Şerifte yaşayan Habeş rahip ve rahibelerinin ayinlerini yapabilmeleri için sur dışında bir kilise inşasına müsaade etmesi Habeş Kralı Yuhanna ile halkın memnuniyet ve şükranlarına sebep olmuştur.”

Avrupa'nın Hoşgörüsüzlüğü

Fatih Sultan Mehmed, yönettiği Hristiyan azınlıklara, "Her camiin yanına bir kilise yapabilirsiniz" derken, bir Romen general Transilvanya'da (Osmanlı tarihlerinde Erdel denilen ve bir adı da Transilvanya olan bu ülke Romanya'nın batı taraflarına düşmekte olup coğrafi hududu doğuda Boğdan, güneyde Eflak, güneybatısında Banat, batıda Macaristan ve kuzeyde de tarihî Erdel'in bir kısmını teşkil eden ve merkezi Siget olan Marmaroş vilâyeti) bombardımanla 150 Romen kilisesini ve manastırını yı-kıyordu...

18. yüzyıl sonlarına kadar Fransa'da Protestanların evlenme hakkı yoktu.

Almanya'da, kaç Musevînin evlilik yapabileceği kanunla belirlenmişti. Bu kanun 1834 yılına kadar yürürlükte kaldıktan sonra, 1864'te yürürlükten kaldırıldı. Museviler Hristiyanlarla eşitlendi. Ne var ki, Hitler iktidara gelince, sırf dinleri farklı olduğu için, Musevileri fırınlarda yaktı.

18. yüzyıl sonlarına kadar Fransa'da Protestanların evlenme hakkı yoktu. Fransız Protestanlar hiçbir şekilde karı-koca olamadıklarından, tabii ana-baba da olamazlardı.

Amerika'da ise, daha düne kadar siyahlara reva görülen muameleyi hepimiz biliyoruz. Sadece ayak işlerinde çalışabiliyor, beyazların otobüsüne binemiyor, okuluna gidemiyor, çok varlıklı bile olsalar beyazların yoğun olduğu semtlerde ev tutamıyorlardı. Beyaz önderler tarafından hepsi aynı isimle çağrılıyordu: "Pis zencil..."

"Demokrasi'nin beşiği" saydığımız İngiltere'de, ancak 1828'den itibaren başlayan bir süreç içinde "inançlara özgürlük" sağlandı. Bununla birlikte halen Anglikan Kilisesi'ne (Katolikliğin kısmen yumuşatılmasından oluşturulmuş bir yorum) bağlı olmayan bir hanedan mensubu kral ve kraliçe olamaz: Yani şimdiki

Veliaht Prens Charles, “Ben Müslüman oldum”, yahut “Ben Ortodoks’um” dese İngiltere tahtına asla geçemez.

Hâlbuki günümüz anlayışından beş yüz sene evvel, Osmanlılar Rum ve Ermenileri devletin en üst makamlarına tayin etmek-te bir mahzur görmüyorlardı.

**Kral Ferdinand ve Kraliçe Isabella ile
birlikte tarihte emsali görülmemiş bir
“cınnet dönemi” açıldı. Müslümanları kapalı
mekânlara doldurarak üzerlerine vaftiz
suyu serpiliyor, sonra da Hristiyan
oldukları ilan ediliyordu.**

Endülüs Müslümanları

Bir de İspanyolların Endülüs’te yaptıklarına bakın...

Endülüs, Müslüman fatihlerin İspanya’ya verdikleri isimdir. İspanya, 711’den itibaren Müslümanların hâkimiyetine girmiş, zaman içinde coğrafi sınırları daralmakla birlikte, sekiz asır boyunca İslam ülkesi olarak kalmış, bu süreçte tüm Avrupa’ya ilmin ışığını saçmıştır. O kadar ki, Avrupalı kralların çocukları Endülüs üniversitelerinde eğitim görmüştür.

Avrupa’da papazlar dışında okuma yazma bilen insan bulmak neredeyse imkânsızken, Endülüs’te eğitim faaliyetleri en üst noktaya çıkıyor, halkın neredeyse tümü okuma-yazma biliyordu.

Ekonomisi mükemmeldi. Mimarisi örnek alınacak üstünlük-teydi. Ayrıca devletin başkenti Kurtuba (Cordoba) bir diplomasi merkezi haline gelmiş, sağlanan hoşgörü ortamı sayesinde cami, kilise ve havra kavgasız gürültüsüz biçimde yan yana yaşamaya başlamıştı.

Özet olarak Endülüs, Avrupa’nın en güçlü, en seçkin, en zengin devletiydi. Fakat zamanla zayıfladı. Dış saldırılara eklenen iç ihtilaflar yüzünden kendi içine büzüldü. Sonra da çözülüp dağılma sürecine girdi.

Endülüs Emevî Devleti

1490 senesinde Hristiyan orduları tarafından kuşatılan son kale Gırnata, 1492'de yapılan bir antlaşma ile Müslümanların dinî ve medenî haklarının garanti altına alınması şartıyla teslim oldu. Böylece, İspanya'da sekiz asırdır devam eden İslam hâkimiyeti son buldu.

İspanya'nın Katolik Kralı Ferdinand ile Kraliçe Isabella'nın önderliğinde İspanya'da tarihte emsali görülmemiş bir "cinnet dönemi" açıldı. Müslümanları kapalı mekânlara doldurarak üzerlerine vaftiz suyu serpiliyor, sonra da Hristiyan oldukları ilan ediliyordu.

Kur'an-ı Kerim ve diğer Arapça eserler toplatıldı, kütüphaneler boşaltıldı yahut yakıldı, Müslümanların öteden beri giydiği geleneksel kıyafetler yasaklandı. Çocuklarına Arapça öğreten herkes cezalandırıldı.

Camiler kiliseye çevrildi. Karşı gelenler Engizisyon Mahkemeleri'ne sevk edildi (Kimi İspanyol kaynaklarına göre Engizisyon, en az üç bin Müslüman'ın kazığa oturtularak, ya da yakılarak öldürülmesine hükmetmiş). Kalanını da 1609 yılı itibarıyla sınır dışı etti.

Endölüs'te Yahudilere Zulüm

Öte yandan, aynı topraklarda Yahudiler de kendi dramlarını yaşıyorlardı... Varlıklarını sürdürebilmek için Hristiyanlığı kabul etmiş görünerek inançlarını gizli yaşıyorlardı.

Bir süre sonra papazlar, kendilerine "marrano" (dönme) dedikleri Yahudi asıllıların Hristiyanlıklarından şüphe etmeye başladılar. 1464 yılında devlet ile kilise bir araya gelerek Yahudi asıllı Hristiyanların gerçekten Hristiyanlığı kabul edip etmediklerini test etmeye karar verdi.

Bu amaçla üç kişilik bir engizisyon heyeti oluşturuldu ve mahkemeler kuruldu.

Çok sayıda Yahudi ağır şekilde cezalandırıldı. O dönemde Baş Engizitör (Engizisyon Başkanı) tayin edilen Thomas de Torquemada'nın kararıyla pek çok Yahudi yakıldı. En son Kraliçe Isabella'nın kararıyla 31 Mart 1492 tarihinde bütün Yahudilerin İspanya'yı terk etmelerini isteyen bir ferman çıkarıldı. Aynı yılın Mayıs ayında yürürlüğe sokulan ferman ülkedeki bütün Yahudilerin 2 Ağustos 1492 tarihine kadar İspanya'yı terk etmelerini istiyordu.

İşte bu Yahudiler kendilerine yeni bir yurt bulabilmek için bir çok Avrupa ülkesinin kapısını çaldılar ama kapılar suratlarına kapandı. Sadece Osmanlı Devleti, çaresiz kalan Yahudilere kapılarını açtı. İspanya'dan sürgün edilen Yahudilerin 150 bin kadarı ilk etapta Osmanlı Devleti'ne getirildi. Diğerlerinin de önemli bir kısmı Polonya ve Rusya yoluyla Osmanlı topraklarına sığındılar.

Kendilerine "Sefarad" adı verilen bu Yahudilerin büyük çoğunluğu Selanik ve İstanbul'a yerleştirildiler. Göç olayının yaşandığı sırada Osmanlı Padişahı olan Sultan II. Bayezid Yahudilerin iyi karşılanmaları için bütün illere emirnameler göndermiş, hatta bunlara zarar verenlerin idamla cezalandırılacaklarını duyurmuştu.

İkinci Bölüm

OSMANLI'DA AHLÂK VE YAŞAM

Osmanlılar Nasıl İnsanlardı?

OSMANLI ATALARIMIZ, tanışınlar tanımasınlar, “Gülümseyiniz, müminin mümine gülümsemesi sadakadır” hadisi ve “Selamı yayınız” tavsiyesi çerçevesinde, karşılaştıkları herkese gülümseyerek selam verirler, tanıdıklarına ayrıca hal-hatır sorarlar, aile efradına (ailenin diğer bireylerine) selam yollarlardı.

Böylece gönüller birbirine ısınır, geniş anlamlı toplumsal bir mutabakat oluşurdu. Osmanlı gerçek anlamda bir “barış ve kardeşlik toplumu”ydı. Hasbelkader nefesine yenilip biriyle kavga edeni, mahallenin önde gelenleri birkaç gün içinde barıştırdı. Olmaz da küslük uzarsa, dört gözle bayram beklenir, bayramlar barışın ve kardeşliğin vesilesi yapıldı. Bu durumu Avrupalı gezginlerden Villamont, takdir hisleriyle kaydeder:

“Her kimin bir düşmanı varsa, bayramlarda ona gidip af dilemek zorundadır. Öteki de el öpmeden ve tokalaşmadan önce affettiğini söylemek mecburiyetindedir. Aksi takdirde bayramlarının mübârek olması mümkün değildir. Bu esaslara riâyet etme-

yen kimseler ise, neredeyse fâsık (tabii ki abartıyor) telâkkî edilip dışlanırlar.”

Du Loir görüp incelediği toplumsal yapıdan o kadar etkilenmiştir ki, Osmanlı Türk toplumunun bazı kötülüklerden haberdar olmadığını düşünmekten kendini alamamıştır:

“Türkler herhangi bir intikam hissi beslemekten son derece çekinirler: Dinlerinin bu husûsa âit bir hükmü gereğince cuma namazına başlamadan önce düşmanlarını affettiklerini âdetâ ilân etmek durumundadırlar. Aksi halde namazlarının kabul edilmeyeceğine inanırlar. Ayrıca her bayramın birinci günü onlar için umumi bir barış günüdür. Birbirlerine rastladıklarında el sıkşırlar. Küçükler büyüklerin elini öptükten sonra başına koyup, ‘Bayramın mübârek olsun!’ der.”

Böyleydi; çünkü kişisel ve toplumsal ilişkilere henüz “menfaat” hükmetmiyordu. “Kardeşlik” en belirleyici öğe idi. Bu yüzden insanlar arasında kıyasıya bir rekabet oluşmaz, en azından rekabet, kırıcı ve incitici boyutlara ulaşmazdı. Osmanlı edebî ve ne-

zaketi dünyaca meşhurdur. İslâm'la yoğrulan yürekler bugünkü halimizle mukayese edilemeyecek kadar duyarlıydı.

Kadınlara karşı dinamiklerini imandan alan derin bir hürmet beslenirdi. Erkek ve kadın arasında mutlak surette bir mesafe vardı. Bunun belirleyicisi “Zinaya yaklaşmayın” mealindeki âyetti. Sokakta karşılaşılan kadına asla dik dik bakılmaz, derhal başlar öne inerdi. Kadının sokakta rahatça yürümesi için, erkekler kendilerini hafif alargaya çekerler, kadına yol verirlerdi. (Sonra nasıl olduysa bu durum tersine döndü: Köylerde kadınlar erkeklerle yol vermek için kenara çekilip çöelmeye başladılar).

Her kadın toplumsal edebin bir gereği olarak anne, teyze, hala ve bacı olarak görülürdü. Onları rahatsız edecek en küçük davranışta bile bulunulmaz, bulunanı toplum müthiş yadırgar, büyükler derhal müdahale ederlerdi.

Lady Craven erkeklerin kadınlara karşı saygısını “aşırı” bile bulduğunu itiraf ettikten sonra, Osmanlı Devleti'nin kadınlara karşı tavrını hayretler içinde şöyle dile getiriyor:

“Türklerin kadınlara karşı olan muameleleri bütün milletlere örnek olmalıdır. Mesela bir erkek ağır bir suçtan dolayı idam edilip bütün mal varlığına el konsa bile karısına ve çocuklarına gayet iyi muamele edilir. Kadınların mücevherlerine dokunulmaz. Çocuklar devlet himayesine alınıp bırakılır.” (Zamanın Avrupa'sında idam edilen erkeğin tüm mal varlığı ile birlikte yakınlarının takılarına da el konulurdu).

Yabancı gezgin ve gözlemcilerin, Osmanlı insanının nezaket, nezafet, temizlik, görgü, incelik ve insan ilişkilerine dair tespitlerini aktarmaya devam ediyoruz...

Meşhur Fransız gezgin Brayer şunları söylüyor:

“Türk halkının üstü-başı çok temizdir. Hâl ve tavırlarında büyük bir asalet, yüzlerinde tatlı bir sükûnet ve nezaket vardır! Konuştukları dil hoş ve ahenklidir... Sohbet edenlerin ifadeleri veciz, telaffuzları tertemizdir! Tebessümlerine incelik, el hareketlerine zarafet ve sadelik hâkimdir...

Brayer, hayranlıkla devam ediyor:

“Yabancıları en çok hayrette bırakan şey, birkaçının birden konuşmayıp, yalnız birinin söz söylemesidir. Konuşan, umumiyetle sözünü kısa tutar. Dinleyen de, söz bitene kadar sabreder. Birbirlerine karşı fikirlerini hürmetle savunurlar. Söylenen sözlerde herhangi bir fenalık, koğuculuk, iftira gibi kötülükler ve edebe aykırı lâubalîlikler yoktur.”

Sözü Avrupa’da eşine rastlanmayan bir konuya getiriyor:

“Yaşlı ve büyüklere karşı hürmetle onların hakkına riayet, hayal edilemeyecek bir nezaket içindedir. Diyebilirim ki Osmanlıların ahlâkî hususiyetleri, insanı âdeta teshir eder, büyüler. Yürüyüşlerinin serbestlik ve ihtişamı, misafir kabullerindeki gülyüzlülükleri ve nihayet selâmlığa girip çıkarken riayet ettikleri teşrifat kurallarının zarafeti karşısında hayran olmamak elde değildir.”

**Osmanlılar; faziletli, adâletli, iffetli,
izzetli, cesur, vakur, hoşgörû sahibi, dost,
mütevazı (alçakgönüllü) ve mütebessim
(gülümseyen) insanlardı...**

Tanınmış yazar Edmondo De Amicis ise Osmanlı halkını şöyle anlatıyor:

“Tetkîk ve tespitlerime göre, İstanbul’un Türk halkı, Avrupa’nın en nâzik ve en kibar topluluğudur. Koca şehrin en ıssız sokaklarında dahi bir yabancı için hiçbir hakâret ve zarâra uğrama tehlikesi yoktur. Hatta namaz vakitlerinde bile camileri gezmek kabildir! Bu ziyaretlerde bir yabancı, kiliselerimizi dolaşan bir Türk’ten daha çok hürmet ve riayet görebileceğinden emîn olabilir.

“Halk arasında küstahça bir bakış şöyle dursun, fazla meraklı bir bakışa bile hiçbir zaman tesadüf edilmez. Kahkaha sesleri gayet nadirdir. Sokakta kavga eden ayaktakımı da enderdir. Kapı, pencere ve dükkânlardan hiçbir kadın sesi aksetmez.”

Çevreyi kirletmek ise bir Avrupalı alışkanlığıydı. Osmanlı in-

sanı, “kul hakkı” sayıldığı için yerlere çöp atmaz, ortamı kirletmezdi... Hatta “Ağaçlar zikreder” düşüncesiyle, ağaçları yeşertmeye çalışırlardı. Mesela kurak günlerde ücretle adam tutup sokaktaki ulu çınarları sulatır, göçmen kuşların yorgunluk atması için saçak altlarına kuş sarayları yaparlardı. Osmanlı insanı asla yere tükürmezdi. Bazı Batılı gözlemciler, sırf yere tükürmedikleri için atalarımızı eleştirmişti:

“Türkler hiçbir zaman yere tükürmezler. Daima yutkunurlar. Bunun için de saçlarında sakallarında bir hararet olur ve zamanla saçları, kaşları, sakalları dökülür.” (Comte de Marsigli).

Osmanlı insanının üstün bir ahlâk anlayışı vardı. *Türkiye Seyahatnâmesi* ile meşhur Du Loir 1650’lerde şunları yazıyor: “Hiç şüphesiz ki, ahlâk bakımından Türk siyasetiyle medeni hayatı bütün cihana örnek olabilecek vaziyettedir.”

Bugünümüz için de bunları söylemek mümkün mü? Geçmişle geleceği buluşturabilirsek yeniden “Osmanlı İnsanı” karakterli insan yetiştirebileceğimizi düşünüyorum.

İnsan Merkezli Eğitim

İnsan merkezli olarak eğitilen Osmanlı insanı din, dil, renk, ırk farkı gözetmeksizin insanlara hizmeti ibadet telakki ediyor, “İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır” prensibi içinde, hayırda yarışır, bu ulvi ve külli yarışın bir sonucu olarak da, büyük hayır müesseseleri (vakıflar) vücuda getirirdi.

Osmanlı’da vakıf müesseselerin bolluğu ve yaygınlığı, hayırda yarışın ne denli büyük bir toplumsal heyecan dalgaları oluşturduğunu gösteriyor. Rahatlıkla diyebiliriz ki, Osmanlı insanı, “İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olan, malın en hayırlısı Allah yolunda harcanan, Allah yolunda harcananın da en hayırlısı halkın en çok ihtiyaç duyduğu şeyi karşılayandır” anlayışı çerçevesinde, hayatını yaradılış hikmetine hizmete vakfetmişti.

Devlet, insanının bu ulvi çabasından öylesine etkilendi ki, bi-zatihi kendisi devasa bir vakfa dönüşüp din, dil, renk, ırk, kıyafet faklı gözetmeksizin, tüm gücünü, yönettiği insanların hizmetine

sundu. Bu da Osmanlı'yı "dilencisiz millet" yaptı. Osmanlı ahlâkında insan, hayatın merkezidir. Vakıf müesseseler ise, insana (ve tabii ki hayata) duyulan sevgi ve saygının kurumlaşmış halidir.

Böyle müesseseler düşünebilmek için, insanın yaradılış hikmetini kavramak gerekir. İnsanın yaradılış hikmetini en iyi anlatan kitap Kur'an olduğuna göre, insana hizmeti pek tabii Müslümanlar kurumlaştıracaklardı. Böylece Müslüman yüreklerle "vakıf" fikri doğdu ve kısa sürede kültüre dönüştü.

**"Sokaktaki ağaçların kuraklıktan kurummasını
önlemek için bir fakire para verip sulatacak
kadar kaçık Müslümanlara bile
rastlamak mümkündür..."**

Bir kişinin malını-mülkünü hiç tanımadığı insanların hizmetine sunması, insanı tüm teferruatı ve kıymetiyle kavramasıyla mümkündür!

Belli ki, bu idrak Osmanlı insanında mevcuttu. Bu idrak olmasaydı, yirmi altı binden fazla vakıf kurulabilir miydi? Bu vakıflardan bazıları hayvanlara ve bitkilere yöneliktir ki, ortaçağda böylesine derin bir çevre bilincini takdirle anmamak haksızlık olur. Kendi ecdadımıza haksızlık demek, "sütsüzlük" demek olduğundan, hayvanlara ve bitkilere bakış açısına birkaç örnekle işaret etmek isteriz.

Elisee Recus yazıyor:

"Osmanlılardaki iyilik duygusu hayvanları dahi kucaklamıştır. Birçok köyde eşekler haftada iki gün izinli sayılır... Gezgin Guer, başka bir örnek veriyor:

"Bu adamlar (dediği bizim ninelerimiz ve dedelerimizdir) sokak başlarında sahipsiz köpeklere ve kedilere et dağıtırlar... Sokaktaki ağaçların kuraklıktan kurummasını önlemek için bir fakire para verip sulatacak kadar kaçık Müslümanlara bile rastlamak mümkündür..."

İnsanlığın Yüksek Mertebesi: Ahde Vefa

“Türkler vaatlerine dindarane bir sadakat gösterirler” (Comte de Bonneval).

“Müslüman Türkler yeminleriyle ahitlerine de son derece sadıktırlar.” (Mouradgea d’Ohsson).

Yüzyıllar boyu Osmanlı ülkesine gelip tetkiklerde bulunan Avrupalı gezginler, Avrupa ile mukayese kabul etmez insan hakları uygulamaları karşısında şaşkınlıklarını dile getirmekten kendilerini alamamışlar, kendi toplumları için de böylesine “hakça” ve “insanca” bir yönetim temenni etmişlerdir.

**“Osmanlılarda insan en değerli varlıktır.
Çünkü Kur’an böyle diyor. Bu durumda
insana baskı ve şiddet uygulanabilir mi?”**

Bunların arasında özellikle Comte de Marsigli’nin tespitleri dikkate değer. Çünkü Marsigli bir İslam-Türk düşmanıdır. Buna rağmen Osmanlı Devleti’nin insanlara verdiği değerle riayet ettiği insan hak ve hürriyetlerinden bahsetmiştir.

Kendisi diplomat olan bu kişi, 1732’de La Haye’de yayımladığı hatıratının birinci cildinin 28-29. sayfalarında Osmanlı idaresini övmekten geri duramaz:

“Tarihçilerimizin hepsi Osmanlı padişahlarının diktatör olduklarını dünyaya ilân ediyorlar. Hâlbuki Osmanlı Devlet sistemiyle diktatörlük arasında en ufak bir bağ yok. Nasıl olsun ki, Padişahın maiyetinde bulunan ve adına ‘Kapıkulu’ denen askerî teşkilatın (yeniçeri ve sipahileri kastediyor) gerek eski padişahlardan kalma kanunlar mucibince, gerekse kendi gelenekleri gereği padişahı tahttan indirebiliyor, zindana bile atabiliyorlar.”

Fedakâr Osmanlı İnsanı

Şefkat, merhamet, sevgi, saygı, fedakârlık gibi en değerli duygularımız, kimi zaman siyasetçiler, kimi zaman ticaretçiler, ce-

maatçiler, kimi zaman da devlet tarafından o kadar yerli yersiz kullanıldı ki, kullanıla kullanıla bu duygularımız aşındı.

Bize fedakârlık dersi verenler kendi arzularından hiç fedakârlık etmediler, dünya saltanatından vazgeçmediler, bizim fedakârlıklarımızla ulaştıkları yüksek makamlardan bize küçümseyerek baktılar, verdikleri sözleri tutmadılar, vaatlerini yerine getirmediler. Tabii bize de sormak düştü: “Ben bu fedakârlığı neden yaptım?”

Öylelerini tanıyorum ki, “dâvâ”sı uğruna (bu din olabilir, tarikat, cemaat, siyaset, hatta futbol takımı bile olabilir) yıllar boyu emeğini, yüreğini, malını ve canını sersebil etmiş, yememiş yedirmiş, giymemiş giydirmiş, demir âsâ-demir çarık bütün memleketi karış karış dolaşmış, dâvâsını anlatmış, yaymaya ve taraftar kazanmaya çalışmış... Sonraki gelişmeleri gözlemledikçe de aldatıldığını, kandırıldığını düşünmeye başlamış... Kızmış, kırılmış, küsmüş, incinmiş... Duyguları paramparça olmuş... En paramparça duygularımızın başında ise, şu “fedakârlık” duygusu gelir...

“Davan için az maaşa çalış, fedakâr ol” derler, buna ilişkin ayet-hadis okurlar...

“Şuraya git, çalış, bize taraftar bul” diye, çoluğundan çocuğundan ayırıp bilinmezlerle gönderirler, bu konuda da Âlişân Efendimiz’den ve İslâm büyüklerinin hayatlarından bir sürü örnek verirler... “Elinde avucunda ne varsa dâvâna sarfet” derler. İslâm tarihinden çuvalla misal zikrederler. Kullanıldığınızı bir şekilde fark etseniz bile, vakit çok geçtir: Atı alan çoktan Üsküdar’ı geçmiştir.

Evet, zaman zaman kandırıldık, kullanıldık, incitildik, sömürüldük, ama varlığı “insan” yapan değerli duygularımızdan vazgeçemeyiz... Sevgiyi, saygıyı, şefkati, fedakârlığı yeniden yeşerteceğiz içimizde... Her birimiz serhat beyi Osman gibi olacağız... “O da mı kim” dediniz? Yabancı değil, dedeniz!

Cihan Padişahı Kanunî Sultan Süleyman, şehzadelerin sünnet düğünü münasebetiyle devlet ricaline bir ziyafet veriyordu. Ziya-

fetin ortalarına doğru arz odası yakınında bir patırtı koptu. Gürül gürül bir ses haykırıyordu: “Beni Hünkârımdan koparamazsınız! Biz serhat beyiyiz. Bey önlerinde kılıç sallarken itibarlıydık. Kılıç yerine baston tutunca gözden mi düştük?”

Vezirler korkuyla bakışırken, Padişah, sesin sahibini düşünüyordu. Sesi tanır gibi olmuştu. Viyana kapıları geldi gözlerinin önüne, “Ya Allah, Bismillah” diye haykırıp kılıç sallayan serhat yiğidi Osman Bey’i hatırladı:

“Tez huzura alın” diye emretti, “Serhat kulu bekletilmez. Biz babadan böyle gördük.”

Bağırان adamı içeri aldılar. Yaşlı bir yeniçeri çorbacısıydı. Bir elinde çıkın, bir elinde baston vardı. Bastona dayandığı halde topallıyor, zahmetle yürüyordu. Sultan Süleyman, görür görmez adamı tanıdı. Vatan için bin kere ölmeyi göze alan fedakârlardı. Ayağa fırladı: “Osman’ım, serhat beyim, baba yadigârımı!..”

Adam, yumruk olup genzini tıkayan hıçkırığı saldı: “Çok şükür unutulmadık!” diye mırıldandı. Padişah, gözlerine inanamıyordu. Viyana kapılarını tek başına zorlayan doksan kara okkalık serhat yiğidi Pehlivan Osman’a ne olmuştu böyle?.. Nasıl bu derece zayıflamış, ihtiyarlamış, tanınmayacak hâle gelmişti? “Hele otur, dinlen” dedi, “Anlat ki, neler oldu?”

Osman Bey oturmadı. Bastonuna dayanarak konuşmaya başladı: “Viyana önlerinde yaralandık, bastonsuz yürüyemez olduk. Anlayacağınız artık bizden serhat kulluğu geçmiş ola...” Bir çıkın açtı, içinden işlemeli bir altın kâse çıkardı, Padişaha uzattı:

“Bu kâse, sizin, Şahin Bey’e armağanınızımı. Şehit olurken bana verdi. En kıymetli malım budur. Şehzadelerimiz efendilerimizin sünnet düğünlerine armağan olarak getirdim. Gerçi sunulan hediyeler karşısında bunun bir ehemmiyeti yok; amma benim de verebileceğim başka bir şeyim yok. Kabul buyurunuz, Hünkârım...”

Sultan Süleyman kâseyi aldı, evirdi çevirdi. Bunu Şahin Bey’e verdiğini hatırlıyordu. Osman’a döndü: “Aldığım hediyelerin en

değerlisi budur Osman'ım... Hepsine bedeldir. Çünkü bir serhat yiğidinin yegâne kıymetli malıdır." Geri uzattı: "Aldım, kabul ettim; fakat bunu tekrar sana hediye ediyorum! Padişah hediyesini çevirmek âdet değildir. Şimdi artık sofraya otur. Hep birlikte tamam edelim."

Zorla sofrasına oturttu. Birlikte yemek yediler. Osman Bey müsaade isteyince kucakladı: "Bak a Osman Bey" dedi, "Sakatlığı bahaneyle ceng-u cidalden uzak durma. Çabuk iyileş. Serhat boyları bizi bekler. Yine birlikte kılıç sallayacağız!" Bu söz Osman Bey'i diriltti, canlandırdı; Padişah huzurunda olduğunu dahi unuttu. Bastonunu kılıç gibi havaya kaldırarak gürlledi: "Birlikte kılıç sallayacağız!"

İhtiyar vezir Pir-i Mehmet Paşa, gördüğü tablo karşısında gözyaşlarını tutamamış, başını ellerinin arasına alarak, "Bu ne büyük fedakârlık Allah'ım!.." diye diye ağlamaya başlamıştı. O zamanlar kimse kimsenin fedakârlığı üzerine saltanat inşa etmezdi!

Osmanlı İnsanınin Eğlence Kültürü

Her milletin pek tabii geçmişiyile harmanlanmış bir "eğlence kültürü" vardır... Anlayamadığım şu ki, bazı gazetelerle televizyonların ve bazı kurum ve kuruluşların "ramazan eğlenceleri" adıyla yıllardan beri dayattığı "eğlence" türünün kökleri nerededir?

Batı'da olamaz, zira Batı'nın ramazanı yok, Batı Müslüman değil! Tarihimizden hiç olamaz. Çünkü tarihimizde "ramazan"la bugünkü anlamda "eğlence"yi birlikte telaffuz etmek dahi akla ziyan sayılırdı. Neden dersenez; ecdadımız ramazanı bir "eğlence" aracı olarak görmez, günahlardan arınmanın vesilesi sayardı.

Öncelikle belirtmeliyim ki, ecdadımızın "zevk" anlayışı bizimkinden çok çok farklıydı. Zevk anlayışları farklı olanın, tabiatıyla "eğlence" anlayışları da farklı olur. Ecdadımız ibadetten zevk alıyordu. Eğlencelerini de buna göre oluşturmuştu. Eğer "eğlence" hayattan alınan zevki arttırmak anlamına geliyorsa,

yürekten inanan insan için, en büyük "eğlence" ibadettir; çünkü ibadet anı, en zevkli andır. Bu yüzden toplu ibadetler (cuma, te-ravîh, bayram namazı, tespih namazı, oruç, vs.) şölene benzerdi; bu anlamda hayatın hemen her anı bayrama dönüşürdü.

Bununla birlikte başka eğlenceler de vardı elbet: Mesela, Osmanlı Devleti'nin her yıl Kâbe'ye gönderdiği "Surre Alayı"nın (Osmanlı devletinde her yıl Surre-i Hümayun ile İstanbul'dan Haremeyn'e [Mekke ve Medine] para ve örtüler armağan olarak gönderilmekteydi. Gönderilen örtülerin içinde en önemlisi Kâ-be'ye giydirilen kisve ve üzerinde sultanın adını taşıyan Kâbe ku-şağıydı. Surrelerle birlikte her yıl Mekke'ye [Kâbe'ye] ve Medi-ne'ye [Ravza-i Mutahhara ve sahabe mezarlarına] yeni örtüler gönderilir ve eskileri İstanbul'a getirilirdi) merasimle Dersaâdet'-den (Başkent İstanbul) çıkışı, dindar halkın nazarında muhteşem bir eğlenceydi...

Ramazanların değişmez görüntüsü "mahya"nın, hazırlanıp iki minare arasına asılması da bir eğlence türüydü. Halk tekbirlerle bu olaya eşlik eder, böylece hem sevap kazandığına inanır, hem de eğlenirdi.

Osmanlı Devleti'nin her yıl Kâbe'ye gönderdiği
"Surre Alayı"ndan bir görünüm.

İftar sofraları aile için şölene, yemek de merasime dönüştürülürdü. İftar yaklaşırken okunan “Muhammediye”ler, Peygamber (a.s.m.) sevgisinin yüreklerde doruğa çıkmasına hizmet ederdi. Muhammediye okumak da dinlemek de eğlenceliydi. Yaşlıların sofraya oturmadan önce sünnet üzere ellerini yıkamaları bile merasimsel bir hava içinde olurdu. Evin genç hanımı bakır leğen getirir, ibrikle su döker, yaşlılar sırayla ellerini yıkayıp tutulan peşkirle kurularlardı.

Çocuklar yaşlıların ağır ritmik hareketlerle ellerini yıkamalarını merakla seyreder, sonra benzer hareketler yaparak eğlenirlerdi. Kadınlar ise mukabeleye giderler, büyük camileri gezerler, arka saflarda durup İstanbul'un en meşhur hocalarının imamlığında teravih namazı kılarlardı. Eğer ramazan yaza denk gelmişse ailece mesire yerlerine gidilir, salıncaklara binilir, inancın ve geleneklerin “meşru” saydığı oyunlar oynanırdı. Bütün bunlar ve benzerleri o devrin şartlarında insanı eğlendiren şeylerdi.

Özetlemek gerekirse, Osmanlı'da hayat ahirete dönüktü. Ahirete dönük olduğu için de hayatta fuzuliyata (gereksizlik) yer yoktu... “Eğlence” mantığımız Avrupa'yı taklide başladığımızdan bu yana değişti. Hayatımıza “vur patlasın, çal oynasın” ölçüsüzlüğü hakim oldu. Ramazanı bile eğlenceye kurban ediyoruz.

“Ramazan eğlenceleri” lejandiyla sunulan sapma bir hayli kafa-faları karıştırdı sanırım. Konuya ilişkin bir hayli soru geldi. Özü ve özeti şu: “Osmanlılar hiç eğlenmezler miydi? Eğlenirlerdi ise eğlence adına neler yaparlardı?”

Belirtmeliyim ki, Osmanlılar dâhil, herkes ve her kesim için eğlenmek bir ihtiyaçtır. Ancak “eğlenebilme” özelliği kişiden kişiye, toplumdan topluma değişir. Bir milletin eğlenme türü başka bir millet için sıkıcı olabilir. Bu konu tamamen insanların keyif alma biçimleri ve kendilerini mutlu hissetmeleriyle ilgilidir. Bu bağlamda Osmanlı ceddimiz de pek tabii eğlenirdi. Ama bugün bizim “eğlence”den anladığımızla onların anladıkları farklıydı. Onlarda, eğlence anlayışı dâhil, hayatın tüm sınırlarını inançlar belirlemişti: Her tür yaklaşımda “dinî meşruiyet” aranırdı. Din

dışı her davranış sadece “günah” sayılmaz, bunun yanı sıra “ayıp” da sayılırdı. Toplumun şekillenmesi böyleydi.

Osmanlılar Nasıl Giyinirdi?

Öncelikle belirtmeliyim ki, Osmanlı Devleti hayatın hiçbir alanında boşluk bırakmayan mükemmel bir organizasyondur.

Her şey en ince ayrıntısına kadar hesaplanmış, kılık kıyafet dâhil olmak üzere, hayatın tüm aşamaları ayrıntılı biçimde sistematize edilmiştir...

Anlayacağınız, Osmanlı'nın fert, toplum ve devlet hayatında; dengesizliğe, başıbozukluğa, kargaşaya yer yoktur. Kişisel hak ve özgürlükler ihlâl edilmemek kaydıyla her şey belirlenen bir düzen içinde yaşanmaktadır. Osmanlı tebaasının kıyafetleri de, bu genel intizam içinde düzenlenmişti. Bu bağlamda Müslümanların, Hristiyanların, Musevilerin ve diğer dinlere mensup erkeklerle kadınların başlıklarıyla elbiselerinin şekli ve rengi belirlenmişti... Ama devletin belirlediği ayrıntı değil, kaba çizgilerdi. Sadece şekil ve renk tercihi yapılmıştı. Genel kurallara uymak kaydıyla, resmî kıyafet taşımak zorunda olmayan siviller kendilerine yakışanı giymekte özgürdü.

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden hemen sonra, Galata Kulesi çevresindeki köylerde yaşayan Hristiyan Cenevizlilere hitaben yayımladığı “Amannâme”de, Hristiyanlara vesair dinlere mensup olanlara inanç-ibadet özgürlüğünün hemen arkasından “kıyafet” özgürlüğü tanınması, konunun ne kadar önemli olduğunu ve ecdadımızın bu konuda ne kadar hassas, hatta demokratik davrandığını göstermektedir.

Kıyafet konusunda devlet, bugünkü Türkiye’de, İran’da ve başka bazı ülkelerde olduğu gibi belirli kıyafetlerin giyilmesi konusunda halkı zorlamaz, (başını aç ya da kapa demez) kendi dinî, yahut millî tercihini dayatmazdı.

Osmanlı Devleti’ni yönetenler kılık kıyafeti değil, insanı esas alırdı. Bu konuda din farkı gözetilmezdi. Hangi dinden olursa olsun, insana hizmetin yüceliğine inanılırdı. Ayrıca “evrensel dev-

let" olmanın yolunun çok kltrllkten geçtiği, bunun ise hoş-
gr kaynaklı olduğu bilinirdi...

Müslüman Osmanlılar, kendi inançlarını dosdoğru yaşar,
kendi kıyafetlerine inançları çerçevesinde zen gösterir, bu ko-
nuda başka dinlere mensup olanları zorlamazdı. Dinde cebir ol-
madığı gibi, din kaynaklı uygulamalarda da cebir yoktu.

Rum ve Musevi kadımlar, Fatih'in Amannâme'si mucibince
zgrce giyinirler, tercih ettikleri kıyafetle İstanbul'un ve ülkenin
her yerine gidebilirlerdi. Kıyafetleri farklı olmakla birlikte, baŐla-
rı kapalıydı. Bizanslı kadınlar fetihden önce de baŐlarını kapatır-
lardı. Bu onların inançları yahut moda anlayıŐlarıyla ilgili bir du-
rumdu.

Osmanlı Devleti'nde resmî devlet görevlileri ile bir kısım b-
rokratlar, doğal olarak belirli kıyafetler giymek zorundaydılar.
Askerler için bugün de olduğu gibi, zaten kıyafet mecburiyeti
vardı. Kıyafetlerde genel olarak çok renkli, parlak kumaŐlar ter-
cih edilirdi.

**Osmanlı'da Bazı Resmî Kıyafetler (İç Oğlan Çavuşları,
Zülüflü Baltacı, Eski Saray Baltacısı, Müezzîn)**

Saray görevlileri, sadrazamlar, paşalar, divan kâtipleri, harem ağaları, cariyeler, ihtisap memurları, bostancıbaşılar, asesler, ilmiye sınıfı mensupları v.s., yaptıkları görevlere uygun elbise giyerlerdi...

Osmanlı Müslümanlarının Azınlıklarla Münasebetleri Nasıldı?

Soru: "Atalarımız zamanında Müslümanlarla gayrimüslimler kaynaşmışlar mıydı? Aynı semtlerde mi, yoksa farklı semtlerde

mi oturlardı. Alışverişleri var mıydı? En çok merak ettiğim konu ise, Osmanlı Müslümanları ramazanı dolu dolu yaşarken, gayrimüslimler ne yapardı?"

Biliyoruz ki, Osmanlı Devleti çok uluslu ve çok kültürlü bir mozaikti... Farklı dinleri, dilleri, ırkları bünyesinde barındırırdı... Farklı dinlere mensup insanlar yer yer aynı mahallelerde de oturlardı; ancak genelde farklı unsurlar farklı bölgelerde yaşardı. Bu eğilim hâlâ da var. Mesela İç Balat'ta nüfusun büyük çoğunluğunu Yahudiler oluştururdu. Dış Balat'ta ise Edirnekapi ve Draman'a doğru Türkler, Fener'e doğru Rumlar, iki kilisenin arasında kalan bölgede ise Ermeniler otururdu...

**Osmanlı mozaığının belli başlı öğeleri olan
insanlar asırlar boyunca barış içinde
yaşadılar; birbirleriyle hem alışveriş,
hem de komşuluk yaptılar.**

Bölgede çok az sayıda da Acem, Arnavut ve Bulgar vardı. Ermenilerin bir bölümü de Samatya ve Kumkapı civarında ikâmet ediyorlardı. Sefardim kolundan Yahudiler, Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Sultan II. Bayezid'in davetiyle 15. yüzyılda İspanya'dan İstanbul'a geldiklerinde Balat'a yerleştiler. İstanbul'un öbür Yahudi semtleri Hasköy ve Ortaköy'dü. Yahudiler Hasköy'e, 17. yüzyılda Eminönü'nde Yenicami yapılacağı zaman aktarıldılar.

Karaim Yahudileri ise Bizans döneminden beri Eminönü ve Karaköy'de (Karai Köy) oturuyorlardı (İstanbul'da ilk apartmanları da Karaim Yahudileri yapmıştır). Çingeneler de çoğunlukla Sulukule'yi mekân tutmuşlardı. Galata'da, fetih öncesinden kalma bir Ceneviz kolonisi vardı.

Elçilik binaları 16. yüzyıl sonlarından başlayarak bugün Be-yoğlu olarak bilinen Pera'ya yerleştiler. Cadde-i Kebir (şimdiki İstiklâl Caddesi) boyunca sıralanan elçilikler çok geçmeden Avrupalı tüccarları, İstanbul'un varlıklı Rumlarını, Ermenileri ve Levantenleri de buraya çekti. Zaman içinde Yahudiler de Pera'ya

taşındılar. Cumhuriyet döneminin başlarına kadar Türkler Pera'da azınlıkta idi.

Osmanlı mozağının belli başlı öğeleri olan bu insanlar asırlar boyunca barış içinde yaşadılar; birbirleriyle hem alışveriş, hem de komşuluk yaptılar. Ramazanlarda ve özellikle kandil gecelerinde gayrimüslim komşular pişirdiklerinden Müslüman komşularına da verir, Müslümanlar gayrimüslim komşularının mutfağında pişen lezzetli yemekleri hiç tereddüt etmeden afiyetle yerlerdi. Çünkü gayrimüslim komşuların dinî anlayışı, Müslümanın haram saydığı yiyecekleri ikram etmeye engeldi. Bu konuda sessiz yüreklerde mühürlenmiş bir anlaşma var gibiydi.

Buna karşılık Müslümanlar da gayrimüslim komşularının kutsal günlerini tebrik etmeyi görev sayarlardı. Asla kimse kimsenin dinine kem söz söylemez, kimse kimsenin kıyafetine yan gözle bakmazdı. Bu yaklaşım bir anlamda Fatih'in yayımladığı fermanın gereği idi:

İstanbul fethini müteakip günlerde yayımladığı fermana göre "kimse kimseye yan göz bakmayacak, kem söz söylemeyecek"ti. Müslümanlar oruçlarını tutarken, Yahudi ve Hristiyanlar da Müslüman komşularıyla hemen hemen aynı günlerde perhiz dönemleri yaşarlardı.

Paskalya günlerinde pastanelerin vitrinlerini süsleyen Paskalya çörekleri ve renkli yumurtalar inançlar arası toleransın simgeleri idi. Birbirimize tahammülsüzlük hastalığı içimize çok sonra girdi.

Osmanlı'da Grev Hakkı Var mıydı?

Türkiye gerçekten de çok fazla siyaset konuşuyor. Nereye giderseniz gidin siyaset konuşanlarla ya da soranlarla karşılaşacaksınız. Belki bu yüzden sanat, edebiyat yahut tarih üzerine soru soranlara bayılıyorum. Soruyu soran bir de gençse, olayı alabildiğine abartıp üzerine büyük idealler inşa etmek çok hoşuma gidiyor.

Şimdilik hayal... Ama hayal olmazsa, gerçek nasıl oluşur?

Böyle bir soru var önümde; Kütahya'dan Şazimet Duru, "Alinteri kurumadan işçinin hakkının verilmesini savunan bir dinin bayraktarı olarak, Osmanlılarda işçi haklarının durumu"nu merak etmiş. Şunu söyleyeyim: Dünyada ilk "toplu sözleşme"nin Kütahya'da imzalandığını, bu sözleşme ile çini işçilerinin haklarının teminat altına alındığını biliyorum, ama yerini şimdilik bulamadım.

Yalnız kesin olarak şunu söyleyebilirim ki: Toplu sözleşme ve grev hakkı, sanıldığı gibi bize Avrupa'dan geçmiş değildir. Birçok padişahın fermanından anlaşıldığına göre, işçiler tarih boyunca zaman zaman ücretlerinin arttırılması isteğiyle "grev" yapmışlar ve taleplerine çoğunlukla ulaşmışlardır.

21 Haziran 1587 (15 Recep 995)'de Sultan III. Murad'ın, Mimar Sinan'a hitaben yazdığı fermana, işçi gündeliklerinin on iki akçeden on altı akçeye çıkarılmış olduğu halde, işçinin memnun olmadığı şöyle anlatılıyor:

**Toplu sözleşme ve grev hakkı, sanıldığı gibi
bize Avrupa'dan geçmiş değildir.**

"... Mehmed Paşa, bina eylediği camide, işleyenlere (işçiler ve ustalar) ferman-ı şerifim üzerine yevmiye (gündelik) on altışar akçe ücretlerin verirken, ziyade talep idüp (daha fazlasını isteyip) 'virmezsenüz işlemezüz' (ücretimiz arttırılmazsa işi bırakırız anlamında) deyu taallül ve niza (gürültü) iderler imiş. (Böyle bir bahane ile gürültü çıkarırlarmış) Gereği gibi tembih eylesün kim, ferman-ı şerifim üzre on altışar akçe ücretlerin aldıktan sonra taâllül ve niza etmeyeler..." (O devrin on altı gümüş akçesi, bugünün yüz lirasına eşittir: Demek ki, o devirde bir işçinin maaşı üç bin lira civarındaydı ve bu parayı beğenmeyip greve gidiyorlardı).

Şimdi Sultan I. Ahmed devrine bakalım...

Edirne'de inşa edilen handa çalışan işçilerin gündelikleri arttırılmış, (ustalar için 24 akçe, amelelere 20 akçe ve çıraklara 18

akçe yevmiye) fakat çalışanlar yeri ücretleri de beğenmeyerek işi bırakmışlar, herhangi bir şekilde zorlanmaktan çekinmeleri sebebiyle de Edirne civarında bulunan Enez kasabasına gitmişler. Bunun üzerine Padişah, Edirne Kadısı'na 6 Haziran 1609 (3 Rebiülevvel 1018) tarihli bir ferman göndermiş.

“Han-ı mebzur bina olunmayub muattal kalmışdur: Han inşaatı yarım kalmıştır” diye yakınan Padişah, ustalarla işçilerin derhal getirtilmesini, ücretlerin yeterli olduğunun anlatılmasını, şayet “bina emini” ve “bina kâtibi” tarafından ücretlerde keyfi kısıntılar yapılmışsa, bunun mutlak surette engellenmesini emreliyor.

Sonuç: Pek çok insanî ve vicdanî hak gibi, işçi haklarının da başlangıç noktası bu topraklardır.

Öyle olmak zorunda; çünkü Osmanlı'nın hayat nizami “insan merkezli”ydi. Kur'anî bir bakışla hayata bakar, Kur'anî baktığı için de her insanda (inancı, kıyafeti, düşüncesi, milliyeti ve toplumsal konumu ne olursa olsun) “eşref-i mahlûkat”ı (yaratılmışların en yücesini) görürdü. İşte bu yüzden hem insandan insana, hem de devletten insana değer verir, insanın huzurla yaşamasını hedef alırdı. Osmanlı Devleti bu yüzden “önder”di, bu yüzden “örnek”ti, bu yüzden “büyük” ve “başarılı”ydı...

Şimdinin sözde “modern” yöneticileri ise insanı incitmek için (sağlık karnesindeki fotoğrafın başı açık değil diye, Çanakkale gazisinin kızını üniversite hastahanesi acilinden kovup ölümüne sebebiyet vermek dâhil - 31 Haziran 2002 tarihli *Vakit* gazetesi) her şeyi yapıyor. Geçmişimiz “insan merkezli” olduğu halde, ideolojik saplantılarımız yüzünden, aynı “insan merkezli” yapıda geleceğimizi bir oluşturmuyoruz. Sonuçta “önder” olamıyoruz, “örnek” olamıyoruz, “büyük” ve “başarılı” olamıyoruz.

Osmanlı'nın Özgün Bir Aile Modeli Var mıydı?

Öncelikle belirtmeliyim ki dünümüz, bugünümüz gibi değildi. Devletimizle, milletimizle, zaferlerimiz, maliyemiz, eğitimimiz,

dürüstlüğümüz, ahlâki yapımızla meşhurduk. Yabancılar kendi toplumlarına bizi örnek gösteriyorlardı.

Mesela, 1700'lü yılların sonuna kadar Londra Ticaret Oda-sı'nda şöyle bir yazı asılıydı: "Türklerle alış veriş et." Aynı yıllar-da Hollanda Ticaret Odası'nda yapılan herhangi bir oylama eşit çıkarsa, Osmanlılarla ticaret yapan tüccarın oyu iki sayılır ve onun oy verdiği taraf kazanırdı. Yani bizimle salt ticari münase-beti bulunanların bile Avrupa'da böyle bir ağırlıkları olurdu.

Osmanlılar ihtiyarlara ve çocuklara büyük ilgi, sevgi ve şefkat gösterirlerdi.

Bu ağırlık bizim yürek cevherimizden oluşurdu. Yürek cevhe-rimize ne oldu dersiniz? Neden böyle sıradanlaştık? Gerçek "ne-den"lere ulaşmak için, peşin hükümlerden arındıktan sonra geç-mişimizle buluşmamız gerekiyor. Çünkü geçmişimiz "adam gibi adam"lar yatağı. Osman Gaziler, Yıldırım, Fatihler, Yavuzlar, Süleymanlar, Sinanlar orada olduğuna göre, onları yetiştiren şartlar da oradadır. Herhalde bu ahlâki yapı kendiliğinden oluş-madı. Nasıl oluştuğunun ipuçlarını bir Avrupalı veriyor: "Osman-lılar ihtiyarlara ve çocuklara büyük ilgi, sevgi ve şefkat gösterir-ler."

İşin püf noktalarından biri galiba bu: Hem yaşlılara, hem de çocuklara ilgi sevgi ve şefkat göstermek... Sonuçta yaşlılar da bir nevi çocuktur! Çocuk, kendi anne ve babasının, nine ve dedesine gösterdikleri ilgiyi örnek alarak büyür. Anne babası kendi anne babalarına nasıl davranırlarsa, ileriki zamanlarda (çocuk büyü-yüp anne babası yaşlıklarını yaşamaya başladıklarında) anne babasına öyle davranır. Bir anlamda, anne baba olarak, davranış biçimimizle kendi geleceğimizi hazırlıyoruz.

Osmanlı bunun farkındaydı. Bu yüzden aile içi ilişkileri sağ-lam tutmuş, ailenin yaşlılarına "öf" dedirtmemeyi esas almıştı. Çocuklar bu örneklerle göre yetişirdi. Kendisi iflah olmaz bir İs-

lam düşmanı olan İngiliz Sefiri Sir James Porter, 17. yüzyıl Osmanlı ailesindeki sevgi ve dayanışma ruhundan gıpta ile bahseder:

"Baba sevgisi çok kuvvetlidir. Çocuklarda sonsuz bir itaatle birlikte, evlâtlık göreviyle ilgili olabilecek her şeye karşı sarsılmaz bir bağlılık görülür... Osmanlılarda çocukların analarıyla babalarına karşı besledikleri sevgi ve hürmet, özellikle takdire değer. İstanbul'da tabiatın yüzünü kızartacak derecede çığırından çıkmış evlâtlar az görülür..." (Şimdilerde yetiştirdiğimiz bazı insanlardan sadece İstanbul'un değil, tüm hayatın bile yüzü kızarıyor).

Ne yazık ki, aile dışı bağlarımızdan sonra (komşuluk ilişkisi

gibi) aile içi bağlarımız da koptu. Çoktandır hayatı paylaşmıyoruz. Aynı ailenin fertleri tek tek kendi hayatlarını yaşıyor. Aile kültürü git gide zayıflıyor. Bundan da en çok çocuklar etkileniyor. Fransız yazar ve gezgin Dr. A. Brayer, çocuk yetiştirme zincirinin ilk halkasını keşfediyor, diyor ki:

“Çocuklar arasında küfürleşme ve yumruklaşma görülmez. Bunlar İslâm terbiyesiyle ıslah edildikleri için, kendi aralarında sakın sakın oynayıp eğlenirler.”

İşin özü ve özeti Brayer’in “İslâm terbiyesi” vurgusu yaptığı yerdir: Uzaklaştığımız nokta da işte o temeldir. Bu sistemi tabiatıyla önce anne baba hazmetmeli, anlatarak değil, yaşayıp paylaşarak çocuklarına aktarmalıdır. İngiliz yazarı Thornton, “Sâde bir din olan İslâmiyeti, çocuklar, analarıyla babalarından öğrenirler” diyerek tam bu noktaya vurgu yapıyor. Ve aşağı yukarı her şeyi açıklayan flaş bir cümle: “Türklerin ahlâkı, çocuklukta, iyilik telkini alarak değil, toplumda kötü örnek görmeyerek gelişir...”

Osmanlı Özleniyor mu?

Ortadoğu ile biraz olsun ilgilenenler Velid Canbolat ismini bilirler. Kendisi Lübnanlı 200 bin civarında Dürzi’nin hem ruhani, hem de siyasi lideridir.

Osmanlı Devleti’ne yıllarca hizmet etmiş bir aileden gelmesine rağmen, dinî ve millî açıdan “farklı” (Dürzi) olması, onu Osmanlı aleyhine bir havaya büründürmüş olabilirdi... Fakat öyle olmadı. Farklılığını koruyarak Osmanlı’ya sahip çıkmayı bildi. *Milliyet*’ten Hasan Cemal’e verdiği röportajda Osmanlı özlemini dillendirdi:

“Osmanlı’yı arıyoruz.”

Bu başlığı okuduktan sonra aynı günkü *Milliyet*’in manşetine baktım. İstanbul’u yöneten iki önemli ismin, yani İstanbul Valisi ile İstanbul Emniyet Müdürü’nün eşleri, İstanbul’da yaşamaktan huzursuz olduklarını ifade ediyorlardı:

“Kapkaçtan biz de korkuyoruz.”

Gözlerim büyümüş olarak yeniden Velid Canbolat'ın Osmanlı özlemini seslendiren başlığa baktım: "Osmanlı'yı arıyoruz."

"Ben de" diye geçirdim içimden, "Osmanlı'yı ben de arıyorum!"

Nasıl aramayayım ki? Osmanlı çeşitli dinler, ırklar ve kıyafetler karmaşasını beş yüz küsur sene maharetle yönetmiş, âdetla kurtla kuzuyu yan yana yaşatmıştı. Üstelik üç kıtaya yayılmış, yirmi iki milyon kilometrekarelik coğrafyaya hükmediyordu... Ne bugünkü iletişim imkânlarına sahipti, ne de yönettiği insanlar bugünkü kadar eğitimliydi.

Bu nasıl bir meziyettir, nasıl bir maharettir sevgili okurlarım? Ama biz, onların torunları olarak, İstanbul'a bile âsayaşi hakim kılamıyoruz!.. O kadar hâkim kılamıyoruz ki, âsayaşi hakim kılma mevkiinde olan yetkililerin eşleri bile âsayaşsızlıktan yakınıyor. Belli ki Osmanlı ceddimizin yönetim mahareti bizde yok. Yok, çünkü onlar "insanlık penceresi"nden hayata bakıyor, bu yüzden de devleti insanın hizmetine veriyorlardı... Osmanlı'nın insana bakışı dinî, etnik, siyasi, ticari, ya da kılık kıyafet tercihi içermiyordu...

Ortadoğu haritası, Osmanlı Devleti'nin çekildiği günden beri kan ve barut kokuyor!

Macar millî kahramanı Jan Hunyad'ın (Hunyadi János), Sırbistan'ı işgal edip bütün Ortodoks kiliselerini yıkacağını söylemesi üzerine büyük bir korkuya kapılan Sırp yöneticiler, Fatih Sultan Mehmed'e bir heyet gönderdiler. Heyet, Fatih'e şu teklifte bulundu:

"Hunyad bizi ve inancımızı yok etmek istiyor, lütfen ülkemizi fethedip bizi Hunyad'ın zulmünden kurtarın."

Fatih "Tamam" dedi. Ancak heyetin içinde az da olsa bir endişe kalmıştı. Heyet Başkanı bunu Padişaha açtı: "Gerçi adaletinizden ve müsamahanızdan eminiz, ancak kiliselerimizi yıkmayacağınızı ağızınızdan duyarsak, daha mutlu döneceğiz."

Fatih Sultan Mehmed, şu mealde cümlelerle Sırp önderleri rahatlatı:

“İnşallah Sırbistan’a hâkim olduğumuzda, camiler yaptıracağız, ancak kiliselerinize dokunmayacağız. Siz nerede bir cami görürseniz yanına kilise yaptırabilirsiniz. Hatta duvarını bitiştirebilirsiniz de... Bizim dinimiz işte böyle bir dindir.” (İsmail Hamdi Danişmend, *Tarihî Hakikatler*, c. 1, s. 501-502, İstanbul 1979, Tercüman Yayınları)

Dürzi lider Velid Canbolat’a Osmanlı’yı özleten sebep işte Osmanlı’nın bu tür yaklaşımlarıdır. Özlemekte de yerden göğekadar haklıdır. O yaşadığı bölgenin istikrarı ve huzuru açısından bakıyor Osmanlı’ya. Osmanlı’nın, tabir caizse, bir çavuş, yüz askerle dört yüz sene kan döktürmeden yönettiğı bölgeyi, ordularla, iyi eğitim görmüş liderlerle neden yönetemedikleri sorusuna cevap arıyor...

Bunu sorgulamakta, Canbolat, çok haklı... Zira Ortadoğı haritası, Osmanlı Devleti’nin çekildiğı günden beri kan ve barut kokuyor! Osmanlı asırlarında ise barış ve istikrar kokuyordu. Barış ve istikrarı özlememek mümkün mü?

Üçüncü Bölüm

VAKIF AHLÂKI

“Vakıf Ahlâkı” Nedir?

VAKFIN KURULUŞ belgesine “vakfiye/vakıfname”, vakıf yapan kişiye “vâkıf”, vakfedilen bina ve müesseselere “hayrat”, vakfedilen gelir kaynaklarına “akar” denir.

Hem dinî, hem de millî kültürümüzün temelinde “eşref-i mahlûkat” olarak “insan” var.

Doğal olarak medeniyet anlayışımıza da “Her şey insan için” anlayışı hâkim...

Osmanlı insanı bu merkezde eğitildiği için din, dil, renk, ırk farkı gözetmeksizin insanlara hizmeti ibadet telakki etmiş, “İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır” hükmü çerçevesinde daima hayırda yarışmış, bu ulvi ve külli yarışın bir sonucu olarak da, büyük hayır müesseseleri (vakıflar) vücuda getirmiştir...

Osmanlı’da vakıf müesseselerin bolluğu ve yaygınlığı, “hayır”da yarışın ne denli büyük bir toplumsal heyecan dalgası oluşturduğunu gösteriyor.

Osmanlı'da pek çok eser vakıflar vasıtası ile vücuda getirilmiş, bundan eğitim sistemi de gerekli payı almıştır.

Rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Osmanlı insanı, "İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olan, malın en hayırlısı Allah yolunda harcanan, Allah yolunda harcananın da en hayırlısı halkın en çok ihtiyaç duyduğu şeyi karşılayandır" anlayışı çerçevesinde, hayatını yaradılış hikmetine, hizmete vakfetmişti.

Devasa Vakıf: Devlet

Devlet, insanının bu ulvi çabasından öylesine etkilenmiş ki, bizzatı kendisi devasa bir vakfa dönüşüp din, dil, renk, ırk, kıyafet farkı gözetmeksizin, tüm gücünü, yönettiği insanların hizmetine sunmuş. Osmanlı ahlâkında insan hayatın merkezidir. Vakıf müesseseler ise, insana (ve tabii ki hayata) duyulan sevgi ve saygının kurumlaşmış halidir.

Böyle müesseseler düşünebilmek için, insanın yaradılış hikmetini kavramak gerekir. İnsanın yaradılış hikmetini en iyi anla-

tan kitap Kur'an olduğuna göre, insana hizmeti pek tabii Müslümanlar kurumsallaştıracaklardı. Böylece Müslüman yüreklere vakıf fikri doğdu ve kısa sürede kültüre dönüştü.

Bir kişinin, malını mülkünü hiç tanımadığı insanların hizmetine sunması, insanı tüm teferruatı ve kıymetiyle kavramasıyla mümkündür! Belli ki, bu idrak Osmanlı insanında mevcuttu. Bu idrak olmasaydı 26 binden fazla vakıf kurarlar mıydı?

Bu vakıflardan bazıları hayvanlara ve bitkilere yöneliktir ki, Ortaçağ'da böylesine derin bir çevre bilincinin varlığını takdirle anmamak haksızlıktır. Kendi ecdadımıza haksızlık demek, "süt-süzlük" demek olacağını kaydederek bu bahsi kapatıp, bu konudaki örneğimize gelelim.

Devlet, âdeta devasa bir vakfa dönüşmüştü.

Osmanlı'da İlk Vakıf

Osmanlı'da ilk vakıf Orhan Gazi tarafından vücuda getirildi (Osmanlı, vakıf müessesesini kendinden önceki doğru bazı uygulamalardan aldı. Ancak onları yeniden inşa edercesine geliştirdi).

Orhan Gazi, İznik'te ilk Osmanlı medresesini (üniversitesini) kurarken, üniversitenin ilmi özerkliğini (evet o çağda bilimsel özerklik düşünülmüştü) devam ettirebilmesi için gereken ekonomik bağımsızlığı temin konusunda bir kısım gayrimenkuller de vakfetmişti. Böylece Osmanlı'da vakıflaşma süreci başlıyordu.

Hayırdan Yarış ve Vakıf Çeşitleri

Osmanlı asırlarında başta padişah olmak üzere vezir, sultan hanımlar, büyük servet sahipleri, orta halliler, geliri daha az olan insanlar tarafından vakıf yoluyla cami, mescid, namazgâh, mektep, medrese, kütüphane, aşhane, kervansaray, bedesten, çeşme, yol, köprü, kale, mesire yerleri, deniz fenerleri, sebiller,

dul ve yetim evleri, çocuk emzirme ve büyütme yuvaları meydana getirilmiştir.

Leylekleri beslemek (Mürselli İbrahim Ağa, 1189 yılında İzmir/Ödemiş'te kurdu: "Leyleklerin beslenmesi için senelik 100 kuruş verilecek" diyor)... Misafir ağırlamak (Mustafa bin Ömer, 1756 Edremit. "Köy misafirhanesine gelenler ağırlanacak" diyor)... Yetimlere çeyiz düzmek... Kimsesiz çocuklara meyve temini ve onları gezdirmek... Borçluların borçlarını ödemek... Esirleri esaretten kurtarmak... Alışveriőe çıkanların aldatılmalarını önlemek... Hizmetkârların azarlanıp dövülmemeleri için kırdıkları kap kakakların yerine konması... Yoksul kızlara çeyiz temini ile düğünlerinin yapılması... Çalışamayacak kadar yaşlanan ve sakatlanan meslek erbabı ile işçilerine yardım... Kitap yazılması-na yardımcı olmak... Cezaevlerinde mahkûmların ihtiyaçlarını karşılamak gibi son derece ayrıntılı vakıflar vücuda getirilmişti.

Kendisinin, çocuklarının ve torunlarının ölümünden sonra ruhlarına Kur'an-ı Kerim ve mevlit okunması şartlarıyla kurulan vakıf sayısı da oldukça fazladır.

1558 yılında İstanbullu Zeyni Hatun Vakfı'nın vakfiyesine göre; kendisi için her gün üç cüz, oğlu için günde bir cüz ve kızı için günde iki cüz okunacak ve her hafıza da 1,5 akçe ödenecektir. Vakıf müessesesi öyle gelişmiştir ki; "Vakıflar sayesinde bir adam vakıf bir evde doğar, vakıf bir beşikte uyur, vakıf mallardan yer içer, vakıf kitaplardan okur, vakıf bir medresede hocalık eder, vakıf idaresinden ücretini alır ve öldüğü zaman kendisi vakıf bir tabuta konur ve vakıf bir mezarlığa gömülür."

Vakıf Kuran Türk Kadınları

Vakıf müessesesinin kurucuları arasında kadınların bulunması, Osmanlı kadınının mülk sahibi olabildiğini ve ekonomik alanda söz alabildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Kayseri'de Hunat Hatun Medresesi ile Gevher Nesibe Hatun Şifahanesi, Danişmentli Elti Hatun'un yaptırdığı Kayseri Gülek Camii; Erzincan'da Mama Hatun Kervansarayı ve Türbesi, Sitti

Radviyye Hamamı; Mardin Hatuniye (Sitti Radviyye) Medresesi; Erzurum Yakutiye Medresesi; Sivas Divriği Melike Turan Daruşşifası; Amasya'da İlduz Hatun Daruşşifası, İsmetiye Zaviyesi, Rabia Hatun Zaviyesi, Mal Hatun Zaviyesi, Artuklu Hatunu Zübeyde Hatun'un Diyarbakır'da yaptırdığı Haburman Köprüsü; Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 30.000 vakıf belgesi içinde kadınların kurduğu 2.309 vakıf tespit edilmiştir.

Edirne'de kurulan vakıfların yüzde 20'si kadınlara aittir.

Ankara Şeriiyye Sicillerine göre; burada kurulan 151 vakıftan 43 tanesi, Edirne'de kurulan vakıfların yüzde 20'si kadınlara aittir. Edirne'de kadınların kurduğu vakıfların yüzde 70'i ise halktan kadınlara aittir. 1546 tarihli İstanbul tahrir defterine göre ise, 2517 vakfın 913'ü kadınlara aittir. Ayrıca İstanbul'da 1930'lu yıllarda mevcut ve tamamı Osmanlı döneminde yapılmış olması lâzım gelen 491 çeşmenin 128 tanesi (yüzde 28) kadınlar tarafından kurulan vakıflarca inşa edilmiştir.

Toplumun en üst seviyesindeki hanım sultanlardan, Anadolu'nun küçük bir kasabasındaki kadınlara kadar her gelir ve seviyeden kadın vâkıf, vakıf kurma faaliyetine katılmıştır. Gelirleri itibarıyla daha geniş alanlara hizmet götürme imkânı bulan hanedana mensup kadınlar başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun pek çok yerinde vakıf eserler kurmuşlardır.

Kadın Sultan Vakıfları

Çelebi Mehmed'in kızı Selçuk Hatun'un yaptırdığı eserler arasında Edirne'deki mescid ile Bursa civarındaki köprü gelmektedir. II. Bayezid'in eşi Hüsnüşah Sultan'ın 1490-1503 yıllarında oğlu ile birlikte Manisa'da bulunduğu sırada kurdurduğu Hatuniye Cami'nin yanında tesis edilen Hüsnüşah Sultan Kütüphanesi'nde 401 yazma eser bulunmakta idi.

Hürrem Sultan

Yavuz Sultan Selim'in eşi Hafsa Sultan, oğlu Süleyman'ın valilik yaptığı Manisa'da cami, medrese, kütüphane, imaret, hân-kah, şifahane, hamam ve sıbyan mektebinden oluşan bir külliye yaptırmıştır. Külliye içindeki şifahane Osmanlı Devleti'nde kadınlar tarafından yaptırılan ilk şifahane olup burada, ruh hastaları musiki ile tedavi ediliyordu.

Kanuni Sultan Süleyman'ın zevcesi Hürrem Sultan tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan cami, medrese, şifahane, hamam, kervansaray ve su tesislerinin bulunduğu Haseki Külliyesi ve yine Hürrem adına yaptırılan Çifte Hamam bulunmaktadır.

Külliyenin içinde yer alan şifahanenin iki tabibi için aranan vasıflar şöyle sayılmıştır: "Tıp ve hikmek kanunlarını bilir, insanların mizaç ve ahvalinden anlayan, ilaç tertibinde mahir, kerim ahlâklı, güzel huylu, yalan söylemeyen..."

Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan'ın da Edirnekapı ve Üsküdar'da olmak üzere iki külliyesi bulunmaktadır.

II. Selim'in zevcesi ve III. Murad'ın annesi Valide Nurbanu Sultan tarafından Mimar Sinan Ağa'ya yaptırılan "Valide-i Atik

Külliyesi”nde medrese, şifahane, imaret, çifte hamam ve sıbyan mektebi vardır. Nurbanu Sultan İstanbul’da su yolları da yaptırmış ve bu tesislerle İstanbul’da su birkaç semte de çeşmelerden verilmiştir.

III. Murad’ın eşi Safiye Sultan tarafından yaptırılan Yeni Camii’nin temelleri 1597 yılında atılmıştır, ancak caminin tamamlanması Turhan Valide Sultan’a nasip olmuştur. Safiye Sultan ayrıca Mısır’daki emlakını Mekke, Medine ve Kudüs’te Kur’an okuyacak 120 hafız ile, Mekke’deki sebil, mescid ve kuyulara bakacak hizmetlilere vakfetmiştir.

I. Ahmed’in eşi IV. Murad’ın annesi Mahpeyker Kösem Sultan büyük bir servete sahipti. Üsküdar’da Çinili Camii, Çinili Hamamı ve yanında sıbyan mektebini, sebil ve çeşmesini yaptırmıştır. Ayrıca her yıl Kabe yollarında bulunan fakirlere “Surre Alayı” ile gönderilmek üzere para vakıfları tahsis etmiştir. Kösem Sultan’ın başlattığı Çanakkale hisarlarının yapımı Turhan Valide Sultan zamanında tamamlanmıştır.

Turhan Valide Sultan’ın hayratları arasında, 1663 tarihli vakfiyesine göre; mektep, darü’l-hadis, sebil, çeşme, hünkar kasrı, türbe ve çarşı vardı.

IV. Mehmed’in eşi ve II. Mustafa’nın annesi Gülnuş Emetullah Sultan, Hac yolunda çeşmeler, sebiller yaptırmıştır. 1709 yılında “Sultan Suyu” adıyla anılan su yollarını yaptırmış ve bunlarla Yeni Cami’ye ve Ahmediye Camii’ne su getirilmiştir.

III. Ahmed’in kızı Zeynep Hatun’un yaptırdığı vakıf mektepte okuyan öğrencilere günde bir akçe, yılda bir defa elbise veriliyordu.

III. Mustafa’nın zevcesi ve III. Selim’in annesi Mihrişah Sultan vakıflarının başında Eyüp’te bulunan imaret ve Eyüp Camii içindeki medrese, şifahane ve kütüphane gelmektedir. Medrese daha sonra 1837’de garipler ve bekarlar için bir şifahaneye dönüştürülmüştür. I. Abdülmecid’in annesi Bezm-i Âlem Valide Sultan’ın yaptırdığı eserler arasında; Gureba Hastahanesi ve Bezm-i Âlem Valide Sultan Mektebi en önemlileridir.

“Bir Limon Bir Altına Alına!”

Bezm-i Âlem Valide Sultan, hem hastanenin hem de mektebin vakfiyesinin hazırlanması ile bizzat ilgilenmiştir. 100 yataklı olan hastanenin vakfiyesinde; “Şayet bir hastanın iyileşmesi için limon gerekse ve limonun değeri bir altın lira olsa dahi alına...” ifadesi vardır. Ölümünden sonra tamamlanan Dolmabahçe Camii yine Bezm-i Âlem Valide Sultan’ın hayratıdır. Ayrıca Aksaray’da bir cami, yanına bir çeşme, kütüphane, mektep ve müezzin odaları yaptırmıştır.

Hayırsever birkaç Osmanlı kadınının hayratları da şöyledir:

İstanbul’da Topkapı dışında cami, imam meşrutası, sebil ve sebil meşrutasından oluşan “Yedi Sofralı Sakine Hatun Vakfı”... Bu vakfın en önemli özelliğı; caminin yanında bulunan sebil ile verilen su, mermerden yapılan sofra ve sabit bir tuzluğunun bulunmasıdır. Burada fakir fukaraya günde yedi defa sofra kurulur ve yemek verilir. Bu hizmet 400 yıl devam etmiştir. Bu yüzden Sakine Hatun tarafından yaptırılan vakfa “Yedi Sofralı Sakine Hatun” denilmiştir (Bu hayrat 1965 yılında yıktırılmış ve üzerinden yol geçmiştir).

Kıbrıs Beylerbeyi Ahmed Paşa’nın eşi Perîzad Hatun yaptırdığı zaviye, mescid ve çeşmenin yanında borçlu mahkûmları kurtarmak için para vakfı oluşturmıştır.

Şeyhülislam Zenbilli Ali Efendi’nin kızı Sitti Hatun 1525 yılında İstanbul’da medrese yaptıran ilk kadınlardan biridir. Çoğunluğu 1823 yılında İstanbul’da kadınlar tarafından yaptırılan 71 mektep vardır. Ankara’da Zahide Hanım tarafından 1820 tarihinde kurulan medresenin akarları arasında Ankara’nın çeşitli yerlerinde 12 dükkân ve bir değirmen vardı. Vakfiyeye göre; medreseye fen ilimlerinde mahir bir âlimin müderris olması ve ayda 5 kuruş maaş, medresenin üç odasında kalan öğrencilere ayda 60 para verilmesi şart konmuştur.

Dördüncü Bölüm

OSMANLI'DA MAHALLE ANLAYIŞI

Osmanlı Mahallesi Nasıldı?

KÜÇÜK ŞEHİRLERDE, kasaba ve köylerde “mahalle” kavramı az çok yaşıyor. Ama büyük şehirlerimiz bu kavramı tümüyle yuttu.

“Bizim mahalle” kavramı da çoktan unutuldu. Gençlerimiz uzun zamandan beri “site” diyor, “banliyö” diyor, “varoş” diyor, “uydukent” diyor, tümüyle “bizden” kavramlara alabildiğine “yabancı” duruyor.

Hâlbuki “daha dün” diyebileceğimiz yakın bir geçmişe kadar hem “mahalle”, hem de “mahalle kültürü” yaşıyordu.

Bu kavramlar yaşadığı için de “komşuluk” ilişkisi sağlam yürüyordu. Komşuluk, toplumsal oluşumun balansını teşkil ediyordu.

Maalesef “Yanlış Batılılaşma” bütün bunları öğüttü. Mahalleyi yitirdik. Mahalle ile birlikte “Mahalle ahlâkı”, “Mahalle bakkalı”, “mahalle imamı”, “mahalle bekçisi”, “mahalle arkadaşı”, “mahalle mektebi”, “mahallenin namusu” ve “komşuluk” gibi vazgeçilmezlerimizi de kaybettik.

İnsan-Mekân İlişkisi

Osmanlı'yı zirveye taşıyan insan modeli Osmanlı mahallesinde yetişirdi.

Osmanlı mahallesinde birbirini tanıyan, birbirini seven, birbirlerinin yaşayışından, davranışından sorumlu olduklarına inanan ve dayanışma ruhunu mahalleye hâkim kılan insanlar yaşırdı.

Bir Osmanlı Mahallesi

Her mahallenin ortasında bir "mahalle mescidi", mahallelerin merkezinde ise bir "merkez camii" olurdu. Evler camileri sevgi kuşağı gibi sarar, böylece cami, yani "Allah'ın evi" hayatın merkezine dönuşürdü.

Mahalleli vakit namazlarını mahalle mescidinde, cuma namazlarını ise merkez camiinde kılmaya özen gösterirdi.

Bu yolla mahalle içi dostlukları, mahalleler arası dostluğa dönuştürme fırsatı doğardı. Bu yüzden Osmanlı insanı, çağın in-

sanına musallat olan depresyon ve panik atak gibi ruh hastalıklarından habersiz yaşırdı. Kadın ve erkek sohbet eşliğinde yüreklerini boşaltır, aynı metotla kendilerini ifade imkânı bulurlardı. Camilerin etrafında okullar, hamamlar, imaretler (fakirlere yiyecek giyecek dağıtılan, yolculara konaklama imkânı veren yerler), hastaneler ve dükkânlar yer alırdı. Genel olarak pazarlar da aynı çevrede kurulurdu.

Halk her ihtiyacını cami merkezli bir dünyadan karşılardı. Ayrıca bu çevredeki bakkal, kasap, terzi, ayakkabıcı gibi küçük esnafa ait dükkânlar da birer “sohbet merkezi” işlevi görürdü.

Osmanlı mahallesinin sakinleri zincirleme olarak birbirlerine kefilidi.

Mahallenin Yönetimi

Sultan II. Mahmut dönemine kadar her mahallenin başında bir “imam” bulunurdu. (Muhtarlık sistemini Sultan II. Mahmut getirdi). İmamlar devlete karşı mahalle halkını, mahalle halkına karşı da devleti temsil ederlerdi.

İmamlık o kadar önemliydi ki, şehrin idarecileri olan kadılar, bağlı bulundukları kurumun en üst düzey yetkilisi tarafından atanırken, imamlar bizzat padişah tarafından atanırdı. Bu da imamların devlet nazarında ne derece büyük bir öneme sahip olduğunu gösterirdi. Osmanlı mahallesinin sakinleri zincirleme olarak birbirlerine kefilidi. Mahallede meydana gelen vukuatların failleri bulunamadığı takdirde, bütün mahalleli bundan sorumlu tutulurdu. Yavuz Sultan Selim zamanında çıkan bir kanunnameye göre, mahallede meydana gelen her türlü yasadışı olaydan mahalle halkı sorumluydu...

Bu her mahalle sakinini aşırı bir dikkat ve gayrete sevk eder, mahallede tam anlamıyla bir “otokontrol” sağlardı. Böylece Osmanlı mahallelerinde soygun, cinayet, hırsızlık, yaralama, gasp, kavga gibi olaylar pek yaşanmazdı.

Avarız Vakfı

Mahalle sakinleri, hayırlı işlerde de kolektif bir bilinçle hareket ederlerdi. Hayır işleri için her mahallede bir “Avarız Vakfı” kurulmuştu. Mahalle sakinlerince oluşturulan yönetim kurulu tarafından idare edilen bu vakfın gelir kaynağını, yine mahallelinin yaptığı bağışlar teşkil ederdi.

Avarız vakfının gelirleri, mahalledeki hastalara, fakirlere ve ekonomik durumu müsait olmadığı için evlenemeyenlere yardımda kullanılırdı. Fakirlerin cenazelerinin kaldırılması, yeni su yolları açılması, cami, mescit, mektep gibi yerlerin onarımı için de bu vakıftan yararlanılırdı. İmam, müezzin, muallim gibi mahalle görevlilerinin maaşları da bu vakıftan karşılanırdı.

Mahalleye yeni taşınanlara yahut mahalleden taşınacaklara yine bu vakıf vasıtasıyla yardımcı olunurdu. Mahallede ihtiyacı olanlara borç verilir, şimdiki deyişle kredi açılırdı. Mahalledeki bu resmî dayanışmanın yanında, ayrıca mahallenin zenginleri, mahallelerindeki fakirleri gözetirlerdi. Zekât, sadaka, fitre gibi yardımlarla onları kalkındırmaya çalışırlardı. Bu yüzden Osmanlı ekonomisinde kriz olmazdı. Mahalle eksenli bu yardımlaşma ahlâkının temelinde, pek tabii olarak, “Komşusu açken tok yatan bizden değildir” anlayışı yatardı.

Kısacası “mahalle” denilen küçük hayat alanları, Osmanlı asırlarında “cevher insan”, ya da “yürek adam” üretiminin merkezleriydi. Bu küçük yerleşim birimlerinde, herkes birbirini yakından tanıdığından, çocukların “tanıdık biri görmeden yaramazlık yapma” ihtimalleri son derece zayıftı. Ufak tefek kusurlar genelde nazar-ı müsamaha ile karşılanırdı, ancak büyümek hataların bir bedeli vardı: Hiçbir çocuk (ya da genç) böyle bir bedel ödeyip mahalleye “rezil” olmayı göze alamazdı. Bu yüzden adımlar dikkatle atılır, “mahallenin namusu”na toz kondurulmaz, herkes kendi alanı içinde mutlu olmaya çalışırdı. Bu da zaman içinde karaktere dönüşür ve toplum “cevher insan”larla beslenirdi. Yaşam alanının insan karakteri üzerindeki etkileri inkâr edilemez. Eski mahalle hayatının yanı sıra, evlerin yüksek

tavanlı, bahçeli ve manzaralı oluşunun, Osmanlı insanının ruhu ve fiziği üzerindeki olumlu etkilerini, tüm tarihimizdeki iftihar vesikalarında görebiliyoruz.

Osmanlı Evinde Gönül İnsanı

Araştırmalara göre, her yedi kişiden biri depresyon ya da panik atak hastası... Gençler arasında yorgunluk ve umutsuzluk hâd safhada; kimse geleceğinden emin değil... Yani toplumun genç ve yaşlı nüfusuna genel bir bıkkınlık hâkim!

Genelde umutsuzluk inançsızlığın çocuğudur. Bizim toplumun büyük çoğunluğu elhamdülillah Müslüman! Buna rağmen nedir bu bıkkınlık, küskünlük, umutsuzluk ve teslimiyet?

Cevabı bulmak için geçmişimize bakmak gerekiyor. Zira bugün olup bitenlerin kökeni geçmiştir. Zaten bu yüzden tarih bir “mihenk taşı” işlevi görür.

Uzmanlara göre, insan karakterini şekillendiren birkaç unsur var: Bunlardan birincisi aile, ikincisi eğitim, üçüncüsü çevre, dördüncüsü muhit ve mekândır. Diğerleri bir yana, sadece şu “Osmanlı evi”ni ve “Osmanlı mahallesi”ni bir ölçüde hayata geçirebilsek, eminim çok şey değişecek. Çünkü hayat mekâna ve muhite göre şekillenir.

Eskiden “mahalle” dediğimiz sistemli muhitlerde ahşap, ferah, büyük, aileye mahsus, yüksek tavanlı evlerde otururduk. Mahalle, “imam”ın başkanlığında oluşturulan “ak saçlılar” (birikimli yaşlılar) tarafından denetlenir, sorunlar çıkar çıkmaz çözülür, komşular birbirlerine güvenirdi.

Evler kibleye dönük inşa edilirdi. Osmanlı insanının çoğunun “kible yürekli” olmasının hikmeti, belki de evlerini kibleye dönük inşa etmeleriydi. Cephesi kibleye dönük evlerde yaşayanların yürek pusulaları da kibleyi gösterirdi. Ortada mahalle mescidi, mescidin yanında bir eğitim kurumu (eğitimsiz Müslümanlığın yarım kalacağı inancından beslenen bu kurumlar mahallenin olmazsa olmaz varlıklarıydı), mahallelinin uğrayıp dertleşeceği bir “muhabbethâne” (sohbet evi) ve bunların çevresine dizilmiş

cumbalı, bahçeli ahşap evler...

Osmanlı evlerinin giriş kapıları bile Osmanlı'nın başkalarını düşünen ve tanısın tanımasın, dara düşen herkese yardım ulaştırmayı amaçlayan "infak: paylaşma, bölüşme" ahlâkının bir yansımasıydı...

**"Osmanlı evi"ni ve "Osmanlı mahallesi"ni
bir ölçüde hayata geçirebilsek,
çok şey değişecektir.**

"Yardım" aşkıyla, giriş kapısının üstünü geniş bir örtü koyarlardı... Bu tam anlamıyla "yardım aşkına" yapılan bir uygulamaydı. Çünkü bu örtüden ev sahiplerinden çok, yağmurdan ve güneşten korunmak isteyen yorgun insanlar yararlanırlardı.

Caddeden gelip geçenler bu örtü altına sığınıp doludizgin yağmurdan, ya da yakıcı güneşten korunurlar, sonra da ev sahiplerine dualar ederek giderlerdi...

Bazen ev sahipleri, kendi saçak altlarına sığınanları "Tanrı misafiri" sayar, içeri buyur eder, karnını da doyurduktan sonra salardı. Tek cümle ile Osmanlı'da hayat "muavenet"ti (yardımlaşma).

Yaralı göçmen kuşlara evlerinin saçak altında "kuş evi" yapmayı akıl eden yardım ahlâkı, elbette hayatın özü ve özeti olan insana karşı böylesine mehabetli, aşk yüklü, sevda dolu bir yaklaşım sergileyecekti...

Kapı Tokmakları

Osmanlı kapılarının tokmakları bile başlı başına bir kültürdür ve Osmanlı insanının sosyal hayata bakışının bir simgesidir...

Osmanlı insanı hayata "helâl" ve "haram" perspektifinden bakardı. Kapı tokmakları bile bu hassasiyeti yansıtırđı. İç içe, ya da üst üste bindirilen tokmalardan biri kalın, diğeri ince ses çıkarırdı. Erkek konuklar kalın ses çıkaran kapı tokmağıını, kadın

konuklar ise ince seslisini kullanırlar, böylece ev sahipleri kapıdaki misafirin kimliği hakkında bilgi sahibi olur ve ona göre karşılarlardı.

Dış kapı dış avluya, iç kapı iç avluya açılırdı. Avlular çocuklarla kadınların "özgürlük alanı"nı oluştururdu. Çocuklar avlularda hoplayıp zıplayarak enerji tüketirken, (Çocukların özgür ruhlu yetişmelerinde acaba bu avluların rolü ne kadardır?) kadınlar güller, çiçekler ve meyve ağaçları arasında dolma doldurur, sarma sarar, sohbet eder, onlar da kendi açılardan hayatın stresinden arınırlardı. Bazı avluların bir kenarında pekmez yapılan şirahane, kilim, bez dokuma atölyeleri yer alırdı. Başka bir köşede ocak, çamaşır taşı, dibek taşı, fırın, çeşme veyahut kuyu vardı.

Avlu yeteri kadar genişse bir köşesi sebze bahçesine dönüştürülür, ailenin sebze ve meyve ihtiyacı karşılanırdı. Genişçe bahçeleri olan aileler ürettikleri sebze ve meyveleri komşularıyla da paylaşır, bir kısmı da muhtaçlara ulaştırılırdı.

1835'te İstanbul'a gelen Miss Julia Pardoe, Osmanlı evlerinin avluları için, "Keşke Shakespeare, *Romeo ve Juliet*'in bahçe sahnesini yazmadan önce buraları görmüş olsaydı" demişti. Osmanlı avluları o derece etkileyiciydi. Kadınların günlerinin neredeyse

tamamı avlularda geçerci. Ekmek yaparlar, hamur açarlar, sebze yetiştirirler, artan zamanlarında ise komşularla buluşup hem el işi yapar, hem de konuşup rahatlarırdı.

Bu bir yürek paylaşımıydı. Bu yüzden Osmanlı kadınında depresyon ve panik atak gibi sinir hastalıklarına çok az rastlanırdı. Uzun zamandır Avrupa'dan ithal edilen üst üste bindirilmiş beton "site"lerde, şaşkınlasmışlığımızı ve yalnızlığımızı yaşıyoruz... Belki de bu yüzden sinir hastalıkları yakamızı bırakmıyor.

Sözün Özü

"Yürek adam"ların yetişmesinde sokaklar kadar mahallelerin, eğitim sistemi kadar yaşanan evlerin rolü var. Mesela sayısız "yürek adam"ın yetiştiğı Osmanlı evleri sözün tam anlamıyla "yaşanacak mekânlar"dı ve evin tamamı kullanılırdı: Gösterişe açılan tek bir kapısı bile yoktu. Her kapı insana açılır, her bölüm insanın kendini huzurlu ve mutlu hissedeceğı şekilde tasarlanırdı.

Osmanlı evinin odaları yüksek tavanlıydı. Tavanın yüksek oluşu insan ruhunu hem yüceltir, hem de ruha ferahlık ve sükûnet verirdi (Alçak tavanlı "daire"lerde ruhumuz bunalıyor, depresyona giriyoruz).

Mahallenin merkezinde mutlaka bir mescit bulunur, evlerin kapı ve pencereleri karşılıklı birbirine açılırdı. Komşular pencereden pencereye "sohbet" eder, birbirlerine karşı muhabbetlerini arttırırlardı.

Ayrıca evde biten herhangi bir şeyi komşudan istemenin en kestirme yolu yine bu pencerelerdi: "Hû komşu, misafir geldi de bir içimlik kahveniz var mı?" diye başlayan sohbetler genelde koyulaşır, vakti unutturur, ama komşuluğı da ilerletirdi (Evler üst üste binip "apartman" olduğundan beri balkon kapıları halıkilim silkmeye kavgasına açılıyor, komşuluk da gitti gidiyor). Tek veya çift katlı olan Osmanlı evlerinin bir tarafı, genellikle sokak ya da caddeye bakardı...

Alt katta kışın oturulan bir oda, mutfak, kiler ve ambar yer alırdı. Alt kattan üst kata çıkışlar ahşap merdivenle sağlanırdı. Üst katta “divanhane” (buna baş oda diyebiliriz), haremlik (kadınların bulunduğu bölüm), selâmlık (erkeklerin bulunduğu bölüm) olurdu... Bazı evlerde ise bir “yaz odası” (evin nispeten daha serin olan bölümü) bulunurdu.

Osmanlı evleri içe dönük, ama dışa kapalıydı. Bu yapılanma hem İslâmî aile yapısının hassasiyetiyle, hem de aileyi ve çocukları dış etkilerden korumayla ilgilidir.

Merdiven başındaki geniş mekânın adı “sofa” idi. Sofadan odalara geçilirdi. Odalardan birinin sokağa bakan ve hâne halkının dışarıyı görebilmesini sağlayan bir çıkması vardı: Buna “köşk” denirdi. Üst kat pencereleri “cumba”lı olup dışarıdan içeriye görünmeyecek şekilde kafeslenmişti: Kafesler, içeriden dışarıya bakanları değil, dışarıdan içeriye bakmak isteyenleri sınırlardı.

Odaların hemen hepsinde ısınmak, yemek pişirmek ve hatta aydınlanmak için birer ocak bulundurulurdu. Bir de odalarda yatak ve yorganların konduğu bir “yükçük” vardı. Yüklüğün bir köşesi banyo olarak kullanılırdı (Asıl yıkanma yerleri, sıhhî olduğu da kabul edilen şehir hamamlarıydı). Osmanlı ailesi sofra bezi, ya da “sini” denilen büyük bakır tepsi üzerinde yemek yer, yemek yediği mekânda oturur, gece olunca da yatakları serip uyurdu.

Sabah yatakları kaldırıp hayatına devam ederdi. Odalar hemen hemen mobilyasızdı. Yani evin her köşesi insana tahsis edilmiş, insanın yaşam alanı eşya ile sınırlandırılmamıştı.

Bu da o mekânlarda yaşayanları rahatlatan bir faktördü (Şimdiki evlerde insanın değil, eşyanın saltanatı var). Mobilya yerine, pencere kenarlarında divan ve sekiler, yerlerde çoğu zaman kilim, bazen halı ve yer minderleri bulunurdu.

Mimari anlayış tamamıyla Osmanlı insanının hayat görüşünün bir yansımasıydı. Evlerini kendi faniliklerini simgelercesine, kireç ve kerpiç gibi dayanıksız malzemelerden yaparken, cami, çeşme, kervansaray, hastane gibi hayır kurumlarıyla devlet binalarını sağlamlığın sembolü olan taş malzemeyle yaparlardı. Bu yansımanın bir boyutu “devlet-i ebed-müddet” anlayışı, diğer boyutu ise “hayırda ebedileşme” arayışıydı.

Dışarıdan bakıldığında, zengin eviyle fakir evini ayırt etmek pek mümkün değildi. Bu da, bugün pek çok çatışma alanı oluşturan sınıflar arası farkın, Osmanlı toplumunda yok denecek kadar az olduğunun ilginç bir göstergesidir.

Osmanlı evleri içe dönük, ama dışı kapalıydı. Bu yapılanma hem İslâmî aile yapısının hassasiyetiyle, hem de aileyi ve çocukları dış etkilerden korumayla ilgilidir.

Bu evlerde ve ortamlarda yetişen isimleri hatırlarsak, mekânın ve ortamın, çocuk yetiştirmede ne kadar önemli olduğunu anlayabiliriz... İnsan “tesadüfen” yetişmez!

Beşinci Bölüm

PADİŞAHLARIN PEYGAMBER SEVGİSİ VE HAC

Sultan II. Murad'ın Vasiyeti

SULTAN II. MURAD mecalsiz bir şekilde yatıyordu. Gözler el-
lerinin bir işaretine, kulaklar dilinden dökülecek bir tek
söze kilitlenmişti. Yerinden hafifçe doğruldu ve vezirine
seslendi: “Oku İshak, vasiyetimizi oku!”

İshak Paşa vasiyeti yüksek sesle okumaya başladı:

“Bismillahirrahmanirrahîm, Allah’a hamd olsun. Salât ve se-
lâm Efendimiz Muhammed Mustafa’ya (a.s.m.) selam olsun. Te-
vekkülüm Hâlık’ımadır. Her nefis, herkes ölümü tadacaktır. Siz-
leri dünya hayatı mağrur etmesin, sizler gururlanmayın.

“Saruhan vilâyetinde bulunan malımın üçte birini, 3.500 altı-
nı Mekke fukarasına, 3.500 altını Medine fukarasına olmak üze-
re- dağıtınız. 500’ü Mekke ahalisinden Kâbe ve hatim arasında
toplanarak 70.000 kere ‘La ilahe illallah’ kelime-i tevhidini zik-
redip defalarca Kur’ân okuyup sevabını vasiyet sahibine ita eden-
lere harcansın. 2.500’ü Mescid-i Aksa’da Sadre kubbesinde
70.000 kere ‘La ilahe illallah’ kelime-i tevhidini zikredenlere ve
defalarca Kur’ân okuyanlara harcansın...”

Sultan II. Murad

Hâlbuki o tarihte ne Hicaz (Mekke-Medine) ne de Kudüs (Mescid-i Aksa) Osmanlı toprakları içerisinde değildir.

Demek oluyor ki, Sultan salt Peygamber aşkına bu vasiyeti yapmıştır. Fatih Sultan Mehmed'e "Konstantiniye'yi ya alırım, ya da yolunda ölürüm" dedirten güç de Peygamber-i Âlişan sevgisiydi... Yürek ritmini Peygamberinin yürek ritmiyle buluşturmuş, başka bir deyişle yüreğini, Peygamber yüreğinden geçirmişti.

Sultan II. Bayezid ve Sünnet Ahlâkı

Bizans devrinin en büyük meydanlarından biri "Forum Tauri"dir (Tarı Meydanı)...

Bu meydanda Fatih'in oğlu Sultan II. Bayezid, günümüzde de kendi adıyla anılan muhteşem bir cami yaptırdı. Mimar Yakub Şah tarafından 1500 yılında başlanarak 1505 yılında tamamlanan camiın açılışına devrin tüm önderleri katıldı.

Gerisini Evliya Çelebi'nin meşhur "Seyahatnamesi"nden takip edelim...

Sultan II. Bayezid

“Bu caminin temeline başlandığında Mimarbaşı, ‘Padişahım, mihrabı nice koyalım?’ diye sordu. Sultan Bayezid-i Veli, ‘Ayağım üzere bas’ dedi. Mimar, Sultanın ayağı üzerine basınca, Ka-be-i Şerifi gördü. Hemen Bayezid Han’ın ayağına yüz sürüp, ilk olarak caminin mihrabını yaptı.

“Yapı tamamlandıktan sonra ilk cuma namazında Sultan Bayezid, ‘Her kim ikindi ve akşam namazlarının sünnetini ömründe terk etmemiş ise o imamlık etsin’ dediğinde, cemaatte bu vasfı taşıyan bir adam çıkmayınca, Sultan Bayezid ‘Elhamdülillah seferde ve hazarda uzun müddet ömrümüzde biz sünnetleri terk etmedik’ diyerek namazı kendisi kıldırdı.”

Başka bir olay...

Sultan II. Bayezid’in Baba Yusuf adıyla meşhur bir gönül dostu vardı. Hacca gitmeye karar verdi. II. Bayezid helalleşme ve uğurlama amacıyla kadim dostunun kulübesine gitti. Ona bir miktar altın teslim etti.

“Bu para” dedi, “helâl kazancımdır. Bu altınları Ravza-i Tahira’nın kandilleri için ayırdım. Allah Resulü’nün huzuruna varınca: Ey Allah’ın Resulü, günahkâr ümmetin Bayezid’in selâmı var; bu altınları türbenin kandillerine yağ alınması için gönderdi. Lütfen kabul buyurunuz de.”

Kendisi devlet mülâhazasıyla hacca gidemiyor, ama Kâbe’sini ve Ravza’sını yüreğinde gezdiriyordu.

Sultan Abdülaziz’in Peygamber Sevgisi

Bir gün hasta yatağında yattığı sırada Medine’den bir dilekçe gelir. Devlet erkânı önce dilekçeyi arz etmekte tereddüt gösterse de, Padişahın Medine’ye karşı özel hassasiyetini bildiklerinden, dilekçeyi huzura getirirler.

Yaveri dilekçeyi okuyup cevabını isteyecektir; ama Padişah onun Medine’den geldiğini öğrenince okumasına mâni olur. Muhabbeti öylesine derindir ki, yanındakilere, “Beni ayağa kaldırınız.

Mukaddes beldeden gelen dilekçeyi yatarak dinleyemem” der. Dilekçeyi titreyen ayaklarına rağmen el pençe divan durarak dinler ve hemen gereğinin yapılmasını emreder.

Sultan Abdülaziz, çok dindar olarak tanınmamakla birlikte, Mekke ve Medine’ye karşı özel muhabbeti vardı.

Medine’den gelen hiçbir mektuba abdestsiz dokunmayacak kadar bu konuda hassastı. “Bunlarda Hz. Peygamber’in toprağının kokusu var” derdi. Önce koklar, sonra öpüp alına koyar, ondan sonra mektubu açardı.

Sultan II. Abdülhamid’in Hac Hasreti

Sultan II. Abdülhamid dönemi, Osmanlının en çalkantılı dönemlerinden biridir.

Her anlamda yoğun sıkıntılar vardır. Buna rağmen, mübarek beldeleri korumak ve hacıların güvenle gidip gelmelerini sağlamak amacıyla meşhur Hicaz demiryolunu yaptırmıştır.

Bu konuda Padişah o kadar hassastır ki, İstanbul'dan Medine'ye uzanan demiryolu, Harem hudutlarına yaklaşıncı, rayların döşenmesinde sadece Müslüman işçilerin çalışmasını emretmiştir.

31 Ağustos 1908 tarihinde Medine'ye ulaşan hattın son 30 kilometrelik kısmına ise yine Padişahın emriyle keçe döşenmiştir. Amaç Aziz Peygamber'i rahatsız etmemektir.

Lokomotif şehre yaklaştığında hızını keser, yavaşça perona yanaşır, yolcular parmak uçlarına basarak trenden inerler, gürültüsüzce dağılırlardı.

Mekke ve Medine, belli aralıklarla gülsuyu ile yıkanır. Ayrıca Sultan II. Abdülhamid, memleketin muhtelif yerlerini gösteren fotoğraflarından albümler hazırlamıştır. *Yıldız Albümleri* olarak anılan fotoğraf albümlerinin arasında Hicaz'a ait albümler daha bir özenle yapılmıştır.

Ciltleri daha görkemli ve gösterişlidir. Bu albümler Abdülhamid'in mübarek topraklara duyduğu hasreti dile getirmektedir.

Osmanlı'da "Nakibü'l-Eşraflık" Kurumu

Osmanlı Devletini yönetenlerin, Peygamberimizin soyundan gelen Ehl-i Bey'te saygıları sonsuzdu... Peygamber nesebinden gelen Seyyid (Hz. Hüseyin) ve Şeriflerin (Hz. Hasan) tek tek kaydını çıkarmış, listesini tutmuştu.

Her türlü ihtiyaçlarını görmek ve şecerelerini soy kütüklerine işleyip muhafaza etmek için, özel olarak "Nakibü'l-Eşraflık" müessesesi ihdâs etmiş ve başına da Âl-i Bey'te mensup bir "Nakibü'l-Eşraf" atamıştır.

**Osmanlı Devletini yönetenlerin,
Peygamberimizin soyundan gelen
Ehl-i Bey'te saygıları sonsuzdu.**

Peygamber nesline bağlı olduğunu belgeleyenlere, birer berat verip kendilerini her çeşit vergiden muaf tutmuştur.

Bütün bu hürmet ve imtiyazlarla, topraklarımızda dağınık hâlde bulunan Seyyid ve Şeriflerin, huzur ve sükûn içerisinde hayat sürmelerini amaçlamıştır. Bayram tebriklerinde, padişah yalnızca Nakibü'l-Eşrafın ve âlimlerin tebrikini ayakta kabul etmiştir.

Savaşlarda ise, padişahla beraber Nakibü'l-Eşraf da sefere katılır ve Hazret-i Peygamber'in sancağı dibinde yürürlerdi. Sancak-ı Şerif'in İstanbul'dan sefere çıkışından tekrar dönüşüne kadar, Nakibü'l-Eşraf ile birlikte bütün Seyyid ve Şerifler, tekbir ve salavat getirirlerdi.

Eskiden mühürlere bir vecize ve beyit yazdırmak âdetti. Bezm-i Âlem Valide Sultan, Nur-i Muhammedî muhabbetiyle mühürne aşağıdaki şiiri yazdırmıştı:

*"Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl,
Muhammed'siz muhabbetten ne hâsıl?..
Zuhurundan Bezm-i Âlem oldu vâsıl..."*

İstanbul'dan Medine-i Münevvere'ye giden surre alayı, şehre yakın bir yerde konaklardı. Bu konaklama esnasında Efendimizi rahatsız etmemek için atların ve katırların nallarına keçe sarılır, insanlar gürültü etmeden, büyük bir saygıyla Peygamber şehrine girerlerdi. Ayrıca Medine'yi korumak ve savunmakla görevli Osmanlı Paşaları da aynı şeyi yapardı.

Padişahlar Neden Haccetmezdi?

Genç Osman (Sultan II. Osman), serkeşleşen Yeniçeri Ocağı'na bir alternatif düşünüyordu. Bunun için Anadolu'ya geçecek, Anadolu, Şam ve Halep taraflarından yeni bir ordu toplayıp İstanbul'a dönecekti.

Yeniçerilerin bu planı anlamaması için bir bahane lazımdı. Hacca gideceğini açıkladı. Padişahla birlikte, koruma amaçlı olarak 500 yeniçeri ve sipahi, ayrıca Sadrazam, Defterdar, Nişancı, Rikab ümerası, Gedikliler, 40 Mütferrika ve 40 Divan Kâtibi ve bunların personeli de hac kafilesinde yer alacaktı. Şeyhülislâm Esad Efendi aynı zamanda Padişahın kayınpederiydi; ancak hukuki meseleleri akrabalık ilişkilerine dayandıramazdı. "Gidemezsin" deyiverdi.

Gerekçelere bakalım:

1. İletişim ve ulaşım imkânlarının son derece sınırlı olduğu bu savaşlar ve isyanlar çağında padişahların uzun süreli olarak başkentten ayrılmaları, (hac yolculuğu üç ay kadar sürebiliyordu) devletin varlığını tehlikeye düşürebilirdi.

2. Padişahların uzak bir yere gitmesi, kuşkusuz herhangi birinin gitmesiyle aynı olamazdı. Uzun yol boyunca uğrayabilecekleri saldırıları püskürtmek için büyük bir orduyla hareket etmeleri gerekirdi. Ayrıca da hanımlarını, hizmetkârlarını, aşçıları, muhafızlarını, vezirlerini ve danışmanlarını beraberlerinde götürmek zorundaydılar.

Geçtikleri her beldenin önderleri, devlet geleneğinin bir icabı olarak, padişahı merasimle karşılayıp merasimle uğurlayacaklardı...

Mescid-i Nebvî'nin Eski Hall

Bütün bunlar için büyük masraflara katlanmak lâzımdı. Gerçi devlet zengindi, ancak, padişah da olsalar, kişisel ibadetlerinin faturasını devlete yükleyemezlerdi. Bu öncelikle hukuka, sonra da millete haksızlık olurdu.

Kendi keselerinden karşılamaları ise mümkün değildi. Çünkü hiçbir padişahın büyük bir orduyu İstanbul'dan Hicaz'a götürüp getirecek parası yoktu.

3. Bunları dikkate alan Osmanlı uleması, (ki aralarında Molla Gürani, Akşemseddin, Molla Zeyrek, Molla Fenari, Ebussuud Efendi, Zembilli Ali Cemali Efendi, Molla İbn-i Kemal, Esad Efendi gibi din ve hukuk bilgisi tartışılmaz âlimler de var) padişahların hacca gitmesine izin vermedi.

Biliyorsunuz, Osmanlı padişahları tüm icraatlarını şeyhülislâmın fetvasına dayandırmak zorundaydılar...

Bu hükümden biraz olsun ayrılan (Mesela Yavuz Padişah, bir gün Hristiyanların zorla Müslüman yapılmasını emredince, Şeyhülislâm Zembilli Ali Cemali Efendi buna şiddetle karşı çıkmış, böyle bir yetkisi olmadığını, ısrar etmesi halinde ise tahttan indirilmesi için "fetva" vereceğini söylemişti. Yavuz, ancak bu ciddi tehdit karşısında verdiği karardan dönmüş, iş tatlıya bağlanmış-

tı) padişahlar karşılarında şeyhülişlâmı buluyor, şiddetli tepki görüyorlardı.

O kadar ki Kanuni Süleyman, her icraatını Şeyhülişlâmın fetvasına uygun yaptığını göstermek için fetva dolu sandığın mezarına konmasını istemiş, İslâm inancında buna yer olmadığını söyleyerek merak içinde sandığı açtıran Şeyhülişlâm kendi fetvalarını görünce, başını ellerinin arasına alıp şöyle mırıldanmıştı:

“Sen kendini kurtardın Süleyman, ya biz kendimizi nasıl kurtaracağız!”

Böyle bir dünyada, dinin hükmüne aykırı icraat yapmanın imkânsızlığı ortadadır. Demek oluyor ki, padişahların hacca gitmemesi, altı yüzyıl Osmanlı'yı İslâm çizgisinde tutmak için kılı kırk yaran İslâm âlimlerinin fetvasıyla gerçekleşmiştir.

Altıncı Bölüm

SARAY VE HAREM

İslam'ın Ruhuna Uygun Bir Saray

OSMANLI SARAYINDA hukuk vardır, ahlâk vardır ve sınırlar vardır. Sınırları “İslam” belirlemiştir... Saray gerek mimari, gerekse yaşayanlar bakımından İslâm'ın ruhuna uygundur.

Öncelikle günde beş vakit ezan okunup namazlar cemaatle kılınır, Hırka-i Saadet Dairesi'nde yirmi dört saat Kur'an okunurdu... Enderun'da, geleceğin yöneticilerine yüksek eğitim verilir, bazı birimlerinde hat, tezhip vs. gibi İslâmî sanatlar öğretilir, mûsiki dersleri verilir, ayrıca da devlet yönetilirdi. Öte yandan Topkapı Sarayı padişahın hem evi, hem bürosu, hem de devlet merkeziydi. Dinî hayat çoğunlukla Şeyhülislam tarafından denetlenir; namazda, oruçta ihmal olup olmadığı gözlemlenirdi.

Harem, Batılı romancıların anlatımında ısrarla işlendiği gibi bir entrika merkezi değil, özenle seçilmiş, her türlü sınavdan geçirilmiş, ahlâki duruşu belirlenmiş güvenilir birkaç hadım “Haremağası” dışında, hiçbir erkeğin giremeyeceği müstesna bir yerleşim ve yaşam birimiydi.

Padişahlar bile canları her istediğinde pervasızca hareme gi-

remezler, “Valide Sultan”dan (padişahın annesi ve haremın başkomutanı) “izin” aldıktan ve yolu yordamı (günü, saati) belirlendikten sonra hareme girebilirlerdi. Padişah haremdede gözükünce, köşe baőlarını tutmuş ak ve kara hadımlar, bastonlarını döőemelere vura vura, “Hünkâr, destuuurrr!” diye bağıırır, harem halkını uyarırlardı).

Saray gerek mınarı, gerekse yaşayanlar bakımından İslâm'ın ruhuna uygundur.

Bu esnada mahrem olanlar kağıır, padişah bütün cariyeleri bir arada hiç görmezdi.

Yani, Avrupalı kimi sorumsuz, kimi bilgisiz, kimi İslâm-Türk düşmanı yazarlarla, körü körüne Osmanlı düşmanı “bizden” yazarların iddia ettikleri gibi, padişah uluorta hareme dalamaz, karpuz seçer gibi cariyelerin içinden birini ayırıp yatak odasına sürükleyemezdi. Gerektiğinde bu seçimi Valide Sultan yapardı. Padişaha uygun bir “eő” seçer, padişaha sadece onay vermek kalırdı.

Çok Evlilik

Padişahlar çok evlilik yapmaya bir bakıma mecburdular. Çünkü devlet sürekli savaş halindeydi. Bu durumda, babalarıyla savaşlara katılan şehzadelerden kaçının sağ kalacağı bilinemezdi. Üstelik sık sık salgın hastalık çıkar, bazı şehzadeler de bu şekilde ölürdü. Bu bakımdan padişah, mümkün olduğu kadar çok erkek çocuk sahibi olmak zorundaydı. Yoksa Osmanlı tahtı vârisiz kalabilirdi.

Batılı yazarlar, özellikle de romancılar bunları bilmeden, gerçekleri ise tamamen görmezden gelerek çalakalem “biz”i yazıyorlar. Gençlerimiz de sözde tarihlerini “roman tadında” öğrenip mutlu oluyor. Bu yüzden Avrupalı romancıların kaleminden çıkmış hayalî harem hikâyeleri Avrupa’dan çok bizde revaç buluyor, bizde çok okunuyor. Oysa bu tür kitaplar hiçbir gerçek kaynağa dayanmıyor. Bırakınız kaynağı bu yazarların çoğu gerçek haremi görmemişler bile.

Vaktiyle İstanbul’a gelen Batılı gezginlerden bazıları görmele-ri mümkün olmayan haremi kendi entrikacı ruhlarının yansıması şeklinde anlatmış, yüzlerce yıl sonra onların torunları, dedelerinin hayalhanelerinden uydurdıkları tasvirleri esas alarak Osmanlı sarayı ve harem hayatı hakkında uyduruk romanlar yazmışlardır.

Bunların tarihî gerçeklerle hiçbir ilgisi yoktur... Bunları yazarların amacı Osmanlı’yı karalamaktan ibarettir. Yani bu da bir bakıma “tarihin Ergenekon çetesi”dir!

Hadi diyelim ki, haçlıların torunları, yazdıkları tarihlerle romanlarda ve çizdikleri tablolarla dedelerimizi kötüleyerek dedelerinin vaktiyle yediği meşhur “Osmanlı tokadı”nın acısını çıkarıyorlar, peki ama “bizimkiler”e ne oluyor? Neden onların can alıp can vererek yirmi iki milyon kilometrekare yüzölçümlü dünyanın en büyük imparatorluğundan arta kalan topraklarda yaşadıkları halde, intikam sevdasına düşmüş Osmanlı düşmanı yabancılarla aynı paralelde kalem oynatıyorlar?

Yazıklar olsun!

Harem Hayatı

Öncelikle de en fazla istismar ettikleri konu, harem... Harem hayatı hakkında hiçbir inceleme yapmamış köşe yazarları, harem kaynaklı olarak tüm Osmanlı'yı aşağılayıp incitiyor; sekiz seneye seksen senelik icraatı sığdıran Yavuz Padişah dâhil, neredeyse bütün Osmanlı padişahlarını "seks manyağı bir iğrençlik abidesi" gibi gösteriyorlar! Padişah, canı istedikçe hareme dalar, karpuz seçer gibi cariyeye seçer, hevesini aldıktan sonra da def edermiş!.. Hadım ağaları ile cariyeler haremde aşk yaşarlarmış!..

Bu iddialar, saçma sapanlığı zirveye çıkarmak dışında, tarihçi için bir anlam ifade etmiyor. Çünkü ne böyle bir padişah var, ne böyle bir harem aşası ya da cariyeye var, ne de böyle bir harem!.. Uydur uydur yaz!

Bir kere haremde "zina" denen illetin "z"sinden söz edilmesi imkânsızdır! Çünkü kamera sisteminden daha güçlü bir "Harem gözetimi" vardır. Bir yandan ak ağalar, bir yandan kara ağalar, bir yandan valide sultanın, bir yanda kadın sultanın gözcüleri; öte yandan gözdelelerin ve ikballerin gözetimi hiçbir şeyi gizli bırakmaz... Yani istense bile haremde zina yapmanın imkânı yoktur.

Ayrıca da harem hayatına İslâm'ın ruhu hâkimdir. Duvarlar âyetlerle bezelidir. Hadım ağaları ve cariyeler başta olmak üzere harem halkı dinî kurallara sım sıkı bağlıdır. O kadar ki, kendilerini padişaha bile göstermezler.

Zaten haremdeki cariyelerin tek işi seçilene kadar padişah için hazırlanmak ve bu yolda mücadele vermek değildir. Bazıları musiki ile, bazıları oya ile, bazıları resimle, bazıları mutfak işleriyle, temizlikle meşgul olmakta, bazıları da harem halkına hizmet etmektedir.

Haremde Kaç Cariye Vardı?

Haremdeki cariyelerin tek işi padişah için hazırlanmaktan ibaret değildi... Bazıları musiki ile, bazıları oya ile, bazıları re-

simle, bazıları mutfak işleriyle, temizlikle meşgul olur, bazıları da harem halkına hizmet ederdi.

Padişahlar İslâm hukukuna göre yaşarlardı. Yani hür olsun, köle olsun aynı anda sadece dört kadına nikâh kıyabilirdi. “İstifraş hakkı”na (cariyeler üzerine tasarruf hakkı) dayanarak da cariye sahibi olabiliirdi.

Tarihçiler hiçbir cariyede bu konuda isteksizlik görülmediğini yazıyor. Çünkü “padişahın kadını” olmak, geleceğin padişahına “anne” olmak gibi çok büyük bir şeref ve imtiyaz sağlıyordu. Çünkü o takdirde bütün ikbal yolları açılıyordu.

Hepsinin içinde padişahı bir çocuk dünyaya getirip, “Kadın Efendi”likten “Valide Sultan”lığa kadar giden tüm “ikbal” yollarını açma hayali vardı.

Harem hayatı konusunda detaylı bir çalışma yapan Prof. Dr. Ahmed Akgündüz şöyle diyor:

“Haremde gayri meşru eğlencelerin yapılma imkânı var, bu mümkün; ama harem gayrimeşru barları andıran bir mekan de-

ğildir. Gayrimeşru eğlencelerin yapıldığı iddia edilen Hünkâr Sofası'nda bunların yapılmış olması imkânsızdır, çünkü duvarlar ayet ve hadislerle bezelidir. Bu salon, padişahın aile efradıyla bir araya geldiği, hep beraber meşru dairede eğlendikleri mekândır. Anormal olan, zinadır. Ben o yoktur diyorum. Abartma diyenler aksini ispat etsin.”

Eşcinsellik iddiaları ise külliye yalandır! Bu konuda, “İstediği an endamı, boyu-posu, gözünün rengiyle bütün dünya güzel-leri önünde ve meşru dairede emrinde olan bir padişah niye gayri meşru daireye girsin?” diyen Nihad Sami Banarlı hocama tamamiyla katılıyorum.

Haremdeki cariye sayısına gelince... Dönem dönem değişiklik arzetti ise de hiçbir dönemde sayıları yerli ve yabancı kimi tarih spekülâtorlerinin iddia ettiği kadar da kabarık olmadı. Cariyelerin en kalabalık dönemi Sultan I. Mahmud dönemidir ki, o dönemde bile sayıları 360 civarındadır. Ama bunların üç yüzden fazlası “Berberusta”, “Çamaşırcı”, “Kahveci”, “Bahçıvan”, “Hamamcı” gibi isimler alan, çoğunluğu yaşlı ve güzel olmayan ma-aşlı hizmetçilerdir. Çünkü haremde erkek hizmetçi çalışamazdı.

Aynı dönemlerde, Avrupa saraylarındaki “hizmetli” sayısı ile Beyaz Saray'dakini karşılaştırabilirsiniz.

Yedinci Bölüm

PADIŞAHLAR VE İÇKİ

Padişahlar İçki İçer miydi?

ÖNCELİKLE İÇKİNİN Osmanlı içindeki durumuna bakmak lâzım... Unutmayın ki, Osmanlı Devleti, içinde farklı inançlardan envai çeşit insanın kaynaştığı bir mozaikti. İçinde Müslüman olmayan topluluklar da vardı... Bunlar içkiyi “haram” saymıyordu. Bu açıdan içki üretimi, taşınması ve ticareti belli şartlar dâhilinde onlara serbestti.

Özellikle boğazlar, gayrimüslim reaya kayıklarının ve gemilerinin sabaha kadar cirit attıkları yerlerdi. Buralarda birkaç sarhoşa rastlamak mümkündü. Sarhoş naraları bazen saraya kadar gelirdi...

1800 yılı başlarında sarhoşların verdiği rahatsızlık öylesine artmış olmalı ki, Sultan III. Selim, sadrazama gönderdiği bir Hatt-ı Hümayunda “Son bir defa daha söyle, edepsizlik etmesinler” diyerek uyarmak zorunda kaldı. Padişahın bu Hatt-ı Hümayunundan sonra, Müslüman ve gayrimüslimlerin alenen içmeleri, içki satışı yapmaları ve meyhane açmaları yasaklandı.

18. asrın başlarında Padişah III. Ahmed zamanında, ikisi kale dışında ve biri de Galata’da olmak üzere üç meyhane varken, as-

rın sonlarına doğru bunların sayısı çoğalmıőtı. Bu konuda Osmanlı Devleti azınlıkların kendi özel hukuklarını dikkate alıyordu. Yoksa daha önceki İslam devletlerinde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de Müslümanların içki içmesi, üretmesi ve ticaretini yapması yasaktı.

Müslümanlar arasında ise içki yasağı olmasına rağmen, kaçak olarak içenlerin bulunması mümkündür.

Sultan III. Selim

Sekbanbaşı'nın Önerisi

İstanbul'un durumunu en iyi bilen Sekbanbaşının getirdiği bir öneri sadrazam tarafından uygun bulunarak Sultan III. Selim'e arz olundu.

Buna göre meyhanelerin hepsi kapatılacak, fakat reayanın bekârları için şehrin kenar yerlerinde iki üç tane meyhane açık bırakılacaktır. Meyhanelere Müslümanların girmemesi için kapılarına güvenlik görevlileri konulacaktır. Bu şekilde hem bekârlar buralara giderek meşgul olacaklar, hem de salmalar ve yasakçı-

ların masrafları eskiden olduğu gibi tahsil edilmeye devam edilecektir. Ancak sekbanbaşının birkaç meyhanenin açılması önerisi uygun görülmedi. Çünkü şeyhülislamdan fetva alınamadı.

Padişah III. Selim, "Ehl-i İslâmın içkiden külliye men edilmesi"ni istiyordu. Bu konudaki uygulamanın esaslarını şeyhülislama ve sadrazama bırakmıştı.

Sonuçta meyhanelerin tamamı kapatılarak mühürlendi. Ancak bu da çözüm değildi. Kapısı mühürlü meyhanelerle kayıklar da saklanan stoklar ne olacaktı?

Ayrıca Sultan III. Selim'in, "Eğer Müslüman'dan bir kimesne sarhoş görülürse, içkiyi kangî kâfirden aldı ise katlolunsun" şeklinde bir emri de vardı. Ama bunu uygulamak hiç kolay değildi. Bunun üzerine sekbanbaşı, mühürlü meyhanelerdeki ve kayıklardaki içkilerin gayrimüslim reayaya satılması için on günlük bir süre tanınmasını teklif etti. Böylece reayanın ekonomik açıdan zarar görmesi önlenecekti.

Ondan sonra da "meyhane"ler kömür mağazası veya başka bir iş yerine dönüştürülecekti. Bu konuda yapılan toplantılar ve tartışmalarla işin uzaması Padişahı rahatsız etmişti. III. Selim acele ediyordu.

Sadrazamı, sadece konuşmakla ve iş yapmamakla suçlayarak: "Kıyl ü kal (gereksiz ayrımı) ve söze ba'is olmak küşküllüğü kendinize 'ad etmişsiniz. İslambol'da iki üç meyhane kapatup bir iki avretin hakkından gelmesi için yirmi gün kadar meşveret edip bir nizam veremiyorsun sübhanellah" diyordu.

Elçiliklerde Durum

İstanbul, Galata ve Boğaziçi'nde içki yasağından etkilenenlerden bir kısmı da İstanbul'da bulunan yabancı elçiliklerin temsilcileri ve buralarda görev yapan gayrimüslimlerdi. İçki yasağı kararı alınmasından sonra, içki temin edemez olmuşlardı.

Birkaç defa elçilik temsilcileri Sadarete (Başbakanlık) müracaat ederek, içki yasağının kendilerini kapsamamasını talep ettiler, ama bu konudaki ısrarları dikkate alınmadı.

Meyhanelerin yıkılmasından sonra, sadece İngiltere elçisinin on varil ve Felemenk elçisinin iki şişe şarap almak için yaptıkları müracaat, bir defaya mahsus olmak üzere kabul edildi. Ve Sultan III. Selim'in onayıyla elçilik mensuplarına "kifayet miktarı" içki satın almalarına izin verildi.

Rüşvet ve Suistimaller

İçki ve meyhane yasağının takibinde İstanbul'daki yerel görevlilerin ihmalleri ve suistimalleri oluyor; bu yüzden bazı aksaklıklar görölüyordu. İstanbul Bostancıbaşı, rüşvet karşılığında Boğaziçi'nde bazı meyhanelere ruhsat vermekle kalmıyor, kayıklar adalardan ve diğer yerlerden gelen içkilerin boğaza getirilmesine ve bunların satışlarının yapılmasına da göz yumuyordu.

Bostancıbaşının, Boğaz'a şarap yüklü gelen her kayıktan bir miktar rüşvet aldığı söyleniyordu. Şikâyet üzerine Bostancıbaşı azledilerek "sa'ire ibret için" Rodos Adası'na sürüldü. Yerine Haseki Ağası, Bostancıbaşı tayin edildi.

İçki yasağının uygulanmasından sonra İstanbul ve çevrelerinde kurallara uymayan veya suistimal ederek haksız kazanç sağlamaya çalışan görevliler, görevden alınarak sürgüne gönderiliyorlardı. Yasağa rağmen, İstanbul'da içki bulmak zor olmuyordu.

İstanbul'un belli başlı yörelerinde bu işi yapan karaborsacılar türemişti. Bunlara "Ayaklılar" deniyordu. Ayaklıların yanı sıra bazı semtlerde içki içilen ve satılan gizli mekânlar da türemeye başlamıştı.

Padişah ve İçki

İnsan herhangi bir padişahı beğenmeyebilir, sevmeyebilir, anlamayabilir; bunda yadırganacak bir şey yok; ancak karalamaya, aşağılamaya kalkışmaz, günü kurtarma düşüncesiyle iftiraya başlamaz...

Hatırlayınız ki, Avrupalı krallardan birine "Aslan Yürekli Richard" derken, kimine "Güzel Philip", kimine de "Korkusuz Jean"

derken, tarihimizin parçası, bizim de ninemiz ve dedemiz olan insanları “Kızıl Sultan”, “hain”, “sarhoş”, “gaddar” diye lânetliyoruz... Sizce bunda bir terslik yok mu?

Karalamaya kalkıştığımız insanlar günahları-sevaplarıyla bizim ecdadımızdır, geçmişimizdir! Hiçbir hayırlı evlât kendi ecdadına iftira atmamalı, ecdadını günlük siyasi kavgaların içine çekmemelidir.

Gelin görün ki, “ekran tarihçileri” padişahlara içki içirtiyor... Hatta bu konuda hiç sıklımadan genelleme bile yapıyorlar... Karalamadan Fatih de nasibini alıyor, lâkabı “Veli” olan Sultan II. Bayezid de... Bu genelleme, tam bir aldatmacadır!

**Hiçbir hayırlı evlât kendi ecdadına iftira
atmamalı, ecdadını günlük siyasi kavgaların
içine çekmemelidir.**

Peki bu iddia nereden çıktı?

1. Bu iddia, çoğunlukla Osmanlı’nın dinî idrakini, farza-sünnete bağlılığını, ahlâki yapısını, sosyal duruşunu, yaşama gayesini algılayamayan yabancı tarihçilere aittir. Büyük Osmanlı vak’ânüvisleri ve tarihçileri bu iddiaya pek itibar etmemişlerdir.

2. Osmanlı Devleti bir “arşiv devleti”dir. Saraya giren bir baş soğanın dahi bir yerlerde kaydı vardır. Binaenaleyh, bu iddiayı ortaya atanlar, bu kayıtları (yabancı ziyaretçilerin sarayda misafir bulunduğu dönemler hariç) göstermek zorundadırlar.

3. Bazı padişahlar, hayatlarının bir döneminde “şahsi kusur” kabilinden bazı günahlar işleseler bile “tövbe” ihtimalini dikkate almak ve “kusurları örtünüz” hükmünce, çoktan ölmüş insanları suçlamamak gerekir. “Tövbe müessesesi” herkes gibi padişahlar için de gerekli ve geçerlidir.

4. Bu konudaki iddialara “kaynak” olarak gösterilen Osmanzâde Taib Ahmed Efendi’nin *Telhisü Mehasini’l-adab* isimli kitabının adı, ciddi tarihçilerin “vesika: belge” saydığı kitaplar arasında geçmemektedir.

5. Kaldı ki, Taib Ahmed Efendi, o hükme kendi araştırmaları sonucunda varmamış, Arap ilahiyatçı Cahiz'ın (776-868) "Min-hacü's-süluk" isimli eseri ile Mustafa Ali Efendi'nin (1541-1600) "Mehasinü'l-âdab" isimli eserlerinden alıntılanmıştır.

6. Sultan IV. Murad'ın Şeyhülislamı Zekeriyyazade Yahya Efendi'nin "Mescitte riyamışler etsin ko riyayı/Meyhaneye gel kim ne riya var ne mürai..." (Bırak mescitte ikiyüzlüler devam etsin riyakârlığa/Sen meyhaneye gel ki orada ne riya var ne riyakâr) şeklindeki mısraları meyhane ve içkiye övgü gibi algılanmıştır. Bunun sebebi, Osmanlı'nın tefekkür kaynakları ile tasavvuf ahlâkından ve tabii tarih bilgisinden ve tarih sosyolojisinden habersiz olmaktır (Şeyhülislam, o mısralarda Yeniçeri generallerinin Sultanahmet Camii'nde toplanıp fitne düşünmelerini ve ısan etmelerini hicvediyor).

Fatih'e İftira Atmak

İddiaya göre, "Fatih Sultan Mehmed Han komutanları ve vezirleriyle arada sırada ıyş u nuş (içki âlemi) edermiş... Fatih'e

böyle bir isnatta bulunmak, en hafifinden fitnedir, insafsızlıktır, izansızlıktır!

Peygamber vasiyetini yerine getirmek için canını dişine takan bir Padişah... Gençliğini bile yaşayamadan Peygamber hatırına ölümün kollarına atılan, bu uğurda tahtını ve hayatını riske so-kan bir Padişah... Rumeli Hisarı'nın mazgallarında Peygamberi- nin şanlı ismini haykıran bir Padişah... Allahü Teala'yı kastederek: "Bir Şah'a kul oldum ki, cihan ana gedadır! (fakir, kimse- siz)" mısralarını yazmak suretiyle kulluğunu asırlara haykıran bir Padişah...

Peygamber yoldaşı Eba Eyyüb'ün türbesini yapmadan kendi- ne saray yaptırmayan Padişah, içki içer mi? Bütün emeklerini yakar yıkar mı? Bunu devasa hocalarına kabul ettirebilir mi? Daha da önemlisi, sarhoş bir padişah Peygamber övgüsüne maz- har olabilir mi?

Ya Sultan II. Abdülhamid?

Ders kitaplarında kullanılan itici üslupla anlatılan "resmî ta- rih", çoğumuzun çocukluğunu kararttı: Anlatım şekli yüzünden tarihten âdetâ nefret ettik... Sonra yavaş yavaş "sivil tarih" oluş- maya başladı. Konusunu tarihten alan romanlar, hikâyeler (ki, ilklerden biriyim) yazıldı. Konferanslar, semineler, etkinlikler (tarihi anlatma amacıyla ülkenin gitmediğim köşesi herhalde kalmamıştır) yapıldı. Derken, tarih Türkiye'nin gündemine gir- di... Gazetelere, radyo mikrofonlarına, nihayet televizyon ekran- larına yansıdı.

Kaçınılmaz olarak da popülist sapmalar oluşmaya başladı. Daha fazla izlenme (reyting) arzusu sürekli dikkat çekici bir şey- ler söyleme telaşına dönüştü. Bu da bazı tarih programlarını "ge- yik muhabbeti" konumuna, bazılarını ise "tarihî kurumlarla padi- şahlara saldırı odağı" haline getirdi.

Bunlardan biri var ki, hemen her programında Sultan II. Abdülhamid'e "rom" (bir çeşit alkollü içki) içirtip, "Bu şeker su- yudur, Kur'an'da sadece şarap haram edilmiştir" dedirterek, al-

kollü içeceklerin tümünün haramiyeti konusundaki açık hükmü inkâr ettirmek suretiyle itikadi bir sapma içine de düşürüyorlar.

Bir de şahit gösteriyorlar: Sultan II. Abdülhamid'in torunu Ertuğrul Osman... O tarihte hanedanın en yaşlı üyesi olan "Devletli Necabetli Osman Ertuğrul Efendi Hazretleri" (23 Eylül 2009'da vefat etti) 1912'de doğmuş. Sultan II. Abdülhamid ise 1918'de vefat etmiş. Yani Ertuğrul Osman, Sultan II. Abdülhamid öldüğünde sadece yedi yaşındadır. O yaşta bir çocuk tarihe nasıl şahitlik edebilir?

Şehzade Ertuğrul Osman Osmanoglu

Ayrıca hazret 1933'ten beri Washington'da yaşıyor. Saltanat ve hilafet kaldırıldığında (1922) bütün hanedanla birlikte sınır dışı edilmiş. O tarihte henüz on yaşında. Bu yaşta bir çocuk olup biteni tümüyle kavrayabilir mi?

Apar topar sınır dışı edilen hanedan üyelerinin yâd ellerde son derece maceralı, kırık dökük bir hayat yaşadıklarını biliyoruz. Aralarında garsonluk, hatta bulaşıkçılık yapmak zorunda kalanlar olmuş. İşin bu tarafı tam bir yürek sızısıdır ve hepimizin

yüreğini sızlatmaktadır. Fakat o sürgün hayatın içinde yalnız yürekler değil, beyinler de kavrulmuş olmalı ki, Osmanlı hanedanına yakışmayacak davranışlar sergileyen “efendi”lere (şehzade) ve “sultan”lara rastlanmış.

Tüm hayatını Fransızlarla, İngilizlerle ve benzerleriyle geçirmiş insanlardan, Osmanlı padişahlarının dinî hassasiyetlerini beklemeye elbette kimsenin hakkı yoktur. İster istemez etkilenmişler ve alkol almamak gibi bazı hassasiyetlere, Avrupalı gözüyle bakmaya başlamışlardır.

Zaten çocukluğundan itibaren bu kadar uzun müddet yabancılar arasında yaşayan herkesin bir “kültür erozyonu” geçirmesi ve kendi köklerine yabancılaşması hemen hemen kaçınılmazdır. Bu sebeple Osmanlı padişahlarının ne yiyip ne içtiklerine ve nasıl yaşadıklarına ilişkin konularda torunlarını “şahit” olarak göstermek ve onları “belge” olarak görmek gerçekçi olmaz. Bundan çok daha kestirme bir yol var: Tarihle küçücük bir bağı olanlar dahi bilirler ki, Osmanlı Devleti bir arşiv devletidir.

Sultan II. Abdülhamid döneminin mutfak kayıtlarında, sadece Alman İmparatoru II. Wilhelm’in eşiyle birlikte İstanbul’a gelip Sultan II. Abdülhamid’e yemeğe gittiği tarihte saraya alınan “rom” dışında, mutfak defterlerinde tek içki kaydı gösterebilecek bir babayiğit var mı? Ne yani, koskoca Osmanlı Padişahı, koskoca “Halife-i ruy-ı zemin” ve “Zıllullah-i fi’l-arz” (Allah’ın yeryüzündeki gölgesi: Allah’ın emir ve yasaklarına uyulmasını sağlamakla yükümlü görevli) elini kolunu sallayarak bakkala gidiyor, içki alıp sarayına mı dönüyordu?

Tarihî anlatımlarda arşiv ve kayıt esastır. Elbette görgü şahitleri de ikinci derecede “belge” sayılır, ancak şahidin şahitlik ettiği tarihe şahitlik edebilecek yaşta bulunması şarttır! “Dengeli” olması, farklı kültürlerin baskısı altında bulunmaması da gerekir. Ekranda gözlerimizin içine baka baka ve bağıra çağıra, “Sultan Abdülhamid rom içerdi” diyen ve buna doğmamış şehzadeyi şahit gösteren beyefendi, bir de tehdit savurdu: Üzerine gidilirse hanedan mensuplarını ekrana çıkarır, dedeleri hakkında söyle-

yeceklerini millete dinletirmiş...

“Padişah dedeleri ve sultan nineleri hakkında öyle olumsuz şeyler anlatırlar ki, II. Abdülhamid’in içki içmesine itiraz edenlerin dudağı uçuklar” demeye getiriyor.

Uçuklamasına uçuklar da, ölmüş dedelerinin ve ninelerinin aleyhine şahitlik eden “torun”ları bu millet ciddiye alır mı, bilemem!

Bir de itham attı ortaya: “Bu ülkede Abdülhamid’den geçenler var”mış da, onlar “veli” dermiş de, doğruların ortaya çıkmasını istemezlermiş... Anladık ama Abdülhamid’i durduk yere büyütüp övmek kadar, içki filan içirip durduk yerde küçültmek de aynı kapıya çıkmaz mı? Bu da bir nevi ticaret değil mi?

Osmanlı Devleti’nin yıkılmasını 33 sene geciktiren bir padişahın ölüm yıldönümünde “rom içerdi” dışında anlatılacak bir tarafı yok muydu?

Sekizinci Bölüm

ŞEHZADELERİN KATLİ

Neden Bazı Şehzadeler Katledildi?

HÂDİSELER, GEÇTİKLERİ ve tarihî şahsiyetler de yaşadıkları zaman ve zemindeki şartlardan ayrı olarak ele alınır-
sa; büyük hatalara düşmek kaçınılmazdır. Bu sebeple her şeyi, yeri ve zamanını göz önünde tutarak değerlendirmek gerekiyor. Osmanlı tarihine ideolojik yaklaşımlarla, kardeş katli tatbikatını hemen hunharlık ve vahşilik, en azından egoizm olarak vasıflandırmak, meseleyi izah etmekten çok uzaktır.

Nitekim kardeş katlini sevimsiz ve hatta gayrimeşru görmekle beraber, Osmanlı Devleti'nin bekası bakımından faydalı bulanlar da çoktur. Çünkü devletin dirliği ve milletin birliği için büyük bir fedakârlık yaparak, acı reçeteyi kendisi içmiş; ciğerparelerini feda etmiştir.

600 yıllık Osmanlı tarihi boyunca beşi 14. yüzyılda, sekizi 15. yüzyılda, kırk ikisi 16. yüzyılda, beşi 17. yüzyılda ve biri de 18. yüzyılda olmak üzere 61 şehzade katledilmiştir. Bunlardan 22 tanesi bilfiil isyan ettiği için öldürülmüştür. Diğerleri de ekseriya Fatih Kanunnâmesi'ni takib eden 150 yıl içinde tatbik edilmiştir.

1603 yılında padişah olan Sultan I. Ahmed kardeşlerini öl-

dürmeye lüzum görmedi ve 1617'de vefatından sonra, oğulları bulunduğu halde, bunlar yaşça küçük olduğundan kardeşi Sultan I. Mustafa tahta geçti. Böylece ilk defa bir padişahın yerine oğlu değil, kardeşi geçiyordu. Bu fiilen Osmanlı veraset telâkkinin değişmesi demektir. Çünkü Osmanlılarda o zamana kadar muayyen bir veraset prensibi olmamakla beraber, tahta hep önceki padişahın oğlu geçerdi.

**Verâset usulünün fiilen değiştiği on yedinci
asırdan itibaren şehzade idamlarına
neredeyse pek rastlanmaz.**

Sultan I. Ahmed'den sonra, hanedanın en yaşlısının hükümdar olduğu "seniorat usulü"ne geçilmiş; bu tarihten itibaren şehzade katli de tavsamıştır. Artık şehzadeler sancağa çıkarılmamaya, sarayda oturup tahta geçme sıralarını beklemeye başladı. Sultan IV. Mehmed'den sonra ise (1687) padişahın yaşça büyük oğlu bulunduğu halde tahta kardeşi geçti ve artık resmen hanedanın en yaşlı mensubu padişah olmaya başladı.

Veraset usulünün fiilen değiştiği 17. yüzyıldan itibaren şehzade idamlarına neredeyse pek rastlanmaz. Bu usul 1876 tarihli Kanun-ı Esasî'de de formüle edildi. Bir ara Sultan Abdülaziz ve daha sonra Sultan II. Abdülhamid bu usulü değiştirerek tahta genç ve dinamik kimselerin geçmesini sağlamak maksadıyla eskiden olduğu üzere ve Avrupa hanedanlarındaki gibi babadan oğula intikal eden bir verâset usulü kurmak istedilerse de muvafak olamadılar.

Fatih Kanunnamesi Öncesinde Şehzade İsyancıları

Önce amcası Dünder Bey, Osman Gazi'ye isyan etmiştir (1298)...

Savcı Bey, babası Sultan I. Murad'a isyan etmiştir (1385)...

Anadolu'da Timur istilâsıyla başlayan Fetret Devri'nde (1402)

Yıldırım Bayezid'in dört oğlu arasında baş gösteren mücadelede binlerce mazlumun kanı akmış, bu yüzden Bizans'a nice tavizler verilmiş, daha önce alınmış bazı topraklar iade edilmiştir.

Musa Çelebi bir ara İstanbul'u sıkı şekilde muhasara etmiş-ken, kardeşinin (Mehmed Çelebi) ordusuyla üzerine gelmesi yüzünden mecburen muhasarayı kaldırmış, daha sonra Bizans'a âlet olan Yıldırım oğullarından Mustafa Bey (nam-ı diğer Düzmece Mustafa) isyanlarıyla devlet yeni bir fetretle yüz yüze gelmiştir...

Nihayet Fatih'in babası II. Murad zamanında padişahın kardeşi Şehzade Mustafa (Düzmece Mustafa'dan ayırt edilebilmesi için tarihlerimiz bu şehzadeyi "Küçük Mustafa" olarak yazar) Bizans, Germiyan ve Karaman kışkırtmaları sonucu ayaklanmış, bunun üzerine Sultan II. Murad tıpkı Musa Çelebi gibi, İstanbul muhasarasını kaldırarak küçük kardeşinin üstüne yürümek durumunda kalmıştır (1423).

Bu akıbetleri değerlendiren Fatih, şehzade isyanlarında kitle sel katliamlar yaşanmaması, yani daha fazla kan dökülmemesi için, devrin âlimlerinden fetva alarak meşhur "Kanunnâme"sini yapmıştır...

Yavuz Padişah ve Korkud Bey

Yavuz Sultan Selim babasını yıkıp padişah olduktan sonra çok sevdiği kardeşi Korkud'u katletmemiş, Manisa'ya vali göndermiştir. Korkud Bey fıkuhta hatırı sayılır bir âlimdi. Yavuz'un istediği de ilimle irfanla uğraşmasıydı. Kıyamamıştı. Bu arada merkezden eski padişaha mensup bazı vezirler ve askerler Korkud Bey'e mektuplar yazarak kendisini padişah görmek istediklerini, bunun için şartların hazır olduğunu bildirdiler.

Bu teklife müsbet cevap vermek, üstelik padişah olduğunda maaşlarını arttıracakını va'detmek talihsizliğine düşen Şehzade Korkud'un mektubu Yavuz Sultan Selim'in eline geçti. Aynı zamanda hukuk bilgisiyle meşhur olan şehzade, hâdiseyi inkâr

edemedi ve bu onun sonu oldu (1513). Yavuz, biraz öfkeli, biraz da hüznünlü bir sesle, çevresindekilere şöyle yakınıyor:

“Ben bu saltanatı, ümmete hizmet için pederümün elinden aldum ve ıslâh-ı âlem (insanların ıslahı ile mutluluğu) uğruna birader ve biraderzadelerimi (kardeşlerimi ve çocuklarımı) feda eyledüm... Ben uykularımı, rahat ve huzurumu terk ile din-i mübînin te'yidine uğraşıyorum. Eğer İslâmı ihyâ etmek (geliştirmek, hayata geçirmek, yaşamak ve yaşatmak) maksudunuz (isteğimiz, niyetiniz) değilse, benüm de nefs-ül emirde saltanata kat'a hevesüm yoktur. (Eğer bu yoldan hedefe gidemeyeceksem, sizin de böyle bir amacınız bulunmuyorsa, padişahlıkta gözüm yoktur)”

Yavuz Sultan Selim

Son devir İslâm-Osmanlı hukukçusu Ali Himmet Berki (v. 1976) gibi bazı zâtlar, bu kanunnâmenin sahte olduğunu, böyle bir maddenin bulunmadığını ileri sürmüşse de; zamanımızda ilmi çevrelerde bu kanunnâmenin sahte olmadığı kanaati hâkimdir. Fransız düşünür Fernand Grenard'ın da dediği gibi, “Osmanlı Devleti, gücünü devamlılığından alır.” Yani uzun soluklu olu-

şunu, hiç bölünmeden yürümesine borçludur.

IV. Murad ve "Ağalar Saltanatı"

Osmanlı tarihinde sıkça rastlanan isyanlarda, sözgelişi Sultan IV. Murad zamanındakilerde, askerin şehzadeleri tahta çıkarmakla padişahı tehdit ettiği de bir vakıadır. Bir başka deyişle biçare şehzadeler, isyanlarda parmakları olmasa bile sadece varlıklarıyla devletin ve milletin emniyetini tehdit eden potansiyel bir tehlike teşkil etmiştir.

Kanunî Sultan Süleyman zamanında Türkiye'de bulunan Avusturya elçisi Busbecq, bu padişahın oğlu Şehzade Mustafa'dan (1553) bahsederken, diyor ki:

"Türk padişahlarının oğlu olmak büyük bir talihsizliğe düşmek demektir. Çünkü bunlardan birisi tahta çıkınca diğerleri ölüme hazırlanmalıydı. Bu da bilhassa yeniçerilerin durumuyla ilgilidir. Çünkü padişahın hayatta bir kardeşi varsa, bu askerlerin padişahı istekleri hiç sona ermez. Diledikleri şey kabul edilmezse, 'Allah kardeşini eksik etmesin!' diye bağırsırlar. Bu, onu tahta getirmek istediklerini anlatmak içindir".

Tarihteki hâdiseler, Osmanlı halkının hanedana eski Türk geleneğinden kaynaklanan bir sadâkatle bağlı olduğunu göstermektedir. Öyle ki, taht üzerinde hak sahibi olarak ancak bu hanedan mensupları görülürdü. Başka bir şahsın veya ailenin Osmanlı tahtına çıkması tasavvur bile edilmemiştir.

Kanunî ve Oğulları

Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mustafa ve Sultan III. Mehmed'in oğlu Şehzade Mahmud (1603) gibi bazı şehzadelerin ise, bizzat isyana kalkışmamakla beraber, kötü niyetlilerin kolayca istismar edebilecekleri şekilde hareket ettikleri, sözgelişi padişahın icraatını gıyâbında tenkid edip, "Ben padişah olsam şöyle yaparım, böyle yaparım" diye atıp tuttukları vâkidir.

O devir monarşilerinin, en büyük tehlike olarak gördüğü bu

tarz hareketler, bu şehzadelerin ileride fitneye sebebiyet verebilecekleri endişesiyle ortadan kaldırılmaları için kâfi sebep teşkil etmiştir. Bazı şehzade idamlarında, şehzadelerin temkinsiz ve cür'etli hareketlerinin yanında, tarihin her devrinde ve her yerde rastlanabilecek müzevirlerin ve fesatçıların rolü de mühimdir.

17. yüzyıl başından itibaren şehzadeler sancağa çıkarılmayıp sarayda oturmaya, sırası gelen, yani ailenin en yaşlısı tahta çıkarak, diğerleri sıralarını beklemeye başladı.

Sistemin artık oturduğu, başa kim geçerse geçsin işlerin yürüyeceği; sarayda oturan şehzadelerin de daha iyi bir tahsil ve bir nevi siyaset stajı görme imkânı bulacağı düşünülmüştü. Ne var ki böyle olmadı. Zaten devletin ömrü de buna yetmedi.

Bağy (Hurûc ale's-Sultan) Suçu

Şehzade idamlarının birinci çeşidi, hanedan mensubunun hükümdarlık iddiasıyla ortaya çıkması ve isyan etmesi halinde tatbik edilirdi. Bu, Osmanlı Devleti'nde de câri olan İslâm hukukuna göre bir suçtu. Buna "bağy" (hurûc ale's-sultan) denirdi. Haksız yere meşru hükûmete isyan edenlerin cezası dünyanın her yerinde ve her devirde idamdı.

Şehzade idamlarının ikinci çeşidinde ortada bir isyan yoktur. İşte şehzade idamlarının hukuka uygunluğu meselesi daha çok bu gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır. Fitne çıkmasından korkulduğu hâllerde, bunun önüne geçmek maksadıyla hanedan mensuplarının öldürüldüğü görülmektedir. Osmanlı hukukçularının ekserisi bunu sa'y bi'l-fesad suçu çerçevesinde değerlendirmiş ve ta'zir suçlarının içinde mütalâa etmişlerdir. Bu, henüz suç işlemeyen ancak ileride işlemesi muhtemel ve mevhum olan kimselerin cezalandırılmasıdır.

Şehzade idamlarının bu türü, sa'y bi'l-fesâd suçunun çerçevesine girer mi, girmez mi? Hukukçular bunda ihtilaf etmişlerdir. Fatih Kanunnâmesi'nin, bunu sa'y bi'l-fesâd olarak gören hukukçuların görüşüne göre sevk edildiği anlaşıyor. Nitekim madde metninde geçen ve "ekser-i ulemâ tecviz etmiştir" ifâdesi bunu

göstermektedir. Demek ki ulemânın ekserisi buna cevaz vermiştir.

Şimdi soru şu: Henüz ayaklanmamış bir kimsenin ileride ayaklanması kuvvetle muhtemeldir diye öldürülmesi meşru mudur? Akgündüz şöyle cevap veriyor:

Bunların cezalandırılması için suç işlemelerini beklemek çoğu zaman cezalandırma imkânını ortadan kaldırdığı gibi, bazen çok ağır ve telâfisi imkânsız neticeler doğurur. Tarihî tecrübelerin de gösterdiği gibi bir şehzadenin cezalandırılması için ayaklanması beklemek, düşman ülkelerle anlaşıp, arkasına silâhlı binlerce kişi alarak, âsâyişi esaslı tehdit eden bir kimseyle karşı karşıya kalmak demektir.

Böyle bir vaziyette artık cezalandırmaktan söz etmek abestir. Çünkü iş isten geçmiştir (Günümüzde terörle mücadele meyânında Amerikalı üst düzeyde yetkililer, “Terör eylemi düzenlenmeden önce tedbir almak zorundayız. Bir kişiyi tutuklamak için suç işlemesini bekleyemeyiz. Çünkü suç işlenirse, binlerce kişinin ölmesi söz konusudur” demektedirler.)

Kaldı ki bu şehzadeler öldürülmedikleri zaman, bunların da diğerlerini öldürmesi söz konusu olacaktır. Son devir Osmanlı hukukçularının ileri gelenlerinden İbn Âbidîn (1836) ta’zir bahsinde diyor ki:

“Nesefî’nin (1310) *Ahkâmü’s-Siyâse* risâlesinde zikredilmiştir ki; Şeyhülislâm Hâherzâde’ye (1253), fetret zamanında fesatçıların öldürülmelerinden sorulmuş; o da “Onlar yeryüzünde bozgunculukla hareket ettikleri için öldürülmeleri mübah olur” diye cevap vermiştir. Kendisine, onlar fetret zamanında fesatçılığı bırakıp gizlenirler, denildiğinde, “Zarureten böyle yapıyorlar. ‘Geri gönderilseler bile kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir’ meâlindeki âyet-i kerime (En’âm: 28) gereğince biz böyle görmekteyiz” demiştir” (İbn Âbidîn, III/186).

Hızır ile Hz. Musa Örneği

Kur’an-ı Kerim’de Hazret-i Mûsâ ile Hazret-i Hızır arasında

geçen bir kıssa anlatılmaktadır (Kehf: 74, 80-81). Hazret-i Mûsâ, kendisine masum bir çocuğu niye öldürdüğünü sorunca; “Bu çocuğun anne ve babası mü’min kimselerdi. Bu çocuk ileride onları fesada ve küfre sevkedecekti. Ümid ederim ki Allah onlara daha iyisini verecektir” demiştir.

Kur’an-ı Kerim’de, fitnenin ölümden daha şiddetli ve daha büyük olduğu meâlinde iki âyet bulunmaktadır: “El-fitnetü eşed-dü mine’l-katı” ve “el-fitnetü ekberü mine’l-katı” (Bakara: 191, 217).

Fitne, insanlar arasında ayrılık, bölücülük, karışıklık, kargaşa çıkarmak; insanları sıkıntıya, belâya düşürmek; onları hak ve hakikatten saptırmak; Müslümanların zararına sebep olmak demektir.

Hükûmete isyan etmek fitne olduğu gibi; halkı hükûmete isyana teşvik etmek de fitnedir. Çünkü bunun neticesinde insanlar büyük zarar görürler. Hükûmetin yanlış icraatlarını düzeltelim ve adaleti tesis edelim derken, daha büyük kötülöklere yol açılır.

Hz. Ömer’in Nasr bin Haccac’ı Öldürmesi Örneği

Adalet konusunda kılı kırk yaran Hazret-i Ömer, fitne ve fesda sebebiyet vermesinden endişe ettiği Nasr bin Haccac’ı henüz suç işlemediği halde Medine’den Basra’ya sürgüne göndermiş; “Senin suçun yoktur. Ama ileride senin yüzünden burada bir fitne doğarsa, o zaman ben suçlu olurum” demişti (İbn Âbidîn, III/152). Râşid halîfelerin tatbikatı, İslâm hukukunda delildir.

Hoca Sadeddin Efendi (1599) gibi şeyhülislâmlik yapmış bir hukukçu ve tarihçi âlim; ayrıca tarihçi Bosnevî Hüseyin Efendi (1644), şehzade idamlarının bu âyetlere istinad ettiğini açıkça bildirmişlerdir (*Tâcü’t-Tevârih*, İst. 1279, I/124). Bu husus Yuhanna İncili’nde “Kavmin uğruna bir adamın ölmesi hayırlıdır” şeklinde ifade edilmektedir (XVIII/14).

İki türlü adalet telâkkisi vardır.

Bunlardan adalet-i mahzâ da denilen mutlak adalet prensibi-

ne göre umumun menfaati için tek bir ferdin menfaati bile halledar edilemez. Ama bazı şartlar adalet-i mahzâ yerine adalet-i izâfiyenin tatbikini icab ettirir. Şehzade katli de bu çerçevede ele alınmalıdır.

Dokuzuncu Bölüm

İSYAN VE DARBELER

Osmanlı'da Cuntacılık ve Askerî Darbe Geleneği Var mı?

DARBELER VE CUNTALAR sadece Cumhuriyet Türkiye'sini değil, Osmanlı Türkiye'sini de çok rahatsız etmiştir... Osmanlı padişahlarının yaklaşık üçte biri askerî darbeler sonucu tahtan indirilmiştir. Daha öncesinde de ufak tefek kıpırtılar olmakla birlikte, kayda değer ilk büyük darbe, Fatih Sultan Mehmed'e karşı Edirne'de yapılmıştır...

Bilindiği gibi, Sultan II. Murad, Varna Savaşı'nı kazandıktan sonra, "İbadet ve taatle meşgul olmak" gibi maskeli bir gerekçe ile Manisa'ya çekilmişti (1444). Sanırım asıl amacı, İstanbul'u fethedeceğine inandığı Mehmed'inin bir an önce önünü açmak, o müjde fethin başında bulunamasa bile içinde bulunmanın tadına ve sevabına varmaktı.

Fakat dirayetli Vezir-i Azam Çandarlı Halil Paşa, çocuk yaşta bir padişahın Osmanlı'yı maceraya sürükleyeceğini düşünüyor, Sultan II. Murad'ı tahta döndürmeye çalışıyordu. Şehabeddin, Saruca ve Zağanos Paşalar ise II. Mehmed'den yana tavır belirlemişlerdi. Bunlar çocuk Padişahı, Bizans üzerine yürümesi için

teşvik ediyorlardı.

İşte bu süreçte, muhtemelen Çandarlı'nın isteği doğrultusunda Yeniçeri Ocağı'na ilk cunta hareketi girdi: Paranın değerinin düşürülmesini bahane ederek ayaklanan yeniçeriler, Şehabeddin Paşa'nın evini yağmaladılar. Bunu gerekçe gösteren Çandarlı, eski padişahı ısrarla tahtına çağırdı. Sultan II. Murad tekrar tahta çıktı. II. Mehmed ise Manisa Valiliğine döndü.

Buçuk Tepe Vak'ası, orduda ilk cunta hareketidir ve bir isyana dönüştüğü için de Osmanlı tarihinde "ilk askerî darbe" sayılmaktadır.

Darbeciler Edirne'nin doğusundaki bir tepeye çekildiler (Yeniçeri maaşına yarım akçe, yani o zamanki deyişle "buçuk akçe" zam yapıldığı için o tepe ondan sonra "Buçuk Tepe" olarak anıldı). Tahtına tekrar dönen Sultan II. Murad, Yeniçeri ağasını alaşağı edip falakaya yatırdı. Karizmasını yerle bir etti. Bu olay tarihimize "Buçuk Tepe Vak'ası" olarak geçti (1446). Buçuk Tepe Vak'ası, orduda ilk cunta hareketidir ve bir isyana dönüştüğü için de Osmanlı tarihinde "ilk askerî darbe" sayılmaktadır.

Kısaca söylemek gerekirse, Osmanlı Tarihi, bir yönüyle de darbeler ve cuntalar tarihidir. Sultan Genç Osman'ın katledilmesiyle sonuçlanan yeniçeri isyanı gibi, bazıları çok kanlı bir şekilde sonuçlanmıştır. II. Bayezid, II. Osman, I. Mustafa, Sultan İbrahim, IV. Mehmed, II. Mustafa, III. Ahmed, III. Selim, IV. Mustafa, Sultan Abdülaziz, V. Murad ve II. Abdülhamid gibi padişahlar, askerî darbeler neticesinde tahttan indirilmiştir... Bunlardan II. Osman, Sultan İbrahim, III. Selim, IV. Mustafa, Sultan Abdülaziz tahtlarıyla birlikte hayatlarından da olmuşlardır.

Kısacası, siyaset zayıf düşüp sistem "yönetemez" duruma geldiğinde, askerler "müdahale" hevesine kapılır. Tarihimiz bunun örnekleriyle doludur. En çarpıcı olanı da Sultan Genç Osman'a reva görülen muameledir.

Genç Osman

Genç Osman (II. Osman) iyi niyetli ve gayretli bir padişahı. Ama çok genç ve deneyimsizdi. Bunun için fazla acele ediyor, öteden beri fark ettiği sorunları bir çırpıda çözüp devleti Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki göz kamaştırıcı durumuna yükseltmek istiyordu. Fakat çarklar yavaş dönüyordu. Bunu hızlandırmak için yeni bir ordu kurmaya karar verdi. Ama önce kendini “Bıyığını balta kesmez” yeniçeri ağalarına (generallerine) ispatlaması lâzımdı.

Sultan Genç Osman'ı daha 18 yaşında İken Yedikule Zindanları'na götürüp kementle boğdular.

Lehistan Seferi'ne biraz da bu amaçla çıktı. Fakat hem rahata alışıp tembelliğe meyleden ordunun isteksizliği, hem de kendi tecrübesizliği sonucunda istenen başarıyı kazanamadı. İstanbul'a döndü. Döner dönmez de, askerin isteksizlik sebeplerini araştırmaya başladı. Bu arada “Acaba ulufeleri (yeniçeri ve sipahilere üç ayda bir verilen maaş) az mı geliyor?” diye de maaş defterlerini incelemeye aldı.

Ne görsün, bazı üst rütbeli subaylar hayatta olmayan yeniçerilerin maaşını da alıyordu. Fazladan ödenen bu paraları derhal kesti. Yıllardır bu yolla haksız kazanç sağlayan üst düzey subaylar, padişaha karşı fena halde bilenip bir bahane ile onu devirmeye karar verdiler. Tabii “Para yiyemez olduk” diyemiyor, herkesi etkileyecek başka bir sloganla ortaya çıkıyorlardı: “Şeriat elden gidiyor!”

Bu söylem, bugünkü “Laiklik elden gidiyor” söyleminden farklı değildi aslında... İkisi de “Menfaatlerimiz elden gidiyor” anlamına geliyordu! Bu arada Padişah yeni bir ordu kurma tasavvurunu ilk kez yakınlarına açtı. Hocası Ömer Efendi ile Darüssaâde Ağası Süleyman Ağa çok iyi olacağını söylediler. Ancak bunun için Padişahın Anadolu’ya gidip asker toplaması lazımdı. Bunun da sağlam bir kılıfa ihtiyacı vardı.

Hacca gideceğini açıkladı. Padişahla birlikte, koruma amaçlı olarak 500 yeniçeri ve sipahi olacak, ayrıca Sadrazam, Defterdar, Nişancı, Rikab Ümerası, Gedikliler, 40 müteferrika ve 40 divan kâtibi de hac kafilesinde yer alacaktı (Bir anlamda, devlet hacca gidecekti). Şeyhülislâm Esad Efendi bu projeye şiddetle karşı çıktı. Hac devlete farz değildi. Padişahlar devletin ordularını ve parasını kullanarak hacca gidemezlerdi. Varidatı varsa kendisi gitmeliydi. Ancak Genç Osman’ın bir orduyu hacca götürüp getirecek kadar parası yoktu. “O zaman yerinde oturup adalette hükmetisun ki, fitne çıkmasun” dedi Şeyhülislâm. “Bu yüzden padişahlara hac lâzım değildir!”

Şeyhülislâm Esad Efendi aynı zamanda padişahın kayınpederiydi, ancak hukuki meseleleri akrabalık ilişkilerine dayandırmazdı. Sultan Genç Osman ise iyice kararlıydı: “Beni kararımдан kimse vazgeçiremez” diyordu.

Genç ve deneyimsiz Padişahın bazı yakınları tarafından yanlış yönlendirilmesi sonucu sert çıkışı yeniçerileri delirtti. Anadolu ve Mısır’dan asker toplayıp geleceğine ve Yeniçeri Ocağı’nı ortadan kaldıracığına iyice inandılar. “Artuk senün padişahlüğün bize lazım değildir, biz Sultan Mustafa’yı isterüz!..” diyerek daha ön-

ce sinir hastası olduğu gerekçesiyle tahttan indirilen amcası Sultan I. Mustafa'nın saraydaki dairesine yöneldiler. "Evvelen padişahumuz Sultan Mustafa idi, yine odur" diyerek tahta oturttular. Âlimlere de kılıç zoruyla "biat" ettirdiler.

Artık iş işten geçmişti. Genç Osman son çare olarak, Yeniçeri Ağası'na (Yeniçeri Ocağı'nın en yüksek rütbeli subayı) sığındı. Ağa, Padişaha sadıktı. Orta Cami'de toplanmış bulunan Yeniçeri Ocağı'nın etkili generallerine Padişahı bağışlamaları için yalvardı. Fakat dinletemedi: "Urun söyletmen!" çığlıkları arasında öldürüldü.

Padişahı Ağa Kapısı'ndan (Genelkurmay Başkanlığı) aldılar. Uyuz bir katıra bindirip hakaretler eşliğinde Orta Cami'e götürdüler... Geleneğe göre, yeniçeriler kendilerine sığınana ilişmez, ilişilmesine de asla izin vermezlerdi. Töre böyleydi. Ancak bu töre çiğnendi ve Genç Osman'ı boğmak için Orta Cami'de kement atıldı. Fakat Padişah çok çevikti. Kemendi havada yakalayarak fırlattı. Bunun üzerine Sultan Genç Osman'ı Yedikule Zindanları'na götürüp kementle boğdular.

Yeniçeri zorbaları tarafından boğulduğunda, Sultan Genç Osman, henüz 18 yaşındaydı.

Sultan IV. Murad

Bağdat fatihi Sultan IV. Murad on bir yaşlarında iken padişah olup atalarının tahtına oturdu... Arkasında Genç Osman gailisi, önünde ise Yeniçeri Ocağı'nın serkeşlikleri vardı. Devleti ne Padişah yönetiyordu, ne de "Padişah Naibi" sıfatını taşıyan annesi. İpler fiilen yeniçeri generallerinin (Yeniçeri Ağaları) ellerindeydi. Zaten tarihimiz bu döneme "Ağalar (Generaller) Saltanatı Dönemi" diyor.

Ordunun siyasete müdahalesinin de tarih içindeki en çarpıcı örneklerinden birini teşkil ediyor. Ağalar Saltanatı döneminde her şey başıboş kalmış, rüşvet alıp başını gitmişti. Devlet israf içinde yüzerken halk ağır vergiler altında bun alıyor, Yeniçeri Ocağı ise askerlikten başka her şeyle uğraşıyordu... Askerler At

Meydanı'nda (Sultanahmet Meydanı) salıncaklar kurup ahaliyi silah zoruyla salıncağa bindiriyor, böylece paralarını alıyorlardı.

Kısacası, devleti kılıçlarının gölgesinde kuran ordu tümüyle şirazesinden çıkmıştı. İşi o kadar ileri götürdüler ki, yaptıklarını hoş karşılamayan Sadrazam Hafız Ahmed Paşa'nın kellesini istediler...

Buna razı olmayan çocuk Padişahın yüzüne karşı, "Virmez isen vaziyet başkaca olur" şeklinde, kendisini de öldürebileceklerine ilişkin tehditler savurdular (Sultan Genç Osman'ı daha az geçerli sebepler yüzünden boğmamışlar mıydı?). Sonuçta devlet yönetiminde pişmiş, son derece deneyimli Sadrazam Hafız Ahmed Paşa'nın kellesini aldılar.

Topal Recep Paşa sadrazamlık makamına kuruldu. Ve ilk işi, zaten son derece ağır olan vergileri daha da ağırlaştırıp israfı yaygınlaştırmak oldu. Ocağın serkeşliklerine dayanamaz hale gelen İstanbul esnafı bıkkın, ylgın, yorgun ve perişandı. Bıçak kemiğe dayanmış, sabır taşı çatlamıştı... Hemen bir şeyler yapılmazsa ortada ne İstanbul kalacaktı, ne devlet.

Yeniçeri Ocağı'nın aklı başında serdarları ise kara kara düşünüyor, bir çıkış yolu arıyorlardı. Bu böyle gitmezdi, gitmemeliydi. Bozulmuşluğun gayyasında çırpınan Yeniçeri Ocağı'nı, devlet düzeniyle birlikte yeniden inşa edecek bir himmet eli uzanmalıydı. Öte yandan çocuk Padişah da durumun farkındaydı. Annesinin ve generallerin zoruyla Sadrazam yaptığı Topal Recep Paşa'ya sık sık hesap soruyor, ancak her seferinde annesinin savunmasına tosluyordu: "Sen bu işlerle kafanı yorma aslanım, hamdolsun Sadrazamın ve Ağaların (dönemin generalleri) teb'anı (milletini) gül gibi idare ediyorlar."

Hâlbuki güller yolunmuş, dikenler ise halkın artık yüreğine batıp kanatmaya başlamıştı. Sultan IV. Murad nihayet delikanlılık çağına geldi. Hemen her gece kıyafet değiştirip sokağa çıkıyor (tebdil çıkma), halkı bilinçlendiriyordu. Böylece ilk "irade imtihanı"nı vermiş, sarayın taş duvarlarıyla birlikte etten kemikten oluşan "dalkavuklar duvarı"nı da aşmıştı.

Halk onu tanıyor ve seviyordu.

Halktan aldığı güçle annesini saltanat naipliğinden azledip Eski Saray'a (Beyazıt'taki İstanbul Üniversitesi) gönderdi, yeniçeri generallerinin baskısıyla sadrazamlığa getirdiği Topal Recep Paşa'yı ise cellâda verdi... Padişahın, milletin illiğini sömüren eski sadrazamı cellâda vermeden önce, "Beri gel bre topal zorba başı!" diye seslenmesi meşhurdur. Osmanlı Devleti'ni o günlerde yıkılmaktan kurtaran saik, genç Padişahın işte bu çıkışıdır.

Sultan IV. Murad Yeniçeri Ocağı'nı hızla siyasetten arındırdı, eğitti, yeniden yapılandırdı ve gidip Bağdat'ı fethetti.

Sonrasında Yeniçeri Ocağı'nı hızla siyasetten arındırdı, eğitti, yeniden yapılandırdı ve gidip Bağdat'ı fethetti.

Çok sonra gelen Sultan II. Mahmud ise Yeniçeri Ocağı'nı ıslah etmeyi göze alamadı. Ortadan kaldırma yoluna gitti. Kışlalarını topa tuttu. Çok kan döktü. Millî bünyeye büyük yara açtı.

Kuşkusuz Sultan IV. Murad'ın "ıslah" metodu daha yerinde idi.

Çaldıran Yolunda Bir "Cunta" Hareketi ve Askerî Darbe Teşebbüsü

Şimdi de Yavuz'un Çaldıran Seferi (Mart 1514'te başladı) sırasında olanları hatırlayalım...

Yavuz Padişah'ın yüreğine "İslam Birliği: İttihad-ı İslam" ateşi düşmüştü. Çocukluğundan beri bu konuya kilitliydi: "Dünyada İran, ahirette cinân (cennetler)" diyordu. Bunun için önce padişah olması lâzımdı. Babasını bir engel olarak görmedi: "İdeallerimin önüne babam bile geçse yürürüm" diyecek kadar büyük bir kararlılık gösterdi. Bu kararlılık içinde babasının ordularını yenip padişah oldu. Ama kimi kardeşleri isyan etti. Bu yüzden az daha devlet yıkılıyordu. Onları da bertaraf etti.

"Ahirette cinan" (cennetler) hedefinin özü "İslâm Birliği"ydi, bu sebeple kendini "İttihad-ı İslâm"ı sağlamaya adanmıştı. (Başarı, umut ve hedefle ilgilidir. Bir gün hedefine ulaşmak isteyen, her gün umudunu diri tutmak zorundadır). Bunun yolu hilâfetten geçiyordu. Mısır'ın üzerine yürümek lâzımdı, ancak Şah İsmail Anadolu'yu karıştırırken, bunu yapamazdı. Öncelikle Şah İsmail bertaraf edilmeliydi.

Şah İsmail'in üzerine yöneldi. Yol meşakkatliydi. Ordu üç aydır süren yürüyüşten yorgundu. Şah İsmail ise çekildiği yerleri yakıp yıkıyor, âdeta kuru çöle döndürüyordu. Amacı, Osmanlı ordusunu yıldırıp geri döndürmektir. Zaten ordu içinde casusları vardı ve bunlar moral bozmaya çalışıyorlardı.

Bir süre sonra yeniçeri çorbacıları (subayları) mırın kırın etmeye başladılar: "Bu ıssız vadilerde daha ne kadar yürüyeceğiz?" dediler. Derken isteksizlik yeniçerilere de bulaştı: "Etrafta düşman gözükmüyor, kaçan düşman mağlup sayılır; gereksiz yere daha ne kadar zahmet çekeceğiz?" demeye başladılar. Birkaç gün içinde olay büyüdü. Dal budak saldı. Yeniçeriler geri dönme isteklerini Padişaha arz etmesi için, Padişahın çok sevip güvenildiği çocukluk arkadaşı Karaman Beylerbeyi Hemdem Paşa'yı görevlendirdiler.

Yavuz Padişah'ın yüreğine "İslam Birliği" ateşi düşmüştü.

Hemdem Paşa, ordunun daha ileri gitmek istemediğini Padişaha arz etti. Ancak, şiddetle cezalandırıldı. Başından oldu. Yerine Zeynel Bey tayin edildi. Padişahın aşırı kararlılık vurgusu, bir ölçüde başarılı olduysa da uzun sürmedi. Bir süre sonra yine homurdanmaya başladılar.

Yavuz Padişah, "Geri dönmeyi teklif edenin boynunu vurdururum!.." diyerek konuyu kapatmak istiyordu; "İstanbul'a ya zaferle döneceğim, ya da tabutla!"

Bunun bir "taht savaşı" değil, bir "baht savaşı" olduğunu biliyordu. Amacı, inançlarını siyasallaştırarak Anadolu halkının arasına "fitne" sokan Şah İsmail'i durdurmak, hatta Tebriz'i almak. (İnancın siyasallaştırılmasının zararı hem siyasallaştıranlara dokunur, hem de inançlara). Safevî casusları ordunun içine kadar sızmışlar, yeniçerileri etkilemişlerdi. Memnuniyetsizlik giderek arttı. Nihayet, Eleşkirt civarında Otağ-ı Hümayun'u (Padişahın çadırı) ok ve kurşun yağmuruna tutacak kadar vahim bir nokta-

ya geldi.Yavuz Padişah o sırada Otağ-ı Hümayun'da kurmaylarıyla bir toplantı halinde idi.

Oklar ve mermiler yağmaya başlayınca, otağdaki paşalardan bazıları şaşırđı, bazıları ürktü. Yavuz Padişah ise anında durumu kavradı. Ne şaşkın, ne de ürkmüş görünüyordu. (Liderlik normal zamanlarda ahkam kesmek değıl, kargaşa anlarında kararlı olmaktadır). Hiç tereddütsüz ayağı fırladı:

“Bu ne densizliktir bre?..” diye gürledi. Kendisini engellemek isteyenleri acı kuvvetiyle savurup dışarı çıktı: “Atımız!..” diye bağırdı. Getirilen atına bir hamlede atladığı gibi şaha kaldırdı. Çadırına ok ve mermi yağdıran yeniçeri serkeşlerinin üzerine doludizgin sürdü. Kılıcını çekerek haykırdı: “Bre!.. Bu ne rezilliktir?”

Derin bir sessizlik oldu. O sessizlik içinde Yavuz Padişahın gür sesi patladı:

“Maksadımız henüz hasıl olmadı, düşmanla karşılaşmadan dönmek ihtimalimiz yoktur... Biz Şeriat-ı Ahmediyeye muhalif hareket edenleri yola getirmek için bu serhatlara kadar gelmişken, bir takım gayretsizler, bizi yolumuzdan geri çevirmek isterler. Biz, katiyen yolumuzdan dönmeyeceğız! Ulül-emre itaat edenlerle, kastettiğimiz yere kadar gideriz. Kalpleri zayıf olanlar, ehlü iyâllerini düşünenler ve yol zahmetini bahane edenler, kendileri bilirler. Dönerlerse dîn-i mübîn yolundan dönerler. Eğer bahane, ‘düşman gelmedi’ ise, düşman daha ileridedir. Er iseniz benimle beraber gelin ve illâ ben tek başıma da giderim!”

İşte bu çıkış kargaşayı önledi. Hezimetı zafere dönüştürdü. Ve bu kararlılık sayesinde Çaldıran Seferi zaferle sonuçlandı. (23 Ağustos 1514).

Diğer Cuntalar

Sultan İbrahim, 1648’de gerçekleşen bir cunta hareketi sonucu tahtını kaybetti... Yerine oğlu IV. Mehmed geçti. O da 1687’de isyan ile saltanatını kaybetti.

1695’te tahta çıkan II. Mustafa, 1703’te Edirne Vak’asıyla

tahttan indirildi...

Bu darbe sonucunda başa geçen III. Ahmed de Patrona Halil İsyanı'yla tahttan indirildi.

1648'de Sultan İbrahim'in öldürülmesinden sonraki kaos ortamında yeniçerilerle sipahiler arasında büyük bir çatışma meydana geldi... Sultanahmet Meydanı savaş alanına döndü. Yeniçeri ve sipahilerin karşılıklı tüfek atışları, caminin kapı ve pencerelerinde büyük hasar meydana getirdi. Ölen 200'den fazla sipahinin cesedi, "asi" olduklarına hükmedilerek cenaze namazları kılınmadan denize atıldı.

II. Mustafa, 1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra Edirne'ye çekilmişti. Huzur arıyordu... Fakat bulamadı... Seferler esnasında asker yazılan halktan binlerce kişi, Karlofça Antlaşması'ndan sonra ordudan çıkarılmak istenince padişah ve çevresine karşı bir isyan dalgası oluştu...

Cuntalar yine devreye girdi. Ortalığı karıştırmaya başladılar... Ve 1703'te meydana gelen isyan sonucunda II. Mustafa tahttan indirilip, yerine III. Ahmed geçirildi. 1703'teki isyan sırasında Osmanlı hanedanının sona erdirilip Kırım hanlarından veya İbrahim hanzâdelerden birinin tahta çıkarılması gündeme gelmişti.

Tanzimat ve İslahat Dönemi Cuntacılığı

1839'da başlayan Tanzimat Dönemi, bildiğiniz gibi bazı kesimlerde, özellikle ulema kesiminde hoşnutsuzluğa yol açmıştı... Kırım Savaşı'nda (1853) yapılan külliyetli harcamalar sebebiyle devletin ekonomik durumu da sarsılınca, hoşnutsuzluk askersivil bürokrasiye de bulaştı. Nihayet 1856'da ilân edilen İslahat Fermanı'nda gayrimüslimlere tanınan haklara karşı oluşan tepkiler hoşnutsuzluğu yaygınlaştırdı...

Sonunda Sultan Abdülmecid'i tahttan indirmek üzere 1859 yılı başlarında gizli bir örgüt (adıyla sanıyla cunta) kuruldu. Gizli planlar yapıldı... Cunta envai çeşit provokasyonlarla her yerde karışıklık çıkarıyordu...

İhtilalin olgunlaşma sürecinde, Mirliva (General) Hasan Pa-

Őa'ya aralarına katılmasını teklif edince, Hasan Paşa, cuntayı, Serasker (Genelkurmay Başkanı) Rıza Paşa'ya bildirdi ve örgütü de tuzağa düşürerek darbeyi önledi. Böylece fitne ortaya çıkmış oldu.

Onuncu Bölüm

SULTAN ABDÜLAZİZ

Sultan Abdülaziz Gerçekten İntihar mı Etti?

Tarih kitaplarımızın son sayfalarında yer alan kapkara sakallı padişahı hatırlıyor musunuz? Şekilsiz fesi, kara yağız bedeni ve haşin bakışlarıyla, padişahı çok pehlivana benzetirdim. Sanki güreşi yeni bitirmiş, alelacele takmış takıştırmış ve fotoğraf çek-tirmeye koşmuş gibi gelirdi.

İntihar ettiğini okuduğumda inanamamıştım. İntihar etmeyi pehlivan duruşlu delikanlıya yakıştıramamıştım. Hayata meydan okuyan bakışlarına da yakışmıyordu... Bakışları ve duruşu, son-suzu yaşamak ister gibiydi. Neden sonra intihar etmediğini, te-kerine çomak soktuğu düşmanları tarafından öldürüldüğünü öğ-rendiğimde haklı çıktığımı düşündüm.

Değişimcilerin Düşmanı Çok Olur

Çözülme sürecine giren imparatorluğu yeniden inşa etmek için çırpınan genç padişahın (32 yaşında atalarının tahtına çıktı)

düşmanı çoktu...

Düşmandılar; çünkü denetimsiz, kontrolsüz ve sahipsiz bir devleti soymak kolaydı. Hâlbuki Padişah, devlete sahip çıkıyor, devleti yeni kurumlarla tanıştırıyor, Avrupa seyahati ile de bilgisini ve görgüsünü arttırmaya çalışıyordu. Zaten çok iyi bir eğitim almış; son derece zeki, bilgili, üstelik çalışkan bir padişahtı. Gözünü budaktan sakınmaz bir yapısı vardı. Bu yapısı yüzünden halk onu Yavuz Sultan Selim'e benzetir ve severdi.

Sultan Abdülaziz

Mısır seyahati (1863), Mısır fethi kadar etkili olmuştu. Yavuz Sultan Selim'den bu yana padişah yüzünü görmeye hasret kalan Mısırlılar, tekbirler ve alkışlar eşliğinde Sultan Abdülaziz'i bağır-larına bastılar. Ayrıca ordu da onu seviyordu; çünkü hem çağın savunma ihtiyaçlarına uygun biçimde yeni birlikler oluşturuyor, hem de birlikleri modern silahlarla donatıyordu.

Nizamiye, ihtiyat, redif ve müstahfız adıyla 700.000'i aşkın askerî bir kuvvet hazırladı. Bunların top ve tüfek ihtiyaçları için de modern tesisler kurdurdu. Donanmayı da, Avrupa'dan aldığı krediler sayesinde modernleştirmişti. Sultan Abdülaziz sayesinde Osmanlı donanması, dünyanın sayılı donanmalarından biri hali-

ne gelmişti. Aynı borç paranın bir kısmıyla birkaç saray, kasr ve köşk inşa etmesi ise hatalarından biridir.

Öteki icraatlarına gelince:

İlk posta pulu Sultan Abdülaziz zamanında kullanıldı. Süveyş Kanalı açıldı. Sahillere deniz fenerleri kondu. İstanbul'da tramvay işletilmeye başlandı.

Galata Tüneli açıldı ve işletilmeye başlandı. Askerî Rüştîye Mektepleri, Adliye Teşkilatı ve Temyiz Mahkemesi kuruldu. İtfaiye Alayı teşkil edildi. Tıbbiye, Mülkiye, Orman ve Maden Mektepleri inşa edildi. Sanayi mektepleri ve sultanîler (liseler) açıldı.

**Yavuz Sultan Selim'den sonra padişah
yüzünü görmeye hasret kalan Mısırlılar,
tekbirler ve alkışlar eşliğinde Sultan
Abdülaziz'i bağışlarına bastılar.**

Ahmed Cevdet Paşa başkanlığında "Mecelle Cemiyeti" oluşturuldu. Dünya ile irtibat sağlandı. Bu çerçevede Fransa İmparatoriçesi, Avusturya İmparatoru ve İran Şahı, Sultan Abdülaziz'i ziyaret için İstanbul'a geldiler.

Avrupa Seyahati

Bu ziyaret, Fransa İmparatoru Napolyon'un 1867 yılında Paris'te açılan büyük bir sergiyi görmek için davet etmesi üzerine gerçekleşti. Abdülaziz önce Fransa'ya gitti. Oradan İngiltere, Belçika, Almanya ve Avusturya'ya uğradı. Nihayet Macaristan yoluyla memleketine döndü.

Zamanında Rumeli ve Girit'teki gayrimüslim halkın ayaklanmaları devletin başına büyük gâileler açmıştı. Karadağ, Sırp, Bulgar ve Girit isyanları memlekete önemli zararlar verdi.

Padişah bunlarla uğraşırken, daha önce görevden aldığı Hüseyin Avni Paşa, Mithat Paşa ve Mütercim Rüştü Paşa, Padişahı tahttan indirmek üzere bir ihtilâl tezgâhladılar... Önce Padişahı aciz gösterecek düzmece karışıklıklar çıkardılar. Padişahı gözden

düşürmek için müthiş bir propaganda ağı kurdular. Çeşitli iftiralar attılar.

Mekteb-i Harbiyye Ayaklanıyor

Mekteb-i Harbiyye'nin (Harp Okulu) üç yüz öğrencisini kandırıp silahlandırarak ayaklandırdılar. Bunlarla ve Taşkışla'dan gelen taburlarla Dolmabahçe Sarayı'nı kuşattılar. Donanmaya mensup bazı zırhlılar ise deniz tarafını kontrol altına almıştı.

Takvimler 30 Mayıs 1876 tarihini gösteriyordu. Sabaha karşı Sultan Abdülaziz tahttan indirildi. Kayıkla Topkapı Sarayı'na götürülüp, Sultan III. Selim'in vaktiyle şehit edildiği odaya hapsedildi. Sonra Feriye Sarayı'na nakledildi.

Yerine V. Murad tahta geçirilmişti. Fakat sinir hastasıydı. Aldığı sorumluluğu taşıyamıyor, gün gün hastalığı artıyordu. Hüseyin Avni Paşa, Mithat Paşa ve kafadarları korkmaya başlamışlardı. Zira her geçen gün halk Sultan Abdülaziz'i özlüyordu. Neden tahttan indirildiğine dair sorular ve homurdanmalar başlamıştı.

İhtilâlcileri karşı ihtilâl korkusu sardı. Sultan Abdülaziz bir şekilde tekrar tahta geçerse halleri harap olacaktı. Hunhar bir plan yaptılar. Abdülaziz'i öldüreceklerdi.

**Sultan Abdülaziz'i tahttan indirenler, bütün
ihtilâlciler gibi ihtilâlden bir süre sonra can
derdine düştüler.**

Can Derdi

Her ihtilal kendi çocuklarını yer... Yine kural değişmedi. Sultan Abdülaziz'i tahttan indirenler, bütün ihtilâlciler gibi ihtilâlden bir süre sonra can derdine düştüler. Halkın Sultan Abdülaziz'i sevdiğini biliyorlardı. Bazı askerî birlikler de ona bağlıydı. Ya bunlar el ele verip ayaklanır da tekrar Sultan Abdülaziz'i tah-

ta çıkarırlarsa, ihtilâlcilerin hali ne olurdu?

Uykuları kaçtı. Rahatları, huzurları kalmadı. Sultan Abdülaziz'den daha kötü, daha korku dolu günler, geceler geçirmeye başladılar. Sonunda bir araya gelip yüreklerini sıkın korkuyu itiraf ettiler. Ve korkunç niyetlerini açıkladılar:

“Bu adam sağ kaldığı müddetçe bize uyku haramdır. Ortadan kaldırılması bizim geleceğimiz için zarurîdir.” (27 Mayıs darbesi sonrasındaki gibi)

Katillerin başı Hüseyin Avni Paşa idi. Yardımcılık görevi de Mithat Paşa'ya düşmüştü. Tarihe isimleri geçenlerden başka, kimlerin cinayetten haberdar bulunduklarını kesin olarak söylemek zor. Ancak Sultan V. Murad'a haber verilmediği bir gerçektir. Hüseyin Avni Paşa kiralık katil bulmakta hiç zorlanmadı: Bunlardan ilki Sultan Abdülaziz'in İkinci Mabeyincisi Fahri Bey'di. Ekmeğini yediği efendisine ihanet etmiş, Hüseyin Avni Paşa'nın casusluğuna kurulmuştu.

Diğerleri de zaten Sultan Abdülaziz'in beslemeleriydi. Ceza-yirli Mustafa Pehlivan, Yozgatlı Mustafa Pehlivan Çavuş ve Boyabatlı Hacı Mehmed Pehlivan (Bunlar V. Murad'ın şehzadeliğinde hizmetinde bulunmuşlardı). Feriye Sarayı Muhafız Taburu Komutanı Binbaşı Necip Bey, muavini, Kolağası Ali Efendi, Kızlarağası Süleyman Ağa, yardımcıları Reyhan ve Rakım Ağalar da “yardımcı katillige” getirilmişlerdi! Hepsisi iri kıym insanlardı. Pehlivan padişahı, pehlivan katillere öldürteceklerdi.

Cinayet Günü: 4 Haziran 1876

4 Haziran 1876 günüydü. Saat dokuzu gösteriyordu. Padişah Kur'an okuyordu. Yusuf Suresi'ne gelmişti. Katiller sessizce Sultan Abdülaziz'in kapısına sokuldular. Reyhan ve Rakım Ağaları kapıda nöbetçi kaldı. Eski Padişahın İkinci Mabeyincisi Fahri Bey izin alıp odaya girdi. Sultan Abdülaziz Fer'iye Saray'na getirildiğinden beri Fahri Bey, özel hizmetine bakıyor, daha doğrusu Hüseyin Avni Paşa'ya dakika dakika Padişahın yaptıklarını rapor etmek üzere yakınında bulunuyordu.

Önce hal hatır sordu. “Hamd olsun Yüce Rabbime” diye cevap verdi Padişah, “Beterin beteri vardır.” Gözleri kapıya kayınca Cezayirli Mustafa Pehlivan’la Yozgatlı Pehlivan Mustafa Çavuş’u fark etti. Durumu kavradı. Rengi attı. Fakat bir şey söylemesine fırsat kalmadan, üçü bir anda atılıp bastırdılar. O sırada Boyabatlı ve diğerleri de odaya girdiler.

Boyabatlı ile Cezayirli, padişahı dizlerine oturtup çırpınmasını önlemeye çalıştılar. Fakat Padişah çok güçlüydü. Zapt edemediler. Göğsünden hançerlediler. Fahri Bey, Sultan Abdülaziz’in kollarını arkadan tuttu. Yozgatlı Mustafa Pehlivan ise keskin bir hançerle padişahın bileklerini kesmeye başladı. Olaya intihar süsü vereceklerdi. Ama hiçbir intiharda iki bilek birden kesilemezdi. Bilekleri kesilen eski Padişah, İkinci Mabeyinci Fahri Bey’e son kez bakıp mırıldandı:

**“Şu kestirmeye kıydığın eller, iki gün önce
sana kıymetli bir sedef tesbih hediye
etmemiş miydi?”**

“Şu kestirmeye kıydığın eller, iki gün önce sana kıymetli bir sedef tesbih hediye etmemiş miydi?”

Kaderin hükmüne bakınız ki, baş katili Fahri Bey’i kahveci çıraklığından almış, İkinci Mabeyincilik gibi sarayın en yüksek görevlerinden birine kadar yükseltmişti. Damarlarında ileri geri işleyen hançer derinlere daldığı zaman eski Padişah dayanamadı. Acıyla inledi: “Aman Allah’ım!”

Canı, kanıyla birlikte oluk oluk damarlarından akıp gitti. Kattiller korku dolu gözlerle son nefesini vermek üzere olan koca Padişaha baktılar. Sonra pencereden bahçeye çıktılar. Kaçtılar. Kapıya bırakılan nöbetçiler de işin bittiğini anlayınca sıvıştı. Koridora derin bir sessizlik hâkim oldu.

Neden sonra Padişahın odasının önünden geçen saray hizmetkârlarından Arzınıyaz Kalfa odadan hırıltılar geldiğini duydu. Kapıyı zorladı; ama içerden sürgülenmişti. “Yetiştiin!” diye

bağırđı, “Efendimize bir haller oldu.”

Koşup gelenler, kapıyı kırarak odaya girdiler. Sultan Abdülaziz’in kanlar içinde vücuduyla karşılaştılar. (Arziniyaz Kalfa ise şu ilginç bilgiyi de bize sunuyor: Sultan kanlar içindeydi. Sultanın yanı başında Kur’an-ı Kerim açıktı. Saldırı esnasında Sultan, Yusuf Suresi’ni okuyordu.)

Henüz ölmemişti...

Fakat Hüseyin Avni Paşa’nın kesin talimatını önceden almış olan bazı subaylar, son çırpınışlarla titreyen vücudunu, kanları aka aka ve âdeta sürükleye sürükleye saray karakolunun kahve ocağına taşıdılar. Bir sedire uzattılar. Hâlâ sağ olan eski Padişahı kurtarmak için kolların bile kıpırdatmıyorlardı.

Tarih bu korkunç cinayete şahitti. Ve sebep olanları asla unutmayacaktır. Bir süre sonra Serasker (Savunma Bakanı) Hüseyin Avni Paşa çıkageldi. Eski bir pencere perdesini koparıp Padişahın üstüne örterken Padişah son kez gözlerini açtı. Şeytanın yüzüne bakar gibi Avni Paşa’nın yüzüne baktı. Bakışları camlaştı, donuklaştı, kurudu...

Öldükten Sonra Doktor Çağrılıyor

Ancak ondan sonra doktorlar çağırıldı. Resmî bir rapor düzenlendi ve ilân edildi. Buna göre eski Padişahın sinirleri bozulmuştu. Sakalını düzeltmek için o sabah ayna ve makas istemişti. Ve bu makasla damarlarını kesip intihar etmişti. Bu rapor yayımlandığı an bile hiç kimseyi inandıramadı. Ama o devirde hüküm süren Hüseyin Avni Paşa, Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa ve Mithat Paşa gibi diktatörler olayı örtbas ettiler. Daha sonra kurulan Yıldız Mahkemesi’nde yargılanmak üzere İzmir’den alınıp İstanbul’a getirilen Mithat Paşa şöyle diyecekti:

“Neşredilen raporu okudum. Merhumun (Sultan Abdülaziz’in) intihar ettiğine pek ihtimal vermedim. Ama diğer vekiller (bakanlar) ses çıkarmadığı için ben de sustum.”

Yıldız Mahkemesi’nde diğer yordakçılarıyla birlikte suçlu bulunup -zaten çoğu itiraf etti- ölüm cezasına çarptırılacak, ancak

Sultan II. Abdülhamid'in affına uğrayıp sürgünle paçayı kurtaracaktı.

Tarih susmaz. Sultan Abdülaziz'in öldürüldüğü, Yıldız Mahkemesi'nde kesinlik kazanmışken resmî tarih, siyasi sebepler yüzünden -Hüseyin Avni Paşa, Mithat Paşa gibilerini korumak için- intihar ihtimalini savundu. Yıldız Mahkemesi'ni "kanun dışı" ilân ettiler. Başka çareleri yoktu. Çünkü bu mahkemeyi kabul etmek demek, hükmünü de kabul etmek demektir. Hükmünü kabul etmek ise, Mithat Paşa'nın katil olduğunu kabul manasına gelirdi. Oysa resmî tarih Mithat Paşa'yı "büyük bir devlet adamı" sayıyordu.

Sultan II. Abdülhamid'i yerin dibine geçirmek için ona karşı olan herkesi "büyük" ilân etmek bir zamanların kötü bir alışkanlığı, gerçek dışı, tarih dışı saplantısıydı. Sultan II. Abdülhamid'i çok haklı olduğu konularda bile suçlamak, Cumhuriyet devrinin uzun süre modası halinde yaşadı. Özel sohbetlerinde Sultan II. Abdülhamid'i takdir eden bazı tarihçiler, yazılarında sürekli tenkit ettiler.

Sultan Abdülaziz'in cenazesini Sultanahmed Camii Şeyhi Ömer Efendi yıkadı. Ve Sultan Mahmud türbesine defnedildi.

SULTAN II. ABDÜLHAMİD

Sultan II. Abdülhamid Nasıl Bir Padişah'tı?

NAZARIMDA O “ifrat” ile “tefrit” arasında kalmış, talihsiz bir Padişah'tır... Bir taraf ona “Ulu Hakan” derken bir taraf “Kan dökücü” anlamında “Kızıl Sultan” demiş, “Diktatör Padişah”, “Şefkatli Sultan”, “Cennetmekân”, “Katil Han” gibi zıtlıklarla tanımlanmıştır.

Yeryüzünde bu kadar uç, birbirine bu kadar zıt ifadelerle anılan başka bir hükümdar var mı, bilmiyorum. Kendi gerçeğinden kopardık... Sağcımız solcumuz, dindarımız laikimizle Sultan Abdülhamid'i kendi gerçeğinden koparıp aslında hem ona, hem de tarihe zulmediyoruz.

Öncelikle kabul etmek gerekir ki, o bir hükümdardır,. Bu özelliğiyle de bir siyaset adamıdır... Siyaset adamlarını siyasi davranışlarıyla değerlendirmek lâzımdır; onu dinî yahut ideolojik yaklaşımlarla çözmeye çalışmak, doğru olmasa gerektir. Abdülhamid'in siyasi yeteneği ile şahsi feraseti, nihayet İttihad ve Terakki cuntacılarının acemi ellerine geçen Anadolu'nun tepeden tırnağa sarsılması ile Balkanların ve Ortadoğu'nun o hızla kaybedilmesinde saklıdır.

Osmanlı Meclis-i Mebusanında Yahudilerin temsilcisi olarak bulunan ve Osmanlı'nın köklerini yolmakla meşgul olan Emanuel Karasso, İttihatçaların önderlerini İspanyol Mason Locası'na kaydettirip mason yapmış, böylece Osmanlı yönetimi farkında olmadan masonların kontrolüne geçmiştir.

Şunu söyleyebiliriz ki, Sultan Abdülhamid'den sonra gelişen hızlı çöküş, İttihad ve Terakkî'nin gafleti ile azınlıkların ihaneti sonucunda gerçekleşmiştir.

Sultan II. Abdülhamid

"Kızıl Sultan" mı, "Cennetmekân" mı?

Bu gelişmelerden de anlaşılacağı gibi, Sultan II. Abdülhamid, bize öğretilenin aksine, son derece ileri görüşlü, başarılı ve vatansever bir Padişah'tı... Tarih boyunca her türlü çıkar çatışmasının odağını teşkil eden Ortadoğu'yu tam otuz üç sene sulh ve sükûn içinde yönetme mahareti, bize bunu söylüyor.

Zaten bu yüzden, Filistin üstüne dinî, millî ve ekonomik ütopyaları olan Yahudilerle "Büyük Ermenistan" rüyası gören

Ermenilerin ve onlara yandaş Batılı devletlerin hışmına uğradı. Ona “Kan dökücü”, hatta “Kan emici” anlamında “Kızıl Sultan” dediler.

Hâlbuki o, şartlar gereği “müstebit” ama “müşfik”ti.

Otuz üç sene süren padişahlığı şefkatinin delili olarak tarihin tescili altındadır. Ki, otuz üç senede sadece üç dört adı suçlunun idam cezasını tasdik etmiş, kendisini öldürmek için arabasına bomba koyan Ermeni suikastçılar dâhil, şahsına karşı cürüm işleyen suçluları dahi affetmiştir. Mithat Paşa bu affedilenlere dâhildir...

Mithat Paşa, Yıldız Mahkemesi’nde Sultan Abdülaziz’i katletme suçundan idama mahkûm edilmişken ve başta Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa olmak üzere, pek çok devlet ileri geleni bu hükmün infazını Padişah’tan rica etmişken, o sadece Taife sürmekle yetinmişti.

Ermeni ve Yahudilerin İstekleri

İngiltere ve Rusya bazı vilayetlerde (“Vilayat-ı Sitte” denilen ve o dönemin idari haritasına göre Erzurum, Van, Bitlis, Diyar-ı Bekir, [Diyarbakır] Mamûretü’l-Aziz [Elazığ], Harput ve Sivas’tan oluşan, [bugünkü idari yapıya göre Erzincan, Ağrı, Hakkâri, Muş, Siirt, Mardin, Malatya, Bingöl, Amasya, Tokat illeri diğer illere eklenecek] neredeyse Anadolu’muzun yarısını teşkil eden topraklarında) “azınlık” olarak yaşayan Ermenilere “kültürel özerklik” verilmesini, bu konuda Osmanlı Devleti’nin bir “ıslahat programı” düzenlemesini istiyorlardı.

Bu teklifle huzuruna çıkan Almanya elçisine karşı Sultan Abdülhamid: “Ermeniler hiçbir vilayette ekseriyeti teşkil etmiyorlar” diye kükredikten sonra, varlığını ortaya koyuyor, cümlesini şöyle bitiriyordu: “Şarkı (Doğu Anadolu’yu) muhtariyete (bağımsızlığa) götürecek böyle bir ıslahatı kabul etmektense, ölmeyi tercih ederim!”

İş bu cevap, “Büyük Ermenistan” rüyası görenlerle, yürekleri Yahudilerden yana vuranların gözünde, Abdülhamid Han’ı, “Kı-

zıl Sultan" yapıverdi.

İşin içinde bir de "Yahudi Cephesi" var...

Macar asıllı Avusturya vatandaşı gazeteci Theodor Herzl, ideolojisi "Siyonizm" olan, ırkçı bir Yahudi devleti kurmak istiyordu. Ama çok para lâzımdı.

Yahudi zenginlerinden para toplayarak önce "Millî Yahudi Bankası"nı kurdu. Banka yeteri kadar zenginleşince de, Sultan II. Abdülhamid'i ziyaret etti. Filistin'i Yahudilere vermesi halinde Osmanlı Devleti'nin tüm dış borçlarının kendileri tarafından ödeneceğini söyledi. Sultan Abdülhamid öfkeyle ayağa fırladı ve şöyle kükredi: "Dünyanın bütün altınlarını verseniz, memleketimin bir karış toprağını satmam!"

Theodor Herzl

Bu şahane cevap üzerine Yahudiler de koroya katılıp, Sultan Abdülhamid Han'a "Kızıl Sultan" demeye başladılar. Abdülhamid Han'dan Filistin'i isteyen Yahudi heyetin içinde Emanuel Karasso isimli Selanik milletvekili de vardı. Padişahın verdiği cevabı hiçbir zaman hazmetmedi. Onu tahttan indirmek için çeşitli oyunlar tezgâhladı. Nihayet bunu başardı. Bu kez, tahttan indirildiğini Padişaha tebliğ etmeye giden heyetin içinde idi. Abdülhamid Han, Emanuel Karasso'yu görünce: "Tahttan indirildiğimizi anladık da, bunun aranızda ne aradığını anlayamadık" diye acı acı sitem etti.

I. Meşrutiyet

Osmanlı tarihinde 23 Aralık 1876'dan 13 Şubat 1878'e kadar geçen süre I. Meşrutiyet, 23 Temmuz 1908'den 16 Mart 1920'ye kadar geçen süre ise II. Meşrutiyet dönemleri olarak anılır.

Sultan II. Abdülhamid tahta geçtikten kısa bir süre sonra, 10 Eylül 1876'da okunan Cülûs-ı Hatt-ı Hümayun'uyla Kanun-ı Esasî'nin hazırlanması için Mithat Paşa başkanlığında bir komisyon teşekkül ettirildi. Midhat Paşa İngiltere'ye hayrandı. Osmanlı Devleti'ni İngiltere'ye benzetmek için meşrutiyet istiyordu.

Ayrıca bir de ölüncüye kadar sadrazam kalmak gibi bir ihtirası vardı. 19 Mart 1877'de Meclis-i Mebusan, Sultan Abdülhamid tarafından büyük bir merasimle açıldı. I. Meşrutiyet'in Osmanlı parlamentosunda, ana dili Türkçe olan milletvekili sayısı yüzde

elliyi bulmuyordu. Rum, Bulgar, Romen, Ermeni, Yahudi, Sırp gibi gayrimüslim milletvekilleri olduğu gibi, Müslüman fakat Türk olmayan ayrılıkçı milletvekilleri de vardı. Bunlardan Ermeni Patriği Narses, Rus Çarına başvurarak Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermenistan Devleti'nin kurulması için yardım yapılmasını isteyebiliyordu. Türk milletvekilleri de müsbet bir icraat ortaya koyamıyorlardı.

Bunun üzerine II. Abdülhamid Han, 13 Şubat 1878'de Meclis-i Mebusan'ı süresiz olarak tatil etti. Böylece, I. Meşrutiyet 1 yıl 1 ay 21 gün sürmüş oldu.

**Osmanlı parlamentosunda, ana dili
Türkçe olan milletvekili sayısı yüzde elliyi
bulmuyordu.**

22 Sene Sonra

Birinci Meclis-i Mebusan'ın dağıtılmasının (13 Şubat 1878) üstünden yirmi iki sene geçmiştir... Bu süre içinde Sultan II. Abdülhamid yirmi iki seneden beri iktidardadır ve mutlak hâkim durumundadır. Halk memnundur. Ülke tekrar "Tek Adam" yönetimine geçmiştir. Basın yeniden sansür edilmeye başlanmış, hürriyetler sınırlandırılmıştır.

Buna karşılık yiyecek sıkıntısı yoktur, okullaşma hızlanmıştır, rejim tümüyle kansız ve âdildir, bolluk bereket mevcuttur... Bu yüzden de halk Sultan Abdülhamid'i sevmekte, yönetiminden büyük ölçüde memnuniyet duymaktadır. Esasen, Osmanlı yönetimi genelde âdil olduğu için, halk hiçbir isyanın içinde olmamıştır. Fakat en başta Harbiye ve tıp talebeleri olmak üzere, aydın zümre Abdülhamid yönetiminden memun değildir. Bu havada Makedonya isyanı çıktı. (1902).

Makedonya isyanı Sultan II. Abdülhamid'in prestijini ciddi biçimde sarstı. Vilâyat-ı Selâse [üç vilâyet] denilen Selanik, Manastır ve merkezi Üsküp olan Kosova'da Bulgar çetecilerinin baş-

lattığı isyan hareketi kısa sürede Balkanlar'a sıçradı... İsyan bastırıldı ama Bulgarlar, gerillâ savaşını yer yer aralıksız sürdürdüler. Kendi dinlerinden, kendi kanlarından olanlara bile zulmediyorlardı. Çeteciler, büyük Avrupa devletleri ve Rus Çarlığı tarafından destekleniyor, Bulgaristan'a bağımsızlık vermesi için Babıâli sıkıştırıyordu.

II. Abdülhamid Dönemi'nde Osmanlı Devleti

Ayrıca İngiltere ve Fransa, Ortadoğu üstündeki emellerini gerçekleştirmek için Ortadoğu'yu sürekli karıştırıyorlar, arka arkaya felaket senaryoları yazıyorlardı. Padişah kendi rızasıyla memleketi meşruti bir idareye kavuşturmalı, meşrutiyete “yumuşak iniş” yapmalıydı. Aksi takdirde gene meşrutiyete geçilecek, ama kargaşa içinde olacağından hem toplum, hem de kurumlar zarar görecekti.

Padişahın Anayasa Komisyonu

Önce sarayda bir komisyon kurup dünyanın hemen hemen bütün anayasalarını Türkçeye tercüme ettirdi. Milletinin maddî ve mânevî yapısına uygun bir anayasa yapıp ilân etmeye hazırlanıyordu (*Yılmaz Öztuna Tarihi*, c.7, s.211)...

12 Haziran 1908'de Binbaşı Enver Bey, ihtilali başlatmak üzere Selanik'i terk ederek dağlara çekildi. Kolağası Niyazi Bey ise ondan üç gün sonra 15 Haziran'da 150 kişilik taraftarı ile onu Manastır'dan takip etti.

Sultan Abdülhamid tarafından ihtilali bastırmak üzere olağanüstü yetkilerle görevlendirilen Arnavut Şemsi Paşa, 24 Haziran'da Selanik'te postane önünde Teğmen Atıf tarafından, herkesin gözü önünde tabanca ile öldürüldü. Bundan kısa bir süre sonra da, Manastır'daki Ordu Komutanı Müşir (Mareşal) Osman Paşa, yine İttihatçılar tarafından dağa kaldırıldı.

31 Mart Olayı ve II. Meşrutiyet

Bu kargaşanın sonunda "31 Mart Olayı" olarak tarihe geçen korkunç kaos yaşandı. Bu kaosun ortasından da II. Meşrutiyet doğdu (23 Temmuz 1908). Abdülhamid, gittikçe büyüyen ve önlenemeyen bu silahlı ayaklanma karşısında kırk gün kadar dayanabilmişti. 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanını kabul etmek zorunda kaldı.

II. Meşrutiyet, Makedonya'da coşku ile karşılandı... Sırp, Bulgar ve Rum çeteleri, dağlardan indiler. Genel af yasası çıkarılarak, eski kavgaların üzerine sünger çekildi. "Adalet, müsavat (eşitlik), uhuvvet (kardeşlik)" türküsü gibi herkesin dilindeydi. Hocalarla papazlar, hahamlar kolkola resimler çektiriyorlardı. Bütün cemaatlerin kutsal bildikleri Kudüs şehrinde şeyhlerden, rahiplerden oluşan garip bir toplulukta eski rejimi yeren konuşmalar yapılıyordu.

Müslümanlar, Yahudiler, Samaritler, Türkler ve Ermeniler kardeşçe bir araya gelerek bir alay meydana getirmişlerdi.

Önlerinde de hürriyet amblemleri taşıyan bayraklar vardı: "Türlere ve Hıristıyanlara, herkese hürriyet. Artık Türk, Arap, Rum, Bulgar hepimiz hür Osmanlı Devletinin yurttaşlarıyız" diyorlardı.

Anayasa yeniden yürürlüğe girmiş, yeniden milletvekili seçimi yapılmıştı. Bu seçimde hangi din veya ırka mensup olursa olsun herkese milletvekilli seçilme yolu açıktı. 17 Aralık 1908'de toplanan Meclis-i Mebusan'daki azınlık mebusları ekseriyette olup, Meclis, I. Meşrutiyet meclisi gibi azınlıkların mücadele sahası haline geldi. Balkanlarda, Osmanlı Devleti'ne başkaldıran altı Bulgar çete reisi, Sandasky de dâhil olmak üzere mebus seçildiler. Sason İsyanı tertipçilerinden Ermeni Komitesi Reisi Hamporsam Boyacıyan ve Damadyan, Kozan Mebusu oldular.

II. Meşrutiyet'ten beş ay sonra 17 Aralık 1908'de İstanbul'da açılan mecliste seçimle gelen 260 milletvekilinin dağılımı şöyleydi: 60 Arap, 25 Arnavut, 23 Rum, 12 Ermeni, 5 Yahudi, 4 Bulgar, 3 Surp, 1 Ulah toplam 133 kişi. Meclis'te 127 tane de Türk milletvekili vardı. Bu anlamda I. Meşrutiyet Meclisini aratmıyordu.

OSMANLI BÜYÜKELÇİLERİ

Paris Sosyetesinin İftar ve Teravîh Merakı

1 700'LÜ YILLARIN başı... Osmanlı tahtında Sultan III. Ahmet oturuyor... Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa... Devir, adıyla sanıyla meşhur Lâle Devri...

Edirne'de doğup Yeniçeri Ocağı'nın 28. Ortası'nda (Bölüğünde) yetiştikten sonra, zekâsı ve öngörüsüyle hızla yükselen Yirmisekiz Mehmed Çelebi, Darphane Nâzırlığı ve Şıkk-ı Sâlis Defterdarlığı görevlerinden sonra, Başmusahip (Padişahın Özel Kalem Müdürü denebilir) olmuştur... Yıl da olmuştur 1720. O yıl Osmanlı Devleti ilk kez yurt dışına sürekli kalmak üzere bir sefir gönderecektir.

O zamana kadar Avrupa'ya sürekli bir elçi gönderme gereği duyulmamıştır, çünkü Osmanlı'nın hiçbir devletten bir beklentisi olmamış, Osmanlı'dan beklentisi olan devletler ise zaten İstanbul'a her daim "hacet arzı"na gelmişlerdir. Fakat artık, o zamanların deyişiyle, "vaziyet başkaca"dır...

Osmanlı, patinaj yapma dönemine girmiştir. Aynı dönemde Avrupa'nın gerçekleştirdiği değişim süreci karşısında ürpermiş, olayı kavrama, belki de bir şekilde sürece eklemlenme arzusuyla

“sefir-i kebir” (büyükelçi) gönderme zarureti hâsıl olmuştur. Batı ile arası iyi üst düzey memurlar arasında yapılan eleme sonucu Yirmisekiz Mehmed Çelebi’de karar kılınıyor.

Yirmisekiz Mehmed Çelebi

Bilgisi, birikimi, yol yordam biliő ve yabancılarla ülfeti sebebiyle Mehmed Çelebi bu iş için biçilmiş kaftandır. Derhal bir tayin emri yazılıp Padişahın onayına sunuluyor. Onaydan sonra ise “sefir-i kebir”ın maiyeti belirleniyor. Nihayet, Çelebi, deniz yolundan Paris’e gitmek üzere büyük bir merasim ve şenlik eşliğinde İstanbul’dan Paris’a hareket ediyor. Fakat Toulon’da onu bir sürpriz beklemektedir. Fransızlar veba korkusuyla ilk Osmanlı Büyükelçisi ile yanındakileri tam kırk gün Toulon’da karantinada tutuyorlar.

Büyükelçi tabiatıyla çok kızıyor, hatta bir ara geri dönmeye

bile kalkıyor; ancak Fransa Kralı XV. Louis özür dileyerek, bundan haberinin olmadığını belirtiyor. Böylece olay tatlıya bağlandıktan sonra Paris'e geliniyor. Fransa'ya Osmanlı'nın ilk büyükelçisi olarak giden Yirmisekiz Mehmed Çelebi, Paris'te tam on bir ay kalacak ve gerek seyahati esnasında, gerekse Paris'te yaşadıklarını kaleme alacaktır.

Bu eser edebiyatımızın, bu konuda yazılmış en ciddi ve özgün eserlerinden biridir. (Mutlaka okunması gereken *Paris Sefaretnamesi* isimli bu son derece kıymetli eser 1757'de Fransızcaya çevrilmiş, Osmanlı Devleti'nde ise ancak 1867'de basılabilmektedir). Bu kitaptan öğrendiğimize göre, Paris Sefir-i Kebiri Mehmed Çelebi, gerek giyim kuşamı, hali tavrı, konuşması ve terbiyesi, gerekse temsil gücü ve derin kültürüyle başta Fransız Sarayı olmak üzere, tüm Paris'in ilgisini çekmiş, takdir görmüştür.

Hatıralarının en ilginç bölümlerinden biri Paris sosyetesine mensup süslü bayanların iftar ve teravihe gösterdikleri derin ilgiyi anlattığı bölümdür. Şöyle diyor:

"Ramazan-ı Şerif geldi, oruç tuttuk ve giceleri cemaate Teravih namazı kıldurduk...

"Bu esnada Merşal gelüp ayan ve ekâbirden selam getirüp 'Rica ve niyaz iderüz ki, hanımlarımız gelüp iftar eyledüğünüzü ve yemek yedüğünüzü seyretmek isterler. Eğer ki izniniz olursa cümlemizi sevindirirsiniz ve belki Kralımız dahi hazzeder' dediler. Çaresiz kalup; 'Elümüzden ne gelür, hoş geldiler, safa geldiler' dedük, gitti. Anı gördüm ki, akşama yarım saat kaldıkta bir iki yüz avret, altın ve ziynet içinde ve elmaslara batmış halde gelüp, karşı be karşı sandalyelere oturdular.

"Güya konağımız kadınlarevine dönüp doldu, taştı. Sonra etrafımızda olanlardan dahi iznimizi haber alanlar bir taraftan gelmede. Birkaç bin kadın içinde kalduk. Sanki düğün evine döndü. Hele her ne hal ise bu azabı çeküp iftar ettük ve yemek yedük..."

İlk Fransa büyükelçimiz Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin akıbetini merak edenler için söyleyelim ki, Patrona Halil İsyanı'na ka-

rıştığı gerekçesiyle sürüldüğü Kıbrıs'ta 1732 yılında öldü.
Mezarı Gazimağusa'da, Buğday Camii yanındadır.

III. Selim Dönemi Paris'inde Türk Modası

Yüzyıllardır sadece düşmanlarını yenmeyi an'aneleştirmiş Osmanlı devleti Avrupa'yı öylesine küçümsemiştir ki, Avrupalı devletlerle yaptıkları barış anlaşmalarında, dostluğu bozacak hareket ve teşebbüslerde bulunmadıkça, Osmanlı Devleti'nin barışı bozmayacağı hususunda ellerine ferman verildiği hâlde, onlardan hiçbir yazılı taahhüt istenmemiştir.

Bu, "Size aman veriyor, bunu da imzamızla taahhüt ediyoruz. Sizin ise bir taahhütte bulunmanıza gerek yoktur, çünkü sözü-nüzden dönerseniz şimşek gibi tepenize düşeriz!" anlamına geli-yordu. Yani Osmanlı Devleti, kendisine kimseyi "emsal" saymı-yordu. Bir anlamda, Osmanlı Devleti, kendini hem dünyanın merkezi, hem de dengesi gibi görüyordu.

Bu özgüven, 1606'da Avusturya ile yapılan Zıtvatoruk Ant-laşması'na kadar sürmüş, Osmanlılar ilk kez bu anlaşmada düş-manın taahhütlerinde duracağı yolunda yazılı bir metin istemiş-tir.

Dış Temsilciliği Olmayan Bir Devlet

Devletler Hukuku tarihinde, tarihçiler dâhil, çok kimsenin hatırlamadığı enteresan bir devre var: Osmanlı Devleti'nin hiçbir Avrupa başkentinde kendini temsil ettirmeye tenezzül buyurmadığı devre...

Tüm devletler, uluslararası hukuk önünde eşitti, herkes birbi-riyle bu çerçevede münasebette bulunur, birbirlerine "temsilci: büyükelçi" gönderirlerdi.

Bunun tek istisnası Osmanlı Devleti idi. Osmanlı Devleti, uluslararası hukuk çerçevesine resmen koydurttuğu bir madde ile kendi üstünlüğünü bütün dünyaya tescil ettirmiş, bunun bir göstergesi olarak da yükselme devri boyunca hiçbir devlete "elçi"

tayin etmemiştir.

Yalnız arada bir, çok olağanüstü durumlarda “geçici” statü ile lütfen ve tenezzülen elçiler göndermiş, bu da Avrupa başkentlerinde önemli bir itibar göstergesi olmuştur.

O kadar ki, ülkesine Osmanlı Devleti elçisi gelen devletin kralı, “Padişah hazretleri beni size tercih ettiğine göre, beni sizden daha fazla seviyor” gibisinden diğer krallara çocuksu tafralar atmıştır. Ve bu durum Osmanlı Devleti’nin çöküş sürecine kadar devam etmiştir.

Osmanlı’nın Avrupa ülkelerinin birine sürekli olarak tayin ettiği ilk “Sefir-i Kebir: Büyükelçi” Lale Devri döneminin meşhur diplomatlarından Yirmisekiz Mehmed Çelebi, ikincisi ise 1797 tarihinde Paris’e atanan Seyyid Ali Efendi’dir...

**Osmanlı Devleti, kendisine kimseyi
“emsal” saymıyordu.**

Seyyid Ali Efendi

Seyyid Ali Efendi, Sultan III. Selim döneminde Paris’e atanmış, 24 Mart 1797 tarihinde başlayıp 52 gün süren bir deniz yolculuğundan sonra Marsilya’ya ulaşmıştı. Marsilya’da top atışlarıyla karşılandı.

Paris’e kadar da bir süvari alayı eşliğinde gitti. Geçtikleri yerlerdeki halka önceden duyuru yapıldığından yol boyu sıralanan halk, “Yaşasın Büyükelçi... Yaşasın Osmanlı Padişahı” şeklinde tezahüratlarda bulunuyordu.

Nihayet 24 Haziran günü, Paris’e giren Osmanlı Büyükelçisi Seyyid Ali Efendi, ancak önemli krallara yapılan büyük devlet töreniyle karşılandı (Fransız yazar Maurice Herbet, o zamana kadar Paris’i ziyaret eden Rus Çarı Deli Petro’ya bile böyle bir ilgi gösterilmediğini özellikle belirtiyor).

Herhalde bunun sebebi Seyyid Ali Efendi'nin, Osmanlı Devleti tarafından bir Avrupa başkentine tayin edilen ikinci büyükelçi olmasıydı.

Seyyid Ali Efendi'nin giyim kuşamı, vakarı, duruşu halkı öylesine etkilemişti ki, günün her saati evinin önü mahşer kalabalığına dönmüştü.

Parisliler, Osmanlı Büyükelçisi'ni pencerede olsun görebilme umuduyla geceli gündüzlü evinin önünde bekliyorlardı.

Ayrıca, Osmanlı Büyükelçisi'nin evine yakın oturmak, bir statü göstergesi haline gelmiş, bu da mahalledeki tüm evlerin fiyatına yansımış, evler astronomik seviyede yükselmişti.

**Osmanlı Büyükelçisi'nin evine yakın
oturmak, bir statü göstergesi haline
gelmiş, bu da mahalledeki tüm evlerin
fiyatına yansımış, evler astronomik
seviyede yükselmişti.**

Kavuk Takan Parisli Kadınlar

Paris halkı bu değişimden çok etkilenmişti. Özellikle Parisli kadınlar başlarına kavuk takmaya, Osmanlı şalvarı ve Anadolu fistanı giymeye, hilâl şeklinde mücevherler kullanmaya başlamışlardı. Sosyete, Osmanlı Büyükelçisi Seyyid Ali Efendi'nin kılık kıyafetini taklitte yarışıyordu.

Paris caddeleri, Osmanlı kıyafetine girmiş Parisliler yüzünden İstanbul caddelerine benzemişti. Böylece Paris'te bir "Türk modası" oluşmuştu.

Büyükelçi sıcak yerlerde yelpaze kullandığı için herkes yelpaze kullanıyor, pek çok kişi de yelpazesine Büyükelçi'nin resmini çizdirip ayrıcalıklı görünmeye çalışıyordu.

Büyükelçi'nin oturduğu mahalle ise, Maurice Herbette'in kaydına göre, "Türk mahallesi"ne dönmüştü.

Büyükelçi her yere davet ediliyor, gittiği tiyatrolar ağzına kadar doluyor, Büyükelçi'nin bulunduğu locanın çevresindeki locaların fiyatı ise ikiye, hatta üçe katlanıyordu. O kadar ünlüydü ki, artık ona "Paris Kralı" demeye başlamışlardı.

"Hey gidi günler" desek mi acaba?

On Üçüncü Bölüm

İSTİKLAL SAVAŞI VE DEVRİMLER

19 Mayıs 1919'da Gerçekten Ne Oldu?

1 9 MAYIS 1919 tarihi Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı ve Millî Mücadele ışığını yaktığı tarihtir...

Peki ama bu ışığı ilk kim yakmıştı? Sadece Bandırma Vapuru ile Samsun'a çıkanlar mı?

Kimler Bandırma'ya "tam yol" vermişti?

Özetle 19 Mayıs'tan önce ve sonra neler olmuştu?

Önce Bandırma Vapuru nasıl demir almış onu görelim...

Yazı, Harbiye Nezareti'nden Sadaret'e yazılmıştı: "İlga edilen Yıldırım Orduları Kumandanı Miralay Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Dokuzuncu Ordu Kıt'aları Müfettişliğine tayin olunmuş ve tayin keyfiyeti padişah huzuruna arz edilmek üzere, Sadaret makamına arz kılınmıştır. Adı geçen zatın emri altında bulunacak olan Üçüncü ve On Beşinci Kolorduların mıntıkalarını ihtiva eden Sivas, Van, Trabzon, Erzurum vilayetleri ile Samsun Sancağı mülki memurlarının Mustafa Kemal Paşa tarafından yapılacak tebliğleri icra etmelerinin emir buyrulmasını istirham ederim" (30 Nisan 1919).

Bandırma Vapuru

Harbiye Nezareti'nin bu yazısı ile Mustafa Kemal Paşa'ya Sivas, Amasya, Tokat, Şebinkarahisar, Van, Hakkâri, Trabzon, Rize, Gümüşhane, Samsun, Erzurum, Erzincan, Hınıs ve Şarki Beyazıt sancaklarının bütün askerî ve mülkî idaresi tam salâhiyetle verilmişti. Sadaretin müsbet cevap verdiği bu tezkireden sonra Harbiye nezareti, Erkan-ı Harbiye-i Umumi'ye yaptığı tamimde "tayinin aynı gün Zat-ı Şahanenin (Padişahın) irade-i seniyelerine arz kılındığını ve İstanbul'da bulunan Paşa'ya tebliğ edildiğini" bildirmişti.

Harbiye Nazırı Müşir Şakir Paşa ile Sadrazam Damat Ferit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya vazife ve salâhiyetlerini gösteren bir talimat yazısı vereceklerdi. Bu talimat yazısında yukarıdaki sancakların Paşa'nın emrinde olduğu teyit ediliyor; ayrıca Diyarbakır, Mardin, Ankara, Kayseri, Kastamonu, Malatya gibi vilayetlerin Dokuzuncu Ordu Müfettişliği'nin her türlü müracaatına cevap vermesi isteniyordu.

Buraya kadar olan gelişmeler göstermiştir ki, Mustafa Kemal Paşa Dokuzuncu Ordu müfettişliğine tayin edilmiş ve hem Harbiye Nazırı Şakir Paşa hem de Sadrazam Damat Ferit Paşa'dan salâhiyetine dair "talimat tezkiresi" almıştır. Yani Paşa'nın gideceğinden, hem aralarında geçen konuşmadan, hem de verdiği

“irade”den dolayı Padişahın haberi vardır. Bu derece geniş ve mühim bölgeler üzerinde o döneme kadar çok az kişiye verilen bu salahiyyetle, Harbiye Nezaretine sadece bilgi vermek kaydıyla bütün nezaretlere hitap edebilecekti. Açıkçası Mustafa Kemal Paşa bütün orta, doğu, kuzey ve güneydoğu Anadolu üzerinde muvafık gördüğü işleri yapabilecekti. Padişah’ın bu tayin meselesine irade çıkarması bazı çevrelere göre “lütuf” gibi irdelenmektedir. Bu kadar geniş yetkiye sahip kumandana bu irade hak ettiği için verilmiştir. Ülkeyi düze çıkaracak “tek adam” odur. Önemli olan bu tayinle Millî Mücadele’yi başlatmaktır.

Ve başlatmıştır...

“Paşa, Paşa! Devleti kurtarabilirsin...”

Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a hareketinden önceki görüşmelerinde hem silah arkadaşları hem de Sadrazam ve Padişah Vahdettin vardır. Paşa 15 Mayıs 1919’da Damat Ferit Paşa’nın, Nişantaşı’ndaki evinde kendisine verdiği özel akşam yemeğine, yeni Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa ile birlikte katılmıştı. Sadrazam, Mustafa Kemal’in salahiyyetlerini hangi ölçüde ve nasıl kullanacağını merak ediyordu. Sadrazamın bu konuda tereddütlerinin olduğu anlaşılıyordu. Mustafa Kemal Paşa, “İngiliz raporlarına göre Samsun ve havalisinde bazı karışıklıklar varmış. Yerinde yapacağım tetkikat ile hallederiz” demişti. Sadrazam bu defa Cevat Paşa’ya dönerek “Siz ne dersiniz?” diyecekti. Cevat Paşa bu soruyu, tereddüdü ortadan kaldırmak gayesiyle şöyle cevaplayacaktı: “Efendim, Paşa tabii o muntıkadaki kuvvete kumanda edecek, zaten nerede kuvvet kaldı ki?”

Sabah Genelkurmay Başkanlığı’na giden Paşa, Cevat Çobanlı ve Fevzi Çakmak ile vedalaşmış, oradan Babiali’ye geçerek, İzmir’in işgali üzerine toplanan kabinenin, Dahiliye ve Hariciye nazırlarıyla vedalaşmak imkânını bulabilmişti (15 Mayıs 1919).

Padişah’a veda için Yıldız Sarayı’na da giden Mustafa Kemal,

bu buluşmayı şöyle anlatacaktı:

“Yıldız Sarayı’nın ufak bir salonunda Padişah’la âdetâ diz dize denecek kadar yakın oturduk. Sağında, dirseğini dayamış olduğu bir masa ve üstünde bir kitap vardı. Padişah hiç unutmayaçağım şu sözlerle konuşmaya başladı: ‘Paşa, Paşa! Şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin. Bunların hepsi artık bu kitaba girmiştir. Tarihe geçmiştir.’ O zaman bunun bir tarih kitabı olduğunu anladım. Dikkatle ve sükûnla dinliyordum. ‘Bunları unutun.’ dedi. ‘Asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden mühim olabilir... Paşa, Paşa! Devleti kurtarabilirsin.’ Bu son sözlerden hayrete düştüm. Acaba Vahdetten benimle samimi mi konuşuyor? Kendisine, ‘Merak buyurmayın efendim. Nokta-i Nazar-ı Şahanenizi anladım. İrade-i seniyez olursa hemen hareket edeceğim ve bana emir buyurduklarınızı bir an olsun unutmayacağım.’ “ (*İstiklal Savaşı*, Ömer Sami Coşar).

Mustafa Kemal Paşa “Muvaffak ol” diyen Padişah’a veda edip derhal Şişli’deki evine dönerek hazırlıklarını tamamlayacak, Akaretler’e giderek annesi ile vedalaşacaktır. Hareket saati gelmiştir (16 Mayıs 1919).

Paşa ve refakatindekiler Galata Rıhtımı’na otomobil ile inmişler ve açıkta demirli bulunan Bandırma Vapuru’na sandalla geçmişlerdi. Önceden kararlaştırıldığı gibi rıhtımda herhangi bir uğurlama merasimi yapılmamıştır. Vapur işgal kuvvetlerinin mutat kontrolü için Kız Kulesi açıklarında demir atmış bir İngiliz binbaşı komutasındaki heyet tarafından araştırmaya tabi tutulmuştur. Bandırma Vapuru’nun hareket halinde olduğu tarihte İngilizler 100 kadar asker ve harp malzemesini Samsun’a çıkarmıştı (17 Mayıs 1919). Bandırma Vapuru önce Sinop’a gelmiş ve Samsun’a karayolu ile geçilmesinin imkânı aranmıştı (18 Mayıs). Ancak güvenlik sebebiyle tekrar vapura dönülecek ve Bandırma, Samsun’a müteveccihen demir atacaktı.

Mustafa Kemal Paşa’nın Çanakkale günlerinden başlayarak sürekli yaverliğini yapmış olan Cevat Abbas Gürer, 1937 yılında 19 Mayıs’tan birkaç gün önce Ankara Halkevi’nde bir konferans

vermiş ve Samsun yolculuğuna hazırlanış günlerinde Şişli'deki evin bazı ziyaretçilerinden söz etmişti. Bu ziyaretçiler arasında Refet Bele de vardır. Mustafa Kemal Paşa konuşma arasında ve Anadolu haritası önünde: "Sen ata binmeye meraklısın. Bir çok da atların var. Ne düşünürsün?"

Refet Paşa, Ata'nın bu sorusunu şöyle yanıtlıyacaktı:

"Hatırıma öyle geliyor ki, Üsküdar'dan atıma bineyim ve hep ileriye gideyim." Albay, parmağı ile Doğu Anadolu'yu işaret etmekteydi.

Mustafa Kemal Paşa, "Sözlerinden pek memnun oldum. Eğer atına binip Anadolu içlerine girmek istiyorsan, ben bir gün senin bu arzunu yerine getiririm" demişti. Gerçekten de Refet Bey, Samsun yolculuğunda Mustafa Kemal'in yanında yer alan isimlerden biri olmuştu.

Ali Fuad Cebesoy, meslek ve mücadele yıllarında Atatürk'ün yanından ayrılmamış ve o günlere ait anılarına "Arkadaş Mustafa Kemal" isimli kitabında toplamıştı. 19 Mayıs öncesine ait günleri şöyle anlatıyordu:

"1919 Şubat ayı sonu... Mustafa Kemal Paşa'nın evine son defa olarak gitmiştim. Akşam yemeğini beraber yiyecek, dertleşecektik. Beni karşılarken 'Rauf Bey'i (Orbay) de çağırdım' dedi. Rauf Bey'den saklı hiçbir şeyimiz yoktu. Akşam yemeğinden sonra saatlerce konuştuk. Kemal Paşa, eğer bir vazifeye kendisini tayin ettiremezse, Anadolu'da en itimat ettiği bir kumandanın yanına gideceğini ve ilk defa oradan işe başlayacağını söylüyordu. 'Paşam, ben ve kolordum emrinizdedir' dedim. Mavi gözlerinin nasıl bir ışıkla parladığını tarif edemem. Yerinden kalkıp harearetle elimi sıktı ve 'Beraber çalışacağız Fuad' dedi.

Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a Dokuzuncu Ordu Müfettişliği'nin 18 kişilik kadrosuyla gelmişti. Müfettişlik kadrosunda şu isimler bulunuyordu: Üçüncü Kolordu Kumandanı Miralay Refet Bey, Müfettişlik Kurmay Başkanı Miralay Kazım Bey, Birinci Şube Müdürü Hüsrev Bey, Topçu Kumandanı Binbaşı Kemal Bey, Miralay Doktor İbrahim Bey, Binbaşı

Doktor Refik Bey, Başyaver Yüzbaşı Cevat Bey, Yüzbaşı Mümtaz Bey, Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, Yüzbaşı Ali Şevket Bey, Yüzbaşı Mustafa Bey, Üsteğmen Hayatı Bey, Üsteğmen Abdullah Bey, Üsteğmen Hikmet Bey, Asteğmen Muzaffer Bey, Şifre Katibi Faik Bey, Şifre Katibi Memduh Bey.

Kâzım Karabekir

Mustafa Kemal, daha sonra Samsun'dan Havza'ya geçmiş ve 18 gün burada kaldıktan sonra Amasya'ya doğru hareket etmişti. Sonra kongreler toplanacak ve Millî Mücadele tam manasıyla fiiliyata geçecektir.

Mustafa Kemal ile silah arkadaşları arasında fikir birliği kadar dargınlıklara ve kurgınlıklara kadar uzanan büyük hadiseler yaşanmıştı. Bu ayrılıkların en önemlisi ise Kâzım Karabekir ile ortaya çıkmıştı. Karabekir Paşa'nın muhalefeti, yazdığı kitapların toplanıp yakılması sonucunu doğurmuştu (1933). Kâzım Karabekir, İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilmiş ve beraat etmişti.

İki "silah arkadaşı"nın yolları Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında ayrılmıştı. Belki daha önce de fikir ayrılıkları olabiliirdi. Ama kamuoyuna taşan açık ve sert tartışmalar daha çok "Anadolu'ya geçmek" meselesinde yoğunlaşmış ve çatışma *Milliyet* gazetesin-

deki bir yazıyla gün ışığına çıkmıştı. Gazetenin o dönemde sahibi Siirt Milletvekili Mahmut Bey'di ve Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer alıyordu. Gazetenin "Ankaralı'nın Defteri" isimli sütununda neşredilen ve "Millici" imzası taşıyan yazılar, Kâzım Karabekir'i harekete geçirecekti. Kimilerine göre, yazılar Mustafa Kemal adına Falih Rıfki Atay tarafından yazılıyordu. Bazıları da Millici'nin Mahzar Bey (Fuat) olduğuna inanıyordu. Umumiyetle Karabekir'i hedef alan bu yazılardan Mustafa Kemal'in haberinin olmaması mümkün değildi.

Kâzım Karabekir 5 Mayıs 1933'te aynı gazetede neşredilen yazısında Anadolu'ya geçme tartışmasını da başlatmıştı. Diyordu ki Karabekir: "Ben, daha Mütareke'nin başlangıcında millî istiklalimizin ancak millî bir kuvvetle kurtarılabilceğini, bunun da Erzurum'da yapılacak bir teşekkülle mümkün olabileceğini, bir çok zatlara ve bu meyanda Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne de Şişli'deki evinde bizzat söylemiş ve kendilerini şarka davet etmiştim. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri henüz İstanbul'da iken ben şarkta işe başlamış ve Erzurum Kongresi ile millî nüveyi hazırlamıştım. İki buçuk ay sonra Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile tekliflerimi sağlamlaştırarak mutabık kalmış ve ben şarkta, kendileri de garptaki siyaset ve hareketi idare etmeyi, millî planımız olarak tespit etmiştik."

Karabekir'e cevap "Millici" imzasıyla verilmişti:

"Muhterem Karabekir Paşa hatırlar ki, Gazi Mustafa Kemal'in Sivas ve ondan sonra da Ankara'ya gitmeye karar vermesi, kendilerini fazla telaşa düşürmüştü, ciddi endişelerine mucip olmuştu. Karabekir Paşa'nın o vakitki görüşüne ve düşüncesine nazaran Mustafa Kemal Paşa'nın şark havalisinden uzaklaşması buradaki teşkilatın zayıflamasına sebep olabilirdi."

Yazıya bir de Karabekir'in Mustafa Kemal'e çektiği telgraf belge olarak eklenmişti:

"Kuva-yı Milliye'yi temsil eden yüksek heyetin değil Ankara'ya, hatta Sivas'ın batısına bile geçmemesi düşüncesindeyim."

"Sultan Vahdettin hain değildi.
Mustafa Kemal'i Anadolu'ya gönderen odur."
(Zaman, 16.07.2008)

İstiklal Savaşı'nı Kim Başlattı?

Bir zamanların "sokak" Başbakan'ı Bülent Ecevit, "Sultan Vahdettin hain değildi. Mustafa Kemal'i Anadolu'ya gönderen odur." şeklinde bir beyanat verinceortalık karışmıştı... Bana göre ise, devrin Başbakanının söylediği, sözün tam manasıyla "mahumu ilâm"di... Bilinen bir gerçeğin tekrarlanmasıydı...

Bilindiği halde yıllar boyu söylenemeyen tarihî gerçeği... Çünkü tarihçinin vicdanı yakın tarih konusunda özgür değildir. Bu gerçeği söylediği için unutmayalım ki rahmetli Necip Fazıl 18 aya (böyle hatırlıyorum) mahkûm edilmişti. Yine de Sultan Vahideddin'in "hain" olmaçlığına söyleyen tarihçilerin sayısında son yıllar itibarıyla artma olmuştur. Türkiye özgürleştikçe gerçekler daha da su yüzüne çıkacaktır.

Tabii ki Sultan Vahideddin "hain" değildi... Çünkü;

1. Mustafa Kemal'e para ve gemi vererek Anadolu'ya çıkmasını o sağladı...

2. Sürgünde yoklukta cebelleşirken bile Atatürk ve Cumhuriyet aleyhine tek kelime etmedi, edenleri de huzurundan kovdu...

3. Sürgüne giderken hazineden istediğini alabilecek durumda olmasına rağmen hakkı olmayan tek kuruşa el uzatmadı, hatta okumak için aldığı kıymetli kitapları bile makbuz mukabili iade ettikten sonra vatandan ayrıldı...

4. Son nefesini verinceye kadar vatanla irtibatını sürdürdü. Seveni çoktu; isteseydi bir isyan başlatabilir, genç cumhuriyeti en azından zor durumda bırakabilirdi. İngilizlerin bu konuda el altından teşvikleri bile olmuştu; ama kıskırtmalara kapılmadı. Vatanının selameti, cumhuriyetin muvaffakiyeti için dua etmekle yetindi...

5. Vatandan ayrıldığı zaman padişahlığı kaybetse bile “halife” kimliğini koruyordu. İsteseydi İslam dünyasından her türlü yardımı alabilirdi. İstemedi, tenezzül etmedi; “halife” sıfatını bile kullanmadı.

O şartlarda başka nasıl “vatansever” olunur?

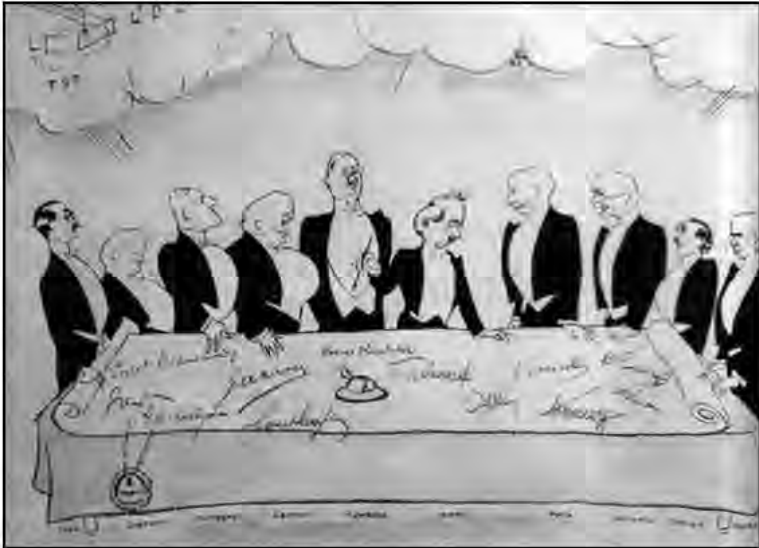
Lozan Zafer midir, Hezimet mi?

Önce hiçbir art niyet, peşin hüküm taşımadan ve halkın yönetime katılması bağlamında, yani içi demokrasi ile doldurulmuş bir cumhuriyete asla alternatif aramadan tüm samimiyetimle ve ciddiyetimle şunu söyleyeceğim: Yakın tarihi tartışma konusunda zihinler yeterince özgür değil (Konuya girişimin bir mayın tarlasında yürüme hazırlığı biçiminde olduğunun farkındayım).

Birileri istediği kadar aksini söylesin, dilediği kadar “Aslında eleştirmek ve tartışmak yasak değil de, hakaret etmek yasak” şeklinde bir yaklaşımla yasaklara ve yasakçılığa “kılıf” bulmaya çalışsın; olmuyor... Çünkü ben kendimi ancak özgür hissettiğim kadar özgürüm... Ve yakın tarih konusunda kendimi özgür hissetmiyorum! Esasen kimi etkili-yetkili çevrelerin zihinleri de, bu konudaki özgürleşmeyi taşımaya henüz hazır değil. Bu yüzden, ne zaman yakın tarihe ilişkin farklı bir şey gündeme gelse, hassasiyetler ortaya çıkıyor.

Yakın tarihe bakışımız salt duygusal! “Duygusal” olanın “bilimsel”, “tarihsel”, “mantıksal” olmak gibi bir zorunluluğu zaten

yok! Yakın tarihe ilişkin “derin analiz”lere rastlayamayışımızın en önemli sebebi bu. Açıkçası “derin tarihçi” yakın tarihten kaçıyor. Öncelikle yanlış anlaşılmaktan, yanlış anlaşılıp süründürülmekten, hatta bazılarına “aykırı” gelebilecek “bilimsel” ve “tarihsel” yaklaşımından dolayı “vatana ihanet”le suçlanmaktan korkuyor.

**Karikatürist Derso ve Kelen'in,
Lozan Antlaşması'nı imzalayanları gösteren karikatürü**

Kimse durup dururken huzurunu bozmak istemez. Ayrıca da kimseden kahraman olmasını filan beklemeye hakkımız yok! O zaman da meydan ya tümüyle “yakın tarih şaklabanları”na kalıyor, ya da tam bir “mürit mantığı”yla yakın tarihe ilişkin hükümünü çoktan vermiş siyasi duygusallara... Onlar da dönemin belli bölümünü övmek, diğer bölümüne sövmek dışında bir şey yapmıyorlar...

Sonuç olarak yakın tarihimiz ve yakın tarihi olumlu-olumsuz yönleriyle etkilemiş isimler bir alacakaranlık kuşağında, “övgü-sövgü” ikileminde kalakalıyor: Yeterince ne Sultan Abdülhamid'i

tanıyoruz, ne Vahideddin'i; ne Cemal Paşa'yı, ne Atatürk'ü, ne İnönü'yü, ne de Rıza Nur'u...

**Henüz Atatürk'ü Samsun'a götüren
Bandırma Vapuru'nda bile anlaşılmış değiliz.**

Meçhuller diyarında gibiyiz. Sorunlar ve sorular birikiyor... İstiklâl Savaşımızın gerçek kahramanlarından Kâzım Karabekir Paşa'nın neden daha sonra kabuğuna çekildiğini, domates-salatalık yetiştirerek hayatını kazanmak zorunda kaldığını, yakın tarihe ilişkin anılarının (İstiklâl Harbimizin Esasları) neden yıllar boyu yasaklandığını bilmiyoruz! Rahmetli Karabekir Paşa'nın hatıraları ancak kulaktan kulağa fısıldanabiliyordu.

Henüz Atatürk'ü Samsun'a götüren Bandırma Vapuru'nda bile anlaşılmış değiliz. Kimilerimiz “çürük” olduğundan söz ederken, kimilerimiz neredeyse “transatlantik” tanımlaması yapıyoruz! Çocukluğumda okuduğum ders kitaplarına göre, Atatürk, asker olduğu halde ne komutanlarından, ne de Padişah'tan izin almaksızın “Çürük Bandırma Vapuru”na atladığı gibi işgal altındaki İstanbul'dan çıkıp sağ salım Samsun'a varmıştı... Duyduğlarım ise çok farklıydı: Güya Atatürk'ü Samsun'a Sultan Vahdettin göndermiş (Rahmetli Üstad Necip Fazıl, *Vatan Haini Değil-Büyük Vatan Dostu Vahidüddin* isimli eserinde bunu yazdığı için mahkûm oldu), bunun için de Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan en iyi gemilerden biri olan “Bandırma Vapuru”nu tahsis etmişti.

Dramın boyutlarına bakınız ki, Birinci İnönü Savaşı'nın gerçekte olup olmadığını bile net olarak bilemiyoruz (İstiklâl Savaşımız'ın bazı kahramanlarına ve bazı tarihçilere göre, böyle bir savaş hiç olmamış, dolayısıyla böyle bir zafer de kazanılmamış). Eğer bu bir “dedikodu” ise, böyle dedikodular sadece yasakların kol gezdiği ülkelerde olur. Yazılmasından korkulan şeyler kulaklara fısıldanır, tabiatıyla bir sürü yalan-yanlış şey de karışır. Sır tuta tuta, yüreklerimiz “sırküpu”ne döndü. Kafamızda “cevapsız soru”lar cirit atıyor: Mesela, İstanbul ve havalisi İngilizlerin, Ma-

raş tarafları Fransızların işgali altında olduğu halde, neden sadece İzmir'i işgal eden Yunan ordusuyla savaştık? Madem ki Yunanistan'la savaştık, neden Lozan'da karşımıza İngiltere çıktı?

Kulaktan kulağa fışıldanan bir soru daha: Lozan'a neden İsmet Paşa gibi asker kökenli biri gönderildi de, diploması mesleğinden gelen deneyimli isimlerden yararlanılmadı?

Lozan'a Gönderilen Türk Heyeti

"Oniki Adalar" dediğimiz adaları İtalya, Trablusgarp Savaşı esnasında işgal etmişti. Diğerklerini ise Balkan Harb'i'nde Yunanistan'a kaybetmiştik (1912). Ama dikkate alınması gereken ince bir nokta var: Gökçeada ve Bozcaada dışındaki kayıplarımızdan Lozan'da "feragat" ettik. Ege sahilimizin    mil açığından sonraki tüm adalarda ve Erzurum Kongresi'yle Sivas Kongresi'nde teyid edilen "Misak-ı Milli" sınırlarının içinde bulunan Batı Trakya'da Yunan h kimiyetini, Musul ve Kerkük'te İngiliz h kimiyetini neden tanıdık?

Bunları yazmak Lozan Antlaşması'nın sonuçlarını "k   mse-

mek" değil, sadece tarihi doğru okumak, tarihe saygı duymaktır. Bunları gördükten sonra "O günlerin şartlarında ancak bu kadarı yapılabilirdi" denilebilir; "Bundan çok daha iyisi yapılabilir, en azından Misak-ı Millî'ye sadık kalınabilirdi" de denilebilir...

Bir köşe yazarı "Lozan'da büyük kayıplarımız da oldu" diyenlere alaycı bir üslupla soruyor: "Lozan'da nereleri, hangi toprakları verdiğimizizi açıklayın, hep birlikte öğrenmiş olalım."

Eh, buyurun öğrenin o zaman: İşgal altındaki Türkiye'nin "Ya İstiklal Ya Ölüm" parolasıyla varlığının asgari şartı saydığı bir "Misak-ı Millî"si (Millî And) vardı (Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde olgunlaştırılan ve barışın asgari şartı yapılan bu vazgeçilmez ilkeler, 28 Ocak 1920'de Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin gizli oturumunda oy birliğiyle oluşturulmuştu). "Misak-ı Millî"ye göre, bugünkü sınırlarımızın dışında bulunan Batum, Batı Trakya, Musul, Kerkük ve Süleymaniye vazgeçilemezlerimiz arasındaydı. Bütün bunlardan Lozan'da vazgeçtik.

Şuracıkta kısa bir hatırlatma yapayım: İkinci Dünya Savaşı sırasında İtalya, daha önce bizden işgal ettiği adaları Yunanistan yerine Türkiye'ye terk etmeyi teklif etmiş, ancak "Millî Şef İsmet İnönü", bu teklifi hiç düşünmeden reddetmişti. İtalya'nın çekilmek zorunda kaldığı eski adalarımızı geri alsaydık bile tümünü bize bırakmazlardı, ama en azından birkaç elimizde kalabilirdi...

Ah tarih; hiç affetmiyorsun!

Lozan Konferansı'nda Musul Unutuldu mu?

Musul meselesi, İsviçre'nin Lozan kentinde başlayan görüşmelerin gündemine 26 Kasım 1922 tarihinde geldi. O tarihte Irak'ın durumu tıpkı şimdiki gibi çok karışık ve çok belirsizdi. İngiltere'nin yanı sıra Fransa ve ABD, bölgede menfaat (petrol denenilen) aramaya çıkmışlardı. Bu yüzden bölgeyi yeni Türkiye'ye bırakmak istemiyorlardı.

Türkiye ise beş yüzyıl müddetle bölgeyi yönetmişti. Hak iddiasında bulunması doğaldı. Üstelik bölge ahalisinin ekseriyeti ile

Türkiye'nin din ve kan bağı vardı. Zaten "Misak-ı Millî" sınırlarının içine alınma sebebi de bu bağlardı. Bu noktada İsmet Paşa bir yanlışlık yaptı: Musul'da nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil eden Türk ve Kürtlerin, Arap ve diğer unsurlardan ayrı olarak aynı ırktan geldiklerini, yani "Turan" kökenli olduklarını ispatlamaya kalkıştı. Bu görüşe dayanarak, Musul'un mukadderatının İzmir'in, İstanbul'un, Trakya'nın, Adana, Urfa ve Antep'in mukadderatıyla aynı olduğunu ve bu şehirlerin mütarekeden sonra ve mevcut antlaşmalar hilafına işgal edildiğini söyledi.

İngiliz Heyeti'nin Başkanı Lord Curzon, İsmet Paşa'nın savunmasını dinledikten sonra Misak-ı Millî gibi bir belgenin galip devletlere dayatılamayacağını belirtti. Ankara Meclisi'ndeki Kürt milletvekillerinin içinde Revanduz ile Süleymaniye'den gelmiş olanların bulunup bulunmadığını, bunların bir seçim neticesinde mi Ankara'ya geldiklerini sordu. Tabii bu soruların cevabı yoktu...

Bunun üzerine Curzon, Musul meselesinin hakeme havale edilmesinin uygun olduğunu ve bu hakemin de Cemiyet-i Akvam (Birleşmiş Milletler) olabileceğini söyledi. Buna cevaben İsmet Paşa, meseleyi hakeme veya Cemiyet-i Akvam'a göndermeyi uygun görmediğini, Musul'un apaçık durumuna rağmen konuyu hakeme bırakmayı doğru bulmadığını söyledi. Tartışma uzayıp sonuçsuz kalınca konuyu ikili görüşmelere bıraktılar. İsmet Paşa, ikili görüştüğü İngiliz temsilcilerinden Tyrrell'e, Türkiye'nin fakir bir ülke olduğunu, bu bakımdan Musul petrollerinden pay istediğini ifade etti.

Bunun üzerine Tyrrell, tatmin edici bir antlaşma imzalandığı takdirde İngiltere'nin Türkiye'ye her türlü ekonomik yardımı yapacağını, fakat barış antlaşmasının hazırlanmasında petrol veya malî yardımın pazarlık konusu yapılmaması gerektiğini belirtti. Bu tarihten itibaren de Türkiye'nin Musul üzerinde hak iddiasından vazgeçmesi şartıyla Musul petrol kaynaklarından veya gelirlerinden hisse verilmesi imkânlarını araştırmak için Türk delegasyonu ile İngiliz petrol uzmanları arasında görüşmeler yapıl-

maya başlandı. Fakat bir sonuç alınamadı. Nihayet Lord Curzon, İtalyan ve Fransız delegelerinin ısrarları üzerine bu konunun daha sonraki bir tarihte Türkiye ile İngiltere arasında görüşülmesine dair bir maddenin antlaşma metnine konulmasına razı oldu. Böylece Musul meselesinin görüşülmesi Lozan Antlaşması'ndan sonraya bırakılmış oluyordu.

İki ülke delegasyonu arasında görüşmeler 19 Mayıs 1924 günü İstanbul'da Kasımpaşa'daki eski Bahriye Nezareti binasında başladı. "Haliç Konferansı" diye isimlendirilen görüşmelerde Türk Heyeti'ne Meclis Başkanı Ali Fethi Bey, İngiliz heyetine ise Sir Percy Cox başkanlık ediyordu. Görüşler arasında uçurumlar olduğu daha ilk gün anlaşıldı. Fethi Bey, Musul'un Osmanlı yönetimi zamanındaki sınırları göz önünde bulundurularak Türkiye'ye devrini istiyordu. Cox ise buna karşılık Musul şehri dâhil olmak üzere Fırat nehrinin iki sahilini de istiyordu. Haliç Konferansı, hiçbir yakınlaşma sağlanamadan 5 Haziran'da dağıldı.

Aslında İngiltere'nin isteği olmuş, böylece konu Birleşmiş Mil-

letler'in gündemine girmişti. Cemiyet-i Akvam çeşitli oturumlar sonunda, Irak üzerinde İngiliz mandasını kabul etti. Cemiyet, ayrıca Musul'da halk temsilcileri ile görüşmek ve durumu yerinde tahkik etmekle görevli bir "soruşturma komisyonu" kurdu. Fakat İngilizler, komisyon çalışmalarını sabote ettiler. Irak'ta entrikalar çevirmeye, kuzeye doğru yeni topraklar işgal etmeye başladılar.

Takvim ve Ay Devrimimizin Bir Hikâyesi Var mı?

Şimdi garip gibi duruyor ya, "takvim devrimi"ni savunan milletvekilleri, bu sayede Avrupalılaşacağımızı ve "medeni milletlerin bir rüknü" haline geleceğimizi söylüyorlardı. Sonunda devrim gerçekleşti. Âlîşan Efendimiz'in Mekke'den Medine'ye hicretini esas alan "Hicri Takvim" bırakıldı, yerine "Gregoryan Stili Miladi Takvim" kabul edildi. Bu sayede Avrupalılaşıp "medeni milletlerin bir rüknü" haline dönüşmüş müyüz bilmiyorum; bildiğim şu ki, "Avrupalılaşıma-medenileşme" isteğimizi, yakın tarih boyunca, (ta Tanzimat'tan bu yana) her toplumsal değişimin önüne koyduğumuz halde, Avrupalılar nazarında "Avrupalı" sayılmıyoruz. Sınırını Meriç'ten çizip bize boşveriyor, Avrupa Birliği'ne filan da almıyor. Biz ise hâlâ çabalayıp duruyoruz.

Anlaşılan önceki denemeler, devrimler filan bizi Avrupa'ya ulaştıramamış. Ulaştırabilseydi, hâlâ "Avrupalılaşmak" uğruna çırpınır durur muyduk? Yıllar önce saltanatı ve hilafeti kaldırmayı kabul ettik; sonrasında alfabelerini kabul ettik; kılık kıyafetlerini kabul ettik; müziklerini kabul ettik... Bitmedi; yüzyıllar boyu konuştuğumuz dili bırakıp "çitakça"ya benzeyen "uydurukça"yı kabul ettik; Fransızca "madame (madam)"dan dönme "bayan"la, "monsieur (mösyö)"dan dönme "bay"ı kabul ettik... Yetmedi; dinî kimliğimizle ve millî varlığımızla yüzyıllar boyu örtüşüp bütünleşmiş selamımızı atıp "iyi sabahlar" anlamındaki Fransızca "bonjour (bonjuğ)"un tercümesi olan "günaydın"ı ka-

bul ettik. Kafalarımız bu yüzden çok karıştı: Kimimiz “hello” dedik, kimimiz “selam” diye kısa kestik, kimimiz temenna ettik, kimimiz baş sallayıp durduk.

Derken sıra bir gün ayları değiştirmeye geldi: Muharrem, Cemaziyülevvel, Cemaziyülâhır, Safer, Rebiyülevvel, Rebiyülâhır, Recep, Şaban, Ramazan, Şevval, Zilkade, Zilhicce diye sayageldiğimiz ay isimleri Ocak, Şubat, Mart, Nisan vesaire şekline girdi...

**Peygamberimizin Mekke'den Medine'ye
hicretini esas alan “Hicri Takvim” yerine
“Gregoryan Stili Miladi Takvim”
kabul edildi.**

Ve nihayet sıra günlere de geldi... Kendisi de bir “dilci” olan Atatürk dönemi Millî Eğitim bakanlarından Hasan Ali Yücel, bakanlığı dönemine ait bir anısını şöyle anlatıyor: “Bir gün hızlı dil devrimcilerinden biri geldi. Gün isimlerinin Türkçe olmamasını yüz kızartıcı bulduğunu belirterek dedi ki: ‘Salı dışındaki tüm gün isimleri Arapça ve Farsça’dır. Mesela, pazar, pazartesi, çarşamba, perşembe Farsça, cuma ve cumartesi ise Arapçadır. Ben bu mahzuru gidermek için yeni gün isimleri buldum.’ Önüme bir liste koydu ve ‘İşte’ dedi, ‘Türk günlerinin Türkçe isimleri.’ Listeye baktığımda hafakanlar bastı. Pazar gününün karşısına ‘gezgün’, pazartesinin karşısına ‘öngün’, salının karşısına ‘ışgün’ yazmıştı. Bu listede çarşamba ‘güçgün’, perşembe ‘koşgün’, cuma ‘yorgün’, cumartesi ‘bitgün’ olmuştu. Şaşırdığımı görünce izaht vermeye başladı adam... Pazar gününe ‘gezgün’ demesinin sebebi tatil olmasındanmış, çünkü tatilde gezilir, eğlenilirmiş... Pazartesiye ‘öngün’ demesinin sebebi, haftanın ilk iş günü olmuşmuş... Salı ile çarşambaya ‘ışgün’ ve güçgün’ demesinin sebebi ise, haftanın en yoğun ve zor günleri olmalarındanmış... Perşembeye ‘koşgün’ demesi, iş peşinde koşulmasından, cumaya ‘yorgün’ demesi dört gün çalışan insanın yorgunlaşmasından, cumartesiye ‘bitgün’ demesi hafta içi çalışmaktan çok yorulan

bedenlerin bitkin düşmesindenmiş” (Günün birinde cumartesi-nin de resmî tatil olacağını adam nereden bilsin?).

Meşhur tarihçimiz İsmail Hamdi Danişmend, bu hikâyeyi eski bakanın kahkahalarla anlattığını, kendisinin de unutmamak için not aldığını gören Hasan Ali’nin şöyle konuştuğunu belirtiyor: “Bunlar unutulmaz şeylerdir. Sen de unutamayacağın için boşu-na not aldın.”

Esasta Türkçe olan ‘salı’ adının niçin değiştirildiğini de sor-makta kusur etmedim.

“Onu ben de merak edip sordum” dedi Hasan Ali. “Yedi gün adının, iş ve çalışma anlamı ile ilgili olması gerektiğinden bahis buyruldu.”

Ve bu evrim, devrim, çevrim bahsine kahkahalarla son verdi. (*Tarihî Hakikatler*, c.1, s. 310)

Ah, neler yaşandı... Ne tuhafıklar, gariplikler, gereklilikler ve gereksizlikler yaşandı...

Alfabe Değişikliğiyle Amaçlanan Neydi?

Dil ve alfabe bir milletin toplumsal karakterinin dışa vur-u mudur. Yani harfler ve kelimeler, toplumsal karakteristik öğeler-dir. Bunlar aynı zamanda müzikle, mimariyle, edebiyatla har-manlanmışır. Örneğin, Kiril Alfabeti’nin dili, mimarisi, resmi, müziği, dansı, edebiyatı, estetiği ona uygundur... Latin Alfabe-si’nin ona uygundur... Japon Alfabeti’nin ona uygundur... Kimi-lerinin “Arap alfabesi”, kimilerinin “Kur’an hattı”, kimilerinin de “eskimez yazı” dedikleri yazı türü ise bizde farklılaşmış, “bize uygun” hale gelmiştir...

Aynı yazı, Arapların elinde “kûff”leşip köşelenirken (sivri ve köşeli yazı türü aynı tür bir karakteri yansıtır), Osmanlıların elinde “sülus”laşarak yuvarlaklaşmış, Osmanlı’nın Araplara nis-betle daha sabırlı, daha sevecen, daha uzlaşmacı ve dayanışmacı karakterini yansıtmış (birbirine bağlı harfler), en az “bizim kadar bizden” olmuştur.

Osmanlı mimarisi de aynı karakteristiğe uygun olarak şekil-

lenmiştir... Kubbe kültürü, toplumun yazıya yansıyan karakterine ek olarak bir korumacılığı (muhtaçları himaye gibi) da aksettirir... Gerçekten Osmanlı idraki “zekat” ve “sadaka” gibi yardımlarla ulaştığı fukarayı minnet altına sokmamak için “vakıf”laşmış, bu anlayış sayesinde devlet büyük bir hayır kurumuna, hükümdarlar ve diğer yöneticiler ise bu büyük hayır kurumunun “hizmetlileri”ne dönüşmüştür (Başta padişah olmak üzere, üst düzey yöneticiler vakit buldukça fukaraya yemek dağıtılan mekanlara gidip bizzat bu hizmeti kendileri görürlerdi).

**Konu eski alfabeye dönme konusu değil
artık; onu hayatımızın bir parçası sayıp
onunla birlikte var olan estetik dünyamızı
yeniden inşa etmek.**

Hani kardeşiniz sağanak altında ıslanırken şemsiyenizi onunla da paylaşınca huzur bulursunuz ya; işte bunun gibi, Osmanlı insanı da kendisi gibi inananlar başta olmak üzere, tüm insanları “insanlık eksen”inde kendine kardeş sayan bir hayat görüşü çerçevesinde, şemsiyesini, muhtaçları hayatın sağanaklarından koruyacak şekilde açar, imkânlarını diğer kardeşleriyle de paylaşırdı. İşte bu “şemsiye harekâtı” kubbeye dönüştü ve kubbeler mabetlerde taçlaştı.

Tanzimat öncesinden başlayarak gelen Batılılaşma süreci içinde, tümün bir parçası olan geleneksel alfabemizden vazgeçmekle, sadece birkaç harften vazgeçmedik, böyle bir bütünlüğü bozduk... Ya da böyle bir bütünlükten koptuk. O günden bu yana savruluyor oluşumuzda bu kopuşun rolü yok mu sanıyorsunuz?

Gördüğünüz gibi, alfabe değiştirmek basit bir şey değil! Çünkü alfabe olmayınca müzik olmuyor, edebiyat olmuyor, sanat olmuyor, mimari olmuyor... Dilin bile eski zenginliğini koruyamıyorsunuz.

Hani derler ki, “Başkasının yürüyüşünü taklit edeyim derken

kendi yürüyüşünü de unuttu” diye... Aynı şaşkınlıktayız. Batılılar gibi yürümeyi bir türlü öğrenemedik. Kendi yürüyüşümüzün ritmini de unuttuğumuz için yürüyemez olduk. Zaman zaman eski değerlerimizde hamleye kalktığımız oluyor, ancak eski değerlerimizin tümüyle barışamadığımızdan dolayı, aradan bir süre geçince bir sebeple tekrar yere kapaklanıveriyoruz.

Konu eski alfabeye dönme konusu değil artık; onu hayatımızın bir parçası sayıp onunla birlikte var olan estetik dünyamızı yeniden inşa etmek... Hat, tezhip, ebru, çeşm-i bülbül gibi yaşlılarımız tarafından ihmal edilmiş özelliklerimizin, gençlerimiz tarafından ihya edildiğini görmek beni çok mutlu ediyor ve gelecek açısından da umutlandırıyor.

Şevket Süreyya Aydemir’in “İkinci Adam” (ama o kendine “Millî Şef” dedirtiyordu) dediği İsmet Paşa, Harf İnkılabını (1 Kasım 1928) anılarında şöyle anlatıyor:

“Atatürk, bir iki seneden beri bunu düşünüyordu. Vakit vakit bana açmıştı. Ben önce buna mukavemet ettim. ‘Enver Paşa, harp (Birinci Dünya Savaşı) ilan edilmeden, böyle bir şeye teşebbüs etmişti; sonra muharebenin ilanı üzerine kaldırıldı. Tekrar eski hale döndük. Yine öyle olacak.’ dedim. Çünkü bu tecrübeyi yakından biliyordum. Enver Paşa, yeni yazı şeklini emir olarak Genelkurmay’a verdiği zaman ben oradaydım. Yine o zaman da itiraz ettim. ‘Bunu çıkaramazsınız’ dedim. Nasıl yazıp nasıl okuyacaklarını soruyordum. Onlar da yapacağız, edeceğiz, diyorlardı.

Ben Birinci Şube Müdürü idim. Hafız Hakkı, Erkân-ı Harbiye İkinci Reisi... Vazife için yanına giderim. İmzaya götürdüğüm evrak, hep yeni imla ile yazılmış. Kâğıtları önüne koyar, anlatırım. Hafız Hakkı, kâğıtları okumaz, bana bakar: ‘Canım sen anlat, bunun içinde ne var’ der. Çünkü kendisi okuyamıyor. Bunun üzerine ben anlatırım. Bir gün bana, ‘Getireceğin yazıları, benim bildiğim yazı ile ayrıca yazdır da getir’ dedi...

Şimdi, ben bu macerayı biliyorum. Harf İnkılabı ilan edilmeden iki sene evvel Atatürk’e söyledim... Benim ikazım cesaretini

kırdı. Harf İnkılâbı'nı iki sene sürükledi. Resmî beyanlarında, grupta, partide yaptığı konuşmalarda, yeni harfleri düşünüyöruz, diyordu. Fakat başlayamıyordu. Nihayet, Harf İnkılâbı'nı emrivaki halinde ilan etmeden önce kendisine şöyle dedim: 'Bunu istiyorsunuz, yapacaksınız. Fakat tatbik etmeyeceksiniz.' 'Kim?' dedi. 'Siz' dedim...

Atatürk, söz verdi: 'Tatbik edeceğiz, ben başta olmak üzere hepimiz tatbik edeceğiz' dedi.

Harf İnkılâbı oldu. Herkes bilir ki, ondan sonra, ben eski yazıyı kullanmış değilim. Harf İnkılâbı çıktıktan sonra, şimdiye kadar eski yazıyla yazmış olduğum, yirmi satırı bulmaz. Yapmadım. Yapamadım... Cemiyete bunu yaptırmak için almadığım tedbir, katlanmadığım eziyet ve vermediğim eziyet, güçlük kalmamıştır. Ben, vekillerin, mebusların, memurların, herkesin cep defterini muayene eder ve eski yazı ile notlarını gördüğüm zaman mesul tutardım.

Ben başvekilim. Bir gün Genelkurmay'a gittim. Bana resmî iki kâğıt getirdiler. İmza etmem lazımmış. Fakat biri eski yazı ile yazılmış. Bunu okuyup anlayacağım ve sonra yeni yazıyla yazılmış olanını imzalayacağım. 'Nedir bu?' diye sordum. Mareşal öyle söylemiş. Ona evrakı hep bu tarzda götürüyorlarmış. Tıpkı Hafız Hakkı'nın benden istediği gibi... Karşımdaki subaya, 'Yeni yazıyı kullanmıyorsunuz. Bu devletin kanunu değil mi? Siz devletin kanununu tanımaz mısınız?' dedim... Pancar gibi oldu.

Yeni harfleri öğrenmek için mektepler açıldı. Atatürk, her yeri dolaştı. Tahmin olunmaz bir şahsi gayret göstererek yeni harfleri memleketeye mal etmeye çalıştı. Ama yaşlı bir adamın alıştığı harfleri bırakıp yeni harfleri öğrenmesi kolay olmuyor. Bu gibi kimselere bunu öğrenin demek de güç bir şey. Bunca zaman önce, çocuklukta öğrendiğim ilk harflerin şurası burası benzemez, yine de söker, okurum. Sonradan öğrenilen bir harfle bunu sökmeye imkân yoktur. Hiç eski yazı bilmeyen insanların yazılarını ben okuyamıyorum. Hâlbuki eski yazılardan okuyamayacağım yazı yoktur. En aciz adamın en karışık yazdığını mutlaka söker,

çıkarırdım. Bütün bu anlattığım güçlükleri düşünerek, bilhassa yetişmiş insanların yazı ile münasebetlerinin bozulacağından ve cemiyette kültür hayatının kötürüm olacağından endişeliydim.

... Bugünlere ait bir olayı hatırlarım. Atatürk, yanında bazı kimseler olduğu halde, bir yerde çalışıyor. Önünde eski yazıyla yazılmış birçok kâğıt var. Akşamüzeri, ben kendisini görmeye gittim. İsmet Paşa geliyor, diye haber verirler. Hepsî telaşa düşer. Masanın üzerindeki kâğıtları kaldırırlar... Bu son zamanlarda bile, koalisyon hükümeti olarak çalışırken, bakarım yanımda oturan Alican (Ekrem Alican, 1961) defterini çıkarır, eski yazı ile yazar. İçimden, şartlar müsait olsa ben sana gösteririm, derim...

Harf İnkılâbı bir okuma yazma kolaylığına bağlanamaz (O zaman, olayı okuma-yazma kolaylığına bağlayan ders kitapları yalan söylüyor). Okuma yazma kolaylığı Enver Paşa'yı tahrik eden sebeptir. Ama Harf İnkılâbı'nın bizde tesiri ve büyük faydası, kültür değişmesini kolaylaştırmasıdır. İster istemez Arap (bir bakıma İslâm demek istiyor) kültüründen koptuk... Şimdi, bütün sapmalara rağmen, yazıyı yeni harflerle öğrenmiş olanlar eski harflere dönemezler. Kuran kursuna gidenler için de böyledir. Harf İnkılâbı'nı burada bağlayacağım. İnkılâp ilan edildiği zaman herkes iki yazı ile başladı. Hükümet başında bulunduğum için gayet sıkı ve ciddi takip ederek devlet dairelerinden eski yazının kalkmasına çalıştım. Ne kadar sürdü, şimdi söyleyemeyeceğim, fakat asgari bir müddet zarfında resmî dairelerden eski yazı kalktı. Devlet memurları içinde eski yazıyı müsvedde olarak kullanmakta devam edenler, bu yazıyı bilmeyen insanlar memur olup iş başına geldikçe tabiatıyla seyrekleşti."

Tekke ve Zaviyeler Neden Kapatıldı?

Tekkeler ve zaviyeler Osmanlı insanının eğitim, ilim, zikir, fikir, huzur ve mutluluk merkezleriydi. Yüzyıllar boyu, toplumun hayat kaynağı oldular... Nice ham yürek kemalini tekke ve zaviyelerde buldu. Tekke ve zaviyelerde gündüz eğitimle geçen zaman, yatsı sonrasında zikirle ziynetlenir, şahsi kemalât zikir hal-

kası içinde kitleleşip büyük bir coşkuya dönüşürdü...

Osmanlı Devleti'ni inşa eden hamle, böyle bir coşkunun esesidir. Osman Gazi'nin ruhu ve şuuru, Şeyh Edebali tekkesindeki sohbetlerde kıvamını bulmasaydı Osmanlı Devleti tarih sahnesine çıkabilir miydi? Ne var ki, hiçbir kurum zamana meydan okuyamaz... Bu kurumlar da okuyamadı... Osmanlı toplumunun bilimsel, zihinsel, bedensel ve ruhsal eğitiminde çok önemli bir yere sahip olan tekkelerle zaviyeler de zaman içinde eskidiler... Çağın ihtiyaçlarıyla beslenip gençleştirilemedikleri için de yozlaştılar... Nihayet, vaktiyle Yeniçeri Ocağı'nın başına gelenler, başlangıçta "insan fabrikaları" işlevini gören, bu işlevleriyle başta Osmanlı Devleti'ni kuranlar olmak üzere sayısız "adam gibi adam" yetiştiren tekke ve zaviyelerin de başına geldi: Kapatıldılar...

Böylece yeni toplumun ilimle, irfanla, muhabbetle, hatta kendi dinamiği ve ruhuyla irtibatı kesildi... Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasıyla birlikte karşı karşıya gelinen şaşkınlığın betlerine düşülmüştü. Bu kez kapatılan bir "ocak" değil, büyük bir milletin ruh dengesi idi. Denge bozulunca, yalpalama başladı ve bu özellikle bilimsel ve kültürel alanlarda hâlâ sürüyor.

O zaman, neden mi kapatıldılar?

Çünkü Türkiye, "kendini yenileme"yi, bir başka deyişle "çağdaşlaşma"yı, ruhuna çok da uymayan Batılı temellere oturtmuştu... Bunun toplumsal tabana yayılması, eski kurumların yok edilmesini gerektiriyordu. Hukuk sistemi ile ceza yasaları başta olmak üzere tüm sistemler Batılı kriterlere uydurulacak, millî bünye, tarihsel kimlik ve karakter gibi farklarla uyuşup uyuşmadığına bakılmaksızın bazı değişimler gerçekleştirilecekti. Bunların bazılarının millî bünye tarafından reddedilme ihtimali, sert tedbirler ve kanunlarla bertaraf edilecek, gerekirse en basit ihlaller bile özel mahkemelerin (İstiklâl Mahkemeleri) konusu haline getirilecek, "şapka" gibi son derece ayrıntı bir aksesuar yüzünden bile Rize'de 8, Maraş'ta 7, Erzurum'da 4, Sivas'ta 3, İskilip'te 2, Menemen'de 28 olmak üzere, çeşitli yerlerde toplam 78 kişi

asılacaktı (Hâlbuki şapka kanununa muhalefetin cezası, tıpkı Tekkeler ve Zaviyeler Kanunu'na muhalefette olduğu gibi üç ay hapis, elli lira para cezasıydı). "Devrim kansız olmaz" dedikleri, acaba bu muydu?

Atatürk, Kastamonu seyahatinde, 30 Ağustos 1925'te halka şöyle sesleniyordu:

Tekke ve zaviyelerin kapatılacağıın ilk işareti, Atatürk'ün, başına Panama şapkası koyarak çıktığı Kastamonu seyahatinde verilmişti.

"Ölülerden medet ummak, medeni bir cemiyet için, şindir (lekedir). Efendiler ve ey millet! Biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler ve meczuplar memleketi olamaz. En doğru ve en hakiki tarikat, medeniyet tarikandır."

İslâm inancında, hangi çağda ölmüş olursa olsun, "ölülerden medet ummak" yoktur. Bununla birlikte yalnız Müslümanlar arasından değil, diğer dinlerin mensupları arasından da ölülerden medet umanlar çıkmaktadır. Bu bir bakıma çaresizliğin ifadesidir ve her toplumda rastlanmaktadır. Bunun önüne kanunla

değil, ancak eğitim ve bilinçle çıkılabilir. Nitekim kanunlarla yöneliş engellenememiştir... O kadar ki, zaman zaman Atatürk'ün Anıtkabir'i de bundan nasibini almakta, bazı kişi ve kuruluşlar, kimi zaman bireysel, kimi zaman topluca Anıtkabir'e çıkıp, şahıs ya da kurumları "Atatürk'e şikâyet" etmektedirler!

Bazı mezarlara şifa, para, ev, kısmet, evlat ya da torun arayışı için gidenler olduğu gibi, bazılarına da makam-mevki arayışı için gidenler olmaktadır. Türbelerin kapatılması, bu alışkanlığı kıramamıştır. Bilindiği üzere, 30 Kasım 1925 tarih ve 677 sayılı kanunla tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması sağlandı... Bütün tarikatlarla birlikte, padişah ve sultan türbeleri dâhil tüm türbeler de kapatıldı... Ayrıca şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, halifelik, falcılık, hacılık, hocalık, büyücülük, üfürükçülük gibi eylem, unvan ve sıfatların kullanılması, bunlara ait hizmetlerin yapılması ve bu ünvanlarla ilgili elbise giyilmesi yasaklandı.

Enteresan değil mi; halen yürürlükte ve anayasa koruması altında olan bu yasaya göre, Sultan Çelebi Mehmed'e "Çelebi Mehmet", yahut Şeyh Edebalî'ye "Şeyh Edebalî" demek suç!

On Dördüncü Bölüm

SALTANAT VE HİLAFETİN KALDIRILMASI

Saltanat Nasıl Kaldırıldı?

MALUM: 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti kuruldu. İstanbul'da ise Sultan Vahideddin vardı. İstanbul zaten işgal altındaydı ve Padişahın varlığı sembolik anlamda sürüyordu. İnisiyatif Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin elindeydi.

Yine de rejimin gerçek karakteri henüz belirgin değildi. Belirsizlik Mudanya Mütarekesi imzalanıncaya kadar sürdü. Vatan topraklarının büyük bölümü işgal altında iken, muhtemelen, Türkiye Büyük Millet Meclisi, rejim tartışması açmak istemiyordu. O takdirde cephelerde "Halife-i Ruy-i Zemin için" savaştığına inanan insanların yüreği çözülebilir, moral güç çökebilirdi. Ancak Mudanya Mütarekesi'nden sonra rejim konusu Ankara'da kapalı kapılar ardında seslendirilmeye başlandı.

Saltanat kaldırılacaktı; ancak bunun bir bahanesi olmalıydı. O bahane kendiliğinden geldi. Zira İtilaf Devletleri, Lozan'da toplanacak barış konferansına hem Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni, hem de Osmanlı Hükümeti'ni davet etmişlerdi.

Sadrazam Tevfik Paşa, TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta; Ankara ile İstanbul arasındaki ikiliği kaldırmayı ve barış müzakerelerine birlikte katılmayı teklif etti.

Mustafa Kemal Paşa teklifi reddetti. Ankara ile İstanbul arasındaki ikilemin devletin yeniden yapılanmasını engelleyeceğini düşünüyordu. Ona göre ikilemin ortadan kalkması, saltanatın ortadan kalkmasıyla mümkündü. Zaten saltanat, 20 Ocak 1921'de kabul edilen Anayasa'daki "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" prensibi ile bağdaşamazdı.

**Saltanat kaldırılacaktı;
ancak bunun bir bahanesi olmalıydı.**

Yakın arkadaşlarıyla konuştu ve seksen imzalı bir tasarı ile Büyük Millet Meclisi'ne saltanatı kaldırma teklifini sundu. Meclis'te bu hususta fikir ayrılığı vardı. Bazı milletvekilleri millet için tarihî kıymeti olan saltanatın en azından bu anlamıyla devamını savunuyorlardı. Bir kısmı da, "Saltanat zaten bitmiştir, bitmiş bir şeyin sembolik olarak devamına gerek yoktur" görüşündeydi. Tedricî bir geçiş öngörüldü. Buna göre saltanat hilafetten ayrılacak, saltanat kaldırılıp hilafet sürdürülecekti.

Meclis'teki sert müzakerelerden sonra tasarı "Teşkilat-ı Esasiye", "Şer'iyye" ve "Adliye Komisyonu" üyelerinden meydana gelen karma bir komisyona verildi. Bu komisyonun başkanlığına Kırşehir Mebusu Hoca Müfid Efendi seçildi. Konu görüşülmeye başlandı. Karma Komisyondaki üyelerin çoğu hilafetin saltanattan ayrılmayacağı görüşündeydiler. "Hilafet saltanattan koparlrsa güçsüzleşir, İslam dünyası nezdindeki itibarını yitirir" diyorlardı.

Görüşmelerin bir yerinde Mustafa Kemal Paşa bir masanın üzerine fırladı: "Efendiler" diye bağırды, "Saltanat bitmiştir. O kalkar mı, kalkmaz mı diyenler kelleleriyle oynuyorlar. Sizin vazifeniz kalkmış olan saltanatın formülünü bulmak. O kadar". Formül beş dakikada bulunuverdi. (İsmail Habib Sevük, 29 Ekim

1953, *Cumhuriyet* gazetesi)

Ve saltanat, hilafetten ayrıldı (1 Kasım 1922). Sultan Vahideddin artık padişah değil sadece “Halife” idi. Fakat kendisine Ankara’dan öyle ürkütücü ve incitici haberler gelecekti ki, hayatını ve hilafetini kurtarma telaşıyla atalarının yurdunu terk edecekti (17 Kasım 1922).

Devlete ait tek kuruşa elini sürmedi. Hatta okumak için aldığı el yazması değerli kitapları bile makbuz mukabilinde iade etti. Meclis, Abdülmecid Efendi’yi “Halife” olarak atadı. Ama bu da uzun sürmeyecek, kısa bir süre sonra “Halife’nin Padişah gibi davrandığı” gerekçe gösterilerek tüm hanedan mensuplarından “bir gece içinde” ülkeyi terk etmeleri istenecekti.

İşte buna ilişkin talimatın bir gazetede yayımlanmış şekli:

“Osmanlı Hanedanı’nın bütün erkekleri bugün akşama kadar hudutlarımızı terke mecburdurlar. Malum olduğu gibi bunların bir kısmı dün muhtelif yerlere gitmişler, bir kısmı da bugün gitmek üzere kalmışlardır. Hanedan azası önce gidecekleri yerleri tespit ettikten sonra polis müdürlüğü gidecekleri memleketlere kadar aile biletlerini almış ve harcırahlarını vermiştir. Polis Müdür Muavini Kamil Bey ayrıca hanedan azasının her birine birer senet mukabilinde 1000 lira (125 sterlin) vermiştir.

“Vali Haydar ve Emniyeti Umumiye Müdürü Muhittin Beylerin verdikleri izahata göre bu alelhesap verilmiş bir miktar olup bir müddet sonra gidenlere ihtiyaçlarını temin etmek üzere para gönderilecektir.” (*Akşam* gazetesi, 7 Mart 1925).

Tabii o para hiçbir zaman ellerine ulaşmadı. Yurt dışında geçerli bir meslekleri olmadığı için de (hanedana mensup erkeklerin hepsi askerdi) sefil oldular.

O kadar ki, Sultan Vahideddin öldüğü zaman İtalyan bakkallarına 150 bin lireden borcu vardı. Bu yüzden tabutuna haciz kararı geldi. Damadı Ömer Faruk Efendi ile birkaç sadık bendesi tabutunu arka kapıdan kaçırdılar. Şam’a götürüp defnettiler. Sonradan kızı tüm borçlarını ödeyip Padişahı kul hakkından kurtardı.

Sultan Vahideddin Hain miydi?

Sultan Vahideddin, gerçekten de en çok tartışılan padişahlardan biridir. Ona “hain” diyen vardır, “âlim” diyen vardır, “zalim” diyen vardır...

Kimilerine göre İstiklal Savaşı’mızın gerçek organizatörü, kimilerine göre İstiklal Savaşı’mızı akamete uğratmak için kurulan “Yeşil Ordu” düşüncesinin mimarı...

Anlayacağınız iki arada bir derede kalmış bir padişattır, Sultan Altıncı Mehmed Vahideddin!.. Bu da normal: Zira yakın tarihimiz, tarihsel zeminde değil, “siyasal zemin”de tartışılıyor. Ve öyle bir hava veriliyor ki, Sultan Vahideddin haklı çıkarsa Mustafa Kemal haksız çıkacak, Sultan Vahideddin haksız çıkarsa, Mustafa Kemal haklı çıkacak...

Bu anlayış içinde, kitleler “Atatürkçüler” ve “Vahdettinciler” diye bölünüyor! Sonra da taraflar başlıyorlar yeni bölünme odakları icat etmeye: Laikçiler-şeriatçılar... Cumhuriyetçiler-hilafetçiler... Çağdaşlar-mürteciler... Vesaireler...

Tabii bu son derece yapay bir bölünme: Yıllardır yapay bölünmelerde gerçek kavgalar üretiyoruz. Sonuçta hayatı kaçırdık, çağı ıskaladık ve Kıbrıs Rum Kesimi’nin bile gerisinde kaldık. Yani yapay bölünmelerde ürettiğimiz gerçek kavgaların faturası çok ağır oldu. Tarihi yapan insanları tokuşturarak güç, ideoloji, ya da şahsi gelecek inşa etmeye çalışanlar, hepimize büyük zararlar verdiler.

Hâlbuki tarih bir bütündür ve içindeki tüm isimler tarihimizi inşa eden isimlerdir. Tarihçinin, takım tutar gibi, bunlardan bazılarını tutup bazılarını tutmaması; bazılarını dost, bazılarını düşman olması ve onları kullanarak hayatla kavgaya oturması diye bir şey olamaz. Bu tarihçinin görevi değil, yalnızca ideoloji simsarlarının işlevidir! Biz hayata ve tarihe belgelerin ışığında bakmakla mükellefiz.

Sultan Mehmed Vahideddin, 1918’de tarihinde atalarının tahtına oturdu ve Birinci Dünya Savaşı’nın korkunç sonuçlarıyla

karşı karşıya kaldı. Aradan dört ay bile geçmeden uğursuz Mondros Mütârekese imzalandı (30 Ekim 1918). Ardından Osmanlı toprakları İtilâf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlandı...

Kasım 1918'de İngiliz ordusu Musul'a girdi. 1920 yılının 16 Mart'ında da, Müttefik Donanması İstanbul'u işgal etti. Yunanlılar İzmir'e, İtalyanlar Güneybatıya, Fransızlar da Güney Anadolu'ya girdiler. Osmanlı Ordusu ortadan kaldırıldı. Silahları depolara kilitlendi, kapılara İngiliz nöbetçiler dikildi...

Yalnızca, Padişahın şahsını korumak için yedi yüz kişilik "Maiyyet-i Seniyye Kıtası" silahlıydı. Onu da Padişah, Ayasofya çevresine mevzilendirip, Ayasofya'ya çan takmaya kalkışacak İngiliz askerlerine (böyle bir söylenti çıkmıştı) karşı camiye savunmalarını emretti. Belli ki Padişah, Ayasofya'nın "cami" kimliğinin korunmasını, kendi varlığının korunmasından daha fazla önemsiyordu.

Sultan Vahideddin, 1918'de atalarının tahtına oturdu ve Birinci Dünya Savaşı'nın korkunç sonuçlarıyla karşı karşıya kaldı.

Başta İstanbul olmak üzere tüm ölke, “işgal”ın yıkıcılığını ve yıkıcılığını yaşamaya başlamıştı (şunu vicdan borcu olarak hemen belirtmeliyim ki, başkent İstanbul işgal edildikten sonraki gelişmelerden Padişahı sorumlu tutmak haksızlık olur. Çünkü her hareketi kontrol ve müthiş bir baskı altındadır. İngiliz Donanması’nın tüm toplarını saraya yöneltmiş olarak Dolmabahçe’de demirli olduğunu unutmayalım. Buna rağmen Sultan Vahideddin, Anadolu’nun galip devletler arasında bölüşölmesini öngören Sevr Antlaşması’nı imzalamamıştır).

Padişah, işgal altındaki İstanbul’dan vatanın kurtarılmayacağını biliyordu. Bu yüzden Anadolu’ya gitmeyi düşündü; ancak İngilizler Anadolu’ya geçip bir hareket başlatması halinde İstanbul’u Rumlara teslim edeceklerini söylediler. Bu katliam demekti. Böylece Anadolu’ya geçme fikrinin önü tılandı. O da güvendiği komutanları Anadolu’ya göndermeye karar verdi. Almanya ve Avusturya seyahatinde kendisine eşlik ederken yakından tanıdığı yaverlerinden Mustafa Kemal’i bu karar çerçevesinde saraya çağdı ve dedi ki: “Paşa, Paşa! şimdiye kadar devlete çok hizmet ettiniz. Bunları tarih yazacak. Ama asıl şimdi yapacağınız hizmet hepsinden mühim olabilir: Siz devleti kurtarabilirsiniz! Cenab-ı Allah muvaffak etsin.” (Osmanlı arşivlerinden başka, kendisi de bir “Atatürkçü” olan araştırmacı Murat Bardakçı’nın yayımladığı *şah Baba* isimli eser de konuyu bu şekilde aktarıyor).

Masrafları için bir miktar para verdi, İşgal Kuvvetleri’nden izin aldı ve “Çürük müydü, sağlam mıydı?” tartışmalarında kavgalar ürettiğimiz meşhur “Bandırma Vapuru”yla Anadolu’ya gönderdi. Böylece İstiklal mücadelesi başlamış oluyordu. İstiklal Savası zaferle sonuçlandıktan sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, 1 Kasım 1922’de hilafet ile saltanatın ayrıldığını ve saltanatın kaldırıldığını bir kanun ile kabul ve ilan etti.

Vahideddin Han’ın adı hutbelerden kaldırıldı. İstanbul ve Anadolu basınında aleyhinde yazılar çıkmaya başladı. Bu arada kendi nâzırlarından ve meşhur Osmanlı gazetecilerinden Ali

Kemal Bey, bazı kimseler tarafından İzmit'e kaçırılarak linç edildi. Bu olay, Sultan Vahideddin'in Ankara'daki havayı sezmesine yardımcı oldu. Ankara, saltanatın devamını arzulamıyordu. Esasen dünyanın gidişatı da bu yönde idi.

Bu durumda Sultan Vahideddin, hem yeni kurulacak olan cumhuriyete zorluk çıkartmamak, hem de öç alma sendromuna düşenlerden "halife" sıfatını korumak için, 17 Kasım 1922'de, "Malaya" isimli bir İngiliz savaş gemisiyle İstanbul'u terk etti.

Zaten 5 Kasım 1922'de Ankara'da 101 pâre top atılarak saltanat kaldırılmış, o andan itibaren Sultan Vahideddin'in Padişahlığı sona ermişti. O tarihten on iki gün sonra yurtdışına kaçan (tabii kaçırmaktan söz edilecekse) "Sultan Vahideddin" değil, vatanızsızlığa mahkûm edilen Vahdettin'dir!

**Sultan Vahideddin, yurt dışına çıkarken
emrinde hazineler olduğu halde, şahsi
parasının ve hanedan armasının dışında
tek kuruş almamıştır.**

İlk durağı Malta oldu. Oradan Melik Hüseyin'in daveti üzerine Mekke'ye gitti. Hicâz ve Mısır'a uğradıktan sonra, İtalya'nın San Remo kentine yerleşti. Kiraladığı bir villada, yakın maiyetiyiyle yaşamaya başladı.

O sırada İtalya Kralı Emanuel, Padişaha bir yaveri aracılığıyla şu teklifi yaptı:

"Ülkenin muhtelif yerlerinde saraylarımız var. Zat-ı âlîlerinin ikameti için, nerede oturmak istiyorlarsa, orada derhal bir saray verilecektir. Ayrıca, yüksek müsaadeleriyle, Zat-ı Şahane'nin emrine her ay takdir buyuracakları miktarda bir meblağ tahsis edilmiştir."

Sultan Vahideddin bu teklifleri münasip bir lisanla ve teşekkür ederek reddetti. Oysa yurt dışına çıkarken, emrinde hazineler olduğu halde, şahsi parasının ve hanedan armasının dışında tek kuruş almamış, (bu konuda muhalifleri iftira atmaya bile ce-

saret edemediler) okumak üzere hazine dairesinden aldığı kıymetli bir kitabı dahi makbuz mukabili iade ettikten sonra yurt dışına çıkmıştı. Millet malına, bu kadar hassastı. Bu hassasiyeti yüzünden kısa süre içinde parasız kalacak, hanedan armasının üstündeki kıymetli taşları söküp sattırarak bir süre daha yaşayacak, böyle bir zaruret içinde yaşarken bile İtalya Kralı'nın teklifine benzer tüm teklifleri geri çevirecekti. Hâlâ "Müslümanların Halifesi ve Osmanlı Padişahı" ünvanlarını taşıdığı için, kimseden karşılıksız bir ikram kabul edemeyeceğine inanıyordu.

Bir gün, para işlerine bakan Fahri Bey, bu tavrını eleőtirdi:

"Bu kadar ikramı reddediyorsunuz. Herhalde mutfağınızda kuru soğan dahi kalmadığını bilmiyorsunuz" dedi. Bunun üzerine Sultan Vahideddin ağlamaklı oldu:

"Fahri Bey" dedi, "Maiyet-i saniyemde bulunmaya mecbur değilsiniz. Bu hayat size zor geliyorsa ayrılınız. Ben Müslümanların halifesi sıfatıyla bir gayrimüslim hükümdarın ihsanını kabul edemem."

16 Mayıs 1926 tarihinde San Remo'da vefat ettiğinde şehrin kasaplarına, bakkallarına vesair mağazalarına önemli miktarda borçları vardı. Alacaklılar, Padişahın öldüğünü duyunca koşup alacaklarını istediler. Aksi gibi hiç kimsede borçları ödeyecek kadar para yoktu. O zaman da cenazesini haczettiler...

Bu, sözün tam manasıyla bir hicran ve hüsrân sayfasıdır. Hatası, sevabıyla Osmanlı Devleti'ni yönetmiş bir "Halife-i Rû-yı Zemin"in cenazesi, gurbet ellerde ortada kalmıştı. Çocukları hıçkırarak ağlaırken, ona ücretsiz hizmet eden adamları, derin acılarını içlerine atarak, para bulmak için sağa sola koşturuyorlardı. İsteseler elbette İtalya hükümetinden gereken parayı alabilirlerdi ama gayrimüslimlerden sağlığında almadığı yardımı, ölümünden sonra alarak ruhuna ihanet edeceklerini düşünüyorlardı. Başka çare kalmayınca, arka kapıdan cenazeyi kaçırdılar. Selahaddin Eyyûbî Türbesi'ne defnetmek üzere, vasiyeti gereğı Şam'a götürdüler (Daha sonra Suriye ve Mısır Müslümanlarından toplanan parayla Padişahın borçları kuruşuna kadar ödendi). Ama adı ge-

çen türbede yer kalmadığından, Yavuz Sultan Selim Camii hazinesine defnedildi.

Öldüğü güne kadar, gelip giden herkese Türkiye’den haberler soruyor, cumhuriyetin kurucuları hakkında ileri geri konuşmaya yeltenenleri sert bir hükümdar bakışıyla susturup “Onlar bizim paşalarımızdır, gıyaplarında konuşulmasını arzu etmeyiz” diyor, “Saltanat ve sarayın yıkılması önemli değildir, önemli olan milletin kurtulmuş olmasıdır” şeklinde konuşup şükrediyordu.

Son Halife Kimdir?

Son Halife Osmanlı Hanedanı’ndan Abdülmecid Efendi’dir... 1868 Mayıs’ında Dolmabahçe Sarayı’nda dünyaya gelmiştir. Babası Sultan Abdülaziz, annesi Hayrân-ı Dil Kadınefendi’dir... Abdülmecid Efendi, 18 Kasım 1922’de “Halife” ünvanıyla hilâfet makamına oturtuldu. Bildiğiniz gibi, bu tabii bir süreç değildi. Çünkü saltanat kaldırılmış, son Padişah Sultan Vahideddin, tehditler karşısında ülkesini terk etmişti.

Halife Abdülmecid, hemen hemen bütün şehzadeler gibi, iyi bir eğitim almıştı. Arapça, Farsça ve Fransızca başta olmak üzere altı yabancı dil biliyordu. İyi bir hattât ve ressamdı. Bizzat kaleme aldığı, on iki ciltlik *Hâtıralar* isimli kitabı yayımlanabilmiş olsaydı, eminim tarihimizin alacakaranlık kuşağında kalmış bir bölümü hakkında bilmediğimiz pek çok şeyi öğrenme şansımız olurdu.

Aslında tarihimizi “doğru” kaynaklardan öğrenme açısından çok şanssız bir milletiz!..

Birkaç örnek: İstiklâl Savaşı’mızın önder ve örnek generallerinden Kâzım Karabekir Paşa’nın hatıraları yıllar boyu yasak kapsamında tutulduktan sonra, nihayet yayımlandı; ama yayımlanan bölümü tüm hatırat karşısında ancak “devede kulak”tı. Ayrıca, İstiklâl Savaşımızın kahraman generalinin hatıraları, incitici, yorucu ve düşündürücü bir sansüre tabi tutulmuştu.

Sonuç olarak, İstiklal Savaşımızı, savaşın dört önderinden (Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak, Kâzım Karabekir)

iki önderin (Mustafa Kemal ve İsmet İnönü) gözüyle gördük da-
ima. Diğer ikisinin (Fevzi Çakmak ve Kâzım Karabekir) gözün-
den de görme şansını bir türlü yakalayamadık.

Ne hikmetse Mareşal Fevzi Çakmak ölümüne kadar sustu,
Kâzım Karabekir Paşa ise anılarını kaleme aldı; ancak yıllar boyu
kimse yayımlama cesareti gösteremedi. Yayımlanan bölümleri
ise yasaklandı. Sonra sansürlendi.

Son Halife Abdülmecid Efendi

Evet, çok şanssız bir milletiz!.. Yakın tarihin bazı şahitleri sü-
rekli konuşup yazarken, bazıları sus pus oldular! Sus pus olanla-
ra, Atatürk'ün resmî eşi Lâtife Hanım da dahildir. Tıpkı Kâzım
Karabekir Paşa gibi o da Atatürk'le ve arkadaşlarıyla yaşadıkları-
nı, "Belki bir gün yayımlanır" umuduyla, günü gününe kaydet-
mişti. Ne var ki, önce yirmi beş yıl, yirmi beş yıl dolunca da son-

suza kadar yayımlanması yasaklandı. Lâtfе Hanım'ın anılarını çelik kasalara koyup kilit üstüne kilit vurdular!.. Böylece *Nutuk*, yakın tarihin tek tanığı oldu.

Saklı tarihe sahip bizden başka bir millet var mı bilmiyorum!

“Son Halife” deyince yine “yasak”larla iç içe “saklı” bir tarih çıkıyor karşımıza: Yine alacakaranlık kuşağında el yordamıyla yürümek zorunda kalıyoruz. Galiba onu “Hilafet” tahtına oturtan irade, saltanatı kaldırırken hilafetin kudretinden yararlanmak istemişti. Millete de “İşte dinî önderinize dokunulmadı” mesajı veriliyordu. Gerçekten de İstiklâl Savaşımızın en önemli motivasyon kaynağı hilâfetti. Dağıtılan tüm bildirilerde ve yapılan tüm konuşmalarda “Halifeyi kurtarma” misyonu ön plana çıkıyordu. Yani yıllar boyu süren savaşlardan yorgun düşmüş bir milleti tekrar ayağa kaldırıp zafere ulaştıran motivasyonun kaynağında “Dar’ül-Hilâfe” diye de anılan başkentin (İstanbul) ve başkentte oturan “Halife Hazretleri”nin kurtarılması azmi yatıyordu.

“Kuvvacı”lar (Kuva-yı Milliye’nin o zamanki halk arasında söyleniş biçimi) söylemi böyleydi. Bu yüzden, zaferin hemen sonrasında hilafeti saltanatla birlikte kaldırmak, yüreklere ağır gelebilir, hatta istenmeyen durumlar gelişebilirdi.

İş takside bağlandı: Önce saltanat, sonra hilâfet... Bu konuda devrin süper devleti İngiltere’nin çok büyük baskısı da vardı. Çünkü İngiltere, İslâm dünyasını (özellikle Ortadoğu petrollerini) kontrol etmek istiyordu. Halifenin varlığı buna engeldi. Bunun için bertaraf edilmesi gerekiyordu.

İstiklâl Savaşımızı zafere taşıyan Birinci Meclis bu isteğe şiddetle direndi. Ama derhal lâğvedilip erken seçime gidildi. İstiklâl Savaşımızı zafere taşıyan isimler bu kez Meclis dışında bırakılmıştı.

Zaten seçim milletin iradesini özgürce gösterebildiği bir seçim değil, Ankara’dan gösterilen adayların tasdiki biçimindeydi. İkinci Meclis, 3 Mart 1924 tarihinde, “hilâfet” işlevini üstlenerek (hilâfet müessesesi, hâlâ Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin manevi şahsında mündemiçtir) “ilga” etti.

Halife Abdülmecid Efendi görevden alındı. İslâm'ın ilk halifesi Hz. Ebubekir, 102. son halifesi Abdülmecid oldu. "İlk Halife"-nin hilafeti 2 sene 3 ay, "Son Halife"nin hilafeti ise 1 yıl 3 ay sürmüştü.

Halife Abdülmecid, 4 Mart sabahı yakınları ile birlikte Çatalca'ya götürülerek trenle sınır dışı edildi. Mal varlığı hazineye aktarıldı. Vatanın sahipleri böylece "vatansız" kaldılar.

Halife Abdülmecid, sürgün yıllarını tıpkı "Hânedan"ın diğer üyeleri gibi sıkıntı ve yokluk içinde geçirdi. Nihayet 23 Ağustos 1944 tarihinde Paris'te, kirasını ödeyemediği evde fani hayata veda etti.

Vatan toprağına gömülmesini vasiyet etmişti. Bunu Türkiye'ye bildirdiler. Ancak CHP hükümeti şiddetle reddetti. Bunun üzerine Paris'te geçici bir mezara defnedildi. Orada on yıl bekledi. Nihayet Medine'de Harem-i Şerife nakledildi. Neticede orası da "vatan toprağı" sayılırdı.

Hilafetin Kaldırılmasına Tepki Gösterilmedi mi?

Tabii ki, kısmen tepki gösterildi... Mesela, Atatürk'ün yakın arkadaşlarından Dr. Rıza Nur, üslubunu sertleştirdi: "Halifeliliğin ilgası cinayet olmuştur... Halifeliliğin ilgası çılgınlıktır" demeye başladı.

Onun yanı sıra, geçmişte Atatürk'le kader arkadaşlığı yapan Rauf (Orbay) Bey, Refet (Bele) Bey ve Kâzım Karabekir Paşa gibi isimler yollarını ayırdılar. Halk Partisi'nden istifa ederek Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurdular. Bu hareketin en belirgin özelliği "gelenek ve inançlara saygılı" olarak kamuoyu önüne çıkmasıydı...

Fakat İsmet Paşa muhalefete alışık değildi. Kimliği hâlâ tartışılan "isyanlar" bahanesiyle, Türkiye'yi yıllar boyu inim inim inleten "Takrir-i Sükun" (4 Mart 1925) dönemini açacaktı. Bu kanuna dayanarak ve "irtica"yı bahane ederek Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kapattıracak, (17 Kasım 1924'te kurulan bu

parti 3 Haziran 1925'te kapatıldı) yeniden İstiklal Mahkemele-ri'ni kuracak, memleketi demir yumrukla idare etmeye başlayacaktı. Artık neredeyse yaşamak bile yasaktı!

Hilafetin kaldırılması, "Halifeyi kurtaracağız" diye savaşılan Anadolu'da buruklukla karşılanmıştı. Yer yer tepkiler oluştu. Bu tepkiye karşı baskı da çok şiddetli oldu. Hemen her muhalif hareket ölümle bastırıldı.

Halk hükümetten ürkmüştü. Bu ürküntü, "yönetilen kitle"yi "yöneten"lerinden (bir başka deyişle devleti milletten) büyük ölçüde kopardı. O kopuklukta ezan Türkçeleşti, din eğitimi veren kurumlarla tekke ve zaviyeler, hatta türbeler kapandı, bazı camiler satıldı, kimisi depo hatta parti merkezi olarak kullanılmaya başlandı.

**Hilafetin kaldırılışından bir gün sonra
5 Mart 1924'te, İngiliz siyasetine de
uygun olarak, Hicaz Kralı Hüseyin,
halifeliğini top atışlarıyla ilan etti.**

Bütün bunlar halkın kendi devletini sahiplenmesini güçleştirdi. Daha doğrusu dini ile devleti arasında tercihe zorlandığını hissetti ve yüreği yarıldı. Bu durum ise en azından kalkınmamızı sekteye uğrattı. Patinajlarla çok vakit kaybettik (Kalkınma hamlelerinin Demokrat Parti döneminde hızlanmasını, kısmi din özgürlüğünün hayata geçmesiyle ilişkilendiren pek çok sosyolog ve tarihçi var).

Hilafetin kaldırılması devletin hem dünya Müslümanları, hem de kendi milleti üzerindeki kontrol mekanizmalarını da sekteye uğrattı. İslam dünyasında duygusal ve siyasal açıdan müthiş bir başıboşluk dönemi açıldı. Bunu fırsat bilen Ürdün Haşimî Krallığı Türkiye'den "Mukaddes Emanetlerin" iadesini istedi.

Diğer Araplar kendi hilafetlerini ilan etme peşine düştüler. Hilafetin kaldırılışından bir gün sonra 5 Mart 1924'te, İngiliz siyasetine de uygun olarak, Hicaz Kralı Hüseyin, halifeliğini top

atışlarıyla ilan etti. İngilizler Türklerin hilafetini destekleyen Hint Müslümanlarına karşı halifeliğin Arap soyundan olması gerektiği tezini savunmaya başladılar.

Bu arada Şam'da Hüseyin'in, Fas'ta Fas Sultanı'nın, Trablus'ta İtalyan Kralı'nın adı "Halife" ünvanıyla birlikte anılmaya başlandı. Muhtelif ülkelerden tam dokuz halife adayı belirdi. İngiltere, Fransa ve İtalya, kaldırılan hilafet müessesesini kendi çıkarları yönünde kullanmak istediler.

Çoğu kez sembolik kalmakla birlikte, "halife"nin hem millet, hem de dünya üzerinde bir itibarı ve etkisi vardı. Hilafetin kaldırılmasıyla o etki kırıldı.

O etki kırılınca bundan en çok İslam'ı ve onun temsilcisi saydıkları halifeyi kendi istiklallerine dayanak yapan Hint Müslümanları etkilendi. Çünkü Hindistan gibi, Müslümanların azınlıkta olduğu kıtalarda (o tarihte Pakistan henüz yoktur) self-determinasyonun mutlaka dinî tabana dayanması gerekiyordu.

Başka bir deyişle Uzakdoğu Müslümanları, bağımsızlığı dinî temelde arıyorlardı. Zira Hindistan Müslümanları için İngiliz idaresinden çıkmak –Hindular karşısında– kurtuluş olmayabilirdi. İslam ve sonuçta hilafet Hint Müslümanlarının ayrı bir millet olarak kabul edilmelerini sağlıyordu. İşte bu nedenle Müslüman Türkiye'nin, hilafet müessesesi vasıtasıyla bölge Müslümanları üzerindeki hakimiyetini sürdürmesini arzuluyorlardı.

Hilafet kaldırılınca Hint Müslümanları, İngiltere ve Hindular karşısında çok zor durumda kaldılar.

O kadar ki, Hindu lider Pandit Jawaharlal Nehru, Türklerin "din" yerine "milliyetçilik"i esas alıp laikleştiklerini, Hindistan Müslümanlarının da buna benzer bir "inkılap" yapmalarını, laikleşerek Hint milliyetçi hareketine katılmalarını ve bağımsızlık istemekten vazgeçmelerini savunmaya başlamıştı.

Bu sebeple Hilafet Komitesi adına, Hintli Müslüman önderlerden Şevket Ali, Ankara'ya telgraf çekerek hilafetin kaldırılış kararının yeniden gözden geçirilmesini rica etti.

Fakat Cinnah, (Pakistan'ın kurucu önderi) İngiltere'nin, İslam

milletleri arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları kullanabileceğini göz önüne alarak yeni Türkiye'yi desteklediklerini, önemli olanın halkın Müslümanlığı olduğunu dünyaya açıkladı.

On Beşinci Bölüm

CUMHURİYETİN İLK DÖNEMLERİ

Geçmişe Yönelik Karalama Gayretleri

İ KİYE KATLANMIŞ bir gazete sayfası düşünün: Önümdeki kitabın ebadı işte bu. Adı ise şöyle: *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne: Nasıldı? Nasıl Oldu?* 1933 yılında, Cumhuriyetin onuncu yıldönümü münasebetiyle basılan bu kitap resmî bir devlet yayını... Yani hiç kimse “Birileri yapmış, yazmış” diyemez. Kitabı hazırlayanların adı da zaten bir “devlet yayını” ile karşı karşıya bulunduğumuzun somut delili: Vedat Nedim Tör ve Burhan Asaf. İkisi de devlet memuru. Zaten kitap İstanbul’da Devlet Matbaası’nda basılmış. Bu bile resmî kimliği konusunda hiç tereddüde mahal olmadığını gösteriyor.

Kitap hakkında neden bu kadar teferruata girdiğime gelince... Çünkü Cumhuriyeti yeni kuşaklara anlatma iddiasıyla yayımlandığı öne sürülen bu kitap, tam bir “iftiraname”dir. Osmanlı Padişahlarını, Osmanlı devlet kurumlarını, toplumsal yapıyı ve toplumsal yapının dayandığı kutsal kökleri iftiraya bulamakta, aşağılamakta ve her fırsatta karalamaktadır. Bu yapısıyla, kitap, Cumhuriyeti anlatmak için değil de, sanki geçmişî yaralamak ve

karalamak için hazırlandığını düşündürmektedir.

Hiçbir ayırım yapılmadan padişahlara münasip bulunan sıfat, “zorba”dır. Kitabın ikinci sayfasında aynen şöyle denmektedir: “Padişahlar, sarayın dört duvarı içinde soysuzlaşmış zulüm ve sefahet mirasyedileridir... Sultanlar içinde millet davası, kendi aile menfaatlerini kurtarmak için pazara çıkarılan bir metadan (maldan) ibaretti. Sultanlar millete inanmazlar, milletin gelişmesini istemezler, millette beliren her türlü uyanıklık hareketlerini bir kan deryasına boğarlar, kuvvetlerini milletin şuurundan ve sevgisinden değil, milletin cehaletinden ve korkusundan alırlardı.” Kitabın altıncı sayfasından bir cümle: “Horoz dövüştüren Sultan!” Yedinci sayfasından bir cümle daha: “Gazi, fikir dövüştürür.” Sekizinci sayfada, bazıları daha sonra padişah olan Osmanlı şehzadeleri şöyle niteleniyor: “Sarayların dört duvarı içinde halayıklar ve haremağaları arasında yetişen nazlı efendiler, kuş beyinli kalmağa mahkûmdurlar.”

Kitabın “kuş beyinli kalmaya mahkûm” olduklarını söylediği şehzadelerden tahta çıkanlarından biri “Yıldırım Bayezid”di ki, milletimizi Avrupa’dan atmak için gelen ve “Gök kubbe çökse mızraklarımızla tutarız” diyen mağrur Haçlı ordusunu Kosova’da perişan etti... Diğeri Murad Hüdavendigar’dı ki, II. Niğbolu Zaferrî’ni kazandıktan sonra, millet-devlet davası uğruna şehit oldu... Kitabın “kuş beyinli kalmaya mahkûm” olduklarını söylediği şehzadelerden bir diğeri “Sultan II. Mehmed” unvanıyla padişah olup Bizans emellerini yerle bir etti. Bu milletin devletini devrinin süper gücü yaptı. Dünya tarihinde ilk kez “kişisel hak ve özgürlükler” sayfasını açıp bundan yalnız Müslümanları değil, Hıristiyan ve Musevileri de yararlandırdı.

Bunlara ve torunlarına, yani Yavuz ve Kanuni dâhil, hem tarihsel çizgide, hem de günümüzde iftihar vesikalarımız olan dâhilere “kuş beyinli” diyebilmek için, insanın gerçek anlamda bir “kuş beyinli” olması yetmez, aynı zamanda derin bir kin kuyusundan hayata bakması da gerekir. Bu kitap gerçekten de bir kin kuyusundan hayata bakıyor. Bunu kitabın her sayfasında görmek

mümkün olmakla birlikte en çok sevgi, hoşgörü ve barış simgesi sayılan Mevlevilerin fotoğraflarının basıldığı yirmi dördüncü sayfada kendini gösteriyor. Çünkü bir grup semazenin (sema edenlerin) fotoğrafının altına aynen şu cümle yazılmış: “Şu soytarılara milletin ruhu emniyet olunur mu?”

Peki ya böyle kitaplara milletin şuuru emanet edilebilir mi?

Serbest Fırka Nasıl Kuruldu, Nasıl Kapatıldı?

18 Aralık 1930 tarihi demokrasimiz açısından önemli bir tarihtir; çünkü Serbest Cumhuriyet Fırkası bu tarihte kapatılmış, böylece Cumhuriyet tarihimizin çok partili rejime geçiş denemesi de hüsrarla neticelenmiştir.

Önce bu partinin kuruluş macerasına kısaca göz atalım. Ama göz atarken unutmayalım ki, Cumhuriyet tarihimizin ilk muhalefet partisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’dır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Şeyh Sait isyanı bahanesiyle, devrin kudretli Başbakanı İsmet İnönü tarafından çıkarılan meşhur “Tahrir-i Sükun Kanunu”na istinaden “irtica” isnadıyla kapatıldığında, takvimler Kasım 1924’ü gösteriyordu...

Serbest Fırka denemesi bu tarihten altı yıl sonrasına rastlar. O tarihte Cumhuriyet yedinci yaşını sürmektedir ama taşlar hâlâ yerine oturmamıştır (Zaten ne zaman oturdu ki?). Memleketin her köşesinde yokluk, yoksulluk, baskı, şiddet hüküm sürmektedir. Bunları yola koyması gereken Başbakan İsmet İnönü ise muhaliflerini susturma çareleri aramakla meşguldür.

Öte yandan İstiklal Savaşı’nın iki kader arkadaşı arasında (Atatürk ve İnönü) dipten dibe bir zıtlaşmanın başladığı fark edilmeyecek gibi değildi. Ortada bir güç yarışı var gibidir. Bazılarına göre İsmet Paşa, icra makamı olmanın da avantajıyla öne geçip önce partiye, ardından tüm siyasete hâkim olmak ve “tek adam” haline gelmek istemektedir (Atatürk’ten sonra oturduğu Cumhurbaşkanlığı makamında kendini “Millî Şef” ilan ettirmiş, ilk icraatlarından biri de paradan, puldan ve resmî dairelerden Atatürk’ün fotoğraflarını kaldırmak olmuştur). İsmet Paşa’nın da-

ha fazla güçlenmesini engellemenin en iyi yolu başka bir güç merkezi oluşturup gücü dağıtmak, ardından da her iki gücün denge merkezine oturmaktır. Bunun en iyi yolu yeni bir siyasi parti kurmaktır. Yeni parti Atatürk'ün de desteğiyle yeni cazibe merkezine dönüşecek, böylece bir taşla iki kuş vurulacaktı: Hem İsmet Paşa'nın gücü zayıflatılacak, hem de Batı dünyasının Türkiye'yi zorladığı demokrasiye doğru büyük bir adım atılacaktı.

O tarihte Türkiye'nin Londra Büyükelçisi olan Ali Fethi Bey'i (Okyar) bu işle görevlendirdi. Ancak Fethi Bey endişeliydi. İnönü ile çatışmak istemiyordu. Atatürk en yakın dostlarını ve hatta kız kardeşini yeni partiye vermek suretiyle Fethi Bey'i zar zor ikna etti. Ne var ki Ahmet Ağaoğlu tereddüt ediyordu. İsmet İnönü'nün bu partiyi de, kısa bir süre önce Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na yaptığı gibi, "irtica" ile suçlayıp kapattıracağına inanıyordu. Bu yüzden İnönü'nün de bulunduğu bir sohbette, "Meclis'te serbest düşünme, serbest söyleme ve serbest hareket etme imkânı verilse, Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi) kendiliğinden iki kola ayrılır ve ayrılanlar hakiki bir muhalif fırka kurmuş olur" deyiverdi.

Atatürk'ün bu sözlerle kızacağını düşünenler kahkahalar atarak onayladığını duyunca çok şaşırdılar. Belki de bu önceden hazırlanmış bir mizansendi. Galiba niyet İsmet İnönü'ye bir el ense çekmekti. Nitekim Atatürk, Ağaoğlu'na şöyle bir soru sordu:

"Layık vechile (gereği gibi) murakabe (denetim) vazifesini yapabilmeniz için kaç mebusa (milletvekili) ihtiyacınız var?" Ağaoğlu'nun, "10-15 tane doğru dürüst ve bilgili adam yeter" demesi üzerine de, "Öyleyse merak etmeyin. Ben yeni fırkaya 50-60 hatta daha çok mebus temin ederim. Size şimdiden Kütahya mebusu Nuri Conker'in umumi kâtip olmasının sözünü veriyorum" deyiverdi. Sözleri biter bitmez Nuri Conker'e döndü: "Nuri, kabul ediyorsun değil mi?" diye sordu. Çaresiz kalan Conker'in, "Emredersiniz" demesi üzerine de kız kardeşi Makbule Hanım'ı işaret edip, "Hemşirem de şimdiden yeni fırkaya girmiştir" dedi. Sonra tekrar Ahmet Ağaoğlu'na dönüp sordu: "Daha

söyleyecek bir sözün kaldı mı?”

Evet kalmıştı. Yeni partinin genel başkanlığı için düşünülen Fethi Bey, halihazırda Londra Büyükelçisiydi. Yani milletvekili değildi. Bu sorun nasıl halledilecekti? Bunu Atatürk'e sorunca şöyle bir cevap aldı: “Mebus olacak elbette.”

“Paşam nasıl mebus olacak, aklım almıyor.”

“Başkaları nasıl olduyla o da öyle olacak.”

**Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın
kurucusu Ali Fethi Okyar**

“Paşam, başkalarını siz tavsiye ediyorsunuz, sizin partinizin mensupları da onları seçiyorlar. Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan olmayan Fethi Bey'i siz nasıl ve kime tavsiye edeceksiniz? Yeni parti henüz kurulmadığına göre Halk Fırkası üyeleri nasıl olur da kendilerine rakip olacak bir partinin liderini seçerler?”

Soru son derece mantıklıydı, ancak galiba durumun nezaketine uymuyordu. Nitekim Atatürk'ün kaşları çatılmıştı. Sert bir sesle karşılık verdi: “Ne karıştırıyorsun sen? Ben sana Fethi Bey seçilecek diyorum...” Ve Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu (12 Ağustos 1930).

Ufukta belediye seçimleri vardı. Serbest Cumhuriyet Fırkası belediye seçimlerine katılarak kendini göstermek, bir anlamda rüşünü ispat etmek istiyordu. Kurucular, seçimi kazanacaklarına inanıyorlardı. Çünkü İstiklal Savaşı biteli sekiz yılı aşmasına rağmen İsmet İnönü iktidarı halkı biraz olsun rahatlatamamış, dertlerine deva olamamıştı. Halkın memnuniyetsizliği sandığa yansıyacak ve belediye seçimleri yeni partinin zaferiyle sonuçlanacaktı.

Ne var ki, kafasında kuyrukları birbirlerine değmeyen kırk tilki dolaştığı söylenen İsmet Paşa da yaklaşan tehdit ve tehlikenin farkındaydı. Tehlikeyi bertaraf etmek için başarılı olmaya çalışacağına, muhalefetin kitleleri harekete geçirmesiyle oluşacak havayı kullanarak muhalefeti bertaraf etme kararlılığı içinde fırsat bekliyordu. Beklediği fırsat, Serbest Cumhuriyet Fırkası Genel Başkanı Fethi Bey'in İzmir gezisi ile ortaya çıktı. İnönü'ye bu geziye ilişkin olarak gelen raporlar, İzmir halkının çok büyük bir heyecan ve coşku içinde Fethi Bey'i karşılamaya hazırlandığı biçimindeydi. Hemen Ana Muhalefet liderinin konuşturulmaması talimatını verdi. Bu talimatı alan yerel yöneticiler, olaylar çıkması ihtimalinden söz ederek Fethi Bey'e mitingden vazgeçmesini tavsiye ettiler. Fethi Bey durumu Atatürk'e iletmek için telgraf çekmek istediye de telgrafını kabul edecek postahane bulamadı...

Düşünün; Atatürk Cumhurbaşkanıdır ama yalnızca bu konumdan dolayı değil, kimliği itibarıyla da Türkiye'nin en güçlü insanıdır. Serbest Cumhuriyet Fırkası onun isteği ve teşvikiyle, üstelik en yakın arkadaşlarını partiye vermesiyle kurulmuştur ve bunlar herkesçe bilinen gerçeklerdir. Buna rağmen İsmet Paşa bu partiye ve kurucularına meydan okuyabilmektedir... Acaba bu durum derinden derine bir iktidar mücadelesini mi düşündürmeli, yoksa milletin eğilimlerini tespit sadedinde bir danışıklı dövüşü mü?

Neyse... Çaresiz kalan Fethi Okyar, telgrafını İzmir dışından Atatürk'e ulaştırmayı başardı. Atatürk, birer suretlerini, gereğini

yapmaları için Başbakan'a, İçişleri Bakanı'na ve İzmir Valisi'ne gönderdiğini söylediği cevabi telgrafında özetle şöyle diyordu: "Fethi Bey, sen behemahal (mutlaka) nutkunu söyleyeceksin. Ve tesadüf edeceğin herhangi bir engeli bana bildireceksin."

**Atatürk'ün emriyle kurulan
Serbest Fırka'ya İsmet Paşa
meydan okuyordu.**

Nihayet miting izni çıktı. Ama bu kez farklı bir oyun tezgâhlanmış, Fethi Bey'in konuşacağı kürsünün karşısına bir kürsü daha kurulmuş ve sabırsızlanan kalabalığa Fethi Bey'in ikinci kürsüde konuşacağı duyurulmuştu. Fethi Bey'i dinlemek için o yana gidenler bir sürprizle karşılaştılar: Kürsüde Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt vardı ve İsmet Paşa'yı överek Fethi Bey'i yeri-yordu. Bu apaçık bir provokasyondur. Halk kandırıldığını anlayınca çok öfkelenildi. Bağırarak durumu protesto etmeye başladı. Bıraksalar bağıra çağıra birinci kürsünün yanına döneceklerdi ama bırakmadılar. Polis gücü harekete geçti. Kalabalığı itip karmaya ve coplamaya başladı. Hatta bazıları tabanca çekip halkın üzerine ateş açtılar. Bu ateş sonucu ölen, babasıyla mitinge gelen on dört yaşlarında bir erkek çocuk da vardı. Babası çocuğunu kollarının arasına aldığı gibi Fethi Bey'in yanına gitti: "İşte ilk kurban; hepimiz yoluna kurbanız, yeter ki sen bizi kurtar" mealinde sözler sarfetti. Olaylar kontrolden çıktı.

Fethi Bey kargaşadan sıyrılıp Ankara'ya döndüğünde şaşkıncıydı. İktidarın kontrolünde çıkan tüm gazeteler ağız birliği içinde kendisini suçluyor, "hükümeti istemekle" itham ediyordu. "Bir fırkanın (siyasi partinin) iktidara geçmek isteğini suç saymanın mantığını anlamak imkânsız, biz bu partiyi eğlence olsun diye kurmadık, tabii iktidara geçmek istiyoruz" şeklinde mantıklı demeciler vermeye çalıştı ama o toz dumanda kimse dinlemiyor, "irticayı yüreklendirmek"le, "halkı inkılâplara karşı kışkırtmakla", hatta "cumhuriyete ihanet etmek"le suçlanıyordu (Başbakan

Adnan Menderes ve arkadaşları aynı ithamlar altında asıldı. Demirel, Ecevit, Türkeş ve Erbakan benzer suçlamalarla sürgüne gönderildi ve partileri kapatıldı).

O ve arkadaşları, çok ağır ithamların altında bunalmışlardı. Atatürk'te ise henüz tepki yoktu. Ahmet Ağaoğlu bir kez daha Çankaya'ya çıktı. Atatürk'e şunları söyledi: "Beni Serbest Fırka'ya siz soktunuz... Mezarıma birkaç adım kalmışken, milleti anarşiye sevk eden sebep olarak görülüyorum... Millete ihanet ettiğim gibi kurtarıcıma da karşı çıktığım suçlaması altındayım. Buna katlanamam... Çekilir, öğretmenlikle meşgul olurum daha iyi." Atatürk şöyle karşılık verdi: "Anlıyorum ki sen verdiğim sözden şüphe ediyorsun. Namus sözüm var. Müsterih olun."

Ancak birkaç gün sonra bu hava değişti. Atatürk, kurucusu olduğu Cumhuriyet Halk Fırkası'nın başına geçip Serbest Cumhuriyet Fırkası ile siyasi mücadeleye girmekten söz etmeye başladı. Fethi Bey: "Biz sizinle mücadele etmek için parti kurmadık" diyerek partiyi kapatma kararı aldı (18 Aralık 1930). Böylece Cumhuriyet tarihinin ikinci çok partililik denemesi de hüsrarla sonuçlanmış oldu. Bu tarihten sadece dört gün sonra da meşhur Menemen Olayı patladı.

Menemen Olayı'nın Aslı Nedir?

Henüz tarih bile olmayan bu olay, resmî söyleme göre, İstanbul/Erenköy'de Şevki Paşa Köşkü'nde oturan 84 yaşındaki Nakşibendî şeyhi Erbilli Şeyh Esad Efendi ile oğlu Mehmed Ali Efendi tarafından planlanıp Manisa Askerî Hastanesi imamlığından emekli Laz İbrahim Hoca tarafından teşvik ve tahrik edilen ve Derviş Mehmed'le adamları tarafından icra edilen menfur bir "irtica hareketi"dir (Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı; *Büyük Osmanlı Tarihi*, 5. cilt).

Şeyh Esad ve tarikatının amacı, Cumhuriyet hükûmetini yıkmak, Atatürk ilke ve inkılâplarına aykırı olarak saltanat ve şeriatı getirmek, tekke ve zaviyeleri açmak, şapkayı yasaklayıp yeni-

den fesin kullanılmasını sağlamaktı. Menemen olayında önemli etkinliği olan Laz İbrahim Hoca, olaydan önce Şeyh Esad Efendi tarafından Manisa'ya sözde "Baş Halife" olarak atanmıştı. Anılan şahıs, Manisa ve civarındaki ilçe ve köylerde Nakşibendî Tarikatı'nı yaymaya çalışmış; ayrıca Cumhuriyet ve Atatürk ilke ve inkılâpları aleyhine konuşmalar yapmıştı. Dolayısıyla irticaî hareketlerin oluşmasına ön ayak olmuştu. Laz İbrahim Hoca tarikatın bir toplantısında da Kubilay'ı şehit eden Giritli Derviş Mehmed'in Mehdîliğini ilân etmişti.

Resmî söylem "derviş" saydığı Mehmed'in kendini "Mehdi" mi, yoksa "peygamber" mi ilan edeceğine bir türlü karar veremeyerek diyor ki: "Mehdi Derviş Mehmed ayrıca, 'kendisinin peygamber olarak geldiğini, şeriatı yerine getireceğini, Menemen'in 70.000 Müslüman tarafından kuşatıldığını, şeriat bayrağı altına girmelerini, girmeyenlerin kılıçtan geçirileceğini, askerlerin silâh atamayacağını, kendilerine top ve merminin işleyeceğini ifade ederek halkı ayaklandırmıştır'" (Prof. Dr. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, 5. cilt, muhtelif sayfalar).

Menemen Jandarma Bölük Komutanı Yüzbaşı Fahri Bey müdahale ederek dağılmalarını istemiş; ancak grup dağılmamıştır. O sırada Derviş Mehmed, Yzb. Fahri'ye "Ben Mehdiyim. Şeriatı ilân ediyorum. Bana kimse mukavemet edemez. Karşımdan çekil!" demiştir (En küçük kıpırtının ateşle bastırıldığı bir dönemin yüzbaşısı acaba neden ateş açmamıştır?). Bu kez Menemen'de konuşlu 43. Piyade Alayından Piyade Asteğmen Mustafa Fehmi Kubilay kargaşayı bastırmakla görevlendirilmiştir. Kubilay eratın cephanesini beklemekten 26 mevcutlu müfrezesi ile birlikte olayın cereyan ettiği Hükümet Konağı'na (Belediye Meydanında) doğru hareket etmiştir.

Olay mahalline gelen Kubilay'ın müfrezesi irticaî gruba ateş açmış; ancak silâhlarında manevra mermisi bulunduğundan dolayı etkili olamamıştır. Bunu fırsat bilen Derviş Mehmed ise, "Ba-

km bana mermi işlemiyor" diyerek daha da cüretlenmiştir... Arbede sırasında Kublay, ağır bir şekilde yaralanmıştır... Derviş Mehmed, Şamdan Mehmed'le birlikte Kublay'ın sığındığı Kazer Camii bahçesine girmiş, bahçede bitkin bir vaziyette bulunan Kublay'ın başını gövdesinden ayırmış; yeşil bir bayrağın tepesine takmıştır. Olayı duyan 43. Piyade Alay Komutanlığı Yüzbaşı Ragıp Çaldıran ile Yüzbaşı Abdülbahri Bey'in komutalarında makineli tüfekle takviyeli iki bölük görevlendirilmiştir... Açılan ateş sonucu Derviş Mehmed ile Sütçü Mehmed ve Şamdan Mehmed öldürülmüştür.

Kublay

Olaylardan bir hafta sonra 1 Ocak 1931 tarihinde TBMM'de konuşan Başbakan İsmet Paşa "Kublay olayı, yüzlerce seneden beri dini siyasete alet eden bütün hareketlerin yeniden ortaya çıkmasıdır. Bu zavallılar lâfıdığe karşı gelerek şeriat istemektedirler" demiştir. Menemen olayına karışanların yargılanması ile görevlendirilen Divan-ı Harp Başkanı General Mustafa Muğlalı, duruşmada bulunan sanıklara hitaben; "Tarikatın münevver tabakalarından bu millet çok zarar görmüştür. Tarikatçılar, daima millet ve memlekete kötülük yapmışlardır. Son 400 senelik Türk tarihi tetkik edilirse Nakşibendiler din ve tarikat perdesi arkasında zavallı saf Müslümanları kalpte saklı olan o 'arız' zehir-

lemiş ve bu millet sizin aletiniz olmuştur” diyerek sanıklardan çok tarikatları suçlamıştır.

Resmî söylemi özetleyecek olursak: “Menemen Olayı” rejimi yıkmaya yönelik gerici bir olaydır. Her yıl 23 Aralık’ta gerçekleştirilen anma törenlerinden de yalnızca “mürteciler” rahatsızlık duymaktadır! Bu olay her yıl anılmalıdır ki, laik Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve İnkılâplarına sahip çıktığı anlaşılmalıdır. Resmî söylemin özetle iddiası bunlar. Bir de mantığa takla attıran noktaları var. Şimdi onlara bakalım:

“Menemen Olayı”ndan sonra General Mustafa Muğlalı (Orgeneral Mustafa Muğlalı, 1943 yılında Üçüncü Ordu ve Sıkıyönetim Komutanı iken Van’ın Özalp İlçesi’nde 33 masum vatandaşın kurşuna dizdirmek suçundan 1946’da yargılanıp idama mahkûm edilmiş, daha sonra cezası, görev şartları dikkate alınarak 20 yıla çevrilmiştir) başkanlığında kurulan Harp Divanı Mahkemesi Menemen’e gitti. Kimisi olay çıkardığı için, kimisi ise alkışladığı, kimisi seyrettiği, kimisi de berber dükkânını açmak üzere o an şehir meydanından geçtiği için yakalanıp mahkeme karşısına çıkarıldı (Bu mahkemenin ne temyizi, ne de sanıkların avukat tutma hakları vardı. Çok hızlı karar veriyor, verilen her karar anında infaz ediliyordu. Bu yüzden kurunun yanında yaş da ya- nıyor, kimi masumlar da asılabiliyordu).

Şimdi gelin zapta geçmiş birkaç ifadeye bakalım...

Yaralı olarak ele geçirilip sonra idam edilen Emrullah oğlu Mehmet Emin, sorgusunda; Derviş Mehmed’in bir toplantıda şöyle dediğini naklediyor: “Dünya Şeyh Esad Hoca’nın avucundadır, isterse tufanlar ve fırtınalar yaratıp dünyayı alt üst edecek kudrettedir. Ben de Arabistan’a, hatta Çin’e kadar gide- rek Hz. İsa ile birleşeceğim ve oradan Avrupa’ya yönelerek Avrupa devletlerini dahi dine davet edeceğim.”

Bu saçmalıkları dillendirmek için “deli” olmak lazım, tamam; ya bunlara inanmak için ne olmak lazım dersiniz? Dinle, diya- netle zerre kadar alakası olan insan bu safsataları yutmaz. Çin’e gidecekmış de Hz. İsa ile görüşecekmış... Bunları “itiraf” diye

zabta geçirtenlere şaşmalı ama “itiraf”ın asıl ilginç bölümü arkasından geliyor. Mehmet Emin’in sorgusunun devamında söylediklerine bakın: “Mehdi Derviş Mehmed (Yedeksubay Mustafa Fehmi Kubilay’ı şehit eden deli) ‘Hz. Peygamber de bu esrardan içti ve öylece miraca çıkarak Allah ile görüştü’ diyerek (hâşâ) orada bulunanlara devamlı esrar içirdi.”

**Harp Divanı Mahkemesi Menemen’e gitti.
Çok hızlı karar veriliyor, verilen her karar
anında infaz ediliyordu.**

Adamın deliliğine sınır olmadığı, üstüne üstlük bir de esrarkeş olduğu ve yaptıklarını esrarın etkisiyle yaptığı o kadar belli ki, başka delil gerekmiyor. Manisa’dan Giritli Küçük Hasan’ın (hakkında mahkemece idam kararı verilmiş, ancak yaşı küçük olduğundan cezası 24 seneye indirilmiştir) yapılan sorgulamasında, “Bozalan Köyü’nde Mehdi Mehmed ve arkadaşlarına iki adet silâh verildiğini, bu köyde bir hafta kadar kaldıklarını zikir ederek esrarlı sigara içtiklerini” söylüyor.

Eee... Birkaç meczup esrarkeş iki adet silahla mı koskoca Türkiye Cumhuriyeti’ni yıkıp “şeriat devleti” kuracaklardı? Nerede bu isyancıların eğitilmiş adamları, subayları, silah depoları, topları, tüfekleri, eğitim alanları, komutanları, vesaireleri? Hem benim bildiğim isyan bir taşra kasabasında değil, başkentte başlar. Çünkü hükümet oradadır. Bu itibarla ancak başkente hâkim olan ülkeye hâkim olabilir.

“Vallahi efendim... Ben namaz bile kılmıyorum. Oruç tutmadığıma dair şahitlerim vardır” diyen sanığa mahkeme başkanı General Mustafa Muğlalı’nın verdiği cevap:

“Biz camilerin kapısına içerisi yasak diye çifte nöbetçi mi diktik? Minarelerin kapılarını mı ördürdük? Müezzinler beş vakit ezan okuyor. Gürül gürül mukabele okuyor. Ramazanda toplar atılıyor. O halde dinin elden gittiğini söyleyenlerin ya gözleri kör ve kulakları sağırdır yahut da onlar bu safsata ile kötü-

lükler yapmak istiyorlar.”

Tabii bu söylem, namazsız, oruçsuz birinin “şeriat devleti” isteyemeyeceği, çünkü şeriat devletin böylelerinin işine gelmeyeceği gerçeğini değiştirmiyor. Mahkemece hakkında idam kararı verilip çok yaşlı olduğu için cezası 24 yıla çevrilen; ancak, tutuklu bulunduğu sırada ölen Erbilli Şeyh Esad Efendi’nin aleyhinde delil uydurulamamış olacak ki, ancak vefat ettikten sonra bizzat Askerî Mahkeme Başkanı General Mustafa Muğlalı tarafından basına şu beyanat verilmiştir: “Şeyh Esad, hilâfet komitesiyle alâkasına dair bir itirafname hazırlıyordu. Bu münasebetle İngiliz casusu Lavrens (Lawrence) ile münasebette bulunduğunu da doğrulamaktaydı. Fakat, hastalığı bunu yazıp bitirmesine mani olmuştur.” Bu iddiadan öyle bir anlam çıkıyor ki, sanki Şeyh Efendi, içinden geçenlere dayanılarak idama mahkûm edilmiş. Peki ama içinden öyle bir “itiraf” geçirse bile, Muğlalı Paşa bunu nasıl okumuş?

Sonuç olarak: “Menemen Olayı”nı tertip ettikleri, olaya katıldıkları, alkışladıkları ya da olay anında meydanda bulunup öylece baktıkları gerekçesiyle yargılanan yüz küsur insandan (bir avuç insanın koskoca Türkiye Cumhuriyeti’ni nasıl yıkıp “şeriat” getirecekleri ayrı bir sorun) 28’i, Menemen’in muhtelif yerlerinde idam edildiler (3 Şubat 1931). 50 sanık muhtelif hapis ve ağır hapis cezalarına çarptırıldı. 27 sanık ise beraat etti (“Şeriat” getirmek istedikleri iddiasıyla yargılanıp asılanların arasında bir de Jozef isimli Musevi vatandaş vardı). Tesadüf mü bilmiyorum, Menemen halkı İsmet İnönü’nün partisi Cumhuriyet Halk Fırkası’nı değil, Fethi Okyar’ın kurduğu Serbest Cumhuriyet Fırkası’nı tutuyordu.

Demokrat Parti Nasıl Kuruldu?

Türkiye’de ilk milletvekili seçimi, 1876 Anayasası ile gerçekleşti. Osmanlı tahtında Sultan II. Abdülhâmid Han (1876-1909) oturuyordu. Milletvekili seçimleri Birinci ve II. Meşrutiyet döneminde devam etti. Fakat o dönemde yapılan seçimler bu dönemde yapılanlardan çok farklıydı. Halk “müntehib-i sâni” denilen

“ikinci seçici”leri seçiyor, onlar da mebusları (milletvekili) seçiyordu.

Bu tür seçimler, I. Meşrutiyet döneminde (1877) sakin geçmiş, ancak II. Meşrutiyet döneminde (1908) bazı İttihatçı fanatiklerin taşlı sopalı saldırılarına yol açmıştı. Hatta bu seçimlerin birinde İttihad ve Terakki’ye muhalefete başlayan ünlü şair Rıza Tevfik, irikıymılığına ve pehlivanlığına rağmen dövülüp hastanelik edilmişti.

İstanbul işgali sonrasında dağıtılan Meclis (o zamanki adıyla, Meclis-i Mebusan) 1920 yılının 23 Nisan’ında Ankara’da toplandı. İstiklâl Savaşı’nı bu ve arkasından gelen “İkinci Meclis” yönetti. Zaferden sonra gerçekleşen milletvekili seçimleri ise tek parti sisteminin gerektirdiği şekilde idi. Yani Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) rakipsiz olarak seçime giriyor, illere göre milletvekili listeleri Ankara’da oluşturuluyor, vatandaşa kala kala listeye oy kullanmak kalıyordu. İlerleyen zaman bu sistemi çürütmüştü. Tek partinin içinden muhalif sesler yükselmeye başlamıştı. Yöneticiler giderek güçlenen itirazlara daha fazla duyarsız kalamazlardı. Zaten dünya çok partili sistemi çoktan benimseyip özümsemiş ve Türkiye’ye baskı yapmaya başlamıştı. Türkiye hür dünya ile bütünleşebilmek için, çok partili sisteme geçmek zorundaydı.

Yani İsmet İnönü, iddia edildiği gibi çok partili sisteme isteyerek geçmedi. Direnebildiği kadar direndikten ve dayanabildiği kadar dayandıktan sonra, ancak başka çaresi kalmayınca sistem değişikliğine razı oldu. Ancak yakın çevresi razı olamıyordu. “Buraya kadar birlikte geldikten sonra, bizi halkın insafına mı teslim edeceksiniz?” diye yakınıyorlardı. İyi yönetilmeyen halkın, eline geçen ilk fırsatta tek parti sistemini tarihe gömeceğini İnönü de, çevresi de biliyordu. Ancak yapabilecekleri hiçbir şey yoktu.

Bu köklü değişikliğin ilk işaretleri Meclisteki bütçe görüşmeleri sırasında kendini göstermiş, CHP içinde başını Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Yusuf Hikmet Bayur ve Emin Sazak gibi milletvekillerinin çektiği bir muhalefet oluşmuştu.

11 Haziran'da kabul edilen "Çiftçi Topraklandırma Kanunu" görüşülürken parti içi muhalefet, sağlam duruşuyla kendini güçlendirdi. Görüşmeler esnasında Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan "Dörtlü Takrir" olarak demokrasi tarihimize geçen ünlü önergeyi Parti Meclis Grubu'na verdiler.

İsmet İnönü, iddia edildiği gibi çok partili sisteme isteyerek geçmedi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir dünya kurulduğunu, Türkiye'yi yönetenlerin ise yeni dünyayı kavrayamadığını, Türkiye'de ve parti yönetiminde hızlı bir şekilde liberal düzenlemeler yapmak gerektiğini öne sürerek konunun tartışılmasını istediler. Fakat önerge, 12 Haziran'da reddedildi. Bu gelişmelerden sonra Menderes, Köprülü ve Koraltan CHP'den çıkarıldılar. Celal Bayar ise önce milletvekilliğinden, sonra CHP'den istifa etti.

"Dörtlü Takrir"e imza atanlar 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi (DP) kurdular. Celal Bayar, genel başkanlığa getirildi. Yeni parti ekonomi ve siyasette liberal düzenlemeler yapılmasını savunuyordu. DP'ye göre A'dan Z'ye her şey bozuktuk ve dünya gelişirken Türkiye yerinde sayıyordu. DP'nin kuruluşu, ilk günlerde iktidar tarafından hoş karşılanmıştı. Bunu kendine "Millî Şef" dedirten İsmet Paşa'nın bir oyunu zannedenler de az değildi. Fakat zamanla DP'nin CHP'yi salladığı görülecek, CHP de yeni partiyi anlayışla karşılamaktan hızla vazgeçecekti. Kılıçlar artık çekilmişti.

Baskılar artıyor, DP ise baskılara rağmen geliyordu. Anadolu maya tutmuş, yeni parti benimsenmişti. Parti mitingleri mahşerî kalabalıklara sahne oluyordu.

Halk yokluktan, yoksulluktan, kuyruktan, karneden, fukaralıktan, kısacası yılların iktidar partisi CHP'den bıkmıştı. Ama Demokrat Parti'nin önemli güçlükleri vardı. Her şeyden önce teşkilatlanmasını tamamlamakta zorlanıyordu. Çünkü bazı il ve ilçe-

lerde Demokrat Parti tabelasını asacak taraftar bulamıyordu. Bulunanlar tek parti memurları tarafından baskı ve şiddet uygulanarak yıldırlıyordu. Me hur 21 Temmuz 1946 seçimlerine bu şartlarda görüldü. Yine de CHP  zg r bir seçimi göze alamamış, seçim sistemine "açık oy gizli sayım" biçiminde bir garabet sokmu tu.

14 Mayıs 1950'de yapılan ilk demokratik seçimler sonucunda Demokrat Parti, iktidar oldu.

Bu sistemin gereği olarak oylar CHP memurlarının, jandarmanın ve polisin gözlerinin önünde açıktan kullanılacak, oyların sayımı ise kapah kapılar arkasında yapılacaktı. Memurların  o unlu unun CHP'li olduğu dikkate alındığında bu sistemin istismara ne kadar müsait olduğu görülecektir. Nitekim Demokrat Parti yöneticileri seçimden hemen sonra seçimlere hile karı tırıldı ını  ne sürdüler ve miting bombardımanına ba ladılar.

7 Ocak 1947'de Birinci Büyük Kongre'sinde, Demokrat Parti, "Hürriyet Misakı"nı kabul etti. Buna göre, anayasaya aykırı anti-demokratik yasalar kaldırılmalı, seçimler yargının denetimine

alınmalı, Cumhurbaşkanlığı makamı parti liderliğinden ayrılmalıydı (İsmet İnönü hem Cumhurbaşkanı hem de CHP lideriydi. Doğal olarak valiler, kaymakamlar ve nahiye müdürleri CHP'nin il, ilçe ve belde başkanları sayılıyordu).

14 Mayıs 1950'de yapılan ilk demokratik seçimler sonucunda ise, Demokrat Parti, 487 milletvekilliğinin 397'sini kazanarak iktidar oldu. Böylece 24 yıl kesintisiz iktidarda kalan Cumhuriyet Halk Partisi'nin mutlak hâkimiyeti sona erdi. Normal yoldan bir daha da iktidara gelemedi.

Demokrat Parti'nin seçim süresince kullandığı en etkili argümanlardan biri, 1932'den beri Türkçe olarak okutulan ezanın aslına döndürüleceği, diğeri bir açık el işareti eşliğinde kullanılan "Yeter! Söz milletindir" sloganı oldu. Millet, on sekiz sene sonra ezanına kavuşmuş, vatan sathı bayram yerine dönmüştü. İşte bu yüzden, bazı olumsuz isimler bulundurmasına rağmen Demokrat Parti'yi millet çok sevdi. Demokrat Parti iktidarının Başbakanı Adnan Menderes'i bayraklaştırdı. Ancak, dinî olan her şeyi "irtica" ile damgalayıp sindirmeye çalışan malum zihniyet bunu hazmedemedi. Demokrat Parti ile yarışıp onu geçmeye çalışacağına, yine "irtica" silahına sarıldı. Genç subaylar CHP'li yayın organları vasıtasıyla kıskırtıldı. Demokrat Parti'nin "Hilafet" getireceğine inandırıldılar.

Ayaklanan genç subaylar, başlarına Cemal Gürsel isimli emekli bir orgeneralı geçirerek 27 Mayıs 1960'ta hükümet darbesi yaptılar. On yıllık kesintisiz iktidarı döneminde Türkiye'yi geliştirip büyüten Demokrat Parti darbe ile düşürüldü. Yöneticileriyle milletvekilleri, darbecilerin keyfine uygun olarak Yassıada'da kurulan olağanüstü yetkilerle donatılmış mahkemede bir yıl hakaret ve eziyet gördükten sonra çeşitli cezalara çarptırıldılar. Bu sürecin sonunda Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan İmralı Adası'nda asıldı. Sonra millet, onları İmralı'daki meçhul mezarlarından alıp kalbine gömercesine, İstanbul/Vatan Caddesi'nde inşa ettiği türbeye dualarla defnetti.

Yassıada Kararları

27 Mayıs 1960 askerî darbesi sonrasında, Yassıada'da, eski İstiklâl Mahkemeleri'nden esinlenilerek kurulan "Yüksek Adalet Divanı"nın vicdanları kanatan kararları 15 Eylül 1961 tarihinde açıklandı... Biliyorsunuz, bu kararlar doğrultusunda Başbakan Adnan Menderes, Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan asılarak öldürölmüşlerdi.

27 Mayıs İhtilali'nden sonra Adnan Menderes

Oysa halk ekseriyeti, esas itibariyle Adnan Menderes hükümetlerinden memnundu. Özellikle Menderes halka tepeden bakmayan, halk karşısında "seçkinci" tavırlar takınmayan mütevazı bir insandı. Onun, köylüyü gerçek anlamda "efendi"leştirmek gibi bir hayali vardı ve bunu köylüye de hissettirmişti. Tarım onun döneminde makineleşmeye başlamış, onun döneminde toprak ıslahı çalışmaları yapılmış, köylü moral bulmuş, sonuçta 3 milyon 9 bin ton yıllık buğday üretimi, 8 milyon 500 bin tona çıkmıştı.

O zamana kadar jandarma, tahsildar ve memur korkusundan ürkmüş olan halk, ilk kez Adnan Menderes döneminde "vatan-daş"lığa yükselmiş, bir taraftan karnı doyarken, diğer taraftan

ezanına, Kur'an'ına kavuşmuştu. Köylere yol yapılmaya, su getirilmeye başlanmıştı. Ekonomi dışı açılmış, Türk ekonomisi uluslararası plâformda ilk kez hareketlilik kazanmıştı. Bakanlarından Samet Ağaoğlu'nun, *Arkadaşım Menderes* isimli kitabında belirttiği gibi, "Menderes hürriyete, medeniyete, refaha doğru bir köylü ayaklanması" başlatmıştı.

Halkını seviyor, dertleriyle dertleniyordu. Havaalar kurak giderse ağlayacak gibi oluyor, "İçim yanıyor, bu rüzgar şimdi Anadolu'yu kavurur. Bilirim köylünün bu yel estikçe düştüğü kederi! Toprak kurumakta, kısacık ekinler sararmaktadır. Duadan başka hiçbir şey yapamazlar" diyordu. Anadolu köylüsünün çaresizliğini içinde hissettiği için de, sulanan arazi oranını binde 6'dan yüzde 5'e, köy yollarını bin kilometreden 11 bin kilometreye çıkarıyordu. Bu gelişmelerden halk ekseriyeti memnundu ama bazı politikacılar, gazeteciler ve bürokratlar memnun değildi. Elbirliği içinde üniversiteyi ve sokağı kışkırttılar.

Öte yandan, iktidarla (Demokrat Parti iktidarı) başında İsmet Paşa'nın bulunduğu muhalefet (CHP muhalefeti) arasındaki ilişkiler çok gergindi. İktidarın bazı adımları CHP tarafından antidemokratik bulunuyor, Adnan Menderes "diktaya yönelmek"le suçlanıyordu. Hatta İsmet Paşa, Meclis kürsüsünden iktidar sıralarına şöyle sesleniyordu: "Sonra sizi ben bile kurtaramam!" Buna karşılık iktidar da CHP'yi suçluyor, ülkedeki bütün yıkıcı grupları çevresinde topladığını, halkı ve orduyu iktidara karşı ayaklanmaya kışkırttığını söylüyordu. Ama CHP, başta üniversite öğretim üyelerini, öğrencileri, bürokrasiyi ve zinde kuvvetleri arkasına almıştı. İsmet Paşa'nın damadı Metin Toker'in çıkardığı *Akis* dergisi, son derece kışkırtıcı yayınlar yapıyordu. İhtilâlciler, daha sonra, bu derginin 27 Mayıs darbesini kışkırttığını itiraf edecekti.

27 Mayıs sabahı olan oldu. Daha önce bir bakana yazdığı mektupta, Celal Bayar'ın yerine halkın çok sevdiği Adnan Menderes'in Cumhurbaşkanı olmasını öğütleyen eski Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel önderliğinde bir hükümet darbesi gerçekleştirildi. Radyolardan okunan ihtilâl bildirisine

göre, "TSK, demokrasimizin içine düştüşü buhrana son vermek maksadıyla, memleket idaresini ele almış"tı. Ve demokrasi de anayasa da bütünüyle ortadan kalkmıştı.

Başbakan Adnan Menderes, Yassıada'ya çıkarken...

Böylece, ilk kez 14 Mayıs 1950'de ezici bir çoğunlukla seçim kazanıp iktidar olan ve sonrasında yapılan seçimlerde de başarısını pekiştirerek iktidarda kalan Demokrat Parti, ordu içindeki silâhlı bir cunta tarafından devrilip en üst düzey yöneticisinden belde başkanlarına kadar yüzlerce idarecisi, daha önce hazırlanan Yassıada'ya konuyordu. Ardından "Yüksek Adalet Divanı" denilen olağanüstü bir ihtilâl mahkemesi kuruldu ve 14 Ekim'de Yassıada'da çalışmalarına başladı.

"Bebek Davası", "Köpek Davası" gibi incir çekirdeğini doldurmayan konuları da kapsayan yargılama süreci 11 ay bir gün sürdü. Bu süreç içinde maznunlara akla gelebilecek her türlü baskı, şiddet ve eziyet uygulandı. Sonunda, aralarında eski Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'un da bulunduğu toplam 592 sanıktan 14'ü idama mahkûm edildi. Tabii idamlıkların başında Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes vardı. Ama idam kararı verilenlerden yalnızca Başbakan Adnan Menderes, Dışiş-

leri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan asılarak öldürüldü. Diğer idam cezaları müebbede çevrildi. 143 DP'liye 4 yıl 2 ay, 117'sine 5 yıl, 15'ine 6 yıl, 6'sına 7 yıl, 2'sine 8 yıl, 17'sine 10 yıl, 3'üne 15 yıl, 1'ine 20 yıl, 30'una da müebbet hapis cezası verildi.

Yargılama esnasında kendini tutamayan Başsavcı Hayrullah Egesel'in, sanıklara dönerek, "Sizi buraya tıkan kuvvet böyle istiyor" şeklindeki sözleri, kararların hukukiliği konusunda sanırım bir fikir verir. Fakat Adnan Menderes'i ve Demokrat Parti imajını yok edemediler; çünkü millet yapılan iyilikleri unutmadı. Niha yet devlet de bunu görmezden gelemedi. Menderes, Zorlu ve Polatkan, asılmalarından 29 sene sonra İmralı'dan alınarak İstanbul/Topkapı'da hazırlanan anıtmezaraya devlet töreniyle defnedildiler.

ESKİ CHP TÜRKİYE'Sİ

İsmet Paşa'lı CHP Dönemi

KENDİSİNE “MİLLÎ ŞEF” (aynı tarihlerde, hemen hemen aynı ünvanı kullanan iki “lider” daha vardır: İtalyan diktatör Mussolini ile Alman diktatör Hitler) dedirten İsmet İnönü'nün yönettiği Türkiye’de Atatürk’ün izleri silinmek istenmiş, öncelikle de paradan-puldan ve devlet dairelerinden fotoğrafları kaldırılmıştır.

Bunu Atatürk döneminde çıkarılmış bir kanuna göre yaptıklarını söylemeleri ise hiç inandırıcı değildir. Gerçekten CHP’yi “Atatürk’ün partisi” olarak görselerdi ve Atatürk’e içten bir sevgi ile bağlı bulunsalardı, daha sonra Demokrat Parti’nin yaptığı gibi kanunu değiştirir, bu kanundan faydalanıp İsmet Paşa’yı Atatürk’ün yerine geçirmeye çalışmazlardı. Bir şey daha var: İsmet Paşa döneminin uygulamalarını bilmeden, yani bir anlamda CHP’nin köklerine inmeden CHP’nin bugüne ilişkin tavrını ve niyetini kavramak mümkün değildir.

Hatırlayalım: CHP iktidarı döneminde (1932 ile 1950 arası) “Ezan-ı Muhammedî” (“Ezan-ı Muhammedî” derken, Peygamber Efendimizin Hz. Bilâl’a okuttuğu şekli kastediyorum) yoktur.

Selçuklularla birlikte yaklaşık bin sene, "Ezan-ı Muhammedî"nin bayraktarlığını yapmış, bu şairi yaymak için şehit olmuş bir millet, tam 18 sene ezansız yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bunun yalnızca beş yılı Atatürk döneminde (yaşasaydı muhtemelen yanlışlığı fark edecek ve bu uygulamadan vazgeçecekti), 13 sene ise İsmet İnönü döneminde. Bunu bilmezseniz CHP'li öncü isimlerin, araları ibadetle pek de iyi olmamasına rağmen, neden "Türkçe ibadet" istediklerini anlayamazsınız.

Kendisini "Millî Şef" ilan ettiren İsmet İnönü

"İsmet Paşa"lı CHP döneminde, tarihi ve mimarî değeri yüksek camilerin bir kısmı başka amaçlar için kullanılmak üzere kiralanmış, bir kısmı maalesef satılmıştır... Bunu bilmezseniz, CHP'nin bugünkü önderlerinin neden cami inşasına itiraz ettiklerini, neden Kur'an kursu, imam hatip lisesi düşmanlığı yaptıklarını kavrayamazsınız.

Aynı dönemde okullarda okutulan ders kitaplarında Allah'ın, Kur'an'ın, Peygamber Efendimizin inkâr edildiğini, resmî yayınlarda Mevlevî semazenlere "soytarı" dendiğini bilmezseniz, ne-

den CHP önderlerinin “din” denince “irtica” diye bağıştıklarını çözemezsiniz.

O dönemin ders kitaplarında hicretten “kaçış”, Kur’an’dan “Muhammed’in fikirleri” diye bahsedildiğini, Kâbe-i Muazzama’nın “tavla zarı”na benzetildiğini, “âdi taştan” yapıldığının belirtildiğini bilmezseniz, bugünkü ders kitaplarında dinden ima ile dahi bahsedilmesini “irtica” çıgıllıklarıyla karşılayan hazımsızlığın kökenine inemezsiniz.

Bugün CHP’yi yönetenlerin bayıldıkları ve her kuruluş yıldönümelerini afişlerle kutladıkları Halkevlerinde oynanan tiyatro eserlerinde sürekli olarak din adamlarının ve dindarların aşağılandığını (Örnek: *Üç Perdelik Halk Komedi*si, 1938 İstanbul, Devlet Matbaası), imamların, din adamlarının ve dindarların incitilmesi ve gözden düşürülmesi için özel bir gayret gösterildiğini bilmezseniz, hâlâ aynı kafa yapısı taşıyan kimi bürokratların nasıl bir yapıya dayandığını kestiremezsiniz.

Ders kitaplarında okutulan tarih kitaplarında, “Müslümanlığın uydurma bir din” olduğunun öğretildiğini, kutsal dinî değerlere “hurafe” dendiğini, böylece dinî inançların tahkir ve tezyif edildiğini bilmezseniz, bugün bazılarının hücrelerine kadar işleyen “din düşmanlığı”nın sebebini algılayamazsınız (1931-1950 yılları arasında okutulup Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle tarihe karışan “Tarih II” isimli ders kitabında inkâr fırtınaları esiyor).

Bu tür kitaplar vasıtasıyla Müslüman milletimizin mukaddesatına saldırıldı, çocuklarımız inkâr fırtınalarında savruldu. Hâlâ da savrulmak isteniyor!

1950 yılına kadar hiç seçim kazanmadan parti olarak Türkiye’yi yöneten CHP, 1950’de kaybettiği iktidarı normal yollardan alamayacağını anlayınca bürokrat destekli olarak yönetmeye başladı. Kurtuluş Savaşı sırasında, “Millet bize düşmandır!” diyen İsmet Paşa ile günümüz CHP’lileri halkla uzlaşa yolunu hiç aramadılar. “Halka rağmen halk için” ucubesini icat ettiler ve halka daima tepeden baktılar. “Çobanın oyu ile profesörün oyu

bir olmaz” sözü, günümüzde sarışınlığından başka sermayesi olmayan bir mankenin ağzından çıktı ama bunu ilk söyleyenler yine CHP önde gelenleridir.

Bunlar bir yana, o devir salt maddi açıdan bile perişan bir devirdir...

Mesela, 1930’lu yılların Türkiye’sinde, Urla gibi bir Ege şehrinde bile insanlar açlıktan ölmektedir... Kefen bezi yokluğunda, ölülerin kefensiz gömülüp gömülemeyeceği Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan sorulmaktadır... Taşköprü Müftülüğü’ne hitaben, “Diyanet İşleri Reisi Şerafettin Yaltkaya” imzasıyla yayınlanan bir fetvada (16.11.1942 tarihli ve 153 sayılı) pamuklu, yünlü, ipekli herhangi beyaz bir bezin kefen olarak kullanılabileceği bildirilmektedir.

Ortalama bir memurun aylık maaşının 50 lira civarında olduğu bu dönemde, çağdaşlaşma yolunda 75.000 lira gibi büyük paralar harcanarak heykeller dikilmiştir...

Sadece memurlar doyuyor, halk yarı aç, yarı çıplak, doktorsuz ve ilaçsız, sefalet içinde yaşamaya mahkûm edilmiştir... Yoksulluktan dolayı vergi borcunu ödeyemeyen köylünün damından kiremiti indirilmiş, ahırındaki tek inek, ya da keçiye el konulmuştur... Cenaze imamı olmadığı, imam yetiştiren kurumlar da kapatıldığı için, cenaze kaldıracak imam bulmakta güçlükler yaşanmıştır.

**Kurtuluş Savaşı sırasında, “Millet bize
düşmandır!” diyen İsmet Paşa ile günümüz
CHP’lileri halkla uzlaşi yolunu
hiç aramadılar.**

Devlet Radyolarında Kur’an Yoktu

8 Temmuz 1950 tarihi, yüreklerde başlayan bir milâttır... Çünkü o gün ilk kez Türkiye radyolarından Kur’an-ı Kerim okunmuştur. İlk radyo yayını ne zaman başladı? Şaşırdınız sanırım.

Öyle ya: Bu tarih, İstanbul'da ilk radyo yayınının başladığı 6 Mayıs 1927 tarihinden 23 sene sonrasının tarihidir. İlk radyo yayını İstanbul Sirkeci'deki Büyük Postane binasının üst katında, "Alo alo! Muhterem samiin (dinleyiciler), şimdi bugünkü neşriyatımızın muhteviyatını arz ediyorum" anonsuyla başlıyor...

Bu anonsun üzerinden tam yirmi üç yıl geçiyor. Bu süre içinde radyo program akışında pek çok değişiklikler olmasına rağmen, dinî hiçbir kısırtı yaşanmıyor. Ne ezan, ne Kur'an, ne ilahî, ne mevlid, ne vaaz, ne tefsir, ne hadis... Sanki milletimizin ne İslâmla, ne diğer inançlarla hiçbir bağlantısı yok. Sanki Türkiye'de Müslümanlar, Hristiyanlar, Museviler yaşamıyor... Radyo ve her şey inançsızlara göre şekillenmiş!.. Devlet radyosu, milletin dinini görmezden geliyor. Üstelik kanunlarımızda ve anayasamızda "laiklik" de henüz mevcut değildir. Laiklik anayasaya 1937 yılında giriyor.

Türk sanat ve Türk halk müziği de yasak... Hadi kendimizi zorladık ve buraya kadarını anladık diyelim. Peki, Türk sanat musikisi ile halk müziğinin radyolarda icra edilmesini yasaklamak neyin nesî? Bu olguyu nasıl anlayacağız? Daha da önemlisi, nasıl izah edeceğiz?

**"Allah", "iman",
"Sultan" kelimeleri sakıncalı.**

Hikâye anlatmıyorum sevgili dostlarım; yaşanan acılardan ve yanlışlardan söz ediyorum.

"Allah", "iman", "sultan" kelimeleri sakıncalı... O günleri yaşamış Türk sanat musikisi üstatlarına göre, devlet yönetimi, şarkılarımızda geçen "Allah", "iman", "sultan" gibi kelimeleri "sakıncalı" bulduğu için, şarkıların icrasını yasaklamış. Boşluk, Batı müziğiyle doldurulmuş. Yani kendi öz müziğimizin yerini Batı müziği almış... Ankara Radyosu'nun ilk Türk Tasavvuf Müziği Korosu Şefi Ahmet Hatiboğlu anlatıyor:

"TRT'de seslendirilecek ilahileri spiker odasında gizlice kay-

dederdik. Sansüre uğramaması için eserde geçen ‘Allah’ ve ‘Peygamber’ lafızları yerine ‘can’, ‘canan’ lafızlarını kullanmak zorunda kalırdık.”

“Dinî Musiki Korosu” Demek Yasaktı

Hatiboğlu, “Dinî Musiki Korosu” olması gereken topluluğun ismini de “Türk Tasavvuf Müziği Korosu” diye değiştirerek tepkilerin önüne geçtiklerini belirtiyor.

“Ankara Radyosu’nda fevkalade bir denetim ve kontrol vardı... Bu kontrol mekanizmasından ilahilerin geçmesi mümkün değildi. Ancak prodüktör Ergun Balcı’nın hazırladığı yurt dışı yayınları denetimsiz yapıldığı için ilk ilahiler bu yayınlarda icra edilmeye başlandı. Radyodan dinî musiki dinlemeye hasret olan halk, yayınlara büyük teveccüh gösterdi... İlgi, yöneticilerin de dikkatini çekti. Yapılan görüşmeler sonucunda Ergun Balcı’nın yurt dışı yayınları Radyo 1’e aktarıldı. Bunun üzerine yine spiker odasında yönetimce tehlikeli bulunmayacak eserler icra edilerek tehlikesiz olanlar yayımlandı.”

“Tehlikeli müzik” kavramını bir düşünün... “Tehlikeli kitap!..” “Tehlikeli kıyafet!..” “Tehlikeli meslek!..” (imamlık gibi).

1977 yılına kadar TRT’de ilahi okunması bu şekilde küçük hillerle devam etmiş. Sonra Ahmet Hatiboğlu, bir “Tasavvuf Müziği Korosu” kurmak istemiş. Bu yüzden TRT’deki “ilerici”leri toptan ayaklandırmış. Koroyu “laikliğe aykırı” bulmuşlar: “Laik bir ülkede dinî musiki nasıl olur da yayınlanır!”mış.

“Laikliğe aykırı” meslek!.. “Laikliğe aykırı” siyaset!.. “Laikliğe aykırı” kıyafet!.. Ve “laikliğe aykırı koro!”

Olur mu, olur! Ne de olsa burası Türkiye!

Ezan Gerçekten de Yasaklanmış mıydı?

Tam değil, sadece 1932’den sonra Türkiye semalarında “Ezan-ı Muhammedî” okunmadı... (Peygamber-i Âlişan zamanında okunduğu gibi)... Yerine “Tanrı uludur” çığlıkları atıldı minare-

lerden... Üstelik İstiklâl Marşımız, “Bu ezanlar ki, şahadetleri dinin temeli/Ebedî yurdumun üstünde benim, inlemeli!” diye haykırılıyordu.

İstiklal Marşı’mızda böyle haykırılıyordu ama Türkiye, İstiklal Marşı’nın yazıldığı günlerin Türkiye’si değildi artık; köprülerin altından çok sular akmış, pek çok şeyi önüne katıp sürüklemişti... “Ezan gibi ezan” da bunlardan biriydi. “Allahü ekber” diye başlayıp “Lâilâhe illallah” diye biten Ezan-ı Muhammedî’nin yerine, “Tanrı uludur... Tanrıdan başka yoktur tapacak” sözleri gelmişti... Bu işin kılıfı, “Ne söylendiğinin anlaşılması”ydı, ama saklı amaç, o dönemin fikir babalarından Falih Rıfkı Atay’ın “Çankaya” ismiyle yayımladığı hatıralarında ifade ettiği üzere, “dinde reform” yapmaktı.

Dönemin yarı resmî gazetesi Cumhuriyet, 4 Şubat 1932 tarihli nüshasında konuya “Türkçe” çerçeveli yaklaşıyor, “Türk dünyasının Tanrı’sına kendi bilgisiyle taptığını” yazıyordu. Ezan gibi ezan yasaklanıp yerine Türkçe sözler bağırılmaya başlandıktan sonra, Diyanet İşleri Başkanlığı, camilerde Türkçe ezan, kâmet, hutbe ve Kur’an okunmasının “günah” olmadığına ilişkin “fetva mahiyetinde” bir genelge yayınladı. Başkanlığın ikinci genelgesi ise 18 Temmuz 1932 tarihliydi ve Atatürk’e atıfta bulunularak, Arapça ezan okunmasının kesinlikle yasaklandığı belirtiliyordu. O tarihten itibaren ezanı ve kâmeti Türkçe okuyanlar ihbarlandılar, izlendiler, fişlendiler, yakalandılar, zindanlara atıldılar.

Garip olan, bu yasağın Diyanet İşleri Başkanlığı genelgesine dayandırılması ve başka hiçbir kanun çıkarılmamasıydı. Bu durum 1938’den sonra sorun çıkarmaya başladı. Bunun üzerine Arapça ezan okumakta ısrar edenlerin cezalandırılması için bir kanun tasarısı hazırlandı.

Sene 1941’di. Türkiye’yi hâlâ tek parti (CHP) yönetiyordu. İsmet İnönü Cumhurbaşkanı, Dr. Refik Saydam Başbakanı. Arapça ezan okuyanlarla kâmet getirenlerin üç aya kadar hafif hapis, iki yüz liraya kadar da hafif para cezası (ki o dönemin fukaralığında on lirası olan zengin sayılırdı) cezalandırılmalarını

öngören bir yasa tasarısı TBMM Genel Kurulu'na indirildi. 23 Mayıs 1941 günü de görüşülmeye başlandı.

O gün TBMM'de aynı partiye mensup iktidar milletvekilleri, konuyu "tartışır gibi" yaptılar. Antalya Milletvekili Rasih Kaplan dışında kimsenin buna köklü bir itirazı olmadı, ancak Ezan-ı Muhammedî (yani asıl ezan) yasağının "laiklik ilkesi"ne mi, yoksa "milliyetçilik ilkesi"ne mi dayandırılacağı konusunda bir ihtilaf vardı. Mesela Bursa Milletvekili Nevzad Ayas, konunun "milliyetçilik ilkesi"ne dayandırılması gerektiğini savunuyor, laikliğin din ve ibadet özgürlüğü anlamına da geldiğini, bu yüzden ona atıfta bulunulamayacağını savunuyor ve tasarının Arapça ezan okuyanların değil, Türkçe ezan okumayanların cezalandırılacağı şeklinde değiştirilmesini istiyordu. Bu görüşe Kocaeli Milletvekili Salah Yargı şiddetle karşı çıkıyor, hukuk mantığı açısından bunun mümkün olmadığını belirtiyordu.

Milletin ruhunu seslendiren tek mantıklı itiraz Antalya Milletvekili Rasih Kaplan'dan geldi:

"Antalyada'ydım. Savcının yanında müftüyü gördüm. İfadesi alınıyordu. Çok taaccüp (hayret) ettim. Çünkü müftü, Millî Mücadele'de çok çalışmış, karakterli bir arkadaşımızdır. Gittikten sonra savcıya, müftü efendinin neden sorgulandığını sordum. Savcı dedi ki: 'Birisi imam olmak istemiş. Fakat polis kaydında uyuşturucu madde kullandığı görülmüş. Müftü de ona imam olamayacağını söylemiş. Adam müftüye kızıyor ve savcıya bir ihbarda bulunuyor, diyor ki: 'Dün öğle namazında camiye gittim. Müftü de camide idi. Müezzin Türkçe kâmet getirdikten sonra müftü namaza başlamadı. Dikkat ettim, dudakları kıpırıyor, belli ki Arapça kâmet getiriyordu.' Savcı işte bunun üzerine takibata başlamış."

Antalya Milletvekili Rasih Kaplan'ın bu uyarıcı, uyandırıcı ve yürek çatlatıcı hatırasına rağmen yasa, hükümetin istediği gibi çıktı... Ve o günden sonra Arapça ezan okuyanlarla kâmet getirerler, şiddetle cezalandırıldılar...

Bu durum tam 18 yıl sürdü sevgili dostlarım. 1932 yılı başın-

da dünyaya gelenler, hiç “ezan gibi ezan” (Ezan-ı Muhammedî) duymadan 18 yaşına girdiler...

Nihayet 14 Mayıs 1950 seçimleri...

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yapılan ilk özgür seçimlere, “Yeter söz milletindir!..” sloganıyla giren Demokrat Parti, büyük farkla seçimi kazandı. “Millî Şef”in (İsmet İnönü) CHP’si, milletin sillesiyle yıkıldı. Millet sevdalısı Adnan Menderes, Başbakan oldu. 22 Mayıs günü koltuğuna oturdu. 16 Haziran günü de ezanı aslına döndüren kanunu TBMM’den geçirdi: Artık ezan özgürdü!

YAKIN TARİHİMİZDE DİN

Dine Bakış

ARŞİV ÇALIŞMASI yaptığım sırada, 1940'ların bir gazetesinde, ramazan haberi iç sayfalarda tek sütuna âdeta kaybedilmişti. Düpedüz geçirilmişti. Haberin başlığı şöyle bir şeydi: "Yarın Müslümanların oruç ayı başlıyor."

Köşe yazılarına göz attığımda, bazılarının ramazanı alaya aldığını görmüştüm. Bir yazarın, "Ramazandan can havliyle çıktık" diye başlayan yazısını okurken, kendimi çok kötü hissetmiştim... Gazeteler "Ramazan köşesi" hazırlamak, hele hele "Ramazan ilavesi" vermek şöyle dursun, ramazandan olumlu birkaç cümle ile dahi bahsetmezlerdi...

Radyo "İnanç Dünyası" kabilinden programlar yapmaz, hatta o muhtevanın zıddına giderdi. İnançlı gazeteci yok muydu?.. Onlar gazetelerinde ramazanın ruhuna uygun yayınlar yapmazlar mıydı?

Elbette o dönemde de bazı dindar gazeteciler vardı. Ama din yüreklere hapsedilmişti. Ramazan münasebetiyle muhtevasında birazcık dine yer vermeye başlayan gazeteler, Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından uyarılırdı.

Nitekim, *Hür Adam* isimli bir gazete çıkaran dindar gazetecilerimizden rahmetli Eşref Edip, gençlere bazı dinî öğütler yayımlamaya başlayınca, Matbuat Umum Müdürlüğü'nden ikaz almıştı:

“Biz (iktidarda olan CHP zihniyeti) her ne şekil ve surette olursa olsun, memleket dâhilinde dinî neşriyat yapılarak dinî bir atmosfer yaratılmasına ve gençlik için dinî bir zihniyet fideiği vücuda getirilmesine taraftar değiliz.” (T.C. Dâhiliye Vekâleti, Matbuat Umum Müdürlüğü, sayı 658 ve 17 Mayıs 1942).

Daha sonraki yıllarda da gazeteler T.C. Başvekâlet, Matbuat Umum Müdürlüğü, İç Matbuat Dairesi tarafından zaman zaman şu mealde uyarıldılar:

**Elbette o dönemde de bazı dindar
gazeteciler vardı. Ama din yüreklere
hapsedilmişti.**

“Gazetelerin son günlerdeki neşriyatı (yayınları) arasında dinden bahis bazı yazı, mütalâa, ima ve temsillere rastlanmaktadır. Bundan sonra din mevzuu üzerinde gerek tarihî, gerek temsili ve gerek mütalâa kabilinden olan her türlü makale ve fıkra ve tefrikaların (dizi yazıların) neşrinden tevakkî edilmesi (kaçınılması) ve başlanmış bu gibi tefrikaların en son on gün zarfında nihayetlendirilmesi...” (1945 tarihli genelge).

Ramazan ve oruç konusunda halkımızda bir kesinti olmadı ama bunları da kapsayan inanç konularında aydınlarımızla devletlülerimizde inkıtarlar (kesintiler) oluştu...

Kısacası ne olduysa oldu, halkın kiblesine küstüler!.. Halkın imanına çelme attılar!.. Halkın kiblesine ters baktılar!.. Böylece halkın yüreğini dağıdılar! Ve bunun sonucu olarak iktidarsızlığa mahkûm oldular!

Hangi Ramazan’a Aittir?

Rahmetli Eşref Edip Fergan, *Kara Kitap* isimli eserinde şu il-

ginç anekdotu aktarıyor:

“Sene 1935... Hâdise, Isparta’nın Atapek kazasının bir köyünde cereyan ediyor. Halkçıların yaptıkları bir tamime göre, Bediüzzaman Said-i Nursi’nin eserleri toplattırılıyor ve kimde bulunursa mahkemeye sevk olunuyor. Köye baskın yapan jandarmalar, Üstad’ın Ramazan münasebetiyle neşrettiği bir risalesinin (*Ramazan Risalesi*) üzerinde (Ramazan’a aittir) ibaresini görünce: ‘Bu Ramazan kimdir?’ derler.

“Köyde ararlar, okuma yazma bilmeyen ‘Ramazan’ isminde birini bulurlar, paldır küldür adamcağızı yakalayarak Isparta hapishanesine götürürler. İki ay orada yattıktan sonra, Ağır Ceza Mahkemesi huzuruna çıkarılıp isticvabı (sorgusu) yapılırca, mesele anlaşılır. Heyet-i hâkime gülmekten kendilerini alamazlar.”

Devletin Dine Bakışı

Kanaatim şu ki, ders kitaplarına bakıp nasıl bir nesil istendiğini kestirmek mümkündür. Zaman zaman yazılan ders kitapları, o devre hâkim zihniyetin “insan” projesini de ele verir.

Konuya girmeden önce hemen şunu da belirtmeliyim ki, inançlar ve düşünceler “zâta mahsus” kaldığı müddetçe, yani kitaplaştırılarak neşredilmemesi hâlinde zihni egzersizler olarak değerlendirilebilir. Ancak bir düşünce kitaba intikal etmiş, hele de ders kitaplarına geçmişse, artık bunun şahsiliği kalmamış olur. Yani bunlar zihin egzersizi değil, kesin inançlardır, nihaî hükümlerdir. Biz şimdi böyle bir ders kitabından bahsedeceğiz. Bahis konusu ders kitabının adı: *Tarih II*.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (bugünkü Türk Tarih Kurumu) tarafından kaleme alınmış. Maarif Vekilliği Talim ve Terbiye Heyetinin 12.6.1932 tarih ve 11 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş ve Neşriyat Müdürlüğü’nün 83-5878 sayılı ve 19.7.1941 tarihli emriyle üçüncü defa olarak 3000 sayı basılmıştır (Kitabın üzerindeki nottan aynen aktardık).

Yorumu okuyucuya bırakarak ve peşinen bütünü için “sümme hâşâ” diyerek, kitaptan bazı alıntılara geçiyorum:

Kur'an nedir?

“Muhammed’in koyduğu esasların toplu olduğu kitaba ‘Kur’ân’ denir... İslâm ananesinde bu ayetlerin Muhammed’e, Cebrail adında bir melek vasıtasıyla Allah tarafından vahiy, yani ilham edildiği kabul olunur.”

“Tarihî nokta-i nazardan da mütalaa edildiği zaman görülüyor ki: Muhammed birdenbire ‘Allah’ın Resulüyüm’ diyerek ortaya çıkmamıştır. O, Arapların ahlâk ve âdetlerinin pek fena ve pek iptidai ve ıslaha muhtaç olduğunu anlamış, bunları ıslah için تنها yerlere çekilerek senelerce düşünmüş ve yıllarca tefekkürden sonra kendisinde vahiy ve ilham fikri doğmuştur.”

İlk vahiy

“Vahiy, ilham fikri Muhammed’ten evvel de Araplarca meçhul değildi. Bütün iptidai kavimler gibi, Araplar da şairlerin, akıl erdiremedikleri kuvvetlerden ilham aldıklarına inanırlardı. Bu kuvvetler Araplar için cinlerdi. Cinler gûyâ, kâhinlere gayptan haber vermek kudretini ilham ederlerdi. Bu nevi itikatlar Arabistan’da her zaman o kadar canlı ve derin olmuştur ki, Muhammed bile cinlerin vücuduna samimi olarak inanmıştır.”

“O, hakikaten cinlerin şairlere şiir ilham ettiğine kani idi. Araplar, şairleri bir kâhin gibi telâkki ederlerdi. Muhammed’in Musa, İsa dinlerine dair öğrendikleri de kendisinde bu telâkkiyi kuvvetlendirmiştir. Bu peygamberler melekler vasıtasıyla ilham aldıklarını söylemişlerdir. O dinlerde de cin ve melek telâkkisi vardı. Dinler nazarında cinler, kötü ruhlar olduğundan peygamberler onlardan mülhem olamazlardı. Muhammed de diğer peygamberler gibi kendisine ilham eden kuvvetin insanları iğfal eden bir kuvvet olmayıp, onları hayır ve saadete irşat eden ilahî bir kuvvet olduğuna samimi olarak inandı.”

İlk baskısı 1932, son baskısı 1941 yılında Maarif Vekâleti (Millî Eğitim Bakanlığı) tarafından yapıp gelecek nesilleri yetiştirecek eğitim müesseselerinde temel ders kitabı olarak hem Ata-

türk, hem de İnönü devirlerinde okutulan bu kitapta, açıkça görüldüğü gibi, Kur'ân-ı Kerim'in Allah kelâmı olduğu inkâr edilmekte, Kur'ân'a, hâşâ, "Muhammed'in koyduğu esaslar" denilmek suretiyle Allah da inkâr edilmektedir. Arkası sıra vahyin, cin ve meleklerin inkârı vardır. Ayrıca kitapta ne Peygamber Efendimiz, ne ashab hakkında hiçbir hürmet ifâdesine yer verilmemiştir. Hatta Ezvac-ı Tahirat'tan "Muhammed ile Karıları" şeklinde bahsedilmektedir.

Ruhumuzu derinden ürperten, tüylerimizi diken diken eden bu görüşlerin, dinî eğitimin yasaklandığı bir devirde bütünüyle alternatifsiz olarak liselerde okutulduğunu da hatırlarsak, faciyanın çapını kestirebiliriz.

Hicret mi, kaçış mı?

Sabır taşını çatlatma pahasına, aktarmaya devam edelim:

"Muhammed'in çocukluğuna ve gençliğine âit malûmata sonradan katılmış çok uydurma şeyler vardır."

"Kırk yaşına geldiği zaman peygamberliğini ilân ve vatandaşlarını, kendinin bulduğu ve doğru olduğuna inandığı yeni bir dine dâvete başladı."

"Muhammed de Mekke'den kalkıp Medine'ye kaçtı."

Uhud Savaşı bakalım nasıl anlatılıyor?

"Telâş ve korku içinde kendilerini kaybeden Müslümanlar canlarını kurtarmaktan başka bir şey düşünmüyorlardı. Muhammed bizzat firarilere 'Buraya geliniz! Bana geliniz!' diye bağırdı. Fakat, kendisini dinlemiyorlar, hiç durmadan dağa doğru kaçıyorlardı."

"Muharebeden dönenleri karşılamak için Medine haricine çıkanlar Muhammed'i perişan bir halde, at üzerinde gördüler. Yüzü şişmiş, alt dudağı morarmış, sarkmış ve kanamış idi."

Müseylime

Gerçek Peygamber'e veryansın eden kitap, yalancı peygamber Müseylime hakkında şöyle diyor:

“Hakikatte Müseylime de kıymetsiz sayılmayacak ahlâkî ve dinî bir mezhep ortaya koymuştur.”

“Daha Muhammed’in öldüğü anda bütün eski nifaklar, ihtiraslar, hırsıcahlar zincirden boşandılar. O derecede ki; hakkında korku ve hürmet beslenen Peygamberin henüz ılık cesedi, son nefesini verdiği basit odada unutulmuş ve ihmal edilmişti.”

“Ali ve yakın akrabaları, Muhammed’i, terk-i hayat ettiği kerpiç odada kimseye haber vermeksizin açtıkları bir mezara acele gömdüler. Peygamberin karıları bile bundan haberdar edilmedi... Ebubekir ve Ömer de cenaze merasiminde bulunmamışlardı. Anlaşıyor ki, o anda siyasî meşguliyetler o kadar mühim ve mecburi idi ki, kimse Arabistan’ın kudretli hâkim ve sahibinin cenazesiyle uğraşmaya ne vakit bulmuş ve ne de arzu duymuştur.”

“Peygamber zamanında iyi geçinmiş olan bu fırkalar, şimdi yalnız kendi maddî ve manevî menfaatlerini muhafaza etmekten başka bir şey düşünmüyorlardı.”

“Kendilerini bir arada tutan zat ortadan kalkınca teşkilâtsiz, başsız, fikirsiz kaldılar; birbirlerinden şüphe ederek, birbirlerini kıskanarak evlerine kapandılar.”

“İcabatı yapılmıştır”

“Muhammed, gerek dinî meselelerde, gerek içtimâî hususlarda bir ıslah yapmak lâzım geldiği zaman, kendini hiçbir şeyle bağlı görmemiştir. Daima tekâmüle doğru yürümüştür. Ölüm, bu tekâmülü birdenbire kesti. Muhammed’den sonra İslâm âleminde görülen durgunluk ve tedennî sebebi Muhammed’de değil; onun halifelerinin Muhammed’in mesleğinin ruhunu değil, metnini almalarında aramalıdır. Bu büyük hakikat ancak Türkiye Cumhuriyeti devrinde hakıyla idrak edilmiş ve icabatı yapılmıştır.”

“İcabatı” (yani gereği) acaba nasıl yapılmıştır? Ferasetinize havale... Böyle kitaplar okuyarak yetişenlerin bugün inançsızlıklarını ilân etmelerini yadırgamamak lâzım. İkide bir irtica yaygıları koparmalarını ve dine-dindara saldırmalarını da.

Kâbe ve...

“Kâbe; mikâp yani tavla zarı şeklinde demektir. Filhakika Kâbe çok eskidir. Ne vakit ve kimler tarafından yapıldığı da bilinmiyor. Arap an’anesi Kâbe’nin inşasını İbrahim Peygambere atfetmektedir.”

Bunu Arap an’anesi değil, doğrudan Kur’ân-ı Kerim söylüyor. Ve inkâr, hakaret sürüyor:

“Arapların aralarında yayılan bu an’aneye göre İbrahim, karısı Hacer ile oğlu İsmail’i buraya getirmişti. Zemzem de onlar için fışkırmıştı. İbrahim, oğlu İsmail ile birlikte Kâbe’yi bina etmişlerdi. Cebrail kendilerine o zaman beyaz ve mücellâ olan Haceri esvedi (olduğu gibi yazıyoruz) getirmişti; bu taş sonradan günahkârların ellerini sürmelerinden dolayı kararmıştı. Bunların hepsi bittabi, sonradan uydurulmuş masallardır.”

Hacerü'l-Esved

Hacerü'l-Esved hakkında ise şunlar yazılı:

“Bu ‘Mukaddes Karataş’ an’anesi aynen Friglerde de vardı. Friglerin mukaddes sayarak ihtiram ve ibadet ettikleri ‘Karataş’ bugünkü Afyonkarahisar şimalinde, kadîm Pessinüs şehrinde bulunuyordu. Bunun kudsiyet-i an’anesi bu şehrin Romalılar tarafından zaptına kadar devam etmişti. Demek ki, Kâbe’nin bir köşesindeki ‘Karataş’ın kudsiyet almasından, ziyaret ve tavaf edilmesinden çok evvel Friglerde ‘Karataş’ın mâbet ve ziyaretgâh esası olması âdeti teessüs eylemiş bulunuyordu.”

Müslümanların kutsal mahallerini tezyiften sonra, elbette arkasından şu sual gelecekti: “Böyle bir yere niçin gideceksiniz, niçin boş yere Araplara döviz vereceksiniz?” Nitekim, o günlerde kesif biçimde bu propaganda yürütülüyor, nihâyet hac yasaklanıyordu.

Şiirler ve Hezeyanlar

“Din tedrisatı (eğitimi) memnuiyetini (yasağını) otuz sene

daha devam ettirebilsek, artık ondan sonra Türkiye’de böyle bir mesele kalmaz!” diyen bakanların Millî Eğitim Bakanlığı’nı milletten kopardığı günlerdir...

Ne var ki, İslâmiyeti reddedenler, dinsiz de yapamadıkları için, kendilerine “yeni din”, ve hâşâ “fani tanrı” uydurmaya çalışıyorlardı... Aka Gündüz’ün aşağıdaki sözde şiirine göz atarsınız?

“Yerde o.../Gökte o.../Denizde o.../Her yerde o...

“Varsın, teksin, yaradansın, (bin kere hâşâ)

“Sana bağlanmayanlar utansın!”

O günlerin Yusuf Ziya’sı da, tek parti iktidarından aldığı ilhamla, “Yoktan var ediyor, tanrı gibi her şeyi” diye yazarak Aka Gündüz’e destek veriyordu. 31 Mart 1931’de Türkiye çapında yapılan okullar arası şiir yarışmasını kazanan bir ilkokul öğrencisinin mahut şiirinden kısa bir bölüm:

“En büyük imanım şu: Sen Rabbin yarısısın,

“Yerin üstünde, fakat Türklerin tanrısısın.” (Milyon kere hâşâ)

CHP’nin Edirne Mebusu Mehmed Şeref (Aykut), “Kemalizm” isimli kitabının üçüncü sayfasında “yeni din”ini şöyle açıklıyordu: “Kemalizm... Yalnız yaşamak dinini aşlayan ve bütün prensipleri ekonomik temeller üzerine kuran bir dindir.”

Bu “yeni dine” elbette “yeni bir kible” de lâzımdı. Onu da Ke-malettin Kamu buluyor:

“Ne örümcek, ne yosun/Ne mu’cize, ne füsün,

“Kâbe Arab’ın olsun/Bize Çankaya yeter!”

Artık sıra minare ve ezan uydurmaya gelmiştir. O iş de Yaşar Nabî’ye düştü:

“Motorların şarkısı olsun yeni bestemiz,

“Yeni din ezanları, minareler yerine,

“Bulutlara püsküren bacalarda okunsun!”

Buyurun: Fabrika bacaları minare, bacalardan çıkan dumanlar da ezan! Neden mi kimsenin sesi sadası çıkmadı? İsterseniz cevabı cumhuriyet döneminin meşhur cellâdı Kara Ali versin: “Menemen Olayı’na kadar (1931) geçen 12 yıl içinde 5 bin 216 kişiyi sallandırdım (astım).”

En küçük itirazın sehpalarda söndürüldüğü böyle bir dönemde siz itiraz edebilir miydiniz?

***Medeni Bilgiler kitabı
tam bir ibret vesikasıdır..***

Medeni Bilgiler

Meşhur Afet İnan’ın imzasını taşıyan *Medeni Bilgiler* kitabı tam bir ibret vesikasıdır. Afet Hanım’ın imzasını taşıyor, ama “Önsöz”ünde Afet İnan: “Bu kitaplar” diyor, “Benim ismimle çıkmış olmasına rağmen, Atatürk’ün fikirleri ve telkinlerinden mülahem olduğunu ve üslûbun tamamen kendisine ait olduğunu tarihî hakikatleri belirtmek bakımından bana düşen bir ödev telâkki ediyorum.”

İşte Atatürk’ün kendi el yazısıyla kaleme aldığı notların “Millet” bölümünden satırlar:

“Türkler Arapların dinini kabul etmeden evvel de büyük bir millet idi. Arapların dinini kabul ettikten sonra bu din Arapların Türklerle birleşip bir millet teşkil etmelerine hiçbir tesir etmedi. Bilakis Türk Milletinin millî rabıtalарını gevşetti; millî hislerini, millî heyecanını uyuşturdu. Bu pek tabii idi. Çünkü, Muhammed’in kurduğu dinin gayesi, bütün milliyetlerin fevkinde şamil bir Arap milliyeti siyasetine müncer oluyordu. Bu Arap fikri, ‘ümme’ kelimesi ile ifade olundu.”

“Türk Milleti birçok asırlar, bir kelimesinin manasını bilmediği halde Kur’an’ı ezberlemekten beyni sulanmış hafızlara döndü...”. “Türk Milletini Allah için, Peygamber için topraklarını,

menfaatlerini, benliğini unutturacak, Allah'la mütevekkil kılacak derin bir gaflet ve yorgunluk beşğinde uyuttular...". Tarihe siyasal ve ideolojik amaçlarla gidilmediğı takdirde, alınabilecek önemli dersler bulunabilir.

İşte buyurun "Afet İnan" imzalı, *Medeni Bilgiler* isimli kitap-tan birkaç cümle:

"... Din hissi, dünyanın acısı duyulan tokadıyla derhal Türk Milletinin vicdanındaki çadırını yıktı; davetlileri, Türk düşman-ları olan Arap çöllerine gitti... Artık Türk, cenneti değil, son Türk ellerinin müdafaa ve muhafazasını düşünüyordu. İşte dinin, din hissinin Türk Milletinde bıraktığı hatıra..."

Millî birlikten söz eden bölümde ise şu görüşlere yer verili-yor:

"Din birliğinin de bir millet teşkilinde müessir olduğunu söy-leyenler vardır. Fakat biz, bizim gözümüz önündeki Türk milleti tablosunda bunun aksini görmekteyiz."

Yani "Din birleştirici değildir!" Peki ya Türk'e, Kürd'ü, Lâz'ı, Çerkez'i, Abaza'yı, Arnavut'u ne birleştirecektir? Cevabı yine *Me-deni Bilgiler* kitabından okuyalım:

"Türk milletinin oluşmasında müessir (etkin) olduğu görülen tabii ve tarihî vakıalar şöyle sıralanabilir: Siyasi varlıkta birlik, dil birliği, yurt birliği, ırk ve menşе birliği, tarihî karabet (yakun-lık), ahlâkî karabet.

Gördüğünüz gibi, Türk Milleti'ni oluşturan kavramlar arasın-da İslâm dininin yeri yok!

On Sekizinci Bölüm

YAKIN TARİHİMİZDEN ÜÇ PORTRÉ

1. ÇERKES EDHEM

Ankara Ekibi-Anadolu Ekibi

ÖNCE ŞUNU belirtiyim ki, Kurtuluş Savaşı'nın en zor dönemleri aşılar aşılmaz, "Ankara ekibi" olarak isimlendirebileceğimiz ekip, zaferden sonra kendilerine alternatif olabilecek ya da kafalarındaki Türkiye'yi engelleyebilecek dirayette gördükleri (Kuva-yı Milliye'ye katılmak için Anadolu'ya geçmek isteyen bazı şehzadelerle meşhur Enver Paşa dâhil) Laz İpsiz Recep, Demirci Mehmed Efe, (zaman içinde de) Kâzım Karabekir, Rauf Orbay, Adnan Adıvar, Fethi Okyar, Ali Şükrü, Topal Osman gibi isimleri tasfiyeye çalışmıştır.

Soru şu: Resmî tarihi yapanların ve yazarların müştereken "Vatana ihanet"le suçladıkları Çerkes Edhem acaba gerçekten "hain" midir?

Önce "aile"sine bakalım...

Ailesi tertemiz. Hatta bağrından kahramanlar, şehitler çıkartmış. Edhem'in iki ağabeyi İlyas ve Nuri Beyler, Rum eşkiyalarıyla

çarptırırken şehit olmuşlar. Diğer ağabeyi Reşit Bey çeşitli cephe-lerde çarpışmış, canıyla, malıyla Türkiye'ye hizmet etmiş. Hizmetleri dikkate alındığı için 1919'da Meclis-i Mebusan'a Saruhan Milletvekili olarak girmiş. Meclis-i Mebusan İngiliz işgalcilerinin baskısı sonucu kapatılınca da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geçmiş. Yani Edhem'in ailesinin geçmişinde "hiyanet" yok, yan gelip keyfe keder yaşamak da yok; tam tersine, vaktiyle Bandırma'nın Emre Köyü'ne yerleşmiş Şapsığ Çerkes Boyu'na mensup bu aile, tüm varlığıyla "vatana hizmet" için yanan yüreklere sahip bir aile...

Zaten Edhem de "düşmanla savaşıma" geleneğinin etkisiyle evinden kaçarak Bakırköy'deki "Süvari Küçük Zabıt Mektebi"ne girdi. Çünkü, "vatan için" iki oğlunu şehit, diğer ikisini "kurban" veren babası Ali Bey, en küçük oğlu Edhem'i asker yapmak istemiyordu.

Okulu bitiren Edhem önce Balkan Savaşı'na katıldı. Bulgar cephesinde savaşırken yaralandı. Madalya aldı.

I. Dünya Savaşı'nda Eşref Kuşçubaşı'nın yönettiği Teşkilat-ı Mahsusa (Bir nevi gizli istihbarat teşkilâtı) ile birlikte İran, Afganistan ve Irak'a yapılan akınlara katıldı. Defalarca yaralandı. Fakat "Edhem Bey"i "Çerkes Edhem" yapan süreç Kurtuluş Savaşı döneminde başladı. Bu süreçteki mücadelesiyle efsanevi bir kişilik halini aldı. 1919-1920 arasında Anadolu'da tek vurucu güç olan Kuva-yı Seyyare'yi (Seyyar kuvvetler) kurdu ve yönetti. O tarihte ülkenin her köşesinde mevzii direnişler vardı. Efeler, hat-ta eşkiyalar güçlerini "vatana hizmet" için birleştirmişlerdi.

Ankara ekibi bunların arasındaki koordinasyonu ve iletişimi sağlıyor, dolayısıyla da öne çıkıyordu. Biga civarında kuvvetle-rimizi bozmayı başaran Anzavur Ahmet kuvvetleriyle ölümüne çarpışıp bozguna uğrattı. Oradan Düzce'deki isyanın üzerine gönderildi. Onu da başarıyla bastırdı. Ardından Yozgat isyanında soluklandı... Edhem Yozgat'a giderken, bizzat Atatürk'ün arzusu üzerine Ankara'ya uğradı.

Sanırım o sırada bir de "niyet imtihanı"na tabi tutuldu. Ve

sanırım “zaman içinde tasfiye edilecekler” listesine yazıldı. Çünkü Edhem dik başlı mert bir Çerkes’dir.

Atatürk’ün Özel Konuşu

Halide Edip anlatıyor...

“Edhem Ankara’ya silahlı kuvvetleriyle girdiği zaman sokaklar doldurulmuştu. Edhem büyük şevkle karşılandı. Mustafa Kemal Paşa otomobilini ona verdi. Bu Ankara’da bulunan tek otomobildi. Edhem TBMM’ye geldiği zaman coşkunlukla karşılandı.”

Çerkes Edhem Ankara’da Mustafa Kemal Paşa’nın özel konudur. Fevzi Çakmak ve İsmet İnönü, Çerkes Edhem’i ziyarete gelirler.

Sohbet konusu, mevcut durum ve Yozgat isyanıdır. Bu toplantıda Çerkes Edhem ile İsmet İnönü ilk kez yüz yüze gelmektedirler.

Konuyu İsmet İnönü açtı:

“Bizim Yozgat dolaylarındaki ayaklanması ne yazık ki kökünden söndürecek bir gücümüz kalmamıştır. Bu gerçeği acı da olsa aramızda açığa vurmalyız.”

Yozgat’daki isyanı da bastırması Edhem’in yıldızını iyice parlatıyor.

Ama Ankara’nın kafasındaki “acaba”lar da artmıştır. İyice güçlenen, âdeta efsaneleşen Edhem Bey acaba Ankara’ya kayıtsız şartsız boyun eğecek midir, yoksa iktidardan pay mı isteyecektir?

Kahramandı Ama İyi Bir Diplomat Değildi

Edhem tartışmasız iyi bir komutan ve kahraman bir askerdi, ne var ki diplomasiyi Ankara’dakiler kadar bilmiyor, zaman zaman Ankara’ya kafa tutuyordu. Üstelik İsmet Paşa’ya güvenmiyor, ilişkilerini Mustafa Kemal Paşa ile sınırlı tutmak istiyordu. Defalarca Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek istedi; ancak bu ar-

zusu sürekli geri çevrildi. Bu durumda ya tam anlamıyla “itaat” edecekti, ya da “isyan”!..

İsyanı seçti. Nedense itaat etmesi halinde bir şekilde öldürüleceğine inanmıştı. Git gide sıkıştırıldı. Edhem Bey 9 Aralık 1920’de, Mustafa Kemal’e çektiğı telgrafta, “Paşam, hayatınız ve mevkiiniz bendenizce son dereceye kadar mukaddesattan sayılır. İnsan hatasız olmaz. İkaz etsinler. Ben, memleketin selameti için amir kabul ettiğimin değıl, en aciz mensupların bile mütalaasına müracaat ediyorum” demişti.

Onu itaate ikna etmek üzere Meclis tarafından gönderilen “Nasihat Heyeti”nin (Heyet-i Nasiha) iyimser raporlarına rağmen, Mustafa Kemal, 27 Aralık 1920’de, meselenin “kuvvet yoluyla hallolması” için Batı ve Güney Cephesi komutanlarına birer telgraf çekti.

**Çerkes Edhem defalarca Mustafa
Kemal Paşa ile görüşmek istedi; ancak bu
arzusu sürekli geri çevrildi.**

Meclis zabıtlarına bakılırsa Edhem Bey bu telgraftan iki gün sonra, yani 29 Aralık’ta Meclis’e ağır eleştiriler içeren bir telgraf çekmiş... Telgrafta ağırlıklı olarak eleştiri vardı: Henüz vatan kurtarılamamışken, halk perişan bir şekilde millî mücadeleye varını yığını seferber etmişken, Meclis’in mebusların maaşlarına ve bütçesine yaptığı zammı eleştiriyordu. Çünkü bazı mebuslar maaşlarının kırk kat artmasını talep etmişlerdi...

Mustafa Kemal, Edhem Bey’in zehir zemberek telgrafını Meclis’te öfkeyle okuduktan sonra milletvekilleri arasında ateşli bir tartışma başladı ve iki gün sonra iki oy farkla Edhem Bey ‘hain’ ilan edildi. Burada ilginç olan nokta, Meclis zabıtlarında sadece “telgraf okundu” ibaresinin olması, buna karşın telgraf metninin zabıtlarda yer almamasıdır.

Bu konu önemlidir; çünkü meraklısı, Edhem’in hangi ifadelelerinden dolayı “vatan haini” ilan edildiğini ancak o telgrafta bu-

labilir. Meclis zabıtlarında yer almayan telgraf metnini, ilk kez 1955 yılında Yunus Nadi tarafından bastırılan *Çerkes Edhem Kuvvetlerinin İhaneti* adlı broşürde görebiliyoruz...

“Ankara’da toplanan Meclis’in ne şekilde toplandığını tabii hepimiz biliyoruz” diyor Edhem Bey telgrafında. “İlk icraati de bu fakir milletin sırtından kendilerine senede üç yüz bin küsur lira tahsisat yapmaları olmuştur ki, senede içlerinde yüz lirayı bir arada gören pek azdır. Şimdi bol bol dalkavuklukla meşguldürler.”

Bu telgraftan sonra, “Edhem Bey” birden “Çerkes Edhem” oluveriyor. Ve Meclis’teki desteğini kaybediyor... Ardından takip başlıyor.

Ocak ayı başında kendisini teslim almak için asker sevk ediliyor. Üzerine gönderilen 11. Tümen’in iki alayı ile 61. Tümen’in toplam mevcudu yaklaşık 13 bin kişidir. Edhem Bey’in emrinde ise o tarihte sadece 2.000 milis bulunmaktadır... Bu yüzden sonunun yaklaştığını düşünmeye başlamıştır.

Umutsuzluk deminde İsmet Bey’in (İnönü) Eskişehir’deki kargâhına silahlı bir baskın düzenliyor. Fakat İsmet Bey, öyle “samimi” bir yaklaşım gösteriyor, sağlığıyla filan öylesine yakından ilgileniyor ki, Edhem Bey yanıldığını düşünmeye başlıyor...

Yanından “kısmen ikna olmuş” olarak çıkıyor... Oldukça rahatlamıştır. Fakat hemen arkasından durum yine gerginleşecek, Edhem Bey her anlamda sıkıştırılacak ve tekrar öldürülmek istendiğini düşünmeye başlayacaktır. Bundan emin olur olmaz, adamlarını topluyor...

Adamlarına “düzenli orduya teslim olmak, dağa çıkmak”, ya da “Yunanlılara sığınmak” şeklinde üç seçenek sunuyor... Kardeşleri Yunan’a sığınmakta ısrar ediyorlar. Edhem Bey bunu bir türlü içine sindiremiyor. Düzenli orduya katılmalarını öğütleyerek milislerini serbest bırakıyor. Yanında sadece 300 kişilik bir kuvvet kalıyor. Bir süre Manyas, Sındırgı, Susurluk civarında dolaşıyor...

Yunanlılara sığınmak belli ki, içine sinmemektedir...

Birinci İnönü Zaferi

Hem Büyük Millet Meclisi, hem de vatanďaő, İsmet Bey ile Edhem Bey arasında bölünmüş vaziyettedir...

Çerkes Edhem herkesin gözünde, önemli başarılar elde etmiş büyük bir kahramandır ve İsmet Bey'in adı ise henüz dar bir çevrede bilinmektedir. Tercihin İsmet Bey'e yönelmesi için parlatılmasına ihtiyaç vardır... İşte tam bu sırada, zaferi Ankara'nın kazanacağıının göstergesi sayılan I. İnönü Muharebesi'nin kazanıldığı ilan ediliyor...

İnönü meşhur telgrafta belirtildiğı gibi "Makus talihi yenmiş"tir. Böyle bir savaş olup olmadığı ise hâlâ tartışılıyor... Bu süreçte Meclis'te yapılan oylamada, iki oy farkıyla Edhem Bey "hain" ilân ediliyor. Bundan sonra Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde gıyaben yargılanan Edhem Bey ve ağabeyleri, 9 Mayıs 1921 tarihli ve 573 sayılı karar ile "Müsellahan (silahlı olarak) takibi hükümet cürmünü irtikap ederek düşman tarafına firarlarından dolayı idama mahkûm" ediliyorlar.

Edhem Bey'le ağabeyleri için artık kurtuluş umudu kalmamıştır. 27 Ocak'ta, 64 adamı ile serbest geçiş hakkı talebiyle Yunanlılara teslim olmak zorunda kalıyor. Önce İzmir'e, oradan Atina'ya götürülüyor.

Mustafa Kemal'in Çerkes Reşid Bey'e Telgrafı

Mustafa Kemal Ankara'dan Çerkes Ethem'in ağabeyi Reşid Bey'e gönderdiği 7 Ocak 1920 tarihli telgrafında "İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle" olmanın erdemini vurguluyor;

"Bu din ve devletin sağlam bir uyruğı olan Çerkes kardeşlerimiz, hepimizin övdüğümüz baş tacımızdır. Bugün düşmanlarla çevrili Türk, Kürt, Çerkes ve diğer din kardeşlerimizin el ele vermesi, sarsılmaz bir bütün oluşturmaları, namus ve yaşamımızı kurtarmak için bir zorunluluktur..." diyordu.

Sonra sonra durum değişiyor...

Çerkes Edhem

İstiklâl Savaşı şekillenirken, başından beri canını ortaya koyanlar uzaklaştırılmaya, yeni katılanlar ise öne çıkarılmaya çalışılıyor. Bu arada Çerkes Edhem ve ağabeylerine farklı gözle bakılmaya başlanıyor. Sanırım başta İsmet Paşa olmak üzere yönetimin başını çeken “Ankara Grubu”, Çerkes Edhem’in BMM Genel Kurulu’nda coşkuyla karşılanmasından işkilleniyorlar...

Büyük Millet Meclisi’nde tam bir kahraman gibi karşılanan ve dakikalarca alkışlanan Çerkes Edhem, sürekli alkışlar karşısında çok sıkıldığını, hatta terlediğini belirtiyor... İlk kez karşılaştığı İsmet Paşa hakkında ise şu tespitleri yapıyor: “İlk defa karşılaştık. Daha sonra hayatımdaki menfilik ve haksızlıkların kaynağı olan bu zatın ilk anda üzerimdaki intibanın derin olmadığını, çehresinin ve hareketlerinin bariz hususiyet ifade etmediğini itiraf ederim. Fakat konuştukça ve fikirlerini dinledikçe, onu birçok meziyetleri bulunan erkân-i harp hususiyetleri taşımakla birlikte hiçbir zaman zaferi temsil edecek kumandanlık vasfına sahip bulamadım.”

Belli ki İsmet Paşa da ondan pek hoşlanmamıştır. Zira, herkesin “Edhem Bey” olarak bilip alkışladığı kahramana “Çerkes” lakabını İsmet Paşa takıyor. Araları açıldıktan sonra, Mustafa Kemal de Edhem Bey’i o lakapla anıyor ve “Nutuk”una öylece geçiriyor. Gerçi İsmet Paşa, “Çerkes” lakabını “övgü” amacıyla kul-

landığını söylüyor; ancak Edhem Bey etnik kökeniyle anılmaktan son derece rahatsızdır...

"Hepimiz Osmanlıydık" diyor anılarında, "Eğer milliyet ve ırk tefriki yapılmaya kalkışılseydi, bu vatanda şeceresi karışmamış kim kalırdı?" diye sorar. Aznavur Ahmed İsyanı'yla Yozgat İsyanı'nı, Edhem Bey'in büyük bir maharetle ve baş döndürücü bir hızla bastırması onu yıldızlaştırmış, ancak bazılarının kıskançlık okları da üzerine çevrilmiştir.

Halkın son derece sevip saydığı bu adam, ileride kazanılacak zaferin aslan payını isterse ne olacaktır? Edhem Bey daha fazla tanınmadan, ünü daha çok yayılmadan ve daha büyük kahramanlıklar göstermeden bu ihtimal bertaraf edilmelidir.

Ali Fuat Paşa'nın Yerine İsmet Bey

Bu süreçte önce Ali Fuat Paşa'nın defteri dürülüyor. Edhem Bey'in ve ağabeylerinin son derece güvendikleri Ali Fuat Paşa, Garp Cephesi Kumandanlığı'ndan alınıyor. Yerine İsmet Bey getiriliyor.

Edhem Bey ise bu değişikliği, kendisinin bertaraf edilmesine karar verildiği şeklinde yorumluyor: "İsmet ve Refet Beylerin benim için düşündüklerini tatbik etmeye Mustafa Kemal Paşa'yı ikna etmeleri ve yolda vaziyeti müsait bulmalarıdır."

Haklıdır. Zira gerçekten de Ankara, Edhem Bey'in tasfiyesine karar vermiş, bu iş İsmet Bey'e ısmarlanmıştır. Edhem Bey son anda oyunu bozmaya çalışıyor...

Maiyetiyle birlikte İsmet Paşa'nın karargâh kurduğu Eskişehir'e aniden gelip doğruca yanına giriyor. Fakat İsmet Paşa yalnızca bir asker değildir. Aynı zamanda kafasında, kuyrukları birbirine değmeyen kırk tilki dolaştırdığı söylenen bir siyasetçidir. Edhem Bey'le karşılaşır karşılaşmaz hissettiği korkuyu anında yeniyor ve gülümsüyor.

Gerisini Edhem Bey'den dinleyelim:

"Başını kaldırıncı beni gördü. Bakışlarında hayret ve ürkeklik vardı. Ayağa kalktı... Şaşırılmıştı... Tereddüt geçirdi... Sonra sürat-

li adımlarla bana doğru geldi. Yüzündeki şaşkınlığı hemen tebesüme çevirmeyi başardı. İki eliyle ellerimi tuttu, daha sonra ellerini kollarıma doğru çıkardı ve o vaziyette konuşmaya başladı:

‘Ne vakit teşrif buyuruldu? Elleriniz sıcak ve ateşli. Doktorunuz seyahatinize nasıl müsaade etti? Hastalığınızı hakikaten merak ediyordum. Şöyle buyurun...’

Ali Fuat Paşa

Edhem Bey şöyle cevap verdiğini yazıyor:

‘Samimiyetten eser kalmayan müşterek mesaimize son vermeye geldim. Niçin böyle yapılıyor, anlayamıyorum. Aleyhime gizli-açık birçok tedbirlere başvuruluyor. Rica ediyorum, eğer kendinize ait olmasını istediğiniz, fakat açıkça ifade edemediğiniz hususlar varsa bunları, işte karşı karşıyayız, cesaretle söyleyin...’

Arada itiraz etmeye kalkıştığını söylediği İsmet Bey’i susturup devam ediyor:

“Ben sizinle açık ve ciddi konuşuyorum ve böyle olmanızı rica ederek açık ve samimi cevap bekliyorum...”

Sözü bu kez İsmet Bey alıyor ve öfkesi burnunda Edhem Bey’i yatıştırmaya çalışıyor:

“Allah fesatçıların cezasını versin Edhem Beyefendi... İtimat ediniz ki ben sizin gibi arkadaşlarımın mevcudiyetine güvenerek Garp Cephesi Kumandanlığı’nı aldım... Ordu içinde menfi propaganda yapanları teker teker araştıracağım ve cezalandıracağım. Ben bu hizmeti beraberce yürüteceğimize samimiyetle inanıyorum. Sizin de aynı histe olduğunuzu çok iyi biliyorum.”

Edhem Bey cesur bir komutan, özü-sözü aynı olan mert bir insandır. Bu teminatlar karşısında kısmen tatmin oluyor. Eskişehir’den ayrılıyor. Fakat yukarıda da belirttiğim gibi, hüküm çoktan verilmiştir. Ne yapsa artık kâr etmeyecektir...

O da bu sırada BMM’ye ağır bir telgraf çekmek suretiyle “Hayatının hatası”nı yapıyor. Bu telgraf kendisini destekleyen milletvekilleri tarafından bile “tehdit” olarak algılanıyor. Bu yüzden İsmet Bey, ilk kez Meclis ekseriyetini yanında buluyor. Son aradığı da zaten budur. Harekete geçiyor. Edhem Bey’i sıkıştırmaya başlıyor.

Ve Yunanlılara sığınmak zorunda bırakıyor.

Edhem Bey Yanına Bir Şey Almadı

Edhem Bey ve ağabeyi Reşid Bey’in ellerinde hatırı sayılır bir meblağ olmasına rağmen, maaşlarından kalan parayla yurt dışına çıkıyorlar.

Milletin parasını millete bırakıyorlar... Yurt dışında büyük zorluklarla yaşıyorlar. Kuru ekmek bile bulamadıkları oluyor. Edhem Bey ve ağabeyleri, Türkiye’de 150’likler listesindedirler. 1937’de diğerleriyle birlikte Edhem Bey de affediliyor ve ülkeye dönmesine izin veriliyor.

Atatürk’ün ona para ve pasaport gönderttiği söyleniyor. Ama

o “Boynumda hain yaftasıyla yaşayamam” diyerek ülkesine dönmeyi reddediyor.

“Ben milletime ve tarihe hain diye tanıtılmış, gıyabında idama mahkûm edilmiş bir adamım... Ama hakikatte ben, asgari bana böyle diyenler kadar vatanperverim. Ve Millî Mücadele’de hepsinden kıdemliyim. Ben hain olmaya icbar edildim, buna rağmen hain olmadım. Şimdi hakikatleri açıkça konuşabilecek miyiz? Hepimiz adil ve bitaraf hâkimler önüne çıkabilecek miyiz? Haydi bunlar oldu diyelim; ya zihinlere yerleştirilmiş menfur kanaatleri nasıl ıslah edeceğiz? Burada gurbette ölürüm; fakat hiç olmazsa günün birinde doğru tarihin hakikatleri ele almasını ümit ederek gözlerimi kaparım.”

Edhem Bey 1948 Eylül’ünde Amman’da hayata gözlerini yumuyor. Şeria Nehri’nin kenarında toprağa veriliyor.

Çerkes Reşid Bey’in Atatürk’e Mektubu

Çerkes Edhem’in ağabeyi Reşid Bey, (1877–1951) ilk TBMM’de Saruhan (Manisa) milletvekiliydi. Hain ilan edilince, 8 Ocak 1921’de milletvekilliği düşürüldü ve Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından idama mahkûm edildi. Sonradan 150’likler listesine alındı.

İşte bu zatın Atatürk’e hitaben yazdığı bir “Açık mektup” var... Önce Şam’da çıkan *El-Kâbes* gazetesinde Arapça olarak yayımlanan mektubun aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi’nde...

Sanırım mektup Dışişleri Bakanlığı tarafından Türkçeye çevrilmiş ve devrin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’e takdim edilmiştir. (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A VII/I D 86 F I-90-91 numara kayıtlı). Mektup arka arkaya patlak veren beş Kürt isyanının bastırılması sonrasında yazılmıştır.

Reşid Bey mektubunda “Kürt sorunu”nun nasıl çözümlenebileceğini, barışa ve kardeşliğe hangi yollardan ulaşılacağını söylüyor ve bugün için de geçerli bazı tavsiyelerde bulunuyor...

Şimdi Çerkes Edhem'in ağabeyi Reşid Bey'in mektubunun özeti-
ne bakalım...

"İőittiklerime ve gördüklerime dayanarak Şunu söyleyeyim ki,
hem Kürtlerin dinlerine tutku derecesinde bağlılıklarına, hem de
kamuoyunun vicdanına aykırı olan mevcut durum, bu necip mil-
leti tehlikelere ve savaşlara sürüklemektedir.

İşte kanlar akmakta, canlar yok olmakta, h rs uyanmakta, in-
tikam sevdası kalplerde kök salmaktadır.

 lkemin c k őe doğru gittiği meydandadır. Dahası, cahil ve
gafil Türk gazeteleri bu ayaklanmayı muhaliflerden yalnız birkaç
kişinin üzerine yıkmaktadırlar.

Kürtlerin zulme gelemeyecekleri şüphesiz iken, şiddet, des-
potluk ve türlü imha yöntemleri ve Kürt beylerinin-Seyyid Ab-
d lkadir de onlardandır- idamlarıyla sonuçlanan şeyh Said İsy-
nı'nın (1925) ikinci bir isyan doğurmayacağını mı zannediyor-
dunuz?

Kürtlerin intikamları da şiddetli olur. Tarihten delil getirmeye
gerek yok, yalnız bu son isyan bile öldürme, zulüm, şiddet ve
köklerini kazımanın (tenkil) sınırları olduğunu gösteriyor.

Ülkemizin 15 milyona ulaşan nüfusunun yarısını teşkil eden
Kürtler, tarihin en eski zamanlarından beri kendi mamur belde-
lerinde yaőamakta iken, uygulamakta olduğunuz siyaset memle-
ketlerini bölüp par ladı.

Hâlbuki c őitli vesilelerle ve özel olarak da tarafınıza, K rtle-
rin geleneklerine ve dinen kutsal bildikleri şeylere hücum etme-
nin, ülkemizin c k ő ne neden olacağını a ıklamıőtum. Ne var
ki, h k metimizin başı (İsmet Paşa) ve yoldaőlarının Türk milli-
yet iliğinde ve ülkenin harap ve bitap düőmesinde ısrar, hatta
inat ettikleri görülüyor.

Ey Gazi, şu an bu fırsattan yararlanmak için üzerinize büyük
bir görev düşüyor.

1. Mert Kürt milletini harcamayın (zayi etmeyin) ve ona karşı

düşmanlığın devamına meydan vermeyin.

2. Tarih bizim geçmişteki beraberliğimizi tescil etmiş bulunuyor. Günahlarınız yüzünden ülkenin bölünmesinden kaygı duyuyorum. Unutmayın ki, en büyük ve uzun ömürlü şöhet, tarihin tescil ettiğı şöhetir...

Bir an için kendinizi ölmüş farz edip, namınızı yükseltmeye bakmalısınız. Kürtlerin dine tutkunlukları ve millî asaletleri, onları Türklerden ayrılmaktan men ediyor. Ancak bir şartla: Yönetimi cumhurdan, yani halktan ılımlı ve hür bir gruba emanet etmeniz gerekir.

Böyle yaparsanız, himayeniz altındaki milletlerin (Türkler ve Kürtlerin) özgürlüğünü temin ve ülkemizin selametini muhafaza etmiş, böylece tarihte büyük bir ad ve şöhrete nail olmuş olursunuz." (Mektup daha önce Mete Tunçay ve araştırmacı Mustafa Armağan tarafından yayımlanmıştır).

Tarih burada susuyor, sessizliğe bürünüyor.

2. MEHMED ÂKİF

Mehmed Âkif Nasıl Bir İnsandı?

"Şair" deyip geçmeyin, yürekler şiirleşmeden şair olunmaz!

Âkif'in yüreğı şiirdir. Çünkü yürek vuruşu Peygamber-i Âli-şan'ın yürek ritmiyle bütünlenmiştir...

Şiirinin kudreti ve ruhunun istikameti buradan gelir. Bu durumuyla Âkif, Devr-i Saadet'i yakalamıştır. Ve hem duygusal, hem de mantıksal bağla varlığını doğrudan doğruya oraya bağlamıştır. Coşkulu ilhamının kaynağıyla öylesine bir bütündür ki, ilhamını salt şiirleştirmekle kalmamış, aynı zamanda da hayata geçirmiştir.

Mehmed Âkif, bazı tavizler vermesi şartıyla devrin her türlü zevk ve sefasını sürebilecekken, İstiklâl Marşı şairine ödenmesi planlanan büyük para ödülünü (o tarihte 500 lira) almayacak

kadar tok gözlüdür. Bu yüzden son derece mütevazı, hatta fakir bir hayat yaşamayı seçmiştir. Demek oluyor ki, şaşaa ve tantana içinde yaşamak değil, onurlu yaşamak, gittikten sonra da hayatta bir “hoş sadâ” olarak kalmayı başarmak önemlidir.

Yüzlerce mısra yazdıktan başka, bir de “İstiklâl Marşı şairi” olmasına rağmen, “unutulmak”tan endişe duyması ve bu endişesini şiirleştirip bir fotoğrafının arkasına yazması bana hep manidar görünür:

*“Toprakta gezen gölgeme, toprak çekilince,
Günler şu heyulayı da er geç silecektir;
Rahmetle anılmak, ebediyet budur amma,
Sessiz yaşadım, kim beni, nereden bilecektir?”*

**İstiklal Savaşı'nda canını dişine takarak
Batı'yı yenen Türkiye, yeniden dirilişini
Batı'yı taklit eksenine oturtunca,
Bediüzzaman ve Âkif gibi isimleri derin
endişeler kaplamıştı.**

Sanırım bu endişenin kaynağında, Türkiye'ye dayatılan yanlış “istikamet haritası” sonucunda millî ve dinî varlığımızdan kopuş ihtimali yatmaktadır (Çok şükür öyle olmamış, dayatmalara ve şaşırtmalara rağmen gençliğimiz mazisine ve değerlerine büyük ölçüde sahip çıkmıştır).

İstiklal Savaşı'nda canını dişine takarak Batı'yı yenen Türkiye, yeniden dirilişini Batı'yı taklit eksenine oturtunca, Bediüzzaman ve Âkif gibi isimleri derin endişeler kaplamıştı. Çünkü millî şuurun alabora olmasından korkuyorlardı. Bu anlayış içinde yanlış oluşumlara karşı çıktılar. Fakat bu “karşı çıkış” gürültülü, tantanalı bir şekilde olmadı. Bediüzzaman kendini fıkır plana çekerken, Âkif, hayatı kadar sade bir yöntem seçip çok sevdiği ülkeden ayrıldı.

*"Yoktur elemimden şu ağır kubbede bir iz;
"İnler Safahat"ımdaki hüsrân bile sessiz!"*

Sessizlikten bu kadar yoğun şikâyet etmenin anlamı ancak vicdanlar gerçekten hür olduğunda yazılabilir. Zaten susturulmak suretiyle yok edilmek isteniyordu. İstiklal Marşı'nı yazan şaire verilecek ödülü, kış günü ince bir ceketle üşümesi pahasına reddedecek kadar dünya metâna dönüp bakmayan birini "şahsi menfaat teminine çalışmak"la itham edemez, "ahlâksızlık" ve "namussuzluk"la da damgalayamazlardı.

Mehmed Âkif Ersoy

Geriye kala kala "irtica" damgası kalıyordu ki, o tarihte (şimdi bile) bu damga, her türlü itirazı sindirmenin yöntemi olarak kullanılıyordu. Ve Âkîfe de "mürteci" demekten çekinmediler. Verdiği cevap, bugün de benzer yürekleri sindirmek için aynı damgayı vuranlara verilecek en iyi cevaptır:

*"Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem,
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem..."*

(...)

*Kanayan bir yara gördüm mü, yanar ta ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim;
Adam aldırma da geç git, diyemem aldırırım,
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırım...
Zalimin hasmıyım amma, severim mazlum;
İrticain, şu sizin lehçede mânâsı bu mu?"*

Neresinden bakarsanız bakınız, Mehmed Âkîfe milletçe borçluyuz. Bu borcu rahmet okuyarak ödemeye çalışırken, maddî planda da bir şeyler yapmamız gerekiyor...

Mehmed Âkif Demek Salt Şiir Demek Değildir

Âkif demek salt şiir ve sanat demek değil, Âkif demek, öncelikle sapa sağlam bir iman demektir...

Âkif demek, ahlâk demektir...

Ve Âkif demek, aradığımız "model insan" demektir...

Binaenaleyh, Âkîfi konuşmak, ihtiyacımız olan "insan"a ulaşmak için adımlar atmaktır. Çünkü Âkif, "insan"ı "Ahse-i takvim" sırrıyla hayatın merkezi sayan ve "İnsanı yaşat ki, devlet yaşasın" anlayışını hayat felsefesi yapan idrakin ürünüdür...

Âkif, aşiretten devlet çıkaran "inşa"nın ürünüdür...

Âkif, "İlâ-yı kelimetullah"a kendini adayan "ihya"nın ürünüdür...

Âkif, "Bizans bir gün mutlaka fethedilecektir" fermanını yüreğine sarıp yürüyen "ihlâs"ın ürünüdür...

Âkif, "Dünyayı bir padişaha çok, ama iki padişaha az" bulan iradenin ürünüdür...

Âkif, imanlı, kararlı, yararlı, ahlâklı, adâletli, şefkatli, izzetli, faziletli, fedakâr, paylaşımcı, sevecen ve vakur "Osmanlı insanı"nın, son yansımalarından biridir.

Asıl kudreti de işte buradadır; gücünü buradan almaktadır.

Şiirinin kudret kaynağı imanıdır!

Zaten Âkîfî edebî sanatıyla, şiirdeki maharetiyle değil, imanından ve âmâlinden gelen kuvvetiyle anıyoruz...

O kuvveti selamlıyor, o kuvvette yeni sentezlere ulaşmaya çalışıyoruz.

En ustaca yazılmış biyografiler bile sahibini anlatamaz. Çünkü dış görünüşler genelde yanıltıcı ve aldatıcıdır. Ayrıca insanı "insan" yapan şey, bir başka deyişle bir çocuğu Mehmed Âkîf'e dönüştüren mucize, kuru biyografik bilgilerde değil, ruh haritasında yazılıdır.

Şiirleri onun ruh haritasıdır...

Kıblenâmesidir... Böyle olduğu için bugün bile ihtiyaç duyduğumuz enerjinin kaynağı olabilmektedir.

Düşünün: Balkanlar'da Müslüman unsurlara yönelik olumsuz gelişmeler yaşanırken, yani Bosna-Hersek ve Kosova halkı Sırp kasapların katliamına maruzken, dilimize Âkîf'in şu şiiri dolanmadı mı?

**Mehmed Âkîf şiirinin kudret
kaynağı imandır.**

*"Basacak mıydı, fakat göğsüne Sırp'ın çarığı
Serilip yerlere binlerce şehidin sarığı...
Ne ihtiyar seçiyor bak, ne kimsesiz tanıyor
Beş altı günde otuz bin can boğazlanıyor!"*

Âkîf, Birinci Cihan Savaşı günlerinde, Teşkilat-ı Mahsusa (devletin gizli teşkilâtı) tarafından Berlin'e gönderilmişti. O esnada Çanakkale Savaşı patladı. Âkîf, Çanakkale Savaşı'nın gidişatını Berlin'e ulaşan haberlerden izledi. Batı uygarlığının vahşete dönüşmesini ibretle gözlemledi. Batı'nın maskesini yırttı ve geleneksel vahşetini tüm dünyaya ifşa etti:

*"Ah, o yirminci asır yok mu, o mahlûk-i asil,
Ne kadar gözdesi mevcut ise, hakkıyla sefil..."*

*Kustu Mehmetçiğin aylarca durup karşısına;
Döktü karnındaki esrârı hayâsızcasına."*

Çanakkale savaşları sonrasında gelen işgaller tüm duygularını incitti. Zaman zaman o hale geldi ki, kuşların özgürce uçup ötüşünü bile kıskanmaya başladı. "Bülbül" şiiri böyle derin bir yorgunluğun eseridir:

*"Eşin var âşîyanın var, bahârın var ki beklerdin,
Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin?
O zümrüt tahta kondun, bir semâvî saltanat kurdun,
Cihânın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun!
Bugün bir yemyeşil vâdi, yarın bir kıpkızıl gülşen,
Gezersin hânûmânın şen, için şen, kâinatın şen!"*

Âkif Ailesinin Başına Gelenler

Mehmet Âkif'in İsmet Hanım'la evliliğinden Cemile, Feride, Suat, Emin ve Tahir isimli beş çocuğu bulunuyordu. Mehmet Âkif'in büyük oğlu Emin Ersoy askerlik görevini yaptığı sırada, koğuştaki arkadaşlarına Kur'an okuyup tefsir ettiği gerekçesiyle Divan-ı Harb'e verildi.

Tutuklanan Ersoy, çavuş arkadaşının yardımıyla askerî cezaevinden kaçarak, o dönemde Fransız manda yönetimindeki Kırıkhan'a kadar geldi.

Kırıkhan'da yakalanan Ersoy ve arkadaşı Türkiye'ye iade edildi. Cezasını çeken talihsiz adam uzun yıllar yoksulluk içinde yaşadı. Bunalım içinde yaşadığı bir gün solcu yazar Çetin Altan'a kadar giderek yardım isteyen Emin Ersoy, olaydan kısa bir süre sonra Beşiktaş'ta bir çöp kutusunun yanında ölü bulundu.

Kızını evden atmaya kalktılar

Babası Mehmet Âkif'in emekli maaşıyla geçinen küçük kızı Suat Ersoy 1991 yılında üzücü olaylarla karşılaştı.

Kızları Ferda ve Selma Argon'la birlikte Beyoğlu'nda yaşayan

Suat Hanım evden atılmak istendi. Bu üzücü olayın gazetelerde yer alması üzerine Turgut Özal, Suat Hanım'a Halkalı'da bir daire tahsis etti.

Ancak ekonomik sıkıntılar ailenin yakasını bir türlü bırakmadı. Evini satmak zorunda kalan Suat Ersoy Hanım, Kadıköy'de Vakıflar'a ait döküntü ahşap bir eve taşındı. Suat Ersoy Hanım bu evde zor günler yaşadıktan sonra yaşama veda etti.

Cenazesinde kimse yoktu

Mehmet Âkif'in küçük oğlu Tahir Ersoy ise tercüman olarak çalıştıktan sonra emekli oldu.

2000 yılında da karaciğer ve kalp yetmezliğinden vefat etti. Emekli maaşı yeterli olmadığı için Ankara'da SSK'ya bağlı bir hastanede tedavi edilen Ersoy, daha sonra İstanbul'a getirilerek, Esmâ Hatun Hastanesi'ne yatırıldı.

Ancak hastalık iyice ilerlemiş olduğundan tedavi sonuç vermedi ve Tahir Ersoy hayata gözlerini kapadı.

Tahir Ersoy'un cenaze törenine ise, ne yazık ki, çok az insan katıldı.

"İmdatına yetişemedik"

Kitabevi Yayınları'ndan çıkan *Ali İlmi Fani'nin Rıza Tevfik'e Mektupları* isimli kitapta Âkif'in oğlu Emin Ersoy ile ilgili bir anekdot yer alıyor:

Âkif'in Mısır'da yaşadığı bir dönemdir. Âkif'in yakın arkadaşlarından Ali İlmi Fani bir gün bir mektup alıyor. Mektup Kırıkhan Hapishanesi'nden geliyor. Yazan Âkif'in büyük oğlu Emin Ersoy'dur. Kırıkhan ise o dönemde Fransız manda yönetimindeki Hatay'a bağlıdır.

Ali İlmi olayı şöyle anlatıyor:

"Âkif'in oğlunun başına gelen felaketten tabii haberimiz yok. Bir gün elime Bereketzade Cemil Bey'e hitaben yazılmış bir mektup tutuşturuyorlar. İmzaya baktım, 'Kırıkhan hapishanesinde mevkuf Mehmet Âkif Bey'in Mahdumu Emin.' İcini okudum. Di-

yor ki: 'Kırklareli'nde vazife-i askeriyemi ifa ediyordum. Arapça bildiğim için ara sıra arkadaşlarıma Kur'an okur, ayetleri tefsir ederdim. Bu hareketim irtica mahiyetinde görüldü. Divan-ı Harb'e tevdi olundum ve tevkif edildim. Tevkifhaneden şimdi benimle beraber bulunan çavuşumun delalet ve himmetiyle firar ettik. İstanbul'a geldik, ordan bir vapura atladık. Mersin'e çıktık. Mersin'den yaya olarak Antakya'ya gelirken yoldaki karakolhanedeki jandarmalar halimizden şüphelendi, pasaportlarımız olmadığından her ikimizi de Kırıkhan kazasına gönderdiler. Şimdi bizi Türkiye'ye iade edecekler. İmdadımıza yetişiniz.'

Maalesef imdatlarına yetişemedik, çünkü mektup yazılıp elden ele bana gelinceye kadar günler geçmiş, kendileri de hududu aşmıştı. Bilmem ne ceza verecekler? Âkif Bey'e yazmadım. Çocuğunki divanece bir harekettir. Asker koğuşunda Kur'an tefsir olunur mu?

Bugünkü inkılap rejiminden bu derece gafletin manası ne? Zavallı Âkif Bey refikasıyla beraber kendi canlarının derdiyle uğraşırken yeni bir bela ile karşılaşılıyor. Kim bilir ne kadar müteessir olacak?"

İstiklal Marşı Nasıl Yazıldı?

Yıl 1897... Cephe: Dömeke... Paçamıza salınan Yunan ordusuyla hesaplaşıyoruz. Hemen arkasından Makedonya'da varlık mücadelesi veriyoruz. 1911'de Osmanlı mirasından Libya'yı aparmak isteyen İtalya ile savaşıyoruz. Trablusgarp Savaşı bitmeden Balkanlar alevleniyor, oraya koşuyoruz. Karşımızda Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ; Yeni Haçlılar!

Anadolu'nun tertemiz gençleri Balkan topraklarında kalıyor bu kez. İmparatorluğun sınırları ise Edirne'de çiziliyor...

Yıl 1914... Cephe bütün vatan: Yine kan, barut, ateş... Bu ateşin içinde yine biz. Üstelik imparatorluğumuzun merkezi kendi içine kapanmış... Politikacılar iktidardan pay kapmaya çalışırken, Allahuekber Dağları'ndaki buz cehennemine 86 bin vatan evlâdını şehit veriyoruz.

Ve Çanakkale... Dünyanın en güçlü, en teknik, en eğitimli orduları dünyanın en yorgun milletine saldırıyor. 18 büyük zırhlı, 24 denizaltı, 13 torpido gemisi ve uçaklardan oluşan kuvvetler, 506 topla günde ortalama 23 bin mermi gönderiyor mevzilerimize. Bizim elimizde ise çoğu eski, demode 150 top var. Atılabilen mermi sayısı sadece 370. Bu açığı kapatmak için bulunabilen tek yol ise, mevzilere soba boruları yerleştirilip top görüntüsü verilmesinden ibaret.

Milletimizin fedakârlığı sayesinde “Çanakkale Geçilmez” oluyor; ancak müttefiklerimizin mutlak mağlubiyeti direncimizi kırıyor. Başkentimiz dâhil, vatanımız dört taraftan işgale uğruyor.

Artık yeni savaşın adı “İstiklâl Savaşı”dır... Parola, “Ya İstiklâl Ya Ölüm!”

**Âkif'in şiiri Büyük Millet Meclisi
kürsüsünden okundu ve bütün mebuslarca
ayakta alkışlandı.**

Yıl 1921... Yaklaşık altı ay kadar önce (23 Nisan 1920), Büyük Millet Meclisi açılmış, yürekleri tutuşturan istiklâl ateşi tüm Anadolu'da zaferden zafere koşmaya başlamıştı...

Gönülleri tutuşturup coşturacak bir marş oluşturma arzusu bu sırada kendini gösterdi. Bu arzu, önce, ülkeyi karış karış gezen “Heyet-i İrşadiye Teşkilâtı” mensuplarından geldi. Erkân-ı Harbiye Reis Vekili Miralay İsmet Bey'e arzularını rapor ettiler. Kabul gördü ve konuya ilişkin olarak Maarif Vekâleti tarafından 500 lira ödüllü bir yarışma açıldı. İstiklâl Marşı olmaya lâayk bulunacak şiirin yazarına 500 lira nakdi ödül verilecekti.

Bu para dönemin şartlarına göre oldukça cazipti. Yarışmaya tam 724 şiir geldi. Fakat hiçbirini beğenilmedi. Bunun üzerine Maarif Vekili (Millî Eğitim Bakanı) Hamdullah Suphi, son derece kıfayetli ve anlamlı şiirler yazan Mehmed Âkif'in de yarışmaya katılmasını istedi. Ödül yüzünden (parayla yazmış olmamak için) katılmadığı anlaşıncaya para ödülü kaldırıldı.

Ve Mehmet Âkif, Taceddin Dergahı'na (Ankara'da) kapanıp İstiklal Marşı'mızın ilk mısraının ilk kelimesini "besmele" eşliğinde döşedi: "Korkma!.."

Peygamberiyle bir bütün olan Mehmed Âkif, Peygamber-i Âlişan Efendimiz'in (a.s.m.) Mekke'den Medine'ye hicreti sırasında sığındığı mağarada, muhteşem yol arkadaşı Hz. Ebubekir'in endişelenmesi üzerine söylediği "Korkma ey Ebu Bekir, Allah bizimledir!" cümlesinin ilk kelimesini İstiklâl Marşı'mızın ilk kelimesi yapmıştır: "Korkma!.."

Yüreğini ilhamının kaynağına kilitleyen Âkif, marşın gerisini de hızla getirmiştir:

"Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak/Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak/O benim milletimin yıldızıdır parlayacak/O benimdir, o benim milletimindir ancak."

Eserini 17 Şubat 1921'de tamamlayıp Maarif Vekâleti'ne gönderdi. Âkif'in şiiri Büyük Millet Meclisi'nin 1 Mart 1921 tarihli oturumunda söz alan Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından okundu ve her kıtası milletvekilleri tarafından coşkulu bir şekilde alkışlandı.

Ve 12 Mart 1921... Büyük Millet Meclisi, o gün Mehmet Âkif'in şiirinin "Millî Marş" güftesi olmasını kararlaştırıp kanunlaştırdı. Âkif'in şiiri kanunlaşıp resmîyet kazandıktan sonra, Hamdullah Suphi tarafından Büyük Millet Meclisi kürsüsünden okundu ve bütün mebuslarca ayakta alkışlandı.

3. BEDİÜZZAMAN

Niçin Bediüzzaman?

- Sürekli savaşlardan, acımasız terörden, açlıktan, yokluktan, vurgundan, soygundan iyice bunaldığımız ve daha âdil daha paylaşımcı bir dünya özlediğimiz için Bediüzzaman...

- Daha insanî, daha vicdanî, daha ahlâkî, daha dürüst, daha sevgi dolu, daha kible istikametli bir hayatı arzuladığımız için Bediüzzaman...

• Maddiyat öncelikli hayat anlayışının ürettiği sorunlardan yıldıığımız ve artık maneviyat öncelikli bir hayata geçmek istediğimiz için Bediüzzaman...

• İnsanî değerlere değer vermek istediğimiz için Bediüzzaman...

• İnsanlık âlemini zulümden, baskıdan, şiddetten ve bunların getirdiği sorunlardan kurtaracak insan hakları eksenli bir yapılanmaya ilişkin yeni fikirlere sahip bulunduğu için Bediüzzaman...

• Her türlü özgürlüğe en az ekmek kadar ihtiyaç duyduğumuz şu asırda, “Ekmeksiz yaşarım, hürriyetsiz yaşayamam” diyebilecek kadar özgürlükçü olduğunu bildiğimiz için Bediüzzaman...

• “Dalalette elem, imanda lezzet var” anlayışı içinde ömrünü iman hizmetine adadığı için Bediüzzaman...

• “Vicdanın ziyası ulum-u diniyedir. Aklın nuru fünun-u medeniyedir. İkisnin imtizacıyla hakikat tecelli eder” gerçeğini asrın idraksiz ve imansız filozoflarının suratına çarptığı için Bediüzzaman...

• “Benim mesleğim haktır ve doğrudur demeye hakkımız var, ancak yalnız benim mesleğim haktır, doğrudur demeye hakkımız yok” anlayışı içinde hakikatler üstü hakikate erdiği için Bediüzzaman...

• “Siyasette aşırı taraftarlık kendi partindeki şeytanı melek, öteki partideki meleği şeytan gibi gösterir... Ayrıca siyaset dine dayandırılmamalıdır, çünkü dine dayalı siyaset anlayışında dini siyasete âlet etmek tehlikesi vardır. Din hiçbir şeye âlet edilmemelidir... Bu yüzden “Eüzübillahi mineşşeytani vessiyase” dediği için ve ebediyet dengesini böylece kurduğu için, Bediüzzaman...

• Herkesin kendisi gibi inanmayı, kendisi gibi giyinmeyi, kendisi gibi yaşamayı “düşman” ilân ettiği bir dünyada, “Düşmanımız cehalet, zaruret ve ihtilâftır. Bu üç düşmana karşı sanat, marifet ve ittifak silâhıyla cihad edeceğiz” tespitini zamanın vicdanına çaktığı için Bediüzzaman.

Üç Madde ile Bediüzzaman

Üç madde içinde onu özetle deseler, şöyle özetlerim:

1. Bediüzzaman, sünnetin çağımıza yansıyan yüzüdür.
2. Aleyhteki şartlara rağmen fikrî istikametinden ayrılmayan, şartlara asla teslim olmayan bir ebedî âbidedir.
3. Peygamberî ölçekte israfsız, sade hayatın çağımızda da yaşanabilirliğini yaşantısıyla ispatlayan, kısacası sünneti çağa yansıtan bir fikir ve aksiyon adamıdır.

Bediüzzaman, bir "fetret dönemi insanı" olmakla birlikte fetrete teslim olmamış, olumsuzluklar karşısında umutsuzluğa düşmemiştir.

Üç Devirde Bir Adam: Bediüzzaman

Bediüzzaman Said Nursi, hayatın tereddüde bulandığı "inkıraz" döneminin insanıdır...

Her alanda şaşkınlık kol gezerken şaşırmaması, Kur'an-ı Azimüşşan'a yüreğiyle ve mantığıyla bağlı oluşundandır. Bu bağlamda, üç devrin (Mutlakîyet, Meşrutîyet ve Cumhuriyet) hem fikir adamıdır, hem bilim adamıdır, hem de aksiyon adamı...

Kısacası üç devrin münevveridir... Ne “çöküş”ün (İmparatorluğun çöküşü) eşiğinde, ne de “yeni oluş”lara (Meşrutiyete ve Cumhuriyete) geçiş sürecinde şaşırmış ve şaşırtmıştır.

Üç devirde de, ideolojik dogmaların, ya da tarihsel kinlerin penceresinden hayata bakıp nefret saçanlara daha huzurlu bir dünyanın yolunu göstermiş, ancak iman eksenli paylaşımcı bir anlayış içinde barışa, huzura ve saadete ulaşılabilceğini söylemiştir.

Bediüzzaman, 52 yaşını sürerken muhtemelen okuduğu aşağıdaki haber karşısında bile “pes” etmemiştir:

“Müessesat-ı Diniyye Müdürlüğü’nce, cemaatsiz kalan camilerden 90 tanesi seddedilecektir.” Ekserisi İstanbul cihetinde bulunup kapatılacağı ilân olunan camilerin kayyumları [imam ve müezzinler] başka camilerde vuku bulan münhaller [açık kadrolara] tayin edilecek, böylece kayyumsuz kalacak camiler seddedilerek satılığa çıkarılacaktır.” (30 Kânunuevvel 1928 tarihli *Vakit* gazetesi).

Garipliğe bakın ki, başta cami görevlileri başka yerlere alınıyor, sonra personelsiz kaldığı için cami kapatılıyor, kapalı olduğu için de “ihtiyaç fazlası” sayılıp satışı çıkartılıyor.

Edirne’de, tarihî değeri yüksek camilerden Balaban Paşa Camii 30 liraya, Esmahan Sultan Camii 70 liraya, İbrahim Paşa Camii 1938’de 450 liraya keresteci Mişon’a, Eskici Hamza Mes-cidi 1939’da metrekaresi 25 kuruştan Bohor Efendi’ye ve Nişancı Paşa Camii 1940’ta 260 liraya satılmıştır.

İstanbul bu konuda daha talihsiz. 1954’te yayımlanan “Âbide-lerimiz” isimli esere göre, başta Ahmed Kethüda, Ebe Kadın, Cafer Ağa, Baba Hasan Âlemi, Hidayet Camii’nin zemin kısmı (Türk Ticaret Bankası ardiyesi), Küçüksu Camii (Anadoluhisarı, CHP Ocak Merkezi), Simkeşhane Dershanesi (Bayezid, CHP Ocak Merkezi), Darülkurra (Süleymaniye Kütüphanesi içi, CHP Ocak Merkezi), Hidayet Camii-zemin kısmı (Türk Ticaret Bankası ardiyesi yapıldı), Çamaşırcı ve Çatalçeşme Camileri olmak üzere, pek çok cami ve mescit ya satılmış ya da kiraya verilmiştir...

Kısacası yıllar yılı bazı camilerle mescitler, yapılış amacı dışında kullanılmış, ayrıca Sultanahmed Camii'nin resim ve heykel müzesine dönüştürülmesi, camilere sıra ve org konulması, ayak-kabırlarla ibadet edilmesi tartışılmıştır...

Ve 18 yıl boyunca (1932-1950) ufukumuzda “Ezan-ı Muhammedî” duyulmamıştır!

Bediüzzaman işte böyle bir dönemin insanıdır. O günlerden bu günlere gelişte de emeği ve yüreği vardır. Eserlerinde bugün için dahi çok tâze, bâkir ve son derece ufuklu tespitler bulunuyor. Bu tespitleri kamuoyumuza ulaştırmanın bir aydın mükellefiyeti olduğuna inanıyorum.

Akademisyenlerimize, yazarlarımıza, düşünce adamlarımıza, “haremlük-selamlık”, ya da “laiklik-şeriat” takıntısını aşmış dürüst medyamıza önemli görevler düşüyor. Şimdi karar bizim: Bu eserleri, ya peşin hükümlerimize hapsedmeyi sürdüreceğiz ya da tüm duyduklarımızı aşip bizzat eserleri keşfe çıkacağız. Artık geçmişi kurcalamanın, geçmişe saplanıp kalmanın da bir anlamı yok. Bugün karşı karşıya bulunduğumuz sosyal, siyasal ekonomik ve etik problemler hepimizi rahatsız ediyor. Bunlarla mücadele edebilmek için yeni donanımlara muhtacız. *Risale-i Nur Külliyyatı* yeni bir donanımdır.

Bediüzzaman'ın Dünyası

Bediüzzaman Said Nursi'nin gözlerini açtığı dünya, Aydınlanma Çağı düşünürleri öncülüğünde oluşturulmuş “para eksenseli” bir dünyadır... “Çok çalışıp çok üreterek çok para kazanmak” suretiyle mutlu olacağına inandırılmış kitleler, pozitivist bir hayat tarzına itilmiş, fikrî ve felsefî kimi akımlar Allah'a âdeti sa-vaş açmıştır...

İnsanın yaradılış hikmetine taban tabana zıt olan bu yöneliş, insanı “üretim-tüketim” kıskaçına alarak kısa sürede bunaltmış, bu bunalım yeni arayışları hızlandırmış, neticede güçlü bir alternatif olarak “komünizm” ve “faşizm” doğmuştur...

Bütün bu değişim ve dönüşümlerin, tabiatıyla Osmanlı Devle-

ti'ne ve halkına bir takım yansımaları olacaktı. Sadece "küffar" olarak tanımladıkları, tarihî, sosyolojik, psikolojik, siyasî ve dinî değerlerini pek de iyi bilmedikleri Batı dünyasındaki köklü değişimle zihinler bulandı...

Bir taraftan da, devlet, yoğun savaş baskısı altındaydı. Balkanlar ve Kafkasya'da, Rusya ile savaşıyordu... Rusya'nın Sırpları kıskırtması ile Bosna-Hersek ve Karadağ'da başlayan isyanlar, Avrupa'nın yarısını ve Osmanlı Devleti'nin tamamını etkileyecek kadar büyük bir savaşı başlatmıştı.

Osmanlı tarihçilerinin Rumi Takvim'e göre "93 Harbi" dediği 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının, Osmanlı Devleti'ne yeni başlangıçlar yaptıracak kadar önemli sonuçları oldu.

Osmanlı Devleti, Meşrutiyet ilan ederek siyasî, sosyal ve ekonomik alanlarda büyük değişikliklere yol açacak olan anayasal parlamenter sistemi yürürlüğe koydu. Nisan 1877'de, Rusya'nın savaş ilanı ile Kafkas ve Balkan cephelerinde başlayan çarpışmalar, Osmanlı kuvvetlerinin sürekli olarak geri çekilmesi ile sonuçlandı. Ruslar, batıda Plevne'yi düşürdükten sonra Balkanlar'ı boydan boya istila ederek, Yeşilköy'e kadar geldiler...

Doğuda ise Ardahan, Oltu ve Kars'ı alarak Erzurum'a girdiler... Bu esnada, Osmanlı Devleti'nde ekonomik kriz had safhada idi.

Salgın hastalıkların yayılması parasızlık yüzünden engellenmiyordu. Halk, fakirlik ve salgın hastalıklardan bizzatı.

Ayastefanos Antlaşması

Savaşın sonunda Yeşilköy'de imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Osmanlı, Balkanlar'la Avrupa'daki topraklarının neredeyse tamamına yakınını kaybetti.

Tuna cephesinde Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsızlığına kavuştu ve Bulgaristan Prenslığı kuruldu. Kafkas cephesinde ise Batum, Kars, Ardahan ve Doğubeyazıt Ruslara bırakıldı.

Olup bitenlerin, dünyaya hükmetmeye alışmış Osmanlı insanının üzerinde derin izler bırakması doğaldı. Bir taraftan da,

Osmanlı Devleti'nin ödemesi gereken ağır savaş tazminatı, ağır ekonomik şartlarla bütünleşince korkunç bir çöküntü baş gösterdi. Yavuz ve Kanuni dönemlerinde ağzına kadar altın dolu olan Osmanlı Hazinesi, artık namerde muhtaç haldeydi. Devlet, azınlıklara mensup Galata bankerlerine boyun eğip onlardan borç alıyordu. Her anlamda karışık hatta kaotik bir dönemdi... İnsanların onuru zedelenmişti... Haliyle aydınlar da şaşırılmış, "Batıcılık", "Türkçülük", "İslâmcılık" gibi arayışlar arasında bölünmüşlerdi... Şaşkınlık kol geziyordu...

Yenileşme ile Statüko Arasında Şaşkınlanan Osmanlı Aydını

Bediüzzaman Said Nursi, yenileşme ile statüko arasında kalan aydının, kararsızlık içinde bocaladığı bir dönemin ortasında yaşadığı gençliğini...

Modernitenin kendini dayattığının farkındaydı. Kimse bunun etkilerinden masun kalamazdı.

Bir yandan da insanın tüketildiğini, yaradılış hikmetinden git gide uzaklaştırıldığını görüyordu...

Önce insanı, başarı+para=güç (kapitalizm) dayatmasından yahut bu formüle tepki olarak gelişen ideolojik travmalardan (faşizm ve komünizm) kurtarıp tekrar maneviyatla buluşturup Yaraticısını yeniden keşfetmesini ve böylece bu anlamda kendini fark etmesini sağlamak gerekiyordu. Bu ise ancak eğitimle gerçekleşebilirdi...

Ne var ki bu eğitim, değişen şartlara göre kendini yenileyemediği için ihtiyacı karşılayamaz duruma düşen medrese sistemiyle olacak gibi değildi...

Değişimi kavrayamayan medrese iki farklı dünyayı (Doğu ve Batı'yı) tümüyle kavrayacak "insan"ı yetiştiremezdi. Eğitimde yeni bir model lâzımdı.

“Medresetü’z-Zehra” Projesi

Bu aşamada, Bediüzzaman, “Medreset’üz-Zehra” adını verdiği bir “Eğitimde Islahat Projesi” geliştirdi. Bu modelde, din ilimleri ile fen ilimleri birlikte okutulacak, her alan için kalbi sevgiyle dolu uzmanlar yetiştirilecekti. Doğu ve Güneydoğu öncelikli olarak okullar inşa edilmeli, sonra bu okullarla tüm vatan sathı donatılmalıydı.

Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde, eğitim projesini gerçekleştirmek için büyük çabalar gösterdiyse de olmadı. Çünkü siyasilere böyle uzun vadeli zor projelere değil, hemen sonuç veren popüler çıkışlara yatırım yapmak istiyorlardı.

Her dönemin isimleri farklı, ancak tutumları aynı devletlülere, “Medresetü’z-Zehra” projesi için ona yardım etmek yerine, onu maaşa bağlayarak susturmak istediler. Hepsine de çok sert tepki gösterip başkentlerden (önce İstanbul, sonra Ankara) ayrıldı. Erek Dağı (Van) yalnızlığında varlık aradı.

Devletten ve başkalarından umudunu kesmiş, sebeplerden tümüyle sıyrılarak “Fail-i Hakiki”ye yönelmişti. Bu yöneliş, önünde yeni ufuklar açacak, hayat telâkkisi çerçevesinde hem okullaşmış, hem de kitaplaşacaktı.

Risale-i Nur Yeni Bir Donanımdır

Yıl 1915... Pasinler cephesindeyiz... Karşımızda, Moskof sürüleriyle birlikte saldıran Ermeni Taşnak çeteleri. Bu süreçte Bediüzzaman Said Nursi, gönüllü talebeleriyle kurduğu milis alayının (keçekülâhlıların) başında genç bir milis albaydır.

Sübhandağı “Sübhanallah” derken Bediüzzaman derin, şuurlu bir vatan sevgisiyle ölüme atlıyor: “Korkmayın” diyor, “Ölüm birdir, değişmez!”

Ve 1919 Şubat’ı... Kahramanımız yaralı olarak Ruslara esir. Kosturma’da esirken, günlerden bir gün, Rus Çarı’nın dayısı, Rus Orduları Başkomutanı Nikola Nikolaviç kampa gelip esir subay-

lar koğuşuna giriyor... Herkes çakı gibi ayakta...

Bir o umursamaz bir tavırda oturuyor. İstifini hiç bozmuyor. Komutanın girdiğini sanki fark etmemiş. Sanki başka dünyalarda... Bu ne cüret! Başkomutan burnundan soluyor. Kendisini fark ettirmek için, birkaç kere Bediüzzaman'ın önünden geçiyor. Ama o aldırışsız tavrında ısrarlı. Bu umursamazlığı içine sindiremeyen Başkomutan Nikola Nikolaviç öfkeyle tercümanına dönüyor:

“Beni herhalde tanımadılar?”

“Tanıyorum,” diyor Bediüzzaman, “Başkumandan Nikola Nikolaviç’siniz.”

“Şu halde Rus ordusuna, dolayısıyla Rus Çarı’na hakaret ediyorlar.”

“Hakaret etmedim. Ben bir Müslüman din âlimiyim... Sana kıyam etmem” (ayağa kalkmam).

Başkomutan mosmor bir öfke bulutu. Bas bas bağıyor: “Bu esiri asınız!”

Bediüzzaman ise hâlâ pervasız ve minnetsiz:

“Tamam,” diyor, “Yalnız müsaade edin dinî vecibelerimi yerine getireyim.”

Sehpanın gölgesinde namaza duruyor. Başkomutan kim bilir hangi düşüncenin yahut hesabın etkisiyle yeniden bir durum değerlendirilmesi yapma gereği duyuyor. Subaylarına danışıyor. Nihayet o davranışının hakaret kastı taşımayan inanç kaynaklı bir davranış olduğuna inandığını söyleyerek idam hükmünü kaldırıyor. Sonrası esaretten firar ve İstanbul’a dönüş... Sürgün, zindan... Kendi ülkesinde idam talebiyle yargılanmalar...

Nihayet ölümsüzlük: Yüreklere açan güller ölümsüzdür!

Fikir, İman, Aksiyon ve İlim Adamı

Bediüzzaman hem fikir adamıdır, hem bilim adamı, hem de aksiyon adamı... Ve tabii ki derin bir mütefekkindir... İdeolojik dogmaların, ya da tarihsel kinlerin penceresinden hayata bakıp

nefret saçanlara daha huzurlu bir dünyanın yolunu göstermiş, ancak iman eksenli paylaşımcı bir anlayış içinde barışa, huzura ve saadete ulaşabileceğini söylemiştir.

Bunun için de, öncelikle Batı felsefesinin ayrıştırdığı ilimle dinî yeniden uzlaştırmaya ihtiyaç vardı. Çünkü din ilimleri aklın nuru, fen ilimleri kalbin ışığydı; bunların bütünleşmesinden hakikat ortaya çıkacaktı.

Özetle, Bediüzzaman tüm insanlığa sevginin, barışın, dostluğun ve karşılıklı hoşgörü ile çerçevelenmiş bir diyalog atmosferinde olgunlaşacak zihinlerle hayatı paylaşmanın tadını sunuyor.

Vatan-millet sevdalını okuduğu ve bölücülüğün hiçbir türüne asla müsamaha göstermediği, asla cevaz vermediği halde, zaman zaman "vatan-millet düşmanı bir bölücü" muamelesi gördü. Kitapları yıllar boyu yasaklandı. Buna rağmen devletine küsmedi, kendisine en ağır zühümleri reva gören resmî görevlilere bile hakkını helâl ettiğini söyledi.

Bediüzzaman'ın Naaşı

Soru: Bir gazetede Bediüzzaman Said Nursi'nin naaşının Kıbrıs'ta denize atıldığı yazılmıştı, bu doğru mu?

Tabii ki böyle bir şey yok! Ama olabilirdi de...

27 Mayıs 1960 darbesini yapan cunta, Bediüzzaman'a, daha doğrusu iman ve aksiyon planının öncü isimleriyle birlikte cesetlerine bile böyle bir şey yapabilecek kadar düşmandı.

Nitekim 27 Mayıs 1960 darbesini müteakip Bediüzzaman'ın naaşı Urfa/Halilürrahman'daki türbesinden alınıp Isparta civarına kaçırıldı ve oralarda bir yere defnedildi.

Bir görgü şahidiyle bizzat konuştum. O tarihte askermiş. Birkaç askerle birlikte Urfa'ya götürülmüşler. Önce tüm Urfa askerî kuşatmaya alınmış.

Sokağa çıkma yasağı konmuş (Çünkü halk yerine silaha dayanan diktatörler, silah açısından ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, halktan korkarlar). Gece vakti Bediüzzaman'ın kabrinin mermerleri balyozlarla kırılıp mezardan çıkarılmış (bunu yazarken bile, insan olarak, acı duyuyorum).

Bediüzzaman Hazretlerinin rahmetli kardeşi Abdülmecid Ünlükul, olayı şu şekilde anlatıyor:

"Temmuz ayının başlarında ve ağabeyimin vefatının dördüncü ayı idi. Konya'da Mevlânâ Türbesi civarında kira ile oturduğumuz eve, öğle namazı vaktinde ismini sonradan öğrendiğim Birinci Şube Şefi İbrahim Yüksel geldi:

'Sizi Vali Bey çağırıyor' dedi.

Kendisiyle beraber vilayete gittik. İçeri girdiğimizde üç general vardı. Biri Cemal Tural, diğeri Refik Tulga idi. Refik Tulga o esnada İkinci Ordu Kumandanı ve geçici Konya Valisi'ydi.

"Cemal Tural bana 'Ağabeyinizin kabrini şark ahalisi ve güney sınırimızdan kaçak gelip ziyaret edenler var. Nazik bir zamanda. Sizin de iştirakiniz ile kabrini İç Anadolu'ya nakledeceğiz. Şu kâğıdı lütfen imzalayın' diye benim ağzımdan yazılmış

bir dilekçe uzattı. Bunu okudum. ‘Benim böyle bir isteğim yok. Ne olur hiç olmazsa kabrinde rahat etsin’ dedim. ‘İmzalamaya mecbursun. Bizi zor durumda bırakma’ dediler (Bu olayın 12 Temmuz 1960 gecesi yaşandığını başka bir hatıradan öğreniyorum).

“Dilekçeyi imzaladıktan sonra, bizi havaalanına götürecek vasıtaya bindik... Aynı uçakla Urfa’ya gittik... Akşam olduktan sonra bir ciple beni bir yüzbaşı refakatinde ve bazı erlerle beraber Halilürrahman Dergâhı’na götürdüler. Caminin avlusunda iki tane tabut vardı. Bazı askerler dolaşıyordu. Yanıma bir doktor geldi. ‘Fazla merak edip üzülmeysin. Üstad’ı Anadolu’ya naklediyoruz. Onun için sizi buraya getirdiler’ dedi. Doktorun bu sözleri üzerine sinirlerim tamamen bozulmuştu ve ağlıyordum.

“Doktor askerlere, ‘Bu tabutu açıp Üstad’ı öbür tabuta alacağız’ dedi. Fakat erler çekiniyor ve korkuyorlardı. ‘Biz yapamayız, çarpılırsınız’ dediler. Fakat doktor, ‘Kardeşlerim biz emir kuluyuz. Ne yapalım mecburuz’ dedi. Hep beraber tabutu açtık. İçimden Seyda’nın kemikleri birbirine karışmıştır’ diyordum. Fakat elimi kefene sürünce sanki yeni vefat etmiş gibi bir hâl vardı. Yalnız kefenin ağız kısmı biraz sararmıştı, dışında da bir su damlası şeklinde bir leke vardı. Doktor kefenin ağzını açtı; yüzüne baktım, âdeta tebessüm ediyordu (Aynı ifadeleri o gece görevli olarak orada bulunan bir askerin ağzından ben de duydum)... Bütün işler bittikten sonra, bir askerî cemseye bindik. Doğru uçağın yanına... Caddelerde hep süngülü askerler geziyordu. İlk uçak tabutu almadı. Saatler sonra ikinci uçak geldi, tabutu bunun içine uzattık. Ben de yanına oturdum. İçimi hüznün, gözlerimi yaş kaplamıştı.”

Kısacası, gerçekler tüm ayrıntısıyla ortada. Buna rağmen magazin tutkunlarının spekülasyonunu engellemek mümkün değil.

BU KİTABIN ÖZÜ VE ÖZETİ

OSMANLI DEVLETİ, kuruluş aşamasından itibaren adalet ve hukuka sarıldı; bu kavramları baş tacı edip hayata geçirdi...

Bu yüzden de gelişti, zenginleşti, güçlendi...

Adaletle dengelenmeyen güç hızla zulme kayar.

Osmanlı, gücünü adaletle dengelediği için hiçbir döneminde sistematik zulme kaymadı.

Zaman zaman elbette hukuk dışına çıkan yöneticiler de olmuştur; ancak bu çok nadirdir. Genel olarak Osmanlı yönetimi, hukukun üstünlüğü prensibine sadık, adaletle içtenlikle bağlı bir yönetimdi.

Tüm asırlara hakim olan ruh, bir hadis-i şerifte buyrulan ruhtur: “Bir saat adaletle hükmetmek, altmış sene nafil ibadetten daha hayırlıdır.”

Hız. Ömer (r.a.) işte buna dayanarak “Adalet mülkün temelidir” demiş, bunlara dayanan Şeyh Edebali (Osman Gazi’nin maneviyat önderi) ise “Her şey insan için” idrakını öne çıkaran ve ciz prensibini devletin temel taşı yapmıştır:

“Oğul Osman, insanı yaşat ki, devlet yaşasın!”

Osmanlı Devleti’nin başarı kaynağı, bu temeller üzerine inşa edilmesidir.